
V
B
C

GOTFRIDI LENGNICH

HISTORIA POLONA

A

LECHO AD AVGVSTI II.

MORTEM.

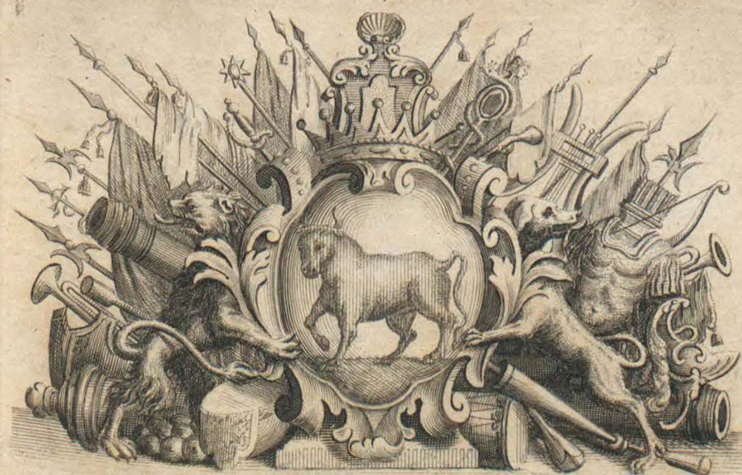
CVM PRIVILEGIO.

LIPSIAE

IMPENSIS IACOBI SCHVSTER.

MDCCXL.

ILLVSTRISSIMO
EXCELLENTISSIMO
STANISLAO GENTIS
CIOŁEK
PONIATOVIO
PALATINO MASOVIAE
LVBLINENSI ET STRIENSI PRAEFECTO
AQVILAE ALBAE EQVITI
DOMINO MIHI BENIGNISSIMO

D. D. D.

GOTFRIDVS LENGNICH.

* * *

pusculum, quod Tuis auſpiciis ſuſceptum, cuius primas lineas Tuorum cauſa duxi, Tibi, Excellentiſſime Palatine, aliquo iure debetur. Cum enim poſt noviſſimam urbis noſtrae calamitatem, ad Te, ut es facilis & cuivis obvius, pateret aditus, primus fere de ſtudiis, quae equiti Polono convenirent, ſermo, in quibus principem locum hiſtoriae patriae, & quod huic iungendum, publico iuri vindicabas. Erant Tibi illo tempore filii ſex, ex his tres, quorum aetas & indoles iam ſeveriores artes ferebant, quosque ita inſtitui optabas, ut ante omnia patriam ſuam noſcerent, eius commoda intelligerent, & diſcendo illi Reipublicae ſenſim aſſueſcerent, cui aliquando conſulturi eſſent. Credebas, poſſe Tuam deſtinationem mea opera effici, & ego, cum fruſtra meam harum rerum ſcientiam, modicam & longe infra Tuam exſpectationem, excuſaſſem, cedebam humanitati Tuae, qua ſoles & invitos ac repugnantes flectere & impellere. Inſtitui, quod mihi honori duco, filios, qui ſi Tui non eſ-

ſent, eſſe mererentur. Dictavi potiora, reliqua voce docui, ex quibus libellus enatus, quem illuſtri Tuo nomine in fronte exornatum, Tibi, Palatine Excellentiſſime, qua par eſt, reverentia offero & exhibeo.

Eſt autem longo uſu receptum, aliquid in eorum laudem, quibus dedicantur ſcripta, dici; & in Te, Domine, multa eminent, quibus larga praedicationi materies praeſternitur. Sunt, dignitas, virtutes, facta & bello & toga egregia, alia, quae non magis populares Tui, quam exteri celebrant: & ego, qui propius Te inſpexi, omnem formam, non corporis, id enim pictorum ſculptorumque opus, ſed mentis, ſuis coloribus deſcribere poſſem. Unum tamen prae ceteris in Te miror & ſuſpicio, ex quo uno nihil fortuna, nihil Regum gratia, nihil hominum favor, nihil temporum opportunitates ſibi aſſerunt, ſed quod vere totum Tuum dici debet. Curam intelligo, qua Tuam ſobolem educas. Sunt de hac re omni aevo multa ſapienter dicta, leguntur praecepta egregia, animo etiam concipimus patres optimos & omnibus ſuis numeris abſolutos; ſed Tu quicquid dictum ſcriptumque, quicquid cogitatione fingimus, factis reddis & refers. Plurimi imo, & quod dolendum, parentum maxima pars, tum ſuo officio rite ſe defunctos arbitrantur, ſi liberos ſuſtulerunt, educationem aut fato quaſi permittentes, aut conducentes qui onus illud ſuſcipere velint, ita, vt mercedis prima habeatur ratio. Quam diverſus Tu, qui credis non eſſe maius privati in Rempublicam meritum, quam ſi bonos cives dederit! Hos quidem in Tuis effingis, quos praeceptis erudis, monitionibus excitas, & oſtentando praemia, ad honeſta tendentibus, veluti calcaria admoves. Eundem in finem, magiſtros, a quibus praecipue, quae in uſu habituri, diſcant, conquiris, munificentia Tua ſolicitas, & gratiam non tantum habes, ſed refers quam liberaliſſime. Opes enim infra filios ducis, & ideo Tibi obveniſſe credis, ut filiorum cauſa erogentur.

Cum iam tempus eſſet, ut duo maiores, litterarum ſtudia extra Poloniae fines proferrent, ac iis poſt aliquod intervallum militares artes iungerent, ipſe ad exteros deducebas, vitam eorum ordinabas,

bas, coram commendabas illis, ſub quorum oculis agerent, & qui vel ſtudiis aliquid addere, vel militiam docere poſſent. Inde Hagam, Caſſellas & in Bavariam itinera, non uno tempore ſuſcepta, & circumires terrarum orbem, ſi quod ex hoc ad filios redundaret commodum. Videris mihi tamen in re familiari parum diligens. Nonne minori impendio filii dimitti potuiſſent? nonne ita praeceptis Tuis innutriti, ut ipſi ſuam aetatem regere queant? aut ſi diffidis indoli, quae tamen praeſtantiſſima eſt, nonne vetuſtus aliquis domeſticus, cuſtos moderatorque ſuffeciſſet? Sed fruſtra Te ad calculos revoco, qui pecunia magno animo, & ut patrem decet, uteris; fruſtra per obliquum moneo, qui cognitum habes, quam lubrica iuventus, quam in hac temporum licentia, & optimi aliorum exemplis ſaepe tranſverſi agantur, & a Patre omnia longe melius curari, & acutius cerni, quam a fidiſſimo & multum perſpicaci familiari.

Dum autem, Excellentiſſime Palatine, Germaniam & Belgium, ſemel ac iterum cum filiis aut filiorum cauſa peragras, Uxor Tua, in illos quos domi habes, modo Gedani, iam Varſaviae, vicariam operam confert. Haec enim, ſupra ſexum ſuum virilis animi & curarum, id verum foecunditatis ſuae pretium habet, non qualescunque, ſed quam optimos patriae ſuae cives reliquiſſe. Digna ergo, quae Tecum, Domine, communis educationis fructum ferat uberrimum. Haec votorum meorum ſumma, in quo Te imitor, qui Tui immemor, ea in ſolam ſobolem congerere ſoles, filiisque precari: ut Regi, ut patriae adoleſcant; Regem colant, patriam ament; vitam, corpus, fortunas, omnia, Rege & patria poſteriora habeant; ac praemia mereantur, quae Auguſti III. indulgentia, bonos omnes tanquam debita, tanquam ſua, exſpectare iubet. Habes, Palatine Excellentiſſime, in illa domo cui per matrimonium iunctus es, conſpicuum exemplum. Socer Tuus, Princeps Czartoryſcius, Vilnenſis Caſtellanus, tot circum ſe videt Senatores, quot eduxit filios, & Senatores videret plures, ſi plures filios eduxiſſet. Contingat Tibi eadem felicitas; cenſeant aliquando Tecum in eodem ordine de republica filii, qui ut poſſint ex

dignitate censere, omni ope eniteris & contendis. Quanto non gaudio tum exsultaret Pater ille Senatorius, qui nepotes suos, Poniatovios, veluti Parens alter, fouet & complectitur!

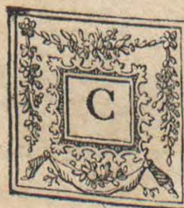
Sed unde orsus, in eo sermonem finio. Libellum, Domine, illustri Tuo nomini inscripsi, quem nisi Tu, nisi filiorum pater esses, vix composuissem. Si in hoc simplicius, quam cum magno Regni Senatore convenit, egisse aliis videor, sciant velim, me id debere Tuae moderationi & humanitati, quae Tecum non cum Tua fortuna loqui me docuerunt.

PRAE-

PRAEFATIO.

Cum ante tres, & quod excurrit, annos, Poniatoviis Comitibus, Palatini Masoviae filiis, historiam Polonam traderem, brevis rerum gestarum series dictanda erat, quae voce uberius exponeretur. Hanc, quando vacabat, retractavi, addendo plurima, ut opusculum, ad primam sui formam descriptum, faciem longe diversam habeat. Non tamen, quicquid illud est, mihi, ut in schedis servarem, composui, sed ut communicarem cum aliis, & iis aliquo modo prodessem, qui credunt sua referre, paullo accuratius nosse, quae omni aevo, digna memoratu in patria sua contigerint. Haud quidem

dem destituuntur nostrates compendiis, latina, polona, germanica, gallica lingua scriptis; sunt enim Pastorii, Koludzii, Lauterbachii, Massueti & aliorum libelli in manibus: sed num illi partes suas rite impleverint, lectorum sit iudicium. Ego enim illis, sive arguendo, sive laudando, immorari nolo; potius quid a me praestitum sit, paucis edisseram, si in transitu de Massueto monuero, eum primo tomo, historiam Polonam, quae gallice a 1698 sine auctoris nomine Amstelaedami prodiit, exscripsisse.

Totam gentis historiam, a Lecho ad Augusti II. mortem, modico volumine complexus, antiquissima brevissime, quae secuta fusius memoravi, ut cum annis narratio cresceret, & quo propius nostram aetatem res gestae tangerent, eo ampliore ambitu recenserentur. Inde libelli in duas, minus aequas, partes divisio, quarum prior in anno 1572 finit, posterior reliquum spatium continet: Et quamvis in illa tantum delibavi, quae evenerunt, non tamen omisi, quae memoratu digna videbantur, ut in hac taedium

dium vitavi, praeliorum, obsidionum, ac publicarum consultationum longis & verbosis expositionibus abstinens. Extraordinaria ista, quae miraculorum habent speciem, & quibus prima regni nostri aetas foecunda, omisi: possunt legi in Dlugosso, & iis, qui ex Dlugosso repetunt. Maiorem temporis curam habui, singula ad suos annos revocans, ut factis constaret ordo, & veritas hoc etiam argumento firmaretur. Nihil ex meo ingenio confinxi, neque cuiusvis scriptoris auctoritatem secutus, sed viros graves & quorum integritas in dubium vocari nequit, potiores testes admisi. Scio tamen & probos, citra voluntatem, inductos ab aliis, saepe labi, & inter illos ipsos esse dissensionem. Ubi ergo sententiae non congruebant, iudicem egi, alios cum aliis componens, praetulique eos, pro quibus maior erat ratio. Neminem sola patria intestabilem reddidit, ut domesticis tantum locus esset. Auditi praeter Polonos exteri, & cum in vetustissimis versarer, his prae illis assensi. Novi enim Germanos Polonos aetate praecedere, & illos iis quae saeculis

culis X. XI. & XII. acciderunt, potuisse interesse, aut ab his qui interfuerunt, accipere; nostratium autem nullum, de quo idem praedicari queat, nisi quod Kadlubko antiquissimus, partem duodecimi saeculi transegit, anno 1223 vita functus. Liberum tamen aliis, fidem solis indigenis habere, si mihi partium studio vacuum esse licet. Ceterum magno fuerunt usui scriptores Silesiaci Sommersbergii, potissimum ob Boguphalum & anonymum Archidiaconum Gnesnensem insertos, & publice amplissimo Editori gratias ago, quod patriae suae res illustrando, simul praeclare de Polonis mereri voluerit. Ab anno 1526 usque ad Ioannis Casimiri abdicationem, fere perpetuo, Prussiae historiam a me scriptam, cum aliis citavi, quod iactantia & ostentatione factum non est. Absum ab illa vanitate, in homine qui ingenuas artes colit haud ferenda. Sed erat necesse historiae Prussicae inter testes locum dare, quod tota fere ex Gedanensi tabulario depromta, & ex monumentis, quae non sunt in manibus, contexta. Accedebat, quod, cum domesticorum

rum scriptorum apud exteros magna penuria est, nostram historiam, quae ante paucos annos prodiit, frequentiorem fore credebam, ut aliorum inopiam, quodammodo levare posset. Acta publica, foedera, statuta, constitutiones negligere, temerarium duxi: constat enim inter omnes, quanta iis insit vis & auctoritas. Ad quorum fidem provocavi non vidi saltem, sed legi, sed expendi, & in lectorum commodum paginas apposui; tum in fine libri omnium scriptorum, quibus usus, indicem exhibui, ne ignoraretur, quando, ubi, qua lingua prodierint, & quam editionem, si diuersae, adhibuerim.

In enarrandis rebus gestis, solam veritatem normam habui, ira & studio longe amotis. Occurrunt egregie & secus facta, clades, fugae, victoriae, populationes, discordia, turbae intestinae, bella civilia, alia quae tum virtutibus tum vitiis, tum secundis, tum adversis annumerari solent. Neque aliter ob rerum humanarum vices, & varia hominum ingenia fieri potest, prona etiam ad dissensiones, & quae ex his domestica mala, via, ubi non unus

unus imperat, & ceteri parent, ſed potior populi pars, de publica re libere cenſet, nec, niſi quas uno animo & voce ſanxit, leges accipit. Ipſi, qui regno noſtro praefuerunt, Principes, ad poſteritatis ſiſtuntur iudicium, integrum ſemper & incorruptum, cui refragari, nefas putavi.

Diſſertationem de Polonorum maioribus, ante hos octo annos editam, iam typis repetitam, ſimul addidi, ut lector gentis originem & initia noſceret, quantum per coniecturas licet, quando certis teſtibus deſtituimur.

Supereſt, ut typothetae errata excuſem, quae minori numero fuiſſent, ſi praeſens ſpecimina corrigere potuiſſem. Seriem aliquam eorum in calce libri dedi, ſed forte erunt plura quam a me notata. Saepe etiam *commata & puncta*, aut omiſſa, aut non ſuo loco poſita, quo dictio minus perſpicua redditur. Si quid a me admiſſum, ab aequitate lectoris facilem veniam ſpero. Scrib. Gedani d. XX Iunii MDCCXXXX.

BREVIS

HISTORIAE POLONAE A LECHO, AD MORTEM SIGISMVNDI AVGVSTI TRACTATIO.

§. I.

LECHVS. Lechus auctor gentis ac regni Poloni vulgo perhibetur, cuius adventus, in Saeculum VI. poſt Chriſtum natum, ab aliis ad VII. referri ſolet. DLVGOSSVS *L. I. p.* 7. CROMERVS *L. I. p. 17.* DISSERT. *de Polonorum maioribus.*

§. II. Quae de illo eiuſque Succeſſoribus ad Piaſtum uſque, & ultra memorantur, ſunt obſcura, fabuloſa & falſa, quare ſilentio transmittimus, ne vanis narrationibus immoremur.

PIASTVS. §. III. De Piaſto, qui anno circiter 840. ex agricola, gentis Princeps non ſine miraculis creatus dicitur, ideo potiſſimum mentio facienda,

enda, quod ſtirps eius multis ſaeculis in Polonia & Sileſia floruit, quodque ab eo Piaſti vocantur, qui ex indigenis in regium faſtigium evehuntur.

MIECISLAVS I. §. IV. Miecislaus I. quartus a Piaſto, eiusque abnepos, a. 964. regimen aggreſſus dicitur. DLVGOSS. *I. 89.* Coecus natus, anno aetatis ſeptimo repente viſum recepit. KADLVB. *L. II. ep. 10.* DLVGOSS. *I. 87.* Hoc tamen illuſtrior, quod primus Principum Poloniae, ſacra Chriſtianorum amplexus, eademque genti ſuae perſuaſit. KADL. *l. c.* DLVG. *I. 93.* DITMARVS MERSEB. *Tom. I. Scriptor. rerum Brunſ.* LEIBNITII *pag. 359.* DISS. *de Rel. Chriſt. in Polonia initiis.* Primus pariter, quem Germani Scriptores memorant, a quibus cliens fiduciarius Caeſaris fuiſſe perhibetur. WITICHINDVS CORBEI. *Tom. I. Scriptor. rerum Germ.* MEIBOMII *p. 660.* DITMAR. MERSEB. *p. 337.* Obiit anno 992. DITMAR. MERSEB. *p. 360.* ANNALISTA SAXO *T. I. Corp. Hiſt. medii aevi* ECCARDI *p. 353.* Domeſtici ſcriptores mortem ad a. 999. proferunt, ex quibus KADLVBKO vetuſtiſſimus, ante S. Adalberti adventum deceſſiſſe, affirmat *L. II. ep. 11.*

BOLESLAVS I. §. V. Succeſſit Boleslaus I. quem Miecislao uxor Dambrovca Bohema pepererat. DITMAR. MERS. *p. 359.* Hic bellator ſtrenuus ſimul calidiſſimus, non unam cladem Germanis,

Bohemis, Ruſſis, Pruſſis intulit. DITM. MERS. *p. 366. 370. 371. 375. 378. 379. 394. 397. 405. 415. 426.* KADL. *II. 13.* DLVG. *II. 138. ſ.* Sub hoc S. Albertus a Pruſſis nondum Chriſtianis a. 996. trucidatus. DITM. MERS. *p. 353.* CHRON. QVEDLINB. *ad an. 996. T. II. Script. Brunſ.* LEIBNITII *pag. 283.* ANN. SAX. *p. 363.* COSMAS PRAGENS. *T. I. Scriptor. rer. Germ.* MENKENII *p. 2001.* cuius corpus veneraturus, Gneſnam, quo redemptum a Boleslao translatum fuerat, Otto III. a. 1000. venit. DITM. MERS. *p. 353. 357.* ANNAL. HILDES. *T. I. Script. rer. Brunſv.* LEIBNITII *p. 721.* KADL. *II. 11.* Eodem tempore Archiepiſcopatus Gneſnenſis, & Epiſcopatus Cracovienſis cum aliis inſtituti. DITM. MERS. *p. 357.* CHRON. VETVS *inter Scriptor. rer. Sileſiacar.* SOMMERSBERGII *T. I. p. 17.* DISS. *de Rel. Chriſt. in Pol. initiis §. 12. & ſeq.* Boleslaus autem paulo ante obitum, qui in annum 1025. incidit, Regiam dignitatem ſibi vindicavit. WIPPO *in vita Conr. Salici Tom. III.* PISTORII *ſcript. rer. Germ. p. 470.* ANNAL. QVEDL. *ad an. 1025.* OTTO FRISING. *Chron. L. VI. c. 28. in ſcript. rer. Germ.* VRSTISII.

§. VI. Miecislaus II. Boleslai filius, Regium titulum, quem pater ſumſerat, retinuit. OTTO FRISING. *VI. 28.* ANNALISTA SAXO *p. 457.* WIPPO *l. c.* Bella vario marte, plerum- MIECISLAVS I.

rumque tamen aduerſo geſſiſſe dicitur. DLVG. *II. p. 182. ſ.* Anno 1029. Caeſar in eum movit, ſequenti autem ipſe, facta irruptione omnia inter Salam & Albim ferro & incendio vaſtavit. Dein a Caeſare ſuperatus pacem obtinuit. CHRON. SAXO *in Acceſſ. Hiſt.* LEIBNITII *p. 241. 243.* Mox frater Otto in eum inſurgens, in Bohemiam fugere coëgit, unde fratre ſublato redux, conciliata ſibi Caeſaris gratia, Poloniae iterum praefuit, CHRON. SAX. *p. 234.* OTTO FRISING. *l. c.* ANNAL. SAX. *p. 462.* Uxor ipſi erat Richeza Caeſaris Ottonis II. per matrem neptis, quae ob diſcors matrimonium, cum filio Caſimiro in Germaniam fugit. MONACHVS BRVNVILLERENSIS *Tom. I. Script. Brunſv.* LEIBNITII *p. 320.* Mortuus Miecislaus an. 1034. CHRON. SAXO *p. 244.* DLVG. *L. II. p. 188.*

CASIMIRVS I. §. VII. Excepit Miecislaum II. abſente Caſimiro, filio unico, interregnum, quo finitimae gentes Poloniam igne & caedibus late vaſtarunt. KADL. *II. 15.* DLVG. *II. 195. ſ.* Simul Maſovia defecit, ac Sileſia a Bohemis erepta. DLVG. *p. 194. 204. 222.* COSM. PRAG. *T. I. Scriptor. Sax.* MENKENII *p. 2029.* Revocatus Caſimirus, qui interea inſtituta S. Benedicti, in monaſterio Cluniacenſi profeſſus, Papa conſentiente regimen ſuſcepit. DLVG. *III. p. 205. ſ.* ac Maſoviam Sileſiamque recuperavit. KADL. *l. c.* DLVG. *p. 220. 222.* COSMAS PRAG. *l. c.* Obiit 1058.

BOLESLAVS II. §. VIII. Boleslaus II. ſive ob animi magnitudinem, ſive ob ferociam, audax dictus, Caſimiri filius natu maior, & ſucceſſor. Res eius aduerſus Ruſſos, Hungaros, Bohemos, Pruſſos & Pomeranos, non minus feliciter, quam fortiter geſtas, magnifice celebrant Scriptores domeſtici. KADL. *II. 17. 19.* DLVG. *III. p. 252.* & *ſeq.* Ab exteris arguitur, quod a. 1077. in Caeſarem inſurrexerit, ac ipſo die natali Chriſti, in contemtum Imperii Germ. Regem ſe inaugurari iuſſerit. LAMBERTVS SCHAFFNAB. *Tom. I. Script. Germ.* PISTORII *p. 417.* MONACHVS HERVELD. *T. I. Scriptor. Germ.* SCHARDII *pag. 436.* BERTOLD. CONSTANT. *P. I. Scriptor.* VRSTISII *p. 347.* Poſtea Boleslaus immanem ſaevitiam exercuit, ac Stanislaum, Cracovienſem Epiſcopum, cuius monita impatienter ferebat, ad altare ſua manu a. 1079. obtruncavit. Mox conſcientia exagitatus ac ſuis inuiſus, in Hungariam abiit, ubi ſibi mortem intuliſſe dicitur. Filius vnicus Miecislaus in ipſo aetatis flore extinctus KADL. *II. 21.* BOGVPHALVS *T. II. Script. Sileſ.* SOMMERSBERGII *p. 28.* DLVG. *III. 275. ſ.* Cum Boleslao II. titulum Regium, qui in Boleslao I. coeperit deſiiſſe, & a Premislao circa finem Sae-

Saeculi XIII. redditum communis fere est opinio.

VLADISLAVS I. §. IX. Vladislaus I. cui & Hermanni nomen, post Boleslaum fratrem Poloniam tenuit, Henr. IV. Caesare, titulum Regis Poloniae Vratislao novo Regi Bohemiae an. 1086. frustra conferente. COSMAS PRAG. *l. c. p. 2057. 2060.* ANNALISTA SAXO *p. 568.* Bellum ipsi cum huius filio Bretislao, quod mutuis vastationibus gestum, a. 1093. per pacem desiit, pacto antiquo de Silesia repetito. COSMAS PRAG. *p. 2074.* DLVG. *IV. 324.* Adversus Prussos & Pomeranos feliciter pugnavit, filium ex pellice Sbigneum, arma inferentem, profligatum cepit; inter quem & filium unicum, ex legitimo matrimonio natum, Boleslaum, divisis Poloniae terris, a. 1102. moritur. DLVG. *p. 321. s.* COSMAS PRAG. *p. 2086.* ANNALISTA SAXO *p. 600.*

BOLESLAVS III. §. X. Boleslaus III. ex contorto ore *Krzywousty,* Sbigneum, propter turbas & concitatos in bellum Bohemos Pomeranosque exilio multavit. COSMAS PRAG. *p. 2086.* KADL. *II. 29. 31.* DLVG. *IV. 366. s.* In gratiam Colomanni Regis Hungariae, foederati Bohemiam Principe Suentopelcone absente, a. 1108. invasit, quo hoste hoc Colomannum liberaret, ipse vicissim, non tamen impune, a Pomeranis petitus. COSM. PRAG. *p. 2093.* KADL.

KADL. *III. 5.* DLVG. *IV. 373. s.* Gravis ex Germania imminebat tempestas, cum a. 1109. in conventu Francofurtensi adversus Polonos bellum decerneretur. MVTIVS *Tom. II. Script.* PISTORII *p. 758.* Mense Septembri Henricus V. Caesar, cui Suentopelco cum Bohemis aderat, Silesiam ingressus, Glogoviam obsidebat, oppidanis autem fortiter resistentibus, obsidionem solvere cogebatur, Suentopelcone antea a percussore ex insidiis interemto. COSM. PRAG. *p. 2098.* ANNAL. SAX. *p. 622. 623.* Sequebatur praelium prope Wratislaviam & Germanorum clades, cuius memoriam caninus campus servat, nomine ex canibus indito, quos foetor cadaverum undique exciverat. KADL. *III. 19.* DLVG. *IV. 385.* VETVS CHRON. *Tom. I. p. 6. Script. Siles.* SOMMERSBERGII, Caesarem, victorem, Boleslaum fraude captum & campum caninum dictum affirmat, quodque Poloni propter stragem & Principis sui captivitatem, Germanos per iracundiam canes appellassent. Victoriam pax ex Caesaris dignitate, MVTIVS *p. 758.* nec Polonis indecora secuta. DLVG. *IV. 388.* Mox arma Boleslaus in Bohemiam vertebat, causam Sobeslai, cui cum fratre Vladislao de successione lis, tuiturus, unde post caedes & populationem redux, a. IIII. inter fratres pax componebatur. Novis ortis dissidiis partes reconciliatoris suscipiebat, a. 1115.

 Boles-

Boleslaus, ac ipse cum Vladislao & fratribus, habito ad amnem Nissam Colloquio, novum foedus sanciebat. COSMAS PRAG. *p. 2105. 2110. 2111.* DLVG. *IV. 398. 399. 405.* Sbigneus, frater ex pellice, fide publica in Poloniam reversus interemtus. Prussi, Pomerani, Russi, cladibus fracti, hoc tamen Pomeranorum commodo, quod auctoritate Boleslai, & pia S. Ottonis, Episcopi Bambergensis, opera, Christiana religione imbuebantur. DLVG. *IV. 394. s. 407. 410. 414. 418.* ANONYMI *vita S. Ottonis Bambergensis L. II. & III.* LVDEWIG. *Vol. Nov. Scriptor. Germ. T. I. p. 648. s.* ANDREAE *vita S. Ottonis L. II. & III.* LVDEW. *Scriptor. Germ. T. I. p. 460. s.* Cum Bohemis iterum, bellum, quod mutuis incursionibus gestum, a 1135. Lothario Caesare conciliatore Merseburgi compositum. ANNAL. BOSOVIENSES *T. I. Scriptor.* ECCARDI *p. 1011.* DLVG. *IV. 434. s. 447.* Sequenti anno, Vislicia a Russis proditione capta & direpta, quam iniuriam ferro & igne Boleslaus late vindicavit; postea tamen male pugnatum, adeo ut exercitu profligato ipse vix evaderet. KADL. *III. 23. 25. 27.* DLVG. *IV. 440. s.* Non diu huic cladi supervixit a. 1138. mortuus. BOGVPHALVS *Tom. II. Scriptor. Siles.* SOMMERSBERGII *p. 41.* CHRON. SAXO *Access. Histor.* LEIBNITII *p. 294.* ANNAL. SAX. *p. 681.* CHRON. MONTIS SERENI *ad an. 1138.* cum provincias inter quatuor filios divisisset, Casimiro, qui natu minimus, omisso. Et quidem Vladislaus maximus, Cracoviam, Siradiam, Lenciciam, Silesiam ac praecipuas regiminis partes; Boleslaus Masoviam; Miecislaus caeteram Poloniam maiorem; & Henricus Sendimiriam, Lublinumque recipiebat. DLVG. *IV. 450.* Simul sancitum in posteros, ut tractus Cracoviensis cum urbe, penes domus seniorem esset, isque inter reliquos Duces potestate emineret. KADL. *III. 27. p. 733.* EPISTOLAE INNOCENTII III. *T. II. p. 453.*

§. XI. Vladislaus II. dum fratres paterna haereditate exuere armis nititur, & Posnaniam obsidet, profligatur. Pax componitur, quam dum rumpit Vladislaus, post mutuas clades, pulsus Polonia, in Germaniam ad Conradum III. Caesarem, affinem suum fugit: quo ipsum uxor Adelheidis, Imperatoris Henrici IV. filia, cum prole secuta. CHRON. SAXO. *p. 297. 298.* KADL. *III. 29.* Caesar Vladislaum restituturus, contractum exercitum a. 1146. in Poloniam movet, quam infessis itineribus, ingredi prohibetur. Deducitur res ad colloquium, & fratribus tota Polonia permittitur, Vladislao nihil obtinente CHRON. SAX. *p. 298.* VLADISLAVS II.

§. XII.

BOLESLAVS IV. §. XII. Boleslao IV. cui a coma, crispi cognomen, quod inter fratres aetate prior, Cracovia cum praecipuo imperio obvenit. Hic a. 1148. Prussiam vastavit, CHRON. SAX. *p.* *299.* in Friderico I. Caesare gravem hostem expertus, qui cum praeter alia, Vladislao exuli, provincias paternas reddi frustra postulasset a. 1157. transmisso Viadro, in tractu Posnaniensi, omnia ferro & igne vastavit. Venit ergo Boleslaus fide publica in Caesaris castra, prope Crusvicum, ubi pax cum aliis tum hac conditione convenit, ut de causa Vladislai, lecti ex Polonis & Bohemis arbitri Magdeburgi cognoscerent, ubi praesens Boleslaus, eorum decreto staret. Verum hic neque Magdeburgi constituto die adfuit, neque caetera quae promiserat, implevit. RADEVICIVS *de Gest. Friderici Imperat. L. I. c. 3-5.* VRSTISII *Script. rer. Germ. T. I. p. 478.* DLVG. *V. 494. s.* Vladislaus Poloniam repetiturus, a. 1159. in itinere obit, eiusque filiis Silesia redditur. KADL. *III. 31.* DLVG. *V. 497.* Cum Prussis iterum bellum, quo Poloni profligantur, quodque mors Boleslai a. 1173. excipit, filio Lescone, Masoviae haerede, relicto. KADL. *III. 13.* DLVG. *V. 509. s. 521.*

MIECISLAVS III. §. XIII. Succedit in Cracoviensem tractum Miecislaus III. maioris Poloniae Princeps, & stirpis Boleslai III. senior. A quo ob durum imperium Cracovienses ad Casimirum fratrem minimum, cui Sendomiria & Lublinum ab Henrici morte parebant, deficiunt, quorum exemplum maior Polonia sequitur. KADL. *IV. 2--7.* DLVG. *VI. 523. s.* Hanc tamen, favente clam Casimiro, Miecislaus recuperat, cum Caesaris auxilium frustra sperasset, Casimiro contra, Lescone defuncto, Masovia testamento obvenit. KADL. *IV. 12. 13.* DLVG. *VI. 546. 555.* Bello in Russia feliciter gesto, arma in Regem Hungariae vertit, & post mutuas incursiones, primum induciae, deinde a. 1193. pax componitur. Antea vero, dum ob controuersias de finibus, in Russia absens, desciscunt Cracovienses, ac Miecislaum ex Maiore Polonia arcessunt, sola urbis arce in fide permanente. Advolat Casimirus & statim recipit Cracoviensem tractum. Miecislao Posnaniam reverso. Restituitur inter fratres concordia, flectitque animum Miecislaus in familiaritatem, cum Casimirus captivos liberaliter habitos salvos dimisisset, ac suis perfidiam condonasset. Postea Prussos debellatos, ad obsides, & tributa adigit, reduxque in Poloniam inter epulas non sine veneni suspicione a. 1194. subito extinguitur, duos filios, impuberes, Lesconem & Conradum relinquens. KADL. *IV. 16 - 19.* DLVG. *VI. 559. s.* Aequitatis studium, ipsi cognomen iusti imposuit.

§. XIV.

LESCO I. §. XIV. Post Casimirum, Lesco omnibus Boleslai III. posteris praelatus, tractum Cracoviensem obtinuit, praeter quem Sendomiriam & Lublinum, frater vero Conradus Masoviam iure haereditario accepit. Sed Miecislaus, §pho praecedenti memoratus, haud ferens, sui a Cracoviensibus nullam esse rationem habitam, armis de principatu contendere statuit: quo ad Morgavam a. 1195. profligato, manserunt in ditione Lesconis, Cracovienses, rempublicam, quod princeps aetate minor, Episcopo, Palatino ac aliis curantibus, tutela matri concessa. Hac pactione illecta, filio persuadet, Cracovia Miecislao sponte cedere, qua pellitur, dum promissa non praestat, sed novis conditionibus iterum potitur, quas haud implens a. 1202. Cracoviae & maioris Poloniae Princeps, moritur. KADL. *IV. 21 - 25.* DLVG. *VI. 569 - 588.*

§. XV. Lesconi, cui Sendomiria & Lublinum sufficiebant, post Miecislai mortem Cracovia offerebatur, quam ob adiectam conditionem recusabat. Successit ergo patri Vladislaus filius, populi studiis arcessitus & Lesconis consensu probatus. Parum autem diuturnum fuit imperium, Cracovia a. 1205. ad Lesconem redeunte, qui eodem fere tempore Russos ad Zavichostum prope Vistulam profligavit, sed cum adversus eos Hungaris auxilia misisset, non modicam cladem passus,

passus, quam a. 1212. memorabili victoria rependit. Antea Pomeraniae partem, quae hodie Pomerellia vocatur, in fidem recepit, ac ei Sventopelconem praefectum imposuit. Contra hunc, quod tributa sibi servaret, ac Pomeraniam suae dominationi vindicare vellet, Lesco conventum Gansavae a. 1227. habuit, cui Henricus barbatus, Vratislaviae Dux interfuit. Adest ex improviso cum armatorum manu Suentopelco, & fugiens Lesco interimitur, Henricus vero in balneo graviter vulneratur. KADL. *IV. 26.* BOGVPHALVS *Tom. II. Script. Siles.* SOMMERSBERGII, *p. 56. 57.* DLVG. *VI. 590. 637.* Per ea tempora Prussi, Culmam, Cuiaviam & Masoviam populationibus fere assiduis, graviter vexarunt, ut Dux Conradus cognatorum Principum auxilia imploraret, cruce signatis, qui in eos, tanquam Christiani nominis hostes militaturi. Sed, cum ne sic quidem illorum ferocia reprimeretur, evocati equites ordinis Teutonici, cui a S. Maria nomen, & vulgo Crucigerorum dicitur, ut limites tuerentur, terra Culmensi ipsis primum in annos viginti, postea in perpetuum, ac omnibus, quaecunque in reliqua Prussia occupaturi, a. 1230. concessis. BOGVPHAL. *p. 59.* LEIBNITII *Codex Diplomat. in Prodr. p. 7.*

§. XVI.

HENRICVS I. §. XVI. Trucidato Lescone, unicus supererat filius, Boleslaus, pupillus, de cuius tutela & Principatu Cracoviensi, Conradus Masoviae, & Henricus Vratislaviae, Duces praeliis certabant. Victor Henricus, sed dolo captus a Conrado, in libertatis pretium utroque cedebat. Sed Conradus Boleslaum, quo eius regionibus potiretur, in custodia cum matre detinebat, qui, cum evasisset, Sendomiriam & Lublinum Henrici auxilio recuperabat, Henrico ad quem interea maior Polonia defecerat, Cracoviam, quod inter Boleslai III. posteros aetate maximus, retinente. BOGVPHAL. *p. 58. 59.* DLVG. *VI. 638 - 658.* Hoc a. 1238. mortuo, succes-

HENRICVS II. sit Henricus filius, qui in praelio adversus Tattaros prope Lignitium in Silesia a. 1241. fortiter pugnans cecidit, cum Barbari per Poloniam & Silesiam, omnia igne ac ferro misere vastantes, copiis fere innumeris in Hungariam se infunderent. BOGVPHAL. *p. 60.*

BOLESLAVS V. §. XVII. Post caedem Henrici II. Boleslao Lesconis filio, propter Tattaros in Hungaria absente, Conradus Masoviae Dux, Cracoviam, Sendomiriam & Lublinum occupat, ac amittit, a Boleslao, qui redierat, profligatus. Ita Boleslaus inter Principes huius nominis quintus, recuperavit, quae parens olim possederat, & quibus in a. 1279. quo mortuus, praefuit. Hic a memorato Conrado, qui Lituanos in auxilium exciverat, ad Jaroszyn fusus; Tattaris iterum irrumpentibus, in Hungariam abiit; reversus Jaczvingas, gentem feram, pene excidit ac reliquias, ad Christianam Religionem compulit; Russos magna clade fregit; & orbus Lesconem ex Ducibus Masoviae, filium & successorem adoptavit: ipse ob illibatam uxoris virginitatem, pudicus dici promeruit. DLVG. *VII. 686. f.*

§. XVIII. Erat Lesco II. Casimiri filius, LESCO II. Conradi I. Masoviae Ducis, qui Lesconis I. frater & Casimiri iusti filius, nepos, cui aemulus Conradus II. dicti Conradi I. ex Siemovito, filio maiori, nepos, iusto praelio superatus cedere cogebatur. ANON. *Archi-Diac. Gnes. T. II. Script. Siles.* SOMMERSBERGII *p. 95.* DLVG. *VII. 837. f.* Hic Lituanos qui Lublinensem terram vastaverant a. 1282. non sine miraculo insigni clade multavit, & cum sequenti anno in Sendomiriam irrupissent, iterum profligavit. Postea arma in Conradum II. vertit & Masoviam male habuit, ipse vicissim a Tattaris quasi alienas clades ulturis, in Hungariam fugere compulsus. Redux novum exercitum in Masoviam immittebat, qui praeda onustus caedebatur. Nec diu superfuit Lesco a. 1289. mortuus.

§. XIX. Nulla ex Lescone sobole, Cracovienses cum Sendomiriensibus & Lublinensibus,

bus, Boleslaum, Conradi Ducis Masoviae, qui cum Lescone certaverat, fratrem, Dominum recipiunt. A quo pars Cracoviensium deficiens, arcessito Henrico IV. Duci Vratislaviensi urbem cum arce tradit, sed repetentem Vratislaviam, in itinere ad oppidum Szievior Boleslaus & Vladislaus, locticus dictus, Lesconis II. frater caedunt, Vratislaviae autem in languorem, non sine veneni suspicione incidens, a. 1290. extinguitur, Premislao maioris Poloniae Duce, haerede Cracoviae scripto. ANON. *Archi-Diac. Gnesn. p. 95.* DLVG. *VII. 851. s.*

VENCESLAVS. §. XX. Tenebat memoratus Vladislaus, a brevi statura locticus, seu cubitalis dictus, Sendomiriam, Lublinum & Siradiam. Premislaus Cracovia Venceslao Regi Bohemiae cedebat, dum vero ille Cracoviam sanguinis iure, hic eas regiones, quas Duces Cracovienses simul tenuerant postulabat, bellum vario marte gestum oriebatur. ANON. *Archi-Diac. Gnes. p. 95.* DLVG. *VII. 858. s.* Premislaus contra maioris Poloniae Princeps, partem Pomeraniae, quae Pomerelliae vocabulo venit, sine armis obtinuit a Mestuino, cui nulli liberi a. 1295. defuncto successor designatus. SCHVTZII *Chron. Pruss. f. 51. p. 1.* qui illo anno, titulo Regio recepto, a Gnesnensi Archiepiscopo, Posnaniensi, Vladislaviensi & Cracoviensi Episcopis praesentibus, Gnesnae

PREMISLAVS.

Gnesnae unctus & diademate ornatus. ANON. *Archi-Diac. Gnesn. p. 90.* DLVG. *VIII. 877.* Hic sive invidia novae dignitatis, sive in vindictam Luccardis prioris coniugis, quam adulterii suspectam iugulari iusserat, immissis a Marchionibus Brandenburgicis clam militibus, mense Februario ex oppido Rogosnensi multis vulneribus saucius abductus & in via trucidatus est. ANON. *Archi-Diac. p. 90.* DLVG. *VIII. 881. 883.* SHVTZII *Chron. Pruss. f. 51. p. 2.*

§. XXI. Unam reliquerat Premislaus filiam Ruhsam, quare Poloni maiores sibi & suae Pomeraniae Vladislaum Locticum, qui Cracovia & aliis terris exciderat, praeficiebant Principem. Huic imperium, quod male exercuerat a. 1300. abrogabatur, idque Venceslao Bohemiae Regi, ac minoris Poloniae Duci obveniebat. Tradita Gnesnae ab Archiepiscopo Regni insignia & statim matrimonium, cum unica Premislai filia secutum. ANON. *Archi-Diac. p. 90. 95.* DLVG. *VIII. 884. IX. 895.* Vladislaus omnibus terris exutus, latuit primum in Polonia, sed quod nulli loco satis fideret, privati habitu, per Hungariam Romam abiit, improbe acta expiaturus. Ex Hungaria a. 1304. cum modica manu Poloniam repetens, Visliciam & unum alterumque castellum vi cepit. Inter quae ipsi peropportune accidit mors Venceslai, qui a.

 1305.

1305. Pragae deceſſit. Celebrat Hiſtoria, quod Poloniam pacatam, licet abſens, iuſte & moderate rexerit; Cracoviam muro circumdederit; novam ciuitatem Sandecum aedificauerit; & in uſum mercantium groſſos Bohemicos induxerit. ANON. *Archi-Diac. p. 95.* DLVG. *IX. 897. ſ.* Illius tempore Duces Sileſiae, qui Poloni Principes, ſupremo dominio Regum Bohemiae ſe ſubiicere coeperunt, ut ſuas terras tanquam *Feuda* Bohemica, lege beneficiaria tenerent, Caſimiro Duce Oppolienſi, a. 1289. initium faciente. BALB. *Miſcel. R. Boh. Decad. I. lib. 8. p. 214.* SOMMERSB. *ſcript. Sileſ. Tom. I. p. 881.*

VLADISLAVS INTER REGES I.

§. XXII. Poſt Venceslaum, Vladislaus Loctus minorem Poloniam & Pomerelliam obtinet, adverſus quem dum copias contrahit, Venceslai filius, eiusdem quod patri nominis, a percuſſore Olmutii in Moravia 1306. clam interficitur. Tum Polonia maior, quod a Vladislao aliena, in ditionem Henrici Ducis Glogavienſis conceſſit, diuiſaque hoc modo, inter duos Principes Polonia, neuter Regio titulo uſus. ANON. *Archi-Diac. Gneſn. p. 91. 95.* DLVG. *IX. 911. 914.* Illo tempore Marchiones Brandenburgici, armis aggreſſi Pomerelliam, occupata civitate, arcem Gedanenſem obſidebant. Ordo Teutonicus in Pruſſia, ſumtus ſibi ſolvi pactus, com-

commeatum & milites praeſidiariis ſubmittebat, & hoſtes obſidionem ac civitatem deſerere cogebantur: ſed cum ille impenſas a Vladislao fruſtra repeteret, arcem Gedanenſem cum tota Pomerellia, quaſi in pignus occupabat, ſolutis a. 1311. Marchionibus Brandenburgicis, pro ea quam ſibi vindicaverant, parte, decem marcarum millibus. DLVG. *IX. 927. ſ. 939.* SCHVTZ. *Chron. f. 55.* Pro Pomerellia tamen, Polonia maior, mortuo a. 1309. Henrico Duce, ſub Vladislai imperium conceſſit, manſitque ex hoc tempore utraque Polonia ſub uno Principe DLVG. *IX. 934.* ANON. *Archi-Diac. Gneſn. p. 91.* Defecit quidem a. 1309. urbs Cracovia ad Boleslaum, Oppoliae Ducem, cuius exemplum alia loca ſecuta, ſed mox armis recuperauit Vladislaus & a. 1320. Cracoviae ab Archiepiſcopo Gneſnenſi in Regem unctus, ac uxor Regina conſalutata. ANON. *Arch. Gneſn. p. 95. 96.* DLVG. *IX. 951. 971.* Anno autem ſequenti, lato a Delegatis Papae decreto, Equitibus Teutonicis Pomerelliam Regi reddere fruſtra iniungitur, DLVG. *IX. 979.* quare controverſia in bellum erumpit, mutuis cladibus in a. 1330. geſtum, quo breves induciae compoſitae, mox iterum bellum, quod a. 1332. unius anni induciae excipiunt. ANON. *Arch. Gneſ. p. 96.* ANON. *Chron. Princ. Pol. T. I. Script.* SOMMERSB. *p. 60.*

DVSBVRGII CONTINVAT. *c. 10. 12. 13. 17. 21.* DLVG. *IX. 994.* SCHVTZII *Chron. f. 61. s.* Antea a. 1326. iunctis sibi Lituanis, Marchiam Brandenburgicam misere vastaverat, DVSBVRGII *Chron. part. III. c. 354.* DLVG. *IX. 989.* & ultimum arma in Silesiam vertit, vnde redux a. 1333. in arce Cracoviensi mortuus. ANON. *Arch. Gnesn. p. 96.* DLVG. *p. 1024 -- 1027.*

CASIMIRVS M. §. XXIII. Vladislao Loctico, successit vnicus filius, Casimirus a. 1333. Cracoviae cum uxore Anna, Gedimini Magni Lituanorum Ducis filia, ab Archiepiscopo Gnesnensi, Regis insignibus decoratus. ANON. *Arch. Gnes. p. 96. 97.* DLVG. *p. 1029.* Huic prima cura, prorogatis induciis cum ordine Teutonico, Regum Hungariae & Bohemiae arbitrio transigere, a quibus a. 1335. decretum, vt equites Teutonici, Cuiaviam & Dobrinum tempore Vladislai Loctici occupatum redderent, Pomerelliam vero retinerent. DLVG. *p. 1033.* cui sententiae Equites parere detrectabant, cum Poloniae Proceres, iure Regni in Pomerelliam ac tractus Culmensem & Michelaviensem cedere nollent. Imploratus ergo a Rege Papa, duos misit nuntios, qui a. 1339. praeter Cuiaviam & Dobrinum, Pomerelliam, Culmam & Michelaviam Polonis afferebant, simul Equitibus pro damnis illatis, ac impensis in litem factis, magnam

magnam pecuniae summam, Regi numerandam, imperabant. DLVG. *p. 1036 -- 1054.* Nullus tamen inde fructus, decreto intra verba manente. Eodem tempore Casimirus, annorum undetriginta, quod filiis legitimis orbus, sororis suae Elisabethae ac Caroli Hungariae Regis filium, Ludovicum, certis legibus successorem designat. ANON. *Arch. Gnes. p. 101.* DLVG. *p. 1055.* Cum Rege autem Bohemiae Iohanne pacta ineuntur, quibus ei & successoribus Silesia permittitur, ipse vicissim iure in Poloniam ac Titulo Regis Poloniae, quo a Venceslai tempore Bohemiae Principes usi, cedit. *Diplomata in* BALB. *Misc. R. Boh. Dec. I. Lib. 8. p. 34.* LVDEWIGII *Reliqv. Manusc. T. V. p. 589. 600. 601. 603.* SOMMERSB. *Script. Siles. Tom. I. p. 774. 775.* A. 1340. Casimirus Russiam Rubram Duce suo destitutam, iure cognationis sibi subiicit, & in formam provinciae Polonae redigit. ANON. *Arch. Gnes. p. 97.* DLVG. *p. 1058.* Sequitur pax cum Equitibus Teutonicis a. 1343. qua Rex iure in Culmam, Michelaviam & Pomerelliam cessit, Cuiaviam contra & Dobrinum recepit. SCHVTZII *Chron. f. 71. p. 1.* CONTIN. DVSBVRG. *c. 22.* DLVG. *p. 1066.* Pacem hanc eodem anno, bellum in Henricum Ducem Silesiae Saganensem excepit, quo Fraustadium, oppidum maioris Poloniae

 cum

cum ſuo agro, olim amiſſum, recuperatum, quod Bohemiae Rex Iohannes vindicaturus, Poloniam invaſit, ac Cracovia fruſtra tentata, in reditu praelio ſuperatus eſt. DLVG. *p. 1068. 1073.* Cum Lituanis de nonnullis Ruſſiae terris certatum, qui dum incurſionibus ſuis Polonis graves, non una clade repreſſi fuerunt. ANON. *Arch. Gneſ. p. 98.* DLVG. *p. 1007. ſ.* Nec minus hoc memorabile, Siemovitum Maſoviae Ducem, a. 1355. adactum, ut ſe clientem beneficiarium Regis profiteretur, DLVG. *p. 1099.* in quem Ducatum ſibi ſupremum dominium Reges Bohemiae vindicaverunt, *Diplom. in* BALB. *Miſcell. R. Boh. Dec. I. Lib. 8. p. 239. 240. 241.* LVDEWIG. *Reliqv. Manuſcr. T. V. p. 605.* SOMMERSB. *Script. Sileſ. T. I. p. 774. 775. 776.* quodque Carolus in Caſimirum transtulit BALB. *l. c. p. 68.* A. 1359. Stephano Palatino Moldaviae, a fratre pulſo, exercitus in auxilium miſſus, qui in denſa ſilva circumventus & ſtrage arborum afflictus, captivitatem ſubire cogebatur. DLVG. *p. 1122.* Non alias magnificentior Caſimirus, quam cum nepti ſuae Eliſabethae, Ducis Pomeraniae Bugislai filiae, a. 1369. Cracoviae nuptias inſtrueret, ubi praeter ſponſum, Carolum IV. Caeſarem, Reges Hungariae, Daniae, Cypri, multique alii Principes, per dies viginti lautiſſime habiti, nec ſine muneribus dimiſſi.

dimiſſi. ANON. *Arch. Gneſn. p. 99.* DLVG. *p. 1139.* Poſtea movens in Lituanos, rem geſſit feliciter, recuperatis, quae hoſtes in Ruſſia occupaverant. Bello hoc exſolutus, in Pruſſiam diuertit, a Magiſtro Teutonicorum Equitum pro dignitate exceptus. DLVG. *p. 1150. 1151.* CONTIN. DVSBVRGII *c. 24.* Deceſſit Caſimirus a. 1370. cui Polonia leges, iudicia, cultum, plurimas civitates, arces & alia aedificia debet; ANON. *Arch. Gneſn. p. 97. 98.* DLVG. *p. 1080. 1104. 1163.* praeter quae & Academiam Cracovienſem debuiſſet, ſi diutius vixiſſet. DLVG. *p. 1129.* Iudaeis plurima contulit, quod pellicem ex hac gente adamabat. DLVG. *p. 1110.* Ob res geſtas ſive quod vita magnificus, magnus cognominatur.

§. XXIV. Caſimiro, cui nulla virilis ſtirps, mortuo, Ludovicus Hungariae Rex iam olim deſignatus ſucceſſor, poſt aliquam cunctationem Regnum ſuſcepit & a. 1370. Cracoviae ab Archiepiſcopo Gneſnenſi ſolenni more inauguratus eſt, quod vt Gneſnae fieret, Archiepiſcopus nequicquam exegerat. Secutae publicae defuncti Regis exequiae, corpore ante Ludovici adventum ſepulcro illato, qui poſt hoc pietatis officium, reditum in Hungariam, Regni inſignia ſecum auferens, properavit, Republica parum ordinata, ac matri, quae praeeſſet, mandata. ANON. *Arch.* LVDOVICVS.

 Gneſn.

Gnesn. p. 100 -- 106. DLVG. *X. 4. s.* Absens in Hungaria, publicis litteris, iureiurando firmatis, nullum sibi & haeredibus in Silesiam esse ius professus est. BALB. *Miscell. R. Boh. Dec. I. Lib. 8. p. 194.* SOMMERSB. *Script. Siles. T. I. p. 778.* Motus a. 1373. a Vladislao ex Ducibus Masoviae oriundo, qui tractu Gnievcoviensi patrimonio suo, Casimiro Regi vendito, postquam aliud atque aliud tentasset, monachus primum Cisterciensis, dein Benedictinus, Divione in Burgundia egerat, sed post dicti Casimiri mortem, vanis persuasionibus illectus, regnum agitare coeperat. Adest ex improviso in Cuiauia, & aliquot loca capit, quae dum teneri haud valet, ac a suis deseritur, gratiae Regiae certus, in Hungariam abit, ibidemque Abbatiam & pro iure suo in tractum Gnievcoviensem, decem millia florenorum accipit. Eodem fere tempore Poloni tributum ex agris, *poradlne* dictum pendere detrectabant, quod Rex ad duos grossos, ex singulis mansis quovis anno solvendos remittebat, cum ius succedendi in regnum filiis ante concessum, ad filias proferretur. ANON. *Arch. Gnes. p. 108 -- 112.* DLVG. *X. 18. s.* LESCO *Stat. f. 40.* Fit a. 1376. Cracoviae in Hungaros, qui licentius egerant, tumultus, pluresque ex iis interimuntur; Rex vero lacessitus Lituanorum incursione, sequenti anno,

no, iunctis utriusque Regni copiis, in eos arma vertit, & ad orandam pacem cogit. Mox Russiae terras inter Hungaros partitur, ac Vladislaum Ducem in Silesia Oppoliensem, in locum matris Polonis praeficit, quem cum hi recipere nolunt, evocat a. 1381. ad se Proceres, quasi in commune consultaturus, ubi tamen nihil decretum, praeter quod Episcopo Cracoviensi, Castellano Cracoviensi, & Palatino Calissiensi, Regni Administratio demandata, facultate vacuas dignitates praeter Castellanatum & Palatinatum Cracoviensem, conferendi, soli Episcopo concessa. Anno sequenti, arcessiti Proceres solium, prope Cremnitiam, in Hungaria oppidum, volente Rege in verba Sigismundi Marchionis Brandenburgici, Ludovici per filiam natu maiorem Mariam generi; tanquam novi Principis iurant, ipsumque in Poloniam deducunt. Ludovicus vero paulo post eodem anno extinguitur, duas filias dictam modo Mariam & Hedwigem superstites relinquens. ANON. *Arch. Gnesn. p. 117 - 137.* DLVG. *X. 34 68.*

§. XXV. Sigismundo, qui eo tempore Posnaniae erat, maiores Poloni, quod non eorum postulationibus annuerat, sacramentum negabant, & habito Radomsciae in Palatinatu Siradiensi conventu, sanciebant, eam ex filiabus defuncti Regis, Reginam colere, utra, ut in Polonia maneat concessa fuerit, mitte- HEDWIGIS.

 bant-

bantque ad conventum minoris Poloniae Visliciam legatos, ubi oratores Reginae viduae rogabant, ut nihil certi de ſucceſſione filiarum, aut Sigismundi Marchionis ſtatuerent, ſed rem illam tantiſper in medio relinquerent: quare Sigismundus in Hungariam rediit. ANON. *Arch. Gneſ. p. 138.* DLVG. *X. 68 - 70.* PRILVSII *Stat. p. 7.* Deinde Polonia maior inteſtino bello, inter Praefectum & nobilitatem conflato vexatur, & vidua Ludovici filiam minorem Hedwigem in Reginam promittit, cui Siemovitum Maſoviae Ducem maritum iungi, ſtatimque Regem eligi multi flagitant; isque in alio conventu, ſed minus frequenti, ab Archiepiſcopo Gneſnenſi Rex renunciatur. Inde novae turbae Siemovito electionem haud legitimam armis firmante, quibus afflixit quidem graviter Poloniam, parum tamen ad rei ſummam profecit praelato ipſi Iagellone Lituano, cui & Hedwigis & regnum contigit. ANON. *Arch. Gneſn. p. 142. ſ.* DLVG. *X. p. 71. ſ.*

VLADISLAVS IAGELLO.

§. XXVI. Veniebat a. 1384. Hedwigis Cracoviam, & ſtatim ipſi diadema imponebatur. Aderant ſequenti anno Iagellonis, Magni Lituaniae Ducis Legati, Reginae, licet Wilhelmo Auſtriae Duci deſponſae, matrimonium & regnum amplis conditionibus petentes, quarum non poſtremae, Iagellonem cum tota gente Religionem Chriſtianam amplexurum; Lituaniam Poloniae iuncturum; & amiſſas regiones recuperaturum. Conſentiebant Poloni in Comitiis Cracovienſibus, commodis oblatis permoti, quorum ſenſum, invita tamen ob fidem Wilhelmo Auſtriaco datam, Regina ſequebatur. Invitatus publica legatione Iagello, a. 1368. Cracoviam ingrediebatur, & ſacro fonte, quo Vladislai nomen inditum, ablutus, Reginaeque in matrimonium iunctus, Regium inſigne recipiebat, novam inter Reges ſtirpem, Iagellonicam dictam, orſurus. ANON. *Arch. Gneſ. p. 154.* DLVG. *X. 95 - 105.*

§. XXVII. Vladislaus inter Poloniae Reges, illius nominis ſecundus, turbis in maiore Polonia pacatis, promiſſi memor a. 1387. cum vxore in Lituaniam ſe confert; veterem ſuperſtitionem abrogati; multa millia ad Religionem Chriſtianam adducit; Epiſcopatum Vilnenſem inſtituit; rem ſacram ordinat, & praepoſito Lituaniae, titulo Magni Ducis, fratre Caſimiro, qui alias Skirgello vocatus, in Poloniam redit. DLVG. *X. 109.* KOIALOWICZ *Hiſt. Lituan. Part. I. p. 393. ſ.* Alexander, cui & Vitoldi nomen, Regis patruelis, aegre ferens, praelatum ſibi in Magno Ducatu Caſimirum, Equitum Teutonicorum in Pruſſia auxiliis fultus, bello Lituaniam aggreditur, quod vario marte geſtum, a. 1392. ea in primis lege componitur, ut Alexander Litua-

Lituaniam, ſalva cum Regno coniunctione, & ſupremo penes Regem iure, magnus Dux regat. KOIALOW. *Part. II. p. 2-33.* Pax haec parum diuturna, turbante Boleslao Svidrigelone, alio Regis fratre, quod magnum Ducatum fruſtra ſperaverat. Promti in auxilium Teutonici Equites, aperto bello Lituaniam aggrediuntur, quod a. 1396. cum clade & captivitate Boleslai finitum. KOIAL. *l. c. p. 35-54.* SCHVTZII *Chron. Pruſſ. f. 89.* Interea Regina Ruſſiam rubram, pulſis inde Hungaris, recuperaverat, Rex autem vertebat arma in Vladislaum Ducem Oppolienſem, fidelitatis ſacramentum, ob Dobrinum & Vielunum quae a Ludovico dono acceperat, negantem; & Vielunum quidem armis ſubigebat, Dobrinum vero quadraginta florenorum millibus oppigneratum, Equites in Pruſſia tenebant: quare cum iis Iunioladilaviae conventus a. 1397. habitus, ex quo ſine fructu, irritatis animis, diſceſſum. DLVG. *X. 148. ſq. Chron.* SCHVTZII *f. 92.* Annus 1399 morte Reginae memorabilis fuit, quae enixa filiam tertio a partu die extinctam, Cracoviae obiit. Femina, cui pietas ſanctitatis famam circumdedit, miraculorum poſt mortem frequentia celebrem. DLVG. *X. 160. 162.*

§. XXVIII. Initio novi ſaeculi, a. 1401. coniunctio Lituaniae in conventu Vilnenſi diplomate firmatur. KOIAL. *l. c. p. 66.* LASC. *Stat. f. 128.* PRILVS. *Stat. p. 690.* Eodemque tempore Valachi Podoliam incurſantes caeduntur, captusque eorum Palatinus, hac lege libertati & genti ſuae redditur, ut ipſe, eiusque ſucceſſores Regis ſint Clientes. Contra Vladislaus, oblata ſibi duo regna Hungariae & Bohemiae, rara in Principibus moderatione recuſat. KOIAL. *l. c. p. 67.* DLVG. *X. 173.* Iterum motus a Boleslao Svidrigelone, a quo incitati Equites Teutonici, Lituaniam vaſtant. Fit cum his pax a. 1404. conventu Raczianſi, Rege & illorum Magiſtro praeſentibus, habito, qua Equitibus Samogitia ceditur, Rex Dobrinum quadraginta millibus florenorum redimit. DLVG. *X. 176. ſ.* SCHVTZII *Chron. Pruſſ. f. 99.* KOIAL. *l. c. p. 69.* Secuti duo congreſſus irriti, alter Vratislaviae, alter Gnievcoviae, in illo de perpetuo foedere cum Regno Bohemiae actum, in hoc a Magiſtro Equitum Teutonicorum poſtulatum, ut Rex titulo & inſignibus Pomeraniae ſeu Pomerelliae abſtineret. DLVG. *X. 181. 183.* Iam novum imminebat bellum, cuius cauſa, quod a. 1408. iuſſu Equitum viginti naves Poloniae annonam in Lituaniam vehentes, intercipiebantur, & Lituani negotiatores ſpoliabantur: Quam iniuriam Magnus Dux vindicaturus, Samogitiam ſub ſuam poteſtatem redigebat, Equites autem Dobrinum occupabant. Procuratae induciae a Rege

Rege Bohemiae, quibus finitis ad arma reditum. Ingrediebantur a. 1410. Rex & Lituaniae Magnus Dux cum ingenti exercitu, cui & Tattari immixti, Prussiam, & atrox pugna ad Tannenbergam ac Grunwaldum committebatur, qua magna strage victi Equites, & ipse Magister, Vlricus de Iungingen, occubuit. Post hanc victoriam Thorunium & multae aliae civitates deditionem fecerunt; Mariaeburgum frustra obsessum; diversa loca ab Equitibus recepta; auxilia ipsis ex Livonia missa profligata, & a. 1411. prope Thorunium pax inita; qua convenit, ut quicquid in Prussia occupatum, Equites reciperent, iidem Regi centum millia sexagenarum latorum grossorum Pragensium numerarent, ac post huius & Alexandri Magni Ducis Lituaniae mortem, Samogitiam obtinerent. DLVG. *X. 190-309.* DVSBVRGII CONTINVAT. *c. 34-37.* SCHVTZII *Chron. Pruss. f. 101. s.* KOIAL. *l. c. p. 78-89.*

§. XXIX. Bello exsolutus Rex a. 1412. Sigismundum Caesarem & Hungariae Regem in Hungaria convenit, & parum providus foedere inito consensit, ut Sigismundus ius aliquod in Russiam, Podoliam & Moldaviam sibi vindicaret. Ab eodem, tractum Scepusiensem, numeratis quadraginta sexagenarum latorum grossorum Pragensium millibus in pignus accepit. DLVG. *XI. 318-333.* Sequenti anno

anno in oppido Hrodlo Palatinatus Belcensis, celebratus conventus, ubi Lituani Polonis dignitatibus & iuribus aequati, pluresque illorum familiae Polonicis insertae, ac ad communionem insignium admissae: Simul praeter alia sancitum, ut Lituani Magnum suum Ducem a Rege Poloniae accipiant, & Poloni Rege sine liberis & legitimis successoribus mortuo, una cum Lituanis Regem eligant. DLVG. *XI. 337.* LASC. *Stat. f. 125.* PRILVS. *p. 686.* Samogitia vero Christianis sacris accessit, ibidemque Episcopatus unus & multa sacerdotia minoris dignitatis instituta. KOIAL. *l. c. p. 93.* Anno 1414. Rex ab Equitibus Teutonicis lacessitus, cum Magno Lituaniae Duce, Prussiam hostiliter ingreditur, captisque aliquot civitatibus, dum Strasburgum obsidet, Papae nuntius duorum annorum inducias impetrat, quae, quod de pace frustra actum, in aliud biennium prorogantur: quas 1419. aliae eiusdem spacii excipiunt. DLVG. *XI. 352-403.* DVSBVRGII CONTINVAT. *c. 38.* SCHVTZII *Chron. Pruss. f. 109. s.* Paulo post regnum Bohemiae, ab iis qui a Sigismundo defecerant, Regi offertur, quod is post consultationes in comitiis Lenciciensibus recusat, diuersitatem religionis inter causas allegans. Nihilominus Bohemis Sigismundus Coributh, ex Ducibus Lituaniae, Demetrii, qui Regis frater, filius conceditur;

ditur; quod Papa aegre ferens, exigebat, ut Rex Sigismundum intra duos menses revocaret, secus ipsum pro fautore & defensore *haereticorum* habitum iri. Hoc, simul novo cum Caesare Sigismundo, Hungariae ac Bohemiae Rege, foedere motus, Coributhum Bohemia exire iubebat, quam cum a. 1424. Rege inscio repeteret, hostis patriae & Maiestatis reus, ob contumaciam judicabatur. DLVG. *XI. 428. s.* KOIAL. *l. c. p. 109 - 119.* LVD. *Rel. Manusc. T. V. p. 403 - 407.* Antea, quod novae induciae convenire haud poterant, Equitibus Teutonicis a Sigismundo Caesare in bellum incitatis, Rex & Magnus Lituaniae Dux a. 1422. Prussiam ingrediebantur, ac tractu Culmensi ferro & igne misere vastato, Culma ciuitate & Goluba expugnatis, pax eodem anno prope Culmam ad lacum Melno componebatur. DVSB. CONTIN. *c. 39. 40.* DLVG. *XI. 453 - 465.* SCHVTZII *Chron. Pruss. f. 113. p. 2.* KOIAL. *p. 113.*

§. XXX. Annus 1424. fuit memorabilis, quod quarta Vladislai uxor, Caesare Sigismundo, & Erico Daniae Rege praesentibus, Cracoviae Regina inaugurata, & Regi primus filius natus, cui patris nomen inditum: quem in comitiis Brestensibus, sequentis anni proceres regni successorem scripto declarabant, si pater vetera & nova iura litteris firmaverit, quod cum is detrectaret, decretum

tum in comitiis Lencicienſibus irritum reddebatur. DLVG. *XI. 475. 483. 486. 490.* Habitus a. 1429. Luceoriae in Volhinia, Caesare Sigismundo auctore, conventus, cui praeter Caesarem, Regem Poloniae & Magnum Lituaniae Ducem, Rex Daniae, Moscoviae Duces, Equitum Teutonicorum & Ensiferorum Magistri, Caesaris Constantinopolitani Legati, Tattarorum Reguli, interfuisse feruntur. Speciosa allegabatur causa, ut arma primum in Bohemos, postea in Turcos iungerentur: vera erat, ut Caesar Magnum Ducem a Rege, Lituaniam a Polonia divelleret, titulo Regio, Duci ostentato: gnarus duorum regnorum sub diversis Regibus societatem parum esse diuturnam. Captus splendore nominis Alexander Magnus Dux, neque Rex alienus videbatur, sed Poloni pactis confisi, fortiter resistebant. Conventu sine fructu finito, non mutavit consilium Caesar, & in Alexandro Regiae dignitatis cupiditas exarsit, Polonorum legationibus & Papae litteris, ut animum flecteret, frustra monitus. Iam finibus Poloniae cum insignibus Regiis, Caesaris Legati appropinquaverant, constitutusque dies, quo illa Vilnae publice reciperet, qui spectarent, confluentibus, cum insessis a Polonis itineribus legati infecta re redire cogerentur. Tandem incepto se desistere Alexander professus, qui morte sua a

 1430.

1430. Regem & Polonos hac cura plane liberauit. KOIAL. *p. 125. f.* DLVG. *XI. 513. f.*

§. XXXI. Eodem anno in comitiis Iedlnensibus, Poloni alteri ex duobus filiis Regis, uter idoneus fuerit, successionem in regnum promiserunt, vicissim Rex vetera iura firmavit, illustravit, ac novis auxit. DLVG. *XI. 536.* LASC. *Stat. f. 50.* Magnum autem Lituaniae Ducem, fratrem suum Boleslaum Svidrigelonem creavit, pactus antea, ut Podoliam Polonis redderet, qui morae impatientes, eam ultro sibi vindicarunt. Tum de Podolia disceptatio, & bellum intestinum, quo profligatus Boleslaus & magno Ducatu exutus, suffecto in eius locum Sigismundo, defuncti Alexandri fratre. Antea Teutonici Equites, Boleslai foederati, Cuiaviam & Dobrinum vastarunt, qui eidem auxilia miserunt, cum Lituaniam armis recuperare frustra niteretur, Polonis vero Bohemi, Hussi sectatores, subvenerunt, ac Pomerelliam misere populati. Cum equitibus a. 1433. duodecim annorum compositae induciae, cum Boleslao autem bellum protractum, cuius finem Rex non vidit a. 1434. in arce Grodecensi defunctus. DLVG. *XI. 559. f.* KADL. *p. 140. f.* DVSB. CONTIN. *c. 43-47.*

VLADISLAVS III. §. XXXII. Supererant duo filii, Vladislaus & Casimirus, quorum prior a. 1431. successor declaratus, cuiusque ius statim post patris mortem, in conventu maioris Poloniae Posnaniensi, novo consensu firmatum, die quo Rex inauguraretur constituto & postea prorogato. Recepit Vladislaus III. d. 25. Iul. a. 1434. Cracoviae regni insignia, praeter ordines, Ducibus Masoviae & Magni Ducis Lituaniae, ac Palatini Valachiae legatis praesentibus, minori aetate, cum annum ageret decimum, a quibusdam frustra obiecta. Ob eandem causam ab aliis Dux Masoviae Siemovitus Regis tutor commendatus; sed placuit singulis terris, singulos, Cracoviensi binos negotiorum publicorum curatores praeficere. DLVG. *XI. 653. 660 664-668.* Lituaniam Boleslaus, auxiliis Equitum ex Livonia adiutus, turbare non desinebat, qui post clades minores, praelio ad Vilcomergiam ita domitus, vt Regis gratiam Cracoviae implorare cogeretur, quem cum Rex frustra magno Duci reconciliare tentasset. a. 1437. in Transilvaniam exulatum abiit. KOIAL. *p. 166-172.* Praecessit ultima die a. 1435. Brestae in Cuiavia pax perpetua cum Equitibus Teutonicis, qua de finibus, commerciis, vectigalibus, auxiliis hostibus non ferendis, locis aliquot ab utraque parte restituendis, & Regi novem millibus ac quingentis florenis Hungaricis solvendis transactum. DLVG. *XII. 686.* SCHVTZII *Chron. f. 127. p. 2.* LASC. *Stat. f. 133. p. 1. f.* PRILVS. *Stat. p. 711.*

p. 711. PRIVIL. ORD. PRVSS. f. 6. Sequenti anno Elias, Moldaviae Palatinus, cliens, Leopoli in Regis verba iuravit, ac annuum tributum ei imperatum: cuiusmodi iuriiurando promtum se obtulit, Stephanus Valachiae Palatinus DLVG. *XII. 690.* Distracta adhuc per religionis dissidium Bohemia, pars a. 1438. eligebat Casimirum Vladislai fratrem, Regem, reliquis sub ditionem Alberti Austriaci concedentibus: Missus exercitus in Bohemiam, qui Casimiro regnum assereret; secutus Rex cum fratre, sed vastata Silesia in Poloniam reversus. Neque in Bohemia res ex sententia successit, quare a. 1439. Vratislaviae de pace actum, pro qua aliquot annorum induciae convenere; Alberto Bohemiam retinente.

§. XXXIII. Interea Rex quintum decimum annum ingressus, fine anni 1438. Regno pleno iure praeesse coeperat, Casimiro autem fratri, pro Bohemia a. 1440. magnus Ducatus Lituaniae obveniebat, Sigismundo Magno Duce, ob immanem saevitiam inviso, per conspirationem trucidato. DLVG. *XII. 710.* KOIAL. *p. 174 - 180.* sed paulo ante quam Casimiro Lituania cessit, Regi Hungariae regnum, post mortem Alberti oblatum, quod ut capesseret a. 1440. in Hungariam se contulit, ubi, Ladislao post mortem Alberti patris nato, bellum domesticum inter diversas par-

partes ortum, quo utcunque composito, versa in Turcos arma, pugnatumque adeo feliciter, ut pacem hostis peteret, quae in annos decem concessa. Sed Rex a foederatis suis inprimis Papae legato, speciosis rationibus incitatus, pacta rescidit, & ad bellum rediit, quod clade Varnensi ac Regis caede a. 1444. vindicatum. Vladislaus enim iuvenili fervore, militis magis, quam Ducis implens munia, dum in castra hostium cum paucis perrumpit, undique cinctus, ubi post acrem pugnam, concidente ex vulneribus equo, prosternitur, ipsique caput amputatur. Hic fuit exitus violati aliorum impulsu foederis, quo Rex fortissimus, primum & vicesimum annum vix ingressus, summae Christiani orbis spei, festinata morte praereptus. BONFIN. *rer. Hungar. Decad. III. Lib. IV - VI.*

§. XXXIV. Absente in Hungaria Rege, incursiones hinc Silesiorum, illinc Tattarorum Poloniam turbabant, allatis autem de Hungarorum clade, ac Regis morte nunciis, moeror & consternatio omnium invasit animos. Quo tamen Reipublicae in hac sua orbitate consuleretur, in conventu Siradiensi a. 1445. Casimirus Magnus Lituaniae Dux, Rex renunciatus, & quod absens, ut in proximis comitiis Petricoviae adesset, rogatus: qui regnum recipere detrectabat, quia de fratris morte non satis constaret. Quare nova ad Casi-

CASIMIRUS III.

Casimirum sequenti anno legatio, ut mentem flecteret, sed illo in sua sententia permanente, in comitiis Petricoviensibus Boleslaus Masoviae Dux, Rex eligitur, aliis Fridericum II. Electorem Brandenburgicum frusta commendantibus. Hoc facto, subit Casimirum recusati Regni poenitentia, & proceres Poloniae nova spe & rationibus inducti, neglecto Boleslao, Casimirum Brestae in Lituania conveniunt, ac obtinent, quod antea frustra postulatum. Adiecerat quidem conditionem Casimirus, ut sibi liceret Volhiniam Podoliamque Lituaniae iungere, quae omissa, cum Poloni contradicerent: Anno igitur 1447. Casimirus, qui vulgo tertius appellatur, regiis insignibus Cracoviae decoratus, regnare coepit, nec minus Lituaniam retinuit DLVG. *XIII. 1-27.* Inprimis, quae eodem anno Petricoviae habita, comitiis exactum, ut Rex promitteret, nullas terras, nominatim Russiam, Volhiniam, & Podoliam Polonis se subtracturum: quod abnuit, iusiurandum quo Lituanis obstrictus, intercedere allegans. Sequenti anno, Polonorum & Lituanorum comitia Lublini acta, ubi horum preces frustra fuerunt, ut Volhinia Podoliaque magno Ducatui addicerentur, ac foedus quo Vladislai Iagellonis tempore iuncta Regno Lituania cum Casimiri stirpe finiret. Neque Polonis, qui Lituanis Lublini restiterant, in altero con-

conventu Petricoviensi a. 1449. successit, quibus iurium suorum confirmationem Rex negavit, quasi illa sine Lituanorum iniuria fieri haud posset. Id, ut omnes male habuit, ita maiores Polonos, collata a summo Pontifice Episcopo Cracoviensi purpura offendit, verentes, ne ea honor Gnesnensis Archiepiscopi imminueretur, qui placati, cum a. 1451. sancitum, ut Archiepiscopi dignitas integra maneret, & ne de loco priore lis intercederet, ille & Episcopus Cracoviensis per vices publico consilio adessent. DLVG. *XIII. 31. 37. 54. 56. 57.* PRILVS. *Stat. p. 84.* HERB. *Stat. p. 63. tit. Cardinal.* Iura autem regni post crebras monitiones, Rex demum a. 1453. sacramento aegre confirmavit, ac illicite distracta, ad Regnum reducere eiusque fines proferre, eadem religione se obstrinxit: hocque in praesens opportune visum, Polonis & Lituanis de Volhinia ac Podolia contendentibus. DLVG. *XIII. 115.* KOIAL. *Hist. Lituan. Part. II. p. 202. s.*

§. XXXV. Iis temporibus, magna in Prussia rerum conversio, incolis ab Equitibus Teutonicis a. 1454. deficientibus, ac deditionem Regi Poloniae per Legatos Cracoviae offerentibus. Casimirus post consultationem illos recipit, scriptis legibus, quibus vetera iura firmabantur, ac nova adiiciebantur. DLVG. *XIII. 128. s.* SCHVTZII *Chron. Pruss.*

Pruſſ. f. 195. ſ. PRIVIL. MVNICIP. TERR. PR. Pars Pruſſorum Thorunii, alia Elbingae in Regis verba iurat, qui poſt ſuum adventum, provinciam ordinat. Equites autem Teutonici, eandem armis recuperaturi, bellum ſtrenue parant, ac Regem Conicium obſidentem profligant, qua clade plurima oppida, & cum iis Epiſcopus Sambienſis, ad victores redeunt. Rex cum valido exercitu Pruſſiam repetens, vix, quod dignum memoratu peragit, neque fructuoſior ſequens expeditio, Leſſena per obſidionem fruſtra tentata. Equites contra, praeter nonnullas minores, Regiomontanas civitates recipiunt, & Gedanenſes Butaviam & Lauenburgum cum agris ſuis, Erico, Duci Pomeraniae tradunt, ut redderet, quocunque tempore, eo nomine compellatus fuerit, ac Regi auxilium praeſtaret. DLVG. *XIII. 146. ſ.* SCHVTZII *Chron. Pruſſ. f. 202. ſ.* Interea non deſinebant Lituani, Podoliam, tanquam Magni Ducatus portionem poſtulare, urgebantque in comitiis Petricovienſibus a. 1456. controverſiae finem, tanto ſtudio, ut arma, & reſciſſo veteri foedere, novum ſibi impoſituros Ducem, minarentur. Iam hanc in rem conventus Vilnae haberi, cuius ſucceſſum Rex, ex improviſo advolans, turbavit, qui & tum, & poſtea aegros, & in vim erupturos animos, ſpe ac leniora ſvadendo, continuit. KOIAL. *l. c. p. 223.*

p. 223. ſ. In Pruſſia, vbi bellum fervebat, Thorunium ac Gedanum, ut hoſtibus traderentur, ſeditionibus nequicquam exagitatae, turbis, non ſine coniuratorum ſupplicio, in tempore ſedatis. Contra milites Equitum Teutonicorum nonnulla loca ſibi in fidem debitorum ſtipendiorum oppignerata, Regi numerata prius, quae convenerat pecunia, ceſſerunt, inter quae arx, & civitas Mariaeburgenſis potiores: civitas quidem per proditionem amiſſa, ſed a. 1460, fame ad deditionem ſubacta fuit. Praeceſſerant viginti menſium induciae, parum religioſe ſervatae, quibus finitis, bellum ex integro ſumtum, & poſt hoſtium cladem, ad oram Pacenſem, Braeſtae in Cuiauia a. 1463. de pace fruſtra actum, ſed mox novum de eadem pari tamen ſucceſſu, Thorunii Colloquium inſtitutum, cum Varmienſis Praeſul ad Regis partes tranſierat. Tandem annus 1466. pacem dedit, Thorunii Rege praeſente, & Papae Nuntio reconciliatore compoſitam, qua Pruſſiae pars, quae iam Polonica dicitur in Regis ditione manſit, altera, quae hodie Regni titulo inſignis, Equitibus Teutonicis, eorumque Magiſtro relicta; inter hunc, & Regem, eorumque ſucceſſores ac utramque Pruſſiam perpetuum foedus ſancitum; Ordo Teutonicus in tutelam; Magiſter & Commendatorum praecipui in conſilium Regis recepti, Magiſtro, primo

mo a Regis finiſtra, aſſignato loco, ſcriptoque iureiurando, ab ipſo poſt ſex menſes, ex quo electus, Regi praeſtando. DLVG. *XIII. 185-390.* SCHVTZII *Chron. Pruſſ. f. 243-331.* LASC. *Stat. f. 142.* PRILVS. *Stat. p. 724.* PRIVIL. ORD. PR. *f. 20.*

§. XXXVI. Antea a. 1457. Iohannes Dux Oſviecimenſis, Ducatum hunc quinquaginta millibus marcarum latorum groſſorum Pragenſium, Regi vendiderat, & eodem circiter tempore, Venceslaus Dux Zatorienſis ſe clientem fiduciarium ſubdiderat. DIPL. *Tom. I. Script. Sileſ.* SOMMERSB. *p. 808. 810.* Cum Rege autem Bohemiae Georgio a. 1460. amicitia per legatos conſtituta, ne alter alterius hoſtibus opem ferret, quam duobus poſt annis, ambo Reges in congreſſu Glogovienſi firmarunt, mutuis auxiliis adverſus Turcos additis. DLVG. *XIII. 260. 292.* BALB. *Ep. rer. Boh. p. 525.* Perſtitit in hac amicitia Poloniae Rex, quamvis a Papa ad bellum Regi Bohemiae inferendum incitabatur, Regno eius in praemium oſtentato, pro qua conſtantia gratiam referens Georgius, effecit, ut a. 1469. Vladislaus Caſimiri filius maximus a Bohemis ſucceſſor eligeretur, manente penes Georgium, dum viveret, imperio. Hoc autem a. 1471. mortuo, electio Vladislai repetebatur. DLVG. *XIII. 394. 344. 468.* BALB. *Ep. rer. Boh. p. 556. 560. 563.* Quaſi uno tempore in unam

unam familiam plura regna eſſent congerenda, Hungarorum potior pars a Matthia deficiens, filium ſecundum, Caſimirum, Regem ſibi depoſcebat, qui cum exercitu Hungariam ingreſſus, mox ab iis, qui acciverant, deſtitutus, ac Nitriae a Matthia obſeſſus, impetrato libero abitu, in Poloniam rediit. BONFIN. *rer. Ungar. Dec. IV. Lib. 3. p. 564-567.* DLVG. *XIII. 471-473.* Mox inter Bohemiae & Ungariae Reges ortum bellum, in quo Rex Poloniae filio cum exercitu ſubvenit. BONF. *l. c. p. 570-576.* BALB. *ep. rer. Boh. p. 563. 583.* In Pruſſia illis temporibus de Epiſcopatu Varmienſi, lis inter Tungenium & Operovium orta, & poſt colloquia incaſſum habita, ad arma ventum fuerat, fovente diſſidia Ungariae Rege: utque adeo non vanus inteſtini belli metus eſſet, inprimis cum novus Teutonici Ordinis Magiſter, Regi iuſiurandum negaret. Sed rediit a. 1479. domeſticae pacis fiducia, finita de Epiſcopatu, quem Tungenius obtinuit, controverſia, & Magiſtro in Regis verba iurante. DLVG. *XIII. 474. 481. 486. 513. 541. 564. 570. 577. ſ. 585.* SCHVTZII *Chron. Pr. f. 340-366.*

§. XXXVII. Lituanis a. 1478. Moſci Novogardiam Magnam cum ſuo tractu, eripuerunt, ac per inducias, quas Rex bello praetulit, retinuerunt, mox plures terras, totamque Seve-

Severiam ſuae poteſtati ſubiicientes. CROMERVS *XXIX. 430. 436.* KOIAL. *p. 247. 251. 255.* Palatino Moldaviae ac Valachiae Stephano, fiduciario iureiurando in campis patentibus trans Tyram renovato, auxilia adverſus Turcos miſſa, & Iohannes Albertus, tertius Regis filius, Tattaros Podoliam & Ruſſiam populantes a. 1489. bis cecidit. CROMERVS *XXIX. 433. 434.* Hunc poſt mortem Matthiae, pars Ungarorum Regem voluit, ſed erat maior eorum numerus, qui fratrem Vladislaum Bohemiae Regem elegerant. Armis igitur a duobus fratribus de externo regno certatum, ceſſitque Iohannes Albertus, cui aliquot in Sileſia terras Vladislaus contulit quas teneret, donec Polonia potiretur. Quod quidem brevi contigit, Caſimiro patre a. 1492. Grodnae mortuo, cui quinque filii & quatuor filiae ſuperſuerunt. BONFIN. *rer. Ung. Dec. IV. Lib. 10. Dec. V. L. 1. p. 672. 692.* CROM. *p. 435-437.* KADL. *p. 258.*

IOHANNES ALBERTVS. §. XXXVIII. Caſimiro ſuccedit Iohannes Albertus, Rex in comitiis Petricovienſibus a. 1492. renunciatus, cum antea Lituani Alexandrum fratrem minorem Vilnae, magnum Ducem creaſſent. Sequitur foedus cum Bohemiae & Ungariae Rege, de mutuis adverſus cives rebelles auxiliis, pariter Magnus Lituaniae Dux, cum Moſcorum Tzaro Iohanne Baſilide tranſigit, filiam eius Helenam coniugem

iugem ſibi pactus, quae ſalvo religionis graecae uſu ipſi collocata. CROM. *XXX. 438.* KOIAL. *p. 259-266.* Adverſus Tattaros fines Poloniae incurſantes, male pugnatum, neque felicior Regis in Moldaviae & Valachiae Palatinum Stephanum expeditio, ut hoc amoto, fratrem ſuum Sigismundum praeficeret. Sociauia enim, Moldaviae caput, fruſtra obſeſſa, & recedentem, conſtitutis induciis, Regem, inſecutus Palatinus, ultimo agmini in ſilva a fagis bucovina dicta cladem attulit, & illatum ſibi bellum irruptionibus in Podoliam & Ruſſiam vindicavit, ſtrenue a Turcis Tattarisque adiutus. Turbis his pax a. 1499. finem dedit. CROM. *p. 441. ſ.* Cum Lituanis foedus Hrodlenſe anni 1413. repetitum adiectumque planius, ne Lituanis Magnum Ducem, inſciis Polonis, neve his Regem, ſine Lituanis, eligere fas eſſet. KOIAL. *p. 275. 277.* LASC. *Stat. f. 130.* PRIL. *Stat. p. 693.* Eodem tempore inter tres fratres, Reges Poloniae, Bohemiae, & Magnum Lituaniae Ducem, pactio de mutuis auxiliis adverſus Turcos & quosvis hoſtes, convenit, & ne ſine communi conſilio aut Turcis arma inferrentur, aut cum iis de pace ageretur. CROM. *p. 445.* KOIAL. *p. 277.* Mox fraterni auxilii indigebat Magnus Lituaniae Dux bello a Moſcis petitus, quo Lituani acie profligati; Severia iterum amiſſa;

ſa; tractus finitimi ab hoſtibus vaſtati; Smolenſcum autem ter fruſtra obſeſſum. A. 1502. induciae in ſexennium armis interceſſerunt. KOIAL. *p. 278. ſ.* Nec minus Polonis bellum imminere videbatur, cum novus Ordinis Teutonici Magiſter, Fridericus, ex Ducibus Saxoniae, fretus Germanorum auxiliis, iusiurandum detrectaret. Rex conſultaturus, de hoc negotio, Thorunium a. 1501. adiit, ibique apoplexia extinctus, ſtirpe nulla, quod caelibem vitam egerat. SCHVTZII *Chron. Pr. f. 440.*

ALEXANDER.

§. XXXIX. Petricoviae a. 1501. Alexander Lituaniae Magnus Dux, pronis nonnullorum in fratres Vladislaum Bohemiae & Ungariae Regem, ac Sigismundum ſtudiis, Rex eligitur, Cracoviaeque diademate redimitur: qui honor propter diverſam religionem, uxori non habitus. Initia Regni Tattari turbabant, caedibus & rapinis per Podoliam, Ruſſiam & Lituaniam late graſſantes, incitati, ut fama erat, a Stephano Moldaviae Palatino, qui opportunitate uſus, Pocutiam intercipiebat: qua tamen abſtinuit, cum Poloni Moldaviam a. 1504. invaderent. CROM. *XXX. 449-452.* Nec minus controverſia cum Magiſtro ordinis Teutonici de iureiurando ſucceſſit, qui Mariaeburgum ad Regem vocatus, quo ex aliqua cauſa abſens eſſet, in Germaniam profectus. SCHVTZII *Chron. Pruſſ. f. 403.*

f. 403. Poſtea A. 1505. Palatinus Moldaviae Bogdanus, memorati Stephani filius, Regis ſororem in matrimonium petiit, quae, cum ſponſum ob deformitatem oris, luſcus enim erat, averſata, hic, vindicando quaſi iniuriam, Pocutiam occupavit, qua vi pulſus, obtinuit, ut certis legibus Regia ſoror ipſi promitteretur, inter quas non poſtrema, ſi relictis Graecorum, ad Catholicorum ſacra tranſiret. CROMER. *p. 454. 455.* Pacatis ad Moldaviam Regni finibus, Lituania Procerum diſſidiis agitata a non uno exercitu Tattarorum miſere vaſtari. In hos contractae copiae, evocata nobilitas, & ipſe Rex paralyſi tactus, caſtra adiit, unde per valetudinem Vilnam regreſſus, cum in hoſtem moverentur. Ductu Michaelis Glinſcii, menſe Auguſto A. 1506. prope oppidum Kleczko, poſt acres conflictus Tattari ad internecionem caeſi; cuius victoriae nuncius, Regi decumbenti allatus, qui paucis poſt diebus orbus moritur. KOIAL. *p. 300 ſ.* SCHVTZ. *Chron. Pruſſ. f. 414.*

SIGISMVNDVS I.

§. XL. Poſt Alexandrum, Sigismundus frater, a. 1506. primum a Lituanis, Magnus Dux & deinde abſens Petricoviae a Polonis Rex electus, ac initio ſequentis anni, Cracoviae diademate inſignitus. Prima cura cum Moſcis, qui Lituaniae graves, tranſigere, ſed pro pace motus inteſtini orti, quibus novae ſpes

ſpes hoſtibus acceſſerunt, dum Michael Glinſcius, inter proceres magni nominis, potens & factioſus, arma in patriam & Principem arriperet, ac ſuis opibus diffiſus, ad Tzarum confugeret. Feſtinat Sigismundus ex Polonia, Glinſcius Minſco fruſtra obſeſſo, ad Borythenem recedit. Adſunt in auxilium ſexaginta millia Moſcorum, qui pugnam detrectantes, trans flumen ſe recipiunt, & Regio exercitu traiecto, caſtris in praedam relictis fugiunt. Fit a. 1508. pax, qua hoſtes arces aliquot reddunt, Glinſcius vero poſſeſſionibus ſuis in Lituania multatus, cum iis, qui partes ſecuti, perpetuo in Moſcovia exulare iubetur. KOIAL. *p. 319-333.* VAPORII *fragmentum p. 534. ſ.* BVLSCII *Chron. Pol. p. 508. ſ.* Sequenti anno Bogdanus Valachiae & Moldaviae Palatinus auxiliis Turcorum ac Tattarorum fretus, Regem laceſſivit, qui Podolia & Ruſſia vaſtatis, Camenecum, arcem Halicenſem & Leopolim fruſtra obſedit. Reddiderunt vicem Poloni, qui Palatini terras populati, eius exercitum profligarunt. Procurant pacem Vladislaus Bohemiae & Ungariae Rex, qua Palatinus veteri clientelae Regis Poloniae relictus. VAP. *frag. p. 540.* BIELSCII *Chron. Pol. p. 513.* De controverſia, quae adhuc cum Magiſtro ordinis Teutonici intercedebat, a. 1510. Poſnaniae ſine omni fructu habitus conventus. SCHVTZII. *Chron. Pr. f. 432. ſ.* Cum Moſcis autem dubia erat pax, donec a. 1514. quo ab iis Smolenſcum captum, in apertum bellum erumperet. Pugnatum quidem ductu Conſtantini Oſtrogii feliciter, ſuperatique hoſtes memorabili praelio, quo illorum quadraginta millia periiſſe dicebantur. Exiguus tamen ex his, aliisque ſucceſſibus fructus relatus videbatur, Smolenſco per quinquennales inducias a. 1521. Moſcis relicto. KOIAL. *p. 352-379.*

§. XLI. Anno 1515. Sigismundus fratrem Vladislaum, Bohemiae & Ungariae Regem, Poſonii, & cum eo Maximilianum I. Caeſarem, Viennae in Auſtria inviſit, ubi praeter matrimonia inter Vladislai filium, Ludovicum & Caeſaris neptem, Mariam, huiusque nepotem Ferdinandum, ac Vladislai filiam Annam, arctior, inter Regem Poloniae & Caeſarem contracta amicitia, qua hic ſuam promiſit operam, ut honeſta cum Moſcis pax obtineretur, ac Teutonici Ordinis Magiſter antiquis pactis ſtaret: ſecus promta fore auxilia, quae viciſſim Rex in Turcos obtulit. VAPOR. *frag. p. 559.* BIELSC. *529.* CVRPIN. *Diar. in op. de Caeſ. p. 496.* Nihilominus Albertus Marchio Brandenburgenſis, poſt Fridericum, Teutonicorum Equitum Magiſter, iterum iterumque monitus iusiurandum detrectare imo Samogitia armis ten-

tentata, incursiones in Varmiensem Episcopatum facere, ut tandem a. 1519. in comitiis Thorunienſibus bellum in ipsum decerneretur. Geſtum illud per totam hyemem, maiore tamen ordinis Teutonici damno, in cuius Pruſſia, praeter oppida ſubacta & direpta, agri paſſim vaſtati, Brunoburgo ab hoſtibus ex improviſo capto, ac Varmia male habita. Aeſtate, per inducias, Magiſter Regem Thorunii convenit, reditumque ad arma, cum de pace fruſtra actum eſſet. Subveniebat hoſtibus ſcriptus in Germania exercitus, qui expugnato in Maiore Polonia Meſeritio, ac captis in Pomerellia per deditionem Conicio, Stargardo & Dirſavia, Gedanum per vim necquicquam tentabat: inde ad oram Pucenſem digreſſus, commeatus inopia, in Germaniam dilabebatur. Ita civitates in Pomerellia recuperatae, aliae autem Magiſtri copiae Gutſtadium ex inſidiis obtinuerunt, quibus contra impetus in Elbingam minus ſucceſſit. Secutae a. 1521. Thorunii quatuor annorum induciae, & a. 1525. Cracoviae pax, qua Marchio Albertus, ex Ordinis Magiſtro, Pruſſiae Dux, Regis & Regni Poloniae cliens fiduciarius factus, ut eam haereditario iure, in poſteros maſculos, hisque extinctis, in fratres, eorumque ſtirpem virilem transmitteret; in conſiliis & conventibus publicis proximum a Rege locum haberet; Regi in bello cum centum equitibus adeſſet; & poſt progeniem dictorum maſculorum Marchionum, Pruſſia ſoli Regi pareret. Ex hoc tempore pars illa Pruſſiae in ditione domus Brandenburgicae manſit, ac Albertus novus Dux publice inauguratus eſt. SCHVTZ. *Chron. Pruſſ. f. 461-500.* PRILVS. *Stat. p. 762.* PRIVIL. ORD. PRVSS. *f. 32. p. 1.*

§. XLII. Illis temporibus, Gedani propter religionis diverſitatem turbatum eſt, contulitque ſe Rex a. 1526. in urbem, ut mutata in priorem ſtatum reſtitueret, quietem novis legibus firmaret, ac in priorum motuum auctores animadverteret. Ibidem Rex ſibi & Regno novos paravit clientes, Leoburgum & Butaviam, duos Pomerelliae tractus, Ducibus Pomeraniae, eorumque poſteris maſculis, lege beneficiaria conferendo. VAP. *frag. p. 591. 593. ſ.* BIELSC. *Chron. Pol. p. 553. 555. ſ.* PRIL. *Stat. p. 787.* LENGNICHII *Hiſt. Pruſſ. T. I. p. 7. 8.* Pariter eodem anno, Maſovia finita Ducum ſuorum ſtirpe, ſoli Regi ſubeſſe coepit, & cum Moſcis in ſex annos induciae prorogatae. VAP. *frag. p. 596.* BIELSC. *Chron. p. 557.* KOIAL. *p. 383.* Inter haec, anxius Sigismundus, ne ſi ante iuſtam filii, quem habebat unicum, aetatem moreretur, is ſucceſſioni excideret, quare multum nitendo effecit, ut Sigismundus Auguſtus, id enim filio nomen, anno 1529.

1529. aetatis decimo, a Lituanis Magnus Dux renunciaretur, imperio penes patrem manente. Horum exemplum Poloni ſecuti, eundem eodem anno Petricoviae Regem elegerunt, qui ſequenti, ſolenni more, Regni inſignia Cracoviae recepit, ita tamen, ut regimine, dum pater viveret, abſtineret. VAPOR. *Fragm. p. 604.* BIELSC. *p. 561.* KOIAL. *p. 389.* PRILVS. *Stat. p. 11.*

§. XLIII. Sequenti anno, Moldavi cladibus coërciti, ac Pocutia recuperata, VAP. *frag. p. 605.* BIELSC. *Chron. p. 563.* Cum Moſcis a. 1534. iterum bellum ab irruptione in Lituaniam coeptum, quod, caeſis ad Starodubum hoſtibus, induciae in quinque annos compoſuerunt KOIAL. *p. 394-399.* Interea Sigismundus Auguſtus iuſtam aetatem attigerat, quare a. 1537. Cracoviae in Regni leges, ac nihil ex imperio, per patris vitam, uſurpaturum, iuravit. BIELSC. *p. 576* PRILVS. *Stat. p. 13.* cui parens primum partem, inde anno 1544. in conventu Breſtenſi totum Lituaniae regimen contulit, ac iam a. 1541. tabulae induciarum, cum Moſcis in ſeptem annos prorogatarum, illius nomine ſcriptae. KOIAL. *p. 401. 404.* Moldavis rurſus Poloniam infeſtantibus, Rex anno 1537. omnem Nobilitatem in expeditionem evocavit, quae ad Leopolim conſidens, de temeratis iuribus queri & remedium ſtatim poſtulare. Rex alia

alia concedere, alia ad proxima comitia differre, & tempore opportuno inter diſceptationes conſumto, abeundi copiam facere. Ita equeſtris ordo, rebus infectis, aegris animis domum dilapſa. ORICHOV. *annal. VI.* Id hoſti commodum, qui vaſtata Podolia & caeſis ad Serethum fluuium Polonis, pacem impetrat. BIELSC. *p. 577. 578. 579.* NEVGEB. *Hiſtor. rerum Polonicarum VII. 541. 544.* Annus 1543. nuptiis Sigismundi Auguſti, qui Eliſabetham Ferdinandi Romanorum Regis filiam duxit, memorabilis fuit. Haec intra biennium mortua, poſtquam Sigismundus I. anno 1548. vivere deſiit.

§. XLIV. Regnum capeſſivit poſt parentis mortem, Sigismundus Auguſtus, cuius prima comitia Petricoviae ſine fructu habita & aegris ordinum animis ſoluta, cum pleriquie fruſtra urgerent, ut Rex uxorem Barbaram, Radzivilii Caſtellani Vilnenſis filiam, Gaſtoldi Palatini Trocenſis viduam, quam poſt Eliſabethae mortem in Lituania clam duxerat, dimitteret, ac Lituaniam, Pruſſiam, Zatoriam Regno tam arcte iungeret, ut eodem modo regerentur, iisdemque legibus parerent. ORICHOV. *Annal. II.* BIELSC. *p. 589.* LENGNICHII *Hiſt. Pr. T. II. p. 17. 27.* Magis advertit animos & pro triſti omine acceptum, cum Academiae Cracovienſis ſtudioſi, quod caedem & vulnera ſuis commilitonibus ex levi

SIGISMVNDVS AVGVSTVS.

levi causa illata, non rite vindicari crederent, uno die omnes ex urbe nunquam redituri, proficiscerentur. Secutum arcis Cracoviensis incendium, & Tattarorum in Russiam incursio. ORICHOV. *l. c.* BIELSC. *590.* Altera comitia Petricoviae anno 1550. per controversias, de legum superiorum executione, ac sacri ordinis potestate iudiciaria coërcenda, absumta. Rex tamen vetera iura scripto firmavit, ac varia, Senatoribus praesentibus publice sanxit. Post comitia, caput Reginae, cuius matrimonium nuper impugnatum, Cracoviae diademate redimitum, quae huic honori paucis mensibus supervixit. ORICHOV. *Annal. III.* BIELSC. *pag. 591. 592.* VOL. CONSTITVT. *pag. 1. seqv.* Non desiit in comitiis anno 1552. disceptatio de sacri ordinis iudicandi nobiles potestate, cesserunt ultro Episcopi, iudicia in nobiles, religionis causa, intra annum unum haud exercituros, promittentes, quo illo spatio amice transigeretur. BIELSC. *pag. 595.* ORICHOV. *Annal. V.* Post comitia Rex in suam Prussiam inde Regiomontum ad Ducem Albertum excurrit: ante quam urbem vitae discrimen adiit, cum pila ignita ex mortario missa, nobili armigero, pone, ipsum caput aufferret, ut eius cerebro aspergeretur. Eodem tempore Sieniavius exercitus Polonici Dux, petentibus Valachis, Palatinum praefecit, eumque cum gente sua, fiduciaria lege in Regis verba adegit. ORICHOV. *Annal. V.* BIELSC. *p. 596.* LENGNICHII *Histor. Pruss. Tom. II. pag. 85. seqv.*

§. XLV. Cum Moscis, pace perpetua nequicquam tentata, novae induciae in annos sex anno 1555. constitutae, KOIAL. *pag. 428.* Sed in Livonia sequenti anno inter Archiepiscopum Rigensem & Ensiferorum Magistrum, bellum intestinum ortum, quod non minus Regem armavit, quo Archiepiscopo subveniret, & captum interea a Magistro, in libertatem restitueret. Iam finibus Curlandiae appropinquaverat exercitus, positis ad Pasvaldum castris, ubi anno 1557. compositis domesticis in Livonia turbis, pax, & inter Lituaniam Livoniamque foedus adversus Moscos perpetuum convenit. HENNINGII *Chron. Liv. f. 6-9.* LENGNICHII *Hist. Pruss. Tom. II. pag. 143. 144. 146.* BIELSC. *pag. 606.* KOIALOV. *pag. 429-433.* Hoc foedere irritatus Moscus, mox Livoniam bello aggrediebatur, cui cum eadem par non esset, post agrorum depopulationes & alia graviora damna, anno 1559. novum foedus cum Lituania Vilnae initum, ut, si honesta pax haberi non posset, bellum, tanquam

quam commune, Lituanorum auxiliis propulſaretur, arcibus aliquot, ac praefecturis in Livonia pro ſumtibus oppignoratis, finito bello ſexies centenis florenorum millibus redimendis. HENNINGIVS *f. 11-20.* KOIALOV. *p. 435. 436.* LENGNICHIVS *p. 174. 185.* Sumta ergo pro Livonia a Lituanis arma, ſpe pacis ab hoſte praeciſa, ſed cum novis Moſcorum ſucceſſibus, ac inteſtino diſſidio, res Equitum Enſiferorum ad eas anguſtias redactae, ut quicquid ex Livonia ſupererat, ſervari eorum opibus haud poſſet, ſe & provinciam, ſcriptis eo nomine pactis, anno 1561. Regis tanquam Magni Ducis Lituaniae ditioni ſubiicerent, ita ut partem trans Dunam fluvium ſitam, pleno imperio, ſalvis incolarum iuribus teneret, alteram autem titulo Ducatuum Curlandiae & Semgalliae, lege fiduciaria Gotthardo Kettlero, ultimo iam Ordinis Magiſtro, ab eodem ad ſobolem ſuam maſculam per haereditatem transmittendam, conferret. Ita extincto Equitum Enſiferorum ordine, novus Dux Curlandiae, Lituaniae cliens fiduciarius ortus. HENNING. *f. 23-32.* KOIALOV. *p. 146-149.* LENGNICH. *pag. 198. 199.* CHYTRAEI *Sax. pag. 528. ſeqv. pag. 974.*

§. XLVI. Haec rerum in Livonia mutatio, adeo Moſcorum Tzarum commovit, ut per litteras Regi bellum denunciaret, ac omiſſa Livonia, vires ſuas in Lituaniam verteret. Poſt mutuas vaſtationes hoſtium validus exercitus parva manu repreſſus, qui viciſſim Polociam, ſtrenue defenſam anno 1563. expugnarunt. Secutae aliquot menſium induciae, quibus de pace fruſtra actum. HENNING. *fol. 34. ſeqv.* KOIALOV. *pag. 450.* LENGNICH. *pag. 205. 251.* BIELSC. *pag. 613.* Interea Rex Sveciae turbis Livoniae in rem ſuam vſus, Revaliam & plura in Eſtonia loca occupaverat, ac ulterius progreſſus, in Regem Daniae arma vertere cogebatur, cum quo foedus Sigismundus Auguſtus in Svecum pactus. BIELSC. *pag. 610.* LENGNICH. *pag. 261. 262.* Dicto anno improviſus Erici Ducis Brunſvicenſis, cum quatuordecim millium exercitu in Pruſſiam adventus, Regi non levem curam iniecit. Cauſa ferebatur, quaſi copiae auxilium adverſus Moſcos eſſent laturae, licet a Rege non accitae, cui, quod ultro venerant, ab hoſtibus evocatae videbantur, ut turbis intra Regnum vires diſtraherent. Sed paſſus ſibi perſuaderi reditum in Germaniam Ericus, duodecim nummorum imperialium millibus, quae Gedanenſes totius Pruſſiae nomine numerabant, mutuis acceptis. LENGNICH. *pag. 263-265.* Anno 1565. tribus

bus praeliis profligati Moſci, non tamen alius triplicem victoriam ſecutus fructus, niſi quod Severia vaſtata, & de pace colloquium nullo ſucceſſu habitum. Secutae aliae hoſtium clades, ac agrorum vaſtationes, ſed maiora ſperabantur, contracto a Rege anno 1568 centum millium exercitu, qui cum duobus menſibus otioſus, & incolis gravis in caſtris conſediſſet, dilabebatur. Aliis tamen copiis hoſtibus damna illata, bellumque ad inducias deductum. KOIAL. *pag. 466-486.*

§. XLVII. Praeter bellum Moſcicum, in id potiſſimum Rex incumbebat, ut, ſublatis de Volhinia & Podolia inter Polonos & Lituanos controverſiis, magnus Ducatus novo foedere Regno quam arctiſſime iungeretur. Ultimum admodum placebat Lituanis, finibus tamen integris, quibus Volhiniam & Podoliam contineri credebant. Protractum negotium & interea Livonia cum Ducatibus Curlandiae & Semgalliae, diverſo tamen modo, novis tabulis anno 1567. inſerta ac provincia illa ordinata. In comitiis Lublini anno 1569. a Polonis & Lituanis habitis praeter Volhiniam & Podoliam, Podlachia & Kiovia Poloniae terris adſcriptae, & Magnus Ducatus Regno ita iunctus, ut una ſit Reſpublica ſub uno Principe, ab utraque gente in Polonia

lonia eligendo; una comitia Varſaviae ordinarie habenda; Senatus & nunciorum conclave ex utroque populo unum; Moneta eiusdem pretii; foedera, auxilia & alia communia. Praeterea Senatoribus & nunciis Equeſtris ordinis Lituaniae ſua loca inter Poloniae ordines aſſignata, & Livonia, quae adhuc ſolius Lituaniae portio habita, ſimul Regno acceſſit. Nec minus in Pruſſos decretum, ut immixtis regni ordinibus, in poſterum una in comitiis conſultent. BIELSC. *pag. 624.* KOIALOV. *pag. 487. 488.* LENGNICH. *pag. 389. ſeqv. 395. 396.* VOL. CONST. *pag. 149-180.* In iisdem comitiis Lublinenſibus, Albertus Fridericus, Pruſſiae Dux beneficium, quo Pruſſiam tenebat ſolenni ritu recepit, vexillum, quod porrigi ſolet, praeter Marchionis Anſpacenſis, Electoris Brandenburgici legatis tangentibus. NEVGEB. *Hiſtor. rerum Polon. VIII. 625.* LENGNICH. *pag. 397.* Illis temporibus Gedanenſes in gravem Regis offenſionem incurrerant, ob eius delegatos, qui ſtatum urbis ſuae ordinarent, non admiſſos: qui recepti in gratiam, conceſſa delegatis cum adeundi, tum novas leges, quae Karnkovianarum conſtitutionum nomine celebrantur, ſanciendi copia. LENGNICH. *pag. 367. 398. 399. 403.* BIELSC. *pag. 623. 624. 638. ſeqv.* Cum Svevis qui Eſto-

Eſtoniam retinebant, pax colebatur, cum Moſchis anno 1570. induciae in triennium prorogatae, LENGNICH. *pag. 397.* KOIALOV. *p. 494.* quarum finem Sigismundus Auguſtus non vidit, die 7. Iulii anno 1572. exhauſtis per valetudinem viribus, lenta febri Kniſini in Podlachia extinctus. In illo ſtirps maſcula Iagellonicae domus defiit, quod nulli ex tribus matrimoniis liberi contigerant. Regnante eo, diverſitas religionum late diffuſa, numero, qui diſſentirent, & opibus validis. Praeterea miles Quartianus qui pro finium ſecuritate excubaret inſtitutus, & per executionem ſtatuti Alexandri, bona Regia, quae privatis aut donata, aut oppignerata fuerant, vindicata.

HISTO-

HISTORIA

POLONA AMPLIOR

A MORTE

SIGISMVNDI AVGVSTI

AD FINEM

AVGVSTI II.

CAP. I.

DE HENRICO.

§. I.

Nulla ex regnatrice domo in Polonia virili stirpe, neque aliunde proviso successore, longius, & si non per domestica dissidia, externis bellis turbidum metuebatur interregnum. Acti seorsim a Polonis maioribus, minoribus, Russis, Prussis, Lituanis conventus, in quibus cum nihil in commune sanciri poterat, tum maiores, tum minores Poloni, generalia comitia, hi ad 10. Augusti, illi ad 7. Septembris Knisinum indixerunt: qua diversitate factum, ut neutra ab omnibus probarentur. Vocavit quidem ad alia comitia Varsaviae die 9. Octobris celebranda, ordines Primas, Uchanscius, sed illa ob paucitatem senatorum nequidem inchoari poterant. Ne tamen, dum singulae provinciae sibi consulunt, Respublica in medio relinqueretur, utriusque Poloniae proceres, quibus se Masovi ac Russi iunxerant, habito in oppido Palatinatus Ravensis, Kaska, colloquio, novis comitiis diem

HENRICVS. 1572.

HENRICVS. 1573. diem ſextam Ianuarii anno 1573. & locum, Varſaviam conſtituunt. HEIDENSTEIN. *rerum Polonicarum Lib. I. pag. 1-14.* FRED. *geſt. ſub Henrico pag. 5-21.* LENGNICH. *Hiſtor. Pruſſ. Tom. III. pag. 2. 9. 10. 24. 25. 29. 30.*

§. II. In comitiis, quibus convocationis nomen eſt, Primatis, interregni tempore auctoritas, quam aliqui, impugnatum ibant, firmata; mutua inter diſſidentes de religione pax & ſecuritas, perpetua lege ſancita; & pro electione Regia diem quintam Aprilis, ac locum in patenti campo, ſub Varſaviam ad villam Kamieniam edicere placuit. Praeterea legatio Ducis Pruſſiae locum & ſuffragium in electione Regis exigentis, audita; quam poſtulationem Ordines ad arbitrium futuri Regis remiſerunt. HEIDENSTEIN. *l. 17-22.* BIELSC. *pag. 657. ſ.* VOL. CONSTITVT. *p. 208.* Idem in ipſa electione, illius Ducis nomine pari tamen ſucceſſu, repetitum, & cum Curlandiae Dux aequo iure cenſeri vellet, repulſam tulit. A ſolis ergo ordinibus, Rex electus, Erneſto Archiduce Auſtriae Maximiliani II. Caeſaris filio, Henrico Duce Andegavenſi, Caroli IX. Galliae Regis fratre, & Iohanne III. Rege Sveciae, aut filio eius, Sigismundo, per legatos commendatis. Papae Nuncius Religionis cauſam ampliſſime egit. Orator Hiſpanus audiri noluit, quia Gallici

Gallici praelati. Moſcus Regnum petere dedignatus, quod gratis ſe recepturum negaverat, ſi ultro offerretur. Imperator Turcicus ab Auſtriaca Domo averſus, aut ex Gallia arceſſi aut inter cives legi Principem ſvaſit. Ferebatur & inter candidatos Piaſtus, quod indigenae vocabulum; ſed nemini inter aequales, qui ſummum faſtigium, publice ambire ſuſtineret, vani nominis nulla habita fuit ratio. Diſtracti erant animi inter Principem Auſtriacum & Gallum, ac priori faventes, ad villam Grochovam, uno milliari, ſecedebant, Gallo addictis, in campo electionis conſiſtentibus. Illis reverſis & de Gallo conſentientibus, Henricus Andegavenſis voce Primatis Rex declaratur: pace & ſecuritate diſſidentium de religione antea repetita. Poſtea pacta ſcripta, & a legatis Gallicis iureiurando probata, quibus foedus cum Gallia perpetuum, copiae aut pecunia contra quosvis hoſtes; quatuor millia peditum Vaſconum adverſus Moſcos, Gallicis ſtipendiis; claſſis tuendis portibus ac dominio maris ſufficiens; emporium in Gallia, pro mercibus Polonicis & mercandi facultas Gallis par; quadringenta, quinquaginta florenorum millia ex Gallicis reditibus in uſus Regni impendenda; debitorum Reipublicae a Sigismundo Auguſto contractorum ſolutio; iurium conſervatio & confirmatio, ac alia, HENRICVS. 1573.

 novi

HENRICVS. 1573. novi Regis nomine promittebantur. Tum Regni Mareſchalcus, Henricum, Regem Poloniae & Magnum Lituaniae Ducem, die 16. Maii renunciabat. BIELSC. *pag. 671 - 698.* HEIDENSTEIN. *pag. 23-30.* FRED. *pag. 41 - 104.* LENGNICH. *Tom. III. pag. 52 - 54.* VOL. CONSTIT. *pag. 224.* GRATIANI *vita Commend. Lib. IV. cap. 10. 11.*

§. III. His peractis ſanciuntur leges, ad quas novus Rex & ſucceſſores, Rempublicam gerant. VOL. CONSTIT. *pag. 253.* ac conſtitutis quae pro ſecuritate finium neceſſaria videbantur, legati ex utroque ordine, quorum princeps Adamus Konarſcius, Epiſcopus Poſnanienſis, in Galliam mittuntur, ut Regis iter, cuius inaugurationi Cracoviae dies quarta Octobris data, maturent; iusiurandum ab eo, in pacta conventa & Regni iura, & a fratre, Rege Galliae, in ea, quae ſuo nomine in pactis promiſſa, exigant; ac negotium de ducenda Anna Sigismundi I. filia conficiant. Legati die 19. Auguſti Pariſios ingreſſi, effecerunt, quicquid de utriusque Regis iureiurando ſibi iniunctum, & Henricus quidem ad formulam in comitiis ſcriptam, fidem ſuam obſtrinxit, cum antea Epiſcopus Poſnanienſis, capiti, quo pax diſſidentium, de religione firmatur, nomine ſacri Ordinis in Polonia contradixiſſet. De matrimonio nil convenit, ſed integra res ad Regis

Regis adventum in Poloniam dilata: cui, pactis conventis, & legibus antea memoratis, ſcripto probatis, in curia Senatus Pariſienſis, Rege Galliae & tota aula, praeſente, decretum electionis die 13. Septembris traditum, ipſeque Rex conſalutatus eſt. BIELS. *pag. 698-702.* HEIDENSTEIN. *pag. 30-43.* FRED. *p. 105-126.* VOL. CONST. *p. 226.* HENRICVS. 1574.

§. IV. Rex poſt moras, cum Legatis, initio Decembris ex Lotharingia diſcedit & lento per Germaniam itinere, die 25. Ianuarii anno 1574. Meſeritium in finibus maioris Poloniae ingreditur, unde per Poſnaniam, Cracoviam pergit, die 21. Febr. Regnum ſuſcepturus. Introiit urbem ſplendidiſſimo apparatu, duodeviceſima illius menſis, celebratis quinto decimo & duobus ſequentibus, Sigismundi Auguſti exequiis, quibus Regis nomine legatus interfuerat, & die conſtituto, in aede ſancti Stanislai inſignibus Regni, ab Archiepiſcopo Gneſnenſi exornatus. Mox ſecuta comitia quae vulgo a coronatione nomen habent, ante quorum finem Iohannes Tencinius Caſtellanus Voinicienſis a Samuele Zborovio, ad pugnam ſingularem provocatus, in ipſa arce, quaſi ſub Regis oculis, congreſſus: quorum certamen, dum dirimere nititur Andreas Vapovius, Caſtellanus Premislienſis, ſive a Zborovio, ſive ab eius familiaribus, graviter lauciatus, ut paucis poſt die-

HENRICVS. 1574. diebus, ex vulneribus obiret. Zborovius abſens exilio multatus, quae ſententia quod in caedem ſenatoris, tempore comitiorum obtruncati lata, diſſolutior viſa Regi & Zborovianis, quorum auctoritas in ſenatu ubi haec cauſa acta, praevaluerat, invidiam conflavit. Caeterum in comitiis publice nihil conſtitutum, niſi quod regni iura, ſingulari diplomate firmata fuerunt. BIELSC. *p. 703-708.* HEIDENST. *p. 48-59.* FRED. *p. 128-141.* NEVG. *p. 643-645.* VOL. CONST. *p. 227.*

§. V. Vix regnare coeperat Henricus, & iam taedebat Polonos Regis, cui minor Reipublicae cura, potius in conviviis, venationibus & ludicris ſtudium; quique inconſulte largiendo annuos reditus admodum minuebat. Durae & minaces paſſim audiebantur voces, ac ex averſa civium voluntate publica metuebatur ſeceſſio. In his, menſe Iunio, litterae de Regis Galliae obitu allatae, ſimul docentes, poſſe Henrico, niſi propere adſit, haereditarium regnum praeripi. Rex ſenatoribus, qui Ordinum in comitiis decreto iter ingrediendum, cenſuerant, auditis, clam abire ſecum conſtituit. Nocte poſt diem duodeviceſimam Iunii per averſam portam, arce Cracovienſi degreſſus equam Turcicam conſcendit ac ſeptem fugae comitibus, citato curſu in Sileſiam feſtinavit: relictis

ctis in cubiculo, tum ad totum Senatum tum ad nonnullos Senatores ſeorſum litteris, in quibus clandeſtinum & praecipitem abitum neceſſitate excuſabat, ac promiſſo reditu, legatos utriusque ordinis, cum quibus de Republica conſultaret, ad ſe in Galliam mitti poſtulabat. Aſſecuti Regem extra fines Poloniae, Ioh. Tencinius, Caſtellanus Voinicenſis, nuper Regni Camerarius creatus, & Nic. Zebrzydovius, quorum ille fruſtra, ut rediret, obſecravit. HEID. *p. 61. 62.* BIELSC. *p. 709.* FRED. *p. 143-154.* LENG. *Tom. III. p. 109. 110.* DANIEL *Hiſt. de France T. VI. p. 7-10.* HENRICVS. 1575.

§ VI. Henricus per Vindobonam, Venetias & Auguſtam Taurinorum, iter in Galliam perſecutus; Polonis per litteras fruſtra eum Vindobona revocantibus, cum in ſuo conſilio perſtaret. Quo autem Principe abſente, ſaluti publicae conſuleretur, Primas Uchanius ad diem viceſimum quartum Auguſti, Varſaviam comitia indixit, in quibus Henrico ad reditum dies duodecima Maii anni 1575. ſtatuta, qua niſi adeſſet, de eligendo alio Rege conſultaretur: Idque ipſi per duos legatos, & epiſtolam omnium Ordinum nomine ſcriptam, ſignificatum. Promittebat Henricus reditum, quam primum Galliam ordinaſſet, & Poloni ad diem, quam ſanxerant, prope Stenſyciam, in finibus Palatina-

HENRICVS. 1575. tinatus Sendomiriensis & Lublinensis oppidum, confluebant, ubi vicesima sexta Maii, Regi, multis tamen contradicentibus, abrogatum regnum; utque adeo per diversa ordinum studia, comitia potius rupta quam consensu finita dici possent. Mense Septembri, Tattari magnis exercitibus, Russiam, Volhiniam & Podoliam invaserunt, terrore Cracoviam imo in Silesiam usque sparso. Pugnatum in eos, levioribus praeliis infeliciter, & hostis more suo omnia ferro & igne populatus, cum praeda & triginta circiter captivorum millibus, incolumis trans Tyram evasit. HEID. *p. 63 - 72.* BIELSC. *p. 719-721.* FRED. *p. 158. 294. 252. 261. 267. s.* SVLICOV. *p. 35 - 38.* LENG. *p. 117. 133. 134.*

CAP.

CAP. II.

DE STEPHANO.

§. I.

STEPHANVS. 1575. Licet in comitiis Stensycien sibus de abdicando Henrico ordinum fuisset dissensio, omnes tamen perspiciebant, Regnum sine Principe consistere non posse, & cum, qui nuper gubernaculis assidere coeperat, abesset, reditus tempore plane incerto, necessitas, quae & sapientibus pro ratione est, novum Regem exigebat. Is, ut rite eligeretur, habita fuerunt die tertio Octobris Varsaviae, septem Senatoribus, & paucis ex nobilitate praesentibus, convocationis comitia, ac intra biduum finita, septima Novembris die, ut ordines prope Varsaviam electioni adessent, decreta. BIELSC. *p. 721.* LENG. *Tom. III. pag. 145.* Tum Polonis Archidux Austriae Ernestus, Caesaris Maximiliani II. filius, Ferdinandus Caesaris frater, Rex Sveciae Iohannes, cum filio Sigismundo, Alphonsus Ferrarae & Mutinae Dux, verbis legatorum, & Stephanus Batorius, Transilvaniae Palatinus, scripto commendabantur. Ordinis, qui die duodevicesimo Novembris electionem aggressi, non unum fovebant Candidatum. In Senatu Praesules, Primate Uchanio praeeunte, Maximilianum Caesarem, licet regnum pro se

STEPHANVS. 1575. ſe non petiiſſet, Regem volebant. Caeterorum ſtudia, inter Caeſarem & eius filium Erneſtum erant diviſa: Palatinus tamen Cracoviae, pro Roſenbergio inſigni inter Bohemiae proceres, viro, Palatini Lublinenſis & Belzenſis, pro Piaſto, quod nomen indigenis imponitur, ac ſolus curiae Regni Mareſchalcus pro Tranſilvaniae Palatino, cenſebat. Apud nobilitatem potiſſimum Auſtriacus & Piaſtus celebrabantur, praevalentibus numero Piaſtanis, a Piaſto ſic dictis, quorum veluti anteſignanus Iohannes Zamoiſcius, illuſtre illa aetate nomen, ferebatur. His ſe iungebant, qui Auſtriacum averſabantur, & facta ſeceſſione, Piaſtani & Auſtriaci ſeorſum conſultabant. Ne tamen priores pro vano nomine niterentur, Iohannem Koſtkam Sendomirienſem & Andream Tenczinium Belzenſem Palatinum prodebant, facultate alterutrum eligendi Senatui permiſſa. Tenczinius hanc dignitatem ſtatim recuſavit, Koſtka, qui id Piaſtanis dabat, ſe deliberaturum ſimulavit: & Auſtriaci, qui omiſſo filio, iam arctius pro Patre iuncti, adverſae partis conſenſu nequicquam tentato, Piaſtanos in electionis loco relinquentes, propius Varſaviam acceſſerunt; ubi die 12. Decembris, ſub veſperam Maximilianum Caeſarem, primum Archiepiſcopi Gneſnenſis dein ſupremi Regni Mareſchalci voce, Regem declararunt. HEID. *p. 73-91.* BIELSC.

BIELSC. *p. 723. 724.* FRED. *p. 277 - 290.* LENG. *p. 151. ſ.* STEPHANVS. 1575.

§. II. Piaſtana, nobilitas, cui ex Senatoribus aliquot ſe iunxerant, hac adverſae partis feſtinatione, non vertit ſuum conſilium, niſi quod animum a Piaſto in Piaſtam flecteret, collatis in Annam Sigismundi I. ſuperſtitem filiam, ſuffragiis, cui Stephanus Tranſilvaniae Palatinus, maritus additur. Ita novo exemplo, die quarto decimo Decembris, Anna Regina & Stephanus Rex a Iohanne Sieninſcio, qui poſtea Archiepiſcopus Leopolienſis evaſit, quod nullus in partibus Epiſcopus erat, renunciantur. Secuta ſtatim pacta cum noui principis legatis, quibus iurium & conſuetudinum integritas; debitorum publicorum ſolutio; a Moſcis occupatorum recuperatio; accito, ſi opus, eam in rem ex Tranſiluania veterano milite; cum Turcis & Tattaris perpetua pax; finium Regni per munimenta ſecuritas; ducenta millia florenorum, in publicam tutelam, ante Principis aduentum numeranda; ac nobilium nuper a Tattaris in captiuitatem abductorum redemtio, promittebantur. His adiectum, vt Stephanus Annam in matrimonium duceret; cum caetera iura, tum *Henricianos*, vt appellantur, *articulos*, ac ea, quae ordines ſub inaugurationem ad amplificandam libertatem ſancituri, firmaret, probaret-

STEPHANVS. 1576. que; in ſubita Regni praeſidia pro mille equitibus & quingentis peditibus ſtipendium praeſtaret; externa auxilia ſine ordinum conſenſu haud adduceret, nec iisdem inſciis, ſtipendiarios milites extra Regnum mitteret; ac memorata pacta, in proximo conuentu vel ipſe nouus Rex, vel eius legati iureiurando roborarent. Conuentus iſte, vt electio firmaretur, Andreioviam haud procul Cracouia, ad diem duodeuiceſimam Januarii anni 1576. indictus, & legati, inter quos praecipuus Ioannes Tarlo, Palatinus Lublinenſis, in Tranſiluaniam miſſi, quo nouum Regem ad capeſſendum regnum arceſſerent. HEID. *p. 92.* BIELSC. *p. 724. 725.* FRED. *p. 290-292.* VOL. CONST. *p. 230. 251.*

§. III. Qui Maximilianum elegerant, perſcriptis pactis oratores Viennam mittebant, ac Primas Ordines ad diem ultimum Februarii Lovicium vocabat: cum interea conventus Andreiovienſis frequente nobilitate, auctoque Senatorum numero, inter quos ex Epiſcopis, unus Cuiavienſis, Stanislaus Karnkovius, aderat, celebraretur. In hoc, electio Annae & Stephani novo conſenſu probata; eidem adverſantes, hoſtes patriae iudicati; inaugurationi ac nuptiis Regiis dies quarta Martii decreta; ac ſecuritati, ſi quis eandem turbaturus, ſanctionibus proviſum. A Caeſare ibidem, praeter litteras, & legatus aderat,

rat, ut ſuae electioni Piaſtiani accederent; cui reſponſum, Caeſarem haud rite electum: ac qui id coram docerent, oratores nominati. BIELSC. *p. 725-727.* HEID. *p. 91. 93.* FRED. *p. 302.* VOL. CONST. *p. 235. 239. ſ.* STEPHANVS. 1576.

§. IV. Stephanus praeſtito in civitate Meggyes in pacta ſua & Regni leges iureiurando, ac *Henricianis articulis* probatis, iter in Poloniam, ingreſſus, viceſima ſecunda Aprilis Craconiam venit, Regina iam praeſente. Die prima Maii, utrique regni inſignia, ab Epiſcopo Cuiavienſi tradita, & ſequenti nuptiae peractae. In comitiis, quae poſt eas habita, nonnulla, quae ad internum Reipublicae ſtatum pertinebant, ſancita, caetera in aliud tempus dilata, Rege potiſſimum ſolicito, ut diſſidia ex diverſa electione orta, componerentur. Partes enim Caeſaris, licet in dies minuerentur, validae tamen adhuc ad turbas excitandas alendasque. Primas, qui illarum caput, irrito, ex tentata nequicquam concordia, Lovicenſi cuius ſupra facta mentio, conventu, alium ad nonam Aprilis Varſaviam indixit, quo pariter ſine fructu finito, Rex, ut ipſe negotium conficeret, fine Maii Cracovia Varſaviam movit; miſſis nomine Ordinum ad Caeſarem duobus legatis, qui, ut regno deſiſteret, perſuaderent. Varſaviae ad Regem Primas & plurimi adverſarum partium Senatores acceſſerunt, ante quos Lituani, miſſis

STEPHANVS. 1576. missis legatis, fidem & obsequium professi. Secuti horum exemplum, solis Gedanensibus tergiversantibus, Prussi, qui Regem die vicesimo sexto Augusti, Thorunii exceperunt. VOL. CONST. *p. 249. s.* BIELSC. *p. 732-737.* HEID. *p. 94-102.* LENG. *T. III. p. 164. 168-171. 184. 194. 206.*

§. V. Interea legati Ratisbonae, ubi illo tempore comitia, a Caesare auditi, obfirmatum eius in adeundo Regno animum flectere non potuerunt, & dimissi, ex itinere, captivi Lincium in Austria deducti. Causa erat, quod Kurtzbachius Caesaris ad Gedanenses Orator, a Veihero tribuno, in Pomerellia vi interceptus, vulneratus, spoliatus, & ea lege, ut se Regi Stephano sisteret, Gedanum dimissus fuerat. Hoc autem, cum vicissim libertatem legatorum Polonorum spoponderat, in Germaniam reduce, ac Caesare mortuo, illis ex sua custodia, sine mensis Octobris, Poloniam repetere permittebatur. SVLICOV. *p. 72-88.* LENG. *p. 197. 198.* Antea Rex Thorunio, tum in alias Prussiae civitates, tum Mariaeburgum excurrerat, in Gedanenses potissimum intentus, qui soli in eius nomen iurare detrectabant; non studio in Caesarem, sed iurium suorum cura, quae prius firmari, ac integritati suae sancitis Karnkovianis abrogatis, reddi exigebant, quam Principi fidem suam obstringerent. Durabat is animus mortuo Caesare, constituitque apud se Rex armis coercere, quos missitatis legationibus flectere haud potuerat, civitate defensionem parante. Consultatum de ea re cum Ordinibus in comitiis Thoruniensibus, medio Octobri coeptis, ad quae Gedanenses fide publica ablegatos miserunt, quorum mandata adeo Regem irritabant, ut in suo hospitio militari custodia tenerentur. Quare in civitatem evocare armatam nobilitatem concessum, & a Prussis pecunia decreta. Initio anni 1577. Brombergae, quo Stephanus Thorunio profectus, transactione, nullo tamen successu, tentata, Gedanenses tanquam publici hostes proscripti, ablegati in custodiam Lencicium ducti, & in consilio Iunivladislaviensi arma in eos decreta. LENG. *p. 219. s.* HEID. *p. 103. s.* BIELSC. *p. 738. s.*

STEPHANVS. 1577. §. VI. Non demittebant animum Gedanenses, sed ut impigre bellum propulsarent, omnia providerant. Metabatur ad Dirsaviam cum duobus circiter millibus & qvingentis Polonis, Gnesnensis Castellanus, Iohannes Zborovius, in hunc totum praesidium, cui praedae spes non modicam voluntariorum manum iunxerat, ductu Supremi Praefecti Coellenii, decima Sexta Aprilis mittebant. Erat exercitus praeter imbellem turbam quinque millium, qui sequenti die in hostem movit, cuius pars, cum superato angusto ad lacum

STEPHANVS. 1577. cum Lubeschaviensem aggere pugnaret, caeteri subito pavore correpti, ultro fugae se dabant: quorum exemplum praeliantes, proiectis armis, secuti, quadringentis supra tria millia amissis. Post hanc cladem, novis colloquiis de transactione sine fructu habitis, Rex, qui interea cum exercitu advenerat, urbem mense Iunio obsidione cinxit, ac montibus qui imminent occupatis, tormentis quati & globos candentes, tum Saxa grandiora immitti iussit. Eodem tempore Veiherus, tribunus, Gedanensium castellum ad Vistulae ostium obsidione premebat, quam post cladem a subvenientibus acceptam, relicto in praedam omni apparatu bellico, solvere coactus. Rex pariter ab urbe discessit, totamque vim in dictum castellum vertit, quod non minus acriter, oppugnatum, quam defensum: donec sexta Septembris, obsidioni, quod minus successerat, finem afferret, Rege Mariaeburgum repetente, quo ipsum copiae sequebantur. LENG. *p. 237-249.* HEID. *p. 111-115.* Ibi negotium, quod armis confici non potuerat, nonnullorum Germaniae Principum legatis conciliatoribus, undecima Decemb. amice transactum, & civitas post publicam deprecationem, in Regis gratiam recepta, iuribus cum Augustanae religionis exercitio firmatis; controversia de sancitis Karnkovianis, & portorio ad comitia dilata; du-

ducentis millibus florenorum Regi intra quinque ac intra totidem annos viginti millibus ad reaedificandum Olivense monasterium, quod Gedanenses incendio deleverant, praestandis. LENG. *p. 253. 254.* HEID. *p. 115. 116.* BIELSC. *p. 743-753.* Aliam tamen ob causam Principum Germanorum legati Mariaeburgum venerant, quam ut intestinum bellum componerent. Nitebantur pro Georgio Friderico, Marchione ex Brandenburgicis, Anspacensi, ut Alberti Friderici, Prussiae Ducis ex mentis aegritudine, regimini minus idonei curator, ac Prussiae administrator crearetur. Annuit Rex, & in proximis anno 1578. comitiis, Georgium Fridericum solenni more clientem recepit. STEPHANVS. 1578. Electoris Brandenburgici legatis, ac si & ad illam stirpem ius beneficiarium pertineret, vexillum contrectantibus, cui Polonae nobilitatis nomine contradictum. SVLICOV. *p. 100. 101. 102.* HEIDENST. *p. 115. 120.* LENG. *p. 257. 280.*

§. VII. In memoratis modo comitiis, duo suprema iudicia, tribunalia vocantur, in Regno constituta, ad quae ab inferioribus provocatio esset, alterum maioris Poloniae, Petricoviae, alterum minoris Lublini habendum. VOL. CONST. *p. 325.* Cuiusmodi iudicia anno 1581. Lituaniae contigerunt. Cum autem Rege motibus Gedanensibus distracto, Moscus

STEPHANUS. 1578.

Moscus Livoniam invasisset, bellum in ipsum decretum, hostesque ad Vendam quam obsederant, ductu Andrae Sapihae profligati & castris exuti. Ne tamen, dum in Moscum verterentur arma, Tattari vicinas sibi terras popularentur, aut Cosaci incursionibus suis in Moldaviam, Valachiamque illos lacesserent; promissum Tattaris donativum, Cosacis autem terror iniectus, Iohanne Podkova, qui nuper eos in Moldaviam duxerat, capite multato. Paratis, quae bello necessaria, Rex ipse exercitum in hostem duxit, ac die undecima Augusti a. 1579. Pólociam, Lituaniae ad Dunam, civitatem, tempore Sigismundi Augusti amissam, ac operibus & praesidio admodum munitam obsedit; quam post acrem defensionem mensis illius tricesima die ad deditionem coegit. Recepta dein Turovla, Socala, & Susa in agro Polocensi castella: illud quidem hostes ultro deseruerunt, istud a Meletio Palatino Podoliae, & exercitus Poloni supremo Duce expugnatum, praesidiariis caesis aut captis; hoc sponte cessit, permisso, qui insederant libero abitu. Tum exercitus, inopia & laboribus attritus, in hiberna dimissus, & Rex ad comitia Varsaviam repetiit. HEIDENST. *p. 119-140.* BIELSC. *p. 756-767.*

§. VIII. In illis bellum prosequi placuit, quod scitis novis tributis, VOL. CONST. *p. 356.*

STEPHANUS. 1580.

p. 356. Rex ipse iterum administrare decreverat. Finitis comitiis, Varsavia Grodnam, inde Vilnam contendit, omni cura in ea, quae usui futura incumbens, a Iohanne Zamoiscio, maiore Regni Cancellario, strenue adiutus. Frustra hostis pacem & dum de pace ageretur inducias offerebat, Rex enim, summi Pontificis nomine, ense & pileo sacrato Vilnae donatus, mense Iulio anni 1580. ad Ciasnicium in Palatinatu Vitepscensi, copias contraxit Vielcolucos, munitam in finibus Moscoviae prope dictum Palatinatum civitatem, oppugnaturus. Sed antequam exercitum admoveret, Vielisium a Zamoiscio, Usviata a Palatino Vilnensi & supremo Lituanorum praefecto, Radzivilio, capta. Coepit Vielcolucorum obsidio vicesima sexta Augusti, cum quinto ante die praesidiarii incensa civitate in arcem se recepissent. Arx, cum per excitatum incendium vim sustinere non posset, sexta Septembris impetu expugnata, ac pulvere a flamma correpto praeter magnam hominum aedificiorumque stragem, praeda omnis igne absumta fuit. Accesserunt Nevela, Ieseriscia & Savolocia sub potestatem Regis redactae; Moscicis legatis, qui in castra venerant, frustra ut pacem obtinerent laborantibus. HEID. *p. 145 - 163.* BIELSC. *p. 768 - 777.* SVLICOV. *pag. 128 - 131.*

F §. IX.

STEPHANVS. 1581. §. IX. Hoc rerum ſucceſſu nihilominus Polonos belli taedium ceperat, ut in comitiis initio anni 1581. Varſaviae habitis, equeſtris ordo finem illo anno imponi Regem oraret; quod deſiderium legati Moſcici, pacem ambitioſe oſtentantes, intenderant. Neque Rex averſus erat, ſi modo hoſtis tota Livonia cederet. Hunc in finem, tertiam obire expeditionem induxit, novis tributis conſenſu Ordinum imperatis. Serius tamen eam ingreſſus, nova ſpe pacis iniecta, & militibus lente confluentibus. Habito extra fines Lituaniae conſilio Pleſcoviae obſidio decernitur, quo cum tendit exercitus in caſtris ad Voreneciam, Zamoiſcius Regni Cancellarius, ſupremus militiae Polonae Praefectus renunciatus, & mox Oſtrovia expugnatur. Rex die 25. Auguſti ad Pleſcoviam conſiſtit, munimentis, praeſidio & omnium rerum copia validam ac cuicunque vi ſuſtinendae parem. Poſitis idoneo loco caſtris, & excitatis, quae in obſidionibus fieri ſolent operibus, muri tormentis quatiebantur, eo ſucceſſu, ut per illorum ruinas, ante medium Septembrem binis locis impetus fieret, num forte in urbem penetrari poſſet: conatus tamen fruſtra erat, quod qui in muros evaſerant, ac ſigna ibidem fixerant, recedere coacti. Prima poſtea cura, hoſtem commeatu intercluſum, fame debellare, habitusque miles, magno ex frigore

gore incommodo, per hiemem in caſtris, cui Zamoiſcius ſummo cum imperio praeerat, poſtquam Rex die prima Decembris, cum aulico comitatu, ac voluntariis, Lituaniam repeteret. Ante abitum tamen de pace legatos deſignabat, quam autoritate ſummi Pontificis Gregorii XIII. cuius ſtudium Tzarus miſſis Romam oratoribus obtinuerat, Antonius Poſſevinus, e ſocietate Ieſu, conciliare annitebatur. Placuit pro colloquiis pagus Moſcicus Zapolia viginti Pleſcovia milliaribus, ſed hoc a Coſacis incenſo. in alio pago Kiverova horca dicto, congreſſus fuerunt habiti. Coeperunt tertio decimo Decembris anni 1581. ac quinto decimo Ianuarii ſequentis anni finiti, pace in decem annos compoſita: qua Rex, quicquid in Moſcovia occupaverat, reſtituit & Tzarus viciſſim, quicquid in Livonia tenebat, ceſſit; Polocia autem cum caeteris, quae in Lituania recuperata, magno huic Ducatui relicta. Pacis tabulae Zapoliae nomen, ac ſi ibidem confecta eſſet, praeferunt. Finito hoc modo bello, quinquemeſtris Pleſcoviae obſidio ſoluta, & Zamoiſcius ſexta Februarii, caſtra inde movit. HEID. *p. 165 - 193.* BIELSC. *p. 778 - 788.* ANT. POSSEVINI *Moſcovia p. 82. ſ.*

STEPHANVS. 1581. §. X. Pace compoſita Rex duodecima Martii Rigam venit, ut Livoniae ſtatum propius in-

STEPHANUS. 1583. inspiceret, misitque legatos ad Regem Sueciae, Esthoniam, veterem Livoniae portionem, repetitum. Sub finem autem illius anni, Varsaviae ex Senatorum consilio, provincia ista, cui ante Georgius Radzivilius, Episcopus Vilnensis praefectus, in tres Palatinatus Vendensem, Derpatensem & Pernaviensem divisa fuit, simul praeter tres Palatinos, unus Episcopus, cuius sedes Vendae esset, tres Succamerarii, totidem Vexilliferi, iudicia terrestria & Palatinorum, ac publici conventus instituti, tum liber usus Augustanae confessionis assertus ac alia sancita. IANUSZ. *Statut. p. 996.* Praecesserunt comitia, quae tamen suspicio, ac si Rex aliquid in liberam futuri Regis electionem moliretur, irrita reddiderat. HEID. *p. 201. f.* SULICOV. *p. 146.* BIELSC. *p. 791.* Secuta de Piltensi tractu in Curlandia cum Rege Daniae Friderico II. lis, fratre eius Magno, qui illum tenuerat, anno 1583. mortuo: Sed proximo ita transactum, ut Rex Daniae pro sua postulatione, triginta nummorum imperialium millia acciperet, quam summam Dux Prussiae, Georgius Fridericus, praestitit, tractu Piltensi ipsi pignoris iure concesso. HENN. *Chron. Liv. f. 73. 76.* LENG. *Hist. Pr. T. III p. 442.* HEID. *p. 234* Incidit in haec tempora causa Zboroviana, quae multorum animos a Rege alienavit, & ordines magno Reipublicae

cae malo per diversa studia distraxit. Erant quatuor fratres Zborovii Iohannes Castellanus Gnesnensis, Andreas Mareschalcus curiae Regni, Samuel & Christophorus, suis minus, quam cognatorum opibus validi. Samuel ob Vaporii caedem, in Transilvania exulans, cum Rege in Poloniam redierat, & licet poena nondum solutus, quasi comitum manus, qua semper cinctus, tutum a legibus praestaret, libere versabatur, Turcos etiam, cum quibus pax, per incursiones Cosacorum lacessens. Praeterea cum fratribus Andrea & Christophoro, in Regem conspirasse arguebatur, gravibus & in Zamoiscium iactatis minis: qui ut turbulenti huius viri molitionibus occurreret, ac olim iam damnatum puniret, prope Cracoviam muneris sui auctoritate, quod tractus illius Praefectus, Capitaneum vocamus, erat, prehendi, & in arce Cracoviensi die 26. Maii anni 1584. capite plecti iussit. Ante supplicium de coniuratione in Regem interrogatus, crimen hoc in Andream & Christophorum fratres transferebat: qui, habito Lublini, mense Augusto, Senatus consilio, ad comitia, ut causam dicerent, citabantur. Coeperunt illa, circa medium Ianuarii anni 1585. in quibus Christophorus solus, absens tamen, praeter coniurationem captae a Mosco, bello fervente pecuniae, ut turbas in Regno excitaret, reus agebatur, STEPHANUS. 1584.

 batur,

STEPHANVS. 1585. batur, & post defensionem, ac cognatorum fratrisque Castellani Gnesnensis deprecationes, publicatis bonis, fama & capite damnabatur. Causa Andreae ad futura comitia reiecta fuit. HEID. *p. 218-233.* BIELSC. *p. 795-802.* SVLICOV. *p. 150. 168.*

§. XI. Aegre ferebant sententiae severitatem, quibus cum Zboroviis cognationis, aut alia iura erant, vel qui exemplo illo, nobilitatis immunitatem peti credebant; adeo, ut pars equestris ordinis lato decreto publice contradiceret, & comitia nullo ordinum scito solverentur. HEID. *p. 233.* SVLICOV. *p. 168.* Senatus tamen, Regium diploma iam superiore anno Gedanensibus datum, quo sanctiones Karnkovianae abrogatae, portorium novo modo ordinatum ac alia in rem civitatis constituta, suo assensu probavit. LENGNICH. *Tom. III. p. 454. s.* CVRICKII *Chron. Ged. p. 164.* In Livonia Pernaviae & Rigae ex *Calendario* novo, cui a Gregorio Papa nomen, motus orti, qui Pernaviae statim compressi, Rigae autem in gravem seditionem eruperunt, quam cum Rex poenis vindicare decrevisset, mors intercessit. HEID. *p. 236. 239.* KELCHII *Hist. Liv. p. 410. s. 414. 417.* Post comitia Cracoviam inde Grodnam abierat, omni cogitatione in bellum Moscicum conversus, & ut consentirent Ordines, ad secundam Februarii anni

1587.

1587. comitia indicta erant. Sed inceptum frustra fuit, cum Rex duodecima Decembris anni 1586. aetatis quinquagesimo quarto, & Regni undecimo, nulla ex uxore Anna prole, obiret. Mors quod improvisa, & a multis, licet quarto aut sexto die morbi contigisset, repentina habebatur, ab aliis veneno, ab aliis medicorum imperitiae ac dissensionibus attributa: ipsis medicis post obitum, de morbo ac medendi modo, acriter inter se contendentibus. HEID. *p. 237. s.* BIELSC. *p. 803.* LENG. *p. 472.* Et Stephanus quidem Regno praemature ereptus, cuius gloriam & potentiam longiore vita in maius extulisset, fama & opibus, per ea, quae domi forisque gesserat, insigniter auctis, quibusque ampliora animo destinaverat. Zboroviis tamen, & qui in illorum partibus peropportune occidit, quod tempus adesse rati, quo Principe sibi indulgentiore electo, Zamoiscio, cuius auctoritas offecerat, praevalerent, & ex illius ruina novas sibi vires circumdarent. STEPHANVS. 1587.

CAP. III.

DE SIGISMVNDO III.

§. I.

SIGISMVNDVS III. 1587.

Interregnum, quod mortem Stephani excipiebat, diſcors & turbulentum fore, facile ex diverſis ſtudiis, Zamoiſcio aliis, aliis Zboroviis addictis, colligi poterat. Aderant in comitiis convocationis, ad diem ſecundam Februarii anni 1587. indictis, duo Zborovii, Caſtellanus Gneſnenſis & curiae Regni Mareſchalcus, ac ex illorum amicis plurimi; inter quos Palatinus Poſnanienſis Stanislaus Gorka, & Stanislaus Czarncovius apud Nobilitatem validus, praecipui. Multa ab his in abſentem Zamoiſcium, inani tamen conatu dicta, tentatumque num reſcindi poſſit latum in Chriſtophorum Zborovium, qui in Moravia exulabat, decretum, ac Samuelis mors conceſſa adverſus Zamoiſcium actione vindicari: quibus conditionibus pariter cum illo tranſigere ſpondebant. His enim omiſſis, Ordines iudicia per interregnum ordinant; pacem inter diſſidentes de religione, permittentibus, quod impedire nequibant, Epiſcopis, roborant; externae ſecuritati proſpiciunt; ac Regiae electioni diem triceſimam Iunii decernunt. HEID. *p.* 243. *ſ.* PIASEC. *p.* 55. *ſ.* VOL. CONST. *p.* 407.

§. II.

§. II. Venit ad comitia electionis ſub Varſaviam, Zamoiſcius cum armatorum manu non modica, quae iuſti exercitus praebebat ſpeciem. Palatinum Poſnanienſem, Gorcam, Zborovios, illisque addictiores decem circiter millia ſequebantur: neque alii proceres ſuis copiis erant deſtituti, ac ſi novus Rex inter arma creandus, & poſt conflictus a victore, victis imponendus foret. Huic & aliis ex diſcordia malis ut occurreretur, Zamoiſcium & Zborovios reconciliare laboratum, quod cum non ſucceſſerat, Zborovii ferociores, nec minis nec caedibus temperabant, ac praelio cum Zamoiſcio dimicaſſent, niſi inſtructas iam acies interventus quorundam Senatorum ſtitiſſet. Suis tamen poſtulationibus tempus illi terebant, ſumtaque inde occaſio concitandi nobilitatem ad extraordinarium foedus, *Rokos*, vulgo vocatum, quaſi pro publica libertate adverſus Optimatum ſocordiam inſurgendum eſſet: Quod Primatis Stanislai Karnkovii & aliorum vigilantia impeditum, cum electionem Regiam, ſexta iam a comitiorum initio hebdomade, perficere anniterentur. Candidati Regni ferebantur, Erneſtus, Matthias, Maximilianus, Auſtriae Archiduces, Rudolphi II. Caeſaris fratres; Moſcorum Tzarus Fedor, & Regis Sveciae filius Sigismundus: pro quibus legati decima quarta & ſequenti Auguſti, auditi,

SIGISMVNDVS III. 1587.

SIGIS-MVNDVS III. 1587.

diti, ita quidem, ut ſummi Pontificis Nuntius, Principem Catholicum; Caeſaris, Regis Hiſpaniae, Electorum Germaniae, Archiducum Auſtriae & Ducis Pruſſiae Oratores, tres fratres Caeſaris, ut ex iis unus legeretur; caeteri illos, quorum nomine miſſi, commendarent. Admiſſi ſimul Tranſilvanici legati, qui tamen non Regnum, ſed quae ex defuncti Regis facultatibus, iure haereditario Battoreis deberentur petebant. Omnia haec abſentibus Lituanis acta, qui poſitis trans Viſtulam ad Kamien tentoriis, ſeorſum conſultabant, & in quem inclinaturi Poloni e proximo ſpeculabantur. Hi inter Maximilianum Auſtriacum & Sueciae Principem Sigiſmundum diſtracti erant, prioremque Zborovii, & qui in illorum partibus, poſteriorem caeteri volebant. Erat Sigiſmundus per matrem Sigiſmundi I. nepos, & Iagellonicae domus progenies, Sveciae quidem haeres, in ſpem tamen Regni Polonici in religione catholica educatus, ac linguam polonicam tanquam patriam edoctus. Conciliaverat ipſi procerum & nobilitatis animos Regina vidua, oblatis etiam in publicum uſum de ſuo centum florenorum millibus, acceſſerantque omnes, qui ab Auſtriacis alieni aut Zboroviis adverſi erant; Zamoiſcio robur & firmamentum partibus adiiciente. HEID. *p.205. ſ.* PIASEC. *p.58.* SVLICOV. *p.187.*

§.III.

SIGIS-MVNDVS III. 1587.

§. III. Perſtabant in ſuo Candidato, & qui Sigiſmundo, & qui Maximiliano addicti, adeo, ut tanquam non unius Reipublicae Ordines, binis in locis conſultarent. Erat undeviceſima Auguſti dies, cum Primas, nulla diſſentientes flectendi ſpe, Sigiſmundum, Poloniae Regem & Magnum Lituaniae Ducem declararet: quae dignitas in Zborovianorum concilio, die viceſima ſecunda eiusdem menſis voce deſignati Epiſcopi Kiiovienſis, Iac. Veronecii, Maximiliano Archiduci collata fuit: quatuor tantum praeter unum illum Epiſcopum, Senatoribus, & modico nobilitatis numero, in quo damnatus ante biennium Chriſtophorus Zborovius, qui fratrum & amicorum opibus confiſus ex Moravia ad electionem venerat, praeſentibus. Lituani neutram electionem probantes, ex ſuo campo domum redibant, niſi quod duo fratres Radzivilii, Epiſcopus Vilnenſis ſimul Cardinalis, & Caſtellanus Trocenſis, ſtudium in Maximilianum publice profiterentur, a quo & Chodkievici alieni haud erant. In hac ordinum diſſenſione, pars, quae Sigiſmundum elegerat, novo conventu pro publica tranquillitate ad diem quintam Octobris Viſliciam indicto, cum legatis Regis Sveciae, Erico Spario & Erico Braheo, pacta ex more conſtituebat, quibus praeter foedus cum Regno Sveciae adverſus finitimos

mos

SIGISMVNDVS III. 1587.

mos hoſtes, nomine novi Regis, loca in Livonia a Svecis occupata; claſſis in uſus Poloniae & Lituaniae; tormenta bellica & praeter ea, ſi Novogardia, Pleſcovia aut Smolenſcum obſideretur, pulvis & globi; debitorum quorundam remiſſio & iuris in ſummas Neapolitanas ceſſio; quinque propugnacula in finibus excitanda; pacis inter diſſidentes de religione ac omnium iurium & Statutorum Regni, tum articulorum Henricianorum conſervatio; nominum nonnullorum ſolutio; ſumtus in Regni defenſionem dum Rex advenerit, & alia quaedam promittebantur: quae omnia a legatis iureiurando firmata fuerunt. Tum Regem, nominatis, qui eum ex Svecia arceſſerent, advenientemque Gedani exciperent, Zamoiſcius tanquam Regni Cancellarius, propter Mareſchalcorum abſentiam, iterum publice renunciavit. Qui Maximiliano addicti, non minus ſcriptis pactis, ipſum ut quam primum adeſſet, invitarunt: ad quem & ab altera parte duo miſſi legati, qui electionem, quod a paucis, & creato iam a potioribus Rege, peracta, minus legitimam edocerent. HEID. *p. 259* PIASEC. *p. 61.* SVLICOV. *p. 193.* VOL. CONST. *p. 430. ſ. p. 451. ſ.*

§. IV. Comitiis electionis per ſciſſionem finitis, Zamoiſcius Cracoviam, Zborovii Visliciam occupant, ad quam civitatem nihilominus Sigismundo addicti, quos copiis ſuis tuebatur Zamoiſcius, tempore conſtituto conventum habent: in quo roborata Sigismundi electione, miſſisque ad Maximilianum ne Poloniam ingrediatur, litteris ac legatis, Zamoiſcio tanquam exercitus Duci, Regni defenſio mandatur, & urgente neceſſitate, generalis nobilitatis expeditio decernitur. VOL. CONST. *p. 438.* Intrat Maximilianus menſe Octobri, ex Sileſia Palatinatum Cracovienſem cum ſex millibus, quibus Zborovii & alii, qui in partibus, ſuas copias iungunt. Prima erat cura, Cracovia, ubi Regni inſignia aſſervantur, potiri, quam Zamoiscius cum valido praeſidio tenebat, proviſis, quae ſuſtinendae obſidioni idonea futura. Tentata urbs blandioribus litteris, oſtentato in Regnum iure; adiectae minae, & ſub finem Novembris vim experiri placuit. Factus enim in munimenta impetus, quem fortiter repreſſit Zamoiſcius, ut hoſtes, amiſſis, praeter captivos, mille & quingentis, ac octo tormentis cum apparatu militari, in praedam relictis, Czenstochoviam verſus recedere cogerentur. Geſtae rei nuncium Rex Sigismundus in itinere Corcini recepit. Hic ad oram Pruſſiae, claſſe viginti quatuor navium, die viceſima octava Septembris appulerat, ingreſſumque prima Octobris Gedanenſem portum, legati Poloni in navi ſalutaverant, & mox

SIGISMVNDVS III. 1587.

SIGISMVNDVS III. 1587.

mox de probandis pactis actum disceptatumque de locis Livoniae, seu Esthonia Poloniae cedenda, donec hoc negotium post Regis Sveciae mortem, differretur: neque aliter Rex in Olivensi monasterio in pacta conventa, nisi capite de Esthonia seposito iuravit. Gedani decretum electionis ipsi exhibitum, unde vicesima Octobris Cracoviam profectus, quam urbem hostium insidiis Przodborsii, circuitu per Ravam & Sendomiriam vitatis, nona Decembris ingrediebatur. Antequam inauguraretur, nova de Esthonia contentio, maluitque Rex Regno cedere, quam Provinciam illam Polonis addicere, fide, dum abiret patri data obstrictus, ne ius Svecorum consensu suo imminueret. Placuit quod hac de re in portu Gedanensi nuper convenerat, ac Regi die 27. Decembr. solenni ritu ab Archiepiscopo Gnesnensi Regni insignia tradita orsusque Sigismundus, illius nominis tertius, regimen, quod in annum quadragesimum quintum varia fortuna, magis tamen adversa quam secunda gessit. HEIDENST. *p. 364-278.* PIASEC. *p. 63. s.* LENG. *Hist. Pruss. T. IV. p. 23. s.*

§. V. Post inaugurationem, in comitiis Zamoiscio iniunctum, Archiducem Maximilianum, qui in tractum Vielunensem novas copias expectaturus, recesserat, armis persequi. VOL. CONST. *p. 474. Tit. Assekura-*

SIGISMVNDVS III. 1588.

cya. Is media hieme, mense Ianuario anni 1588. Cracovia movit, ad cuius adventum Maximilianus, viribus suis diffidens, Biczinam in finibus Silesiae se recepit: quem insecutus Zamoiscius instructum sub oppido exercitum, vicesima quarta Ianuarii profligavit, ac Archiducem intra muros & ad deditionem compulit, qua captivitatem, liberaliter tamen & pro dignitate habendus, donec de Regno controversia componeretur, subiit. Qui circa ipsum, se pariter victori permiserunt ita, ut exteri, qui tenuioris conditionis, gratis, qui insigniores, soluto pretio, de quo conveniret, dimitterentur; ex Polonis autem milites gregarii post sacramentum Sigismundo & Reipublicae dictum, patriam suam repeterent; praecipui vero in quibus Palatinus Posnaniensis Gorca & curiae Regni Mareschalcus Zborovius, vita & fama salvis, Regis & senatus arbitrio servarentur. Praeda militi cessit, oppidum incensum, & vicina loca vastata. Potior tamen ex victoria & Maximiliani captivitate fructus, quod qui vel Sigismundo palam adversi, vel inter eum & competitorem medii, iam obsequium profiterentur, totaque Lituania in eius verba iuraret. His actis, mense Maio, Regis Stephani exequiae Cracoviae celebratae, quibus Regina vidua, Rex & eius soror interfuerunt. Quod autem ad Maximilianum attinet, is post

SIGISMVNDVS III. 1588. post liberam Crasnostaviae custodiam, sequenti anno dimissus, ac ad fines Silesiae deductus; constituto antea cum legatis Caesaris, ut Archidux iure in Regnum cederet, & titulo Regis Poloniae abstineret, pactumque praeter illum, Caesar, tota domus Austriaca, ac Ordines Bohemiae & Ungariae iureiurando roborarent; quod & a Rege Sigismundo, sed a Maximiliano serius, quam convenerat, factum. Qvi ex Polonis illius partes secuti, in Regiam gratiam, bonis & dignitatibus salvis, recepti, solo Mareschalcatu curiae, ab Andrea Zborovio in Stanislaum Przyiemscium translato. HEIDENST. *p. 279. f.* PIASEC. *p. 68. 74.* VOL. CONST. *p 507. tit. Transakcya. p. 512. tit. Adherentowie.*

§. VI. Eodem anno, Tattari in Russiam & Podoliam se infuderant, qui clade multati, cum praeda & captivis sua repetebant. Maior ex Turco metus, qui contracto ad fines exercitu, incursiones Cosacorum bello vindicare minabatur: sed rediit securitas, pace his conditionibus, ut Cosaci in posterum coërcerentur & legatus ad aulam Turcicam mitteretur, firmata. Aberat tum Rex Revaliae in Esthonia, ubi Patrem Ordinum consensu invisit, de rebus Svecicis consultaturus. Poloni, qui circa eum, ob Tattarorum populationes & Turcici belli metum reditum in Regnum

Regnum urgebant, quem cum permittere pater tergiversaretur, orta suspicio, ac si filium detinere & in Sveciam reducere vellet, sparsusque rumor de Regno Archiduci Austriae Ernesto, certis legibus tradendo. Sigismundus tamen die decima Octobris Revalia decedens, initio Decembris, Varsaviam rediit. SIGISMVNDVS III. 1590. Anno 1590. novus terror a Turcis iniectus, qui per insolentiam tributum postulare, secus exitium minitari; quasi in eorum manu esset Regnum evertere. Tota ergo Polonia bellico paratu strepere, qui cessavit, cum legatus Reginae Angliae, Constantinopoli pacem procurasset. HEIDENST. *p. 286. f.* PIASEC. *p. 76. 80. 82.* LENG. *T. IV. p. 67. 72. 99.* Cum Moscis anno 1591. induciae in annos undecim prorogatae, ita tamen, ut illis salvis, patri auxilia ferre Regi integrum esset. Firmata hoc modo externa tranquillitate, domesticis diffidiis Polonia agitabatur, quod Rex in dies suspectior, quasi Regnum in domum Austriacam transmittere vellet, novo argumento, cum ex illa uxorem ducere constituisset. Accedebant querelae, quod de illo ipso matrimonio, ad ordines non relatum, ac nonnulla fierent, quae pactis conventis ac legibus adversarentur. Rex caeteris, quibus premebatur, ad comitia reiectis, die prima Maii anni 1592. cum Anna, Caroli Archiducis Austriae filia, Ferdinan-

SIGISMVNDVS III. 1593.

dinandi primi Caesaris neptis, Viennae per legatum Albertum Radzivilium Lituaniae Mareſchalcum matrimonium iniit, ac illius menſis die ultimo Cracoviae nuptias celebravit, iunxitque novam uxorem Regi, chriſtiano ritu, Cardinalis Radzivilius Epiſcopus Cracovienſis, a ſummo Pontifice ad hunc actum legati titulo decoratus; Episcopus autem Cuiavienſis Hieronymus Rozrazevius, Archiepiſcopo Gnesnenſi decumbente, Reginae diadema impoſuit. HEIDENST. *pag. 294. ſ.* PIASEC. *pag. 97.* LENG. *pag. 142. 143.*

§. VII. Comitia Varſaviae ſexta Septembris coeperunt, ubi omiſſis aliis, in Regis acta & conſilia, eorumque auctores inquirere placuit. Rex vero, ut exagitatos ſuſpicionibus & rumoribus animos componeret, ſcripto aſſeveravit, neque Regnum deſerere neque iura eius minuere voluiſſe, addito, licet rationes ſuae praeſentiam in Svecia exigant, non tamen ſe repugnare, quo minus legati mittantur; ſi quando autem pater moreretur, in haereditarium Regnum, niſi Ordinum in comitiis conſenſu haud profecturum. Sed non omnes flexit haec Regis declaratio, verum comitia undevicesima Octobris contradictione ſolvebantur. Nova mox exegit Regis Sveciae die viceſima quinta Novembris defuncti, obitus, ad quartam Maii anni 1593. indi-

SIGISMVNDVS III. 1594.

indicta, ut ab ordinibus adeundi paternum Regnum fieret copia: qui in iter conſenſerunt, reditu intra annum a Rege promiſſo. Simul libera electio nova lege roborata, & in eos qui adverſus eam aliquid molituri, iudicia & poena decreta fuerunt. Tertia Auguſti, Rex cum Regina, & Sorore Anna, Varſavia diſceſſit ac Viſtula Gedanum vectus, in Sveciam traniecturus. In hac civitate, inter Regium famulitium & aliquam plebis partem, ex levi cauſa tumultus ortus, non ſine Regis diſcrimine, exploſis in domum, ubi hoſpitabatur, bombardis. Decima ſexta Septembris ex portu Gedanenſi ſolvit, claſſe Svecica quadraginta navium excipiente; ipſe vectus Batava, viceſima ſeptima cum quatuor navigiis, caeteris per tempeſtatem diſperſis, portum Elſſnabienſem, & ultima illius menſis Holmiam ingrediebatur. Die prima Martii anni 1594. Sigismundo & uxori, Upſaliae ab Archiepiſcopo illius loci, diadema impoſitum, cum Rex antea Svecos de religione ſua, & iuribus per diploma ſecuros eſſe iuſſiſſet. Non tamen haec ſponſio metum eximebat Svecis, nec minus Rex civibus, ac patruo ſuo Carolo Sudermanniae Duci diffidebat, adeo ut in praeſidium copias ex Polonia acciret. Dein ordinata Republica, ac vicario regimine Carolo mandato, ex portu Elſſnabienſi in Pruſſiam, claſſe re-

 vectus,

SIGISMVNDVS III. 1594. vectus, die decima sexta Augusti, Gedanensem portum intravit. HEIDENST. p. 299. PIASEC. p. 100. s. VOL. CONST. p. 636. LENG. p. 149. 157. 166. 168. 171. 173. 181. 183. LOCCENII *Hist. Svec. lib. VII. p. 417. s.* LVBIENS. *profect. Sigismundi in Svec. oper. p. 1. s.*

§. VIII. Dum Rex in Svecia abest, venit mense Februario anni 1594. ad Regni Primatem Caesaris legatus, rogans, ne Tattaris transitus per Poloniam in Hungariam permittatur, simul foedus adversus Turcos offerens. Huic ex Senatorum consilio responsum, de foedere nisi Rege praesente, nil statui posse, Tattaros autem aditu prohibitum iri. Sed hi mense Iulio, per Pocutiam, Russiam rubram & montes Carpates in Hungariam penetrarunt, magna, qua iter fecerant, locorum clade, Polonis frustra insequentibus. Postero anno Caesar iterum de foedere contra Turcos nullo successu agit, negotio hoc in alia comitia reiecto: quae dum expectantur, Zamoiscius supremus exercitus Dux Moldaviam, quam Valachiam alii vocant, a principe Transilvaniae Sigismundo Batorio occupatam, Regno asserit, ac Ieremiam Mohilam, lege fiduciaria Palatinum imponit. Aegre id ferentes Tattari, cum septuaginta millibus Moldaviam ingressi, quos Zamoiscius castris prope Cicoram confidens, post secundas

das velitationes ad pacem adegit, qua Mohilae Moldavia permissa, cuius dignitatem Turcorum Caesar ratam esset habiturus. Mox a Transilvanis provincia turbata, quos Poloni, Palatino in praesidium relicti, profligarunt. Eodem tempore Cosaci insurrexerant, caede ac rapinis Ukrainam vexantes, ut Zolkievius minor exercitus Dux, in eos, qvasi in iustum hostem arma vertere, necesse haberet: Sed caedibus coërciti, metu gravioris mali obsequium profitebantur. Anno 1596. Varsaviae, tempore comitiorum, foedus contra Turcos cum Caesaris legatis tractatum, duobus nunciis Papae suam operam conferentibus; nihil tamen potuit constitui, quod qvi a Caesare missi, facultatem hanc sibi esse negarent. Nova ergo colloquia, mense Augusto Cracoviae, coram Cardinale Caietano, qui nuncius extraordinarius a summo Pontifice venerat, instituta, quae, cum foederis leges haud convenire poterant, post aliquot dies sine ullo fructu finiebantur. HEIDENST. p. 304-340. PIASEC. p. 119. s. SIGISMVNDVS III. 1596.

§. IX. Inter haec, Sigismundum Svecorum molitiones solicitabant, qui illo nequicquam prohibente, mense Octobri anni 1595. Sudercopiae comitia habuerant, ubi Ordinum auctoritate, novae leges sancitae, ac Carolus Sudermanniae Dux, Regis vicarius,

SIGISMVNDVS III. 1597.

Regni adminiſtrator renunciatus; quo poteſtatem ſuam non Regis ſaltem, ſed & populi nomine exerceret, neque in ſolius Regis arbitrio eſſet, regimen ipſi abrogare. Id Sigismundus moleſte ferre, & per legatos poſtulare, ut, quae Lincopiae conſtituta, reſcinderentur. Sveci contra, acta a ſe, iuribus & publica ſalute tutabantur, Carolus autem ut ſuſpicionem affectati Regni, qua apud Regem laborabat, amoveret, regimine ſe abdicabat, quod tamen Ordinum precibus permotus, iterum ſuſcepit. Secuta anno 1597. altera comitia Arbogae, in quibus, ſcitis Lincopienſibus repetitis, Carolo mandatur in eos animadvertere, qui leges Lincopienſes & Arbogenſes intra ſex hebdomades non probaturi, ac providere, ne quid detrimenti ex inteſtinis diſſidiis Reſpublica capiat. Simul inter Ordines foedus initur, quo ſibi adverſus vim mutua auxilia promittunt. Non defuit Caroli opera, qva effecit, ut in memoratas leges iuraretur, Finlandia, quae multum reluctata, armis compulſa. Plurimi tamen procerum, fugam Sacramento praetulerunt, neque Eſthonia minis adigi potuit. Quo etiam ſecuritatis haberetur ratio, Holmiae, Elfsburgo & Calmariae impoſita praeſidia, ac caetera ita conſtituta, ut relicto Regio titulo Sigismundo, vis Regni penes Carolum eſſe videretur. Rex quo praeſens nutan-

SIGISMVNDVS III. 1598.

nutantes Svecorum animos, in fide firmaret, ac patrui conatus reprimeret, conſenſu Ordinum in comitiis impetrato, die tertia Auguſti a. 1598. cum quinque circiter militum millibus ex portu Gedanenſi in haereditarium Regnum navigavit. Calmariam octava Auguſti appulſus, hanc civitatem & Elfsburgum, amoto Caroli praeſidio, occupavit, & Holmiam militibus vacuam, per Laſcium cum aliqua manu inſedit. Poſt haec Carolus, contractis copiis, Stegeburgum in Regem movit, qui commeatu intercluſus, Lincopiam receſſit, quocum ſecutus, Carolus feliciter pugnavit, ac plane Regem profligaſſet, niſi oblata pax victoriam ſtitiſſet. Igitur Lincopiae, menſe Octobri certis legibus tranſactum, in quibus non poſtrema, ut controverſiae inter Sigismundum & Carolum, in comitiis, Holmiae intra quatuor menſes habendis, ab arbitris dirimerentur, addito, ſi alteruter pacta violaret, Ordinibus reſiſtendi poteſtas eſſet. Turbis hoc modo pacatis, Rex Holmiae expectabatur, qui clam Calmaria ſolvit, & quarta Novembris ad oram Pomerelliae appulſus, nona illius menſis Gedanum venit; praeſidiis ſuis Holmiae, Calmariae & Elfsburgi relictis. LOCCEN. *VII. p. 424. ſ.* LENGN. *p. 251. ſ. p. 274. 277.* VOL. CONST. *p. 686.*

 §. X.

SIGISMVNDVS III. 1600. §. X. Repentinus Regis ex Svecia abitus, qui fugae haud absimilis, irrita reddebat, quae cum Duce Sudermanniae convenerant, & externorum militum praesidia metum iniiciebant, velle Sigismundum Regnum legibus fundatum, armis premere: quo tamen Sveci liberabantur, praesidiis ad deditionem subactis. Ut autem de Regis voluntate constaret, compellabant eum Sveci ut rediret, & paterno Regno praesens in posterum praeesset, aut filium suum intra sex menses mitteret, quo religione & moribus gentis institueretur. Nullo ad haec responso, Sveci Regi suo eiusque soboli, imperium in binis comitiis a. 1599. & 1600. abrogant, & Carolum Sudermanniae Ducem Regni administratorem Regem designant: quam iacturam Sigismundus recuperandi spe solabatur, obfirmatus ab iis, qui auribus Principum blandiri sapientiam vocant. LOCCEN. *p. 444. s.* Deferebat tamen suas querelas ad Poloniae ordines, ut in comitiis a. 1600. bellum in Svecos decernerent, quod illi aversabantur, rati, Regis privatam, non Reipublicae suae causam agi. Nihilominus inviti ad arma compulsi, cum Georgius Farensbachius, Palatinus Vendensis, Esthoniam, iussu, ut videbatur, Regis invaderet, & Carolus illatam sibi vim ulturus, Pernaviam & alia Livoniae loca occuparet. Ea tempestate, Ieremias Moldaviae Palatinus, Regni cliens, a Michaele Valachiae Principe pulsus, ut praeter Chocimum ab hostibus tamen cinctum, nihil reliqui esset. Subvenit opportune Zamoiscius, qui hostes, ad eius famam Chocimo recedentes, in Valachiam sequitur, ac Michaelem profligatum in Transilvaniam fugere adigit: in cuius locum restituta Ieremiae Moldavia, huius fratrem Simionem lege fiduciaria Valachiae praeficit. His peractis, Zamoiscius mense Decembri a. 1600. exercitum in Poloniam reducit. Post cuius abitum Michael quidem copiis contractis, Valachiam recuperare tentavit, sed a novo Palatino cum internecione suorum in fugam actus, Polonis, qui in praesidium relicti fuerant, fortiter rem gerentibus. PIASEC. *p. 187.* HEIDENST. *p. 351-364.*

SIGISMVNDVS III. 1601. §. XI. Praeter Rigam, Dunae ostium, Dunamundam vulgo dictum, ac arcem Kokenhusanam, totam Livoniam Sveci, occupaverant, ipsamque hanc arcem, civitate iam subacta, obsidione premebant, cum in comitiis a. 1601. Ordines bellum propulsare constituerent, ac primariam eius curam, Zamoiscio, aetatem, quod sexagenarius erat, frustra excusanti, mandarent. Hic dum expeditioni accingitur, Lituani, relictum ab hostibus, qui ab arcis oppugnatione discesserant, in civitate Kokenhusana praesidium obsident,

SIGISMVNDVS III. 1601.

fident, ac fubvenientem Carolum, defignati Regis Sveciae filium haud legitimum, die 23. Iunii, ductu Palatini Vilnenfis profligant: quo praefidiarii liberum abitum pacti, deditionem faciunt. Occupantur Venda & alia oppida, fed recedunt Lituani Dunam verfus, Carolo defignato Rege cum valido exercitu adventante, qui Riga fruftra obfeffa, Efthoniam repetit; dum Rex & Zamoifcius Livoniam menfe Septembri ingrediuntur. Ille ultra Rigam non progreffus, in Lituaniam redibat, *Zamoiscius* vero copias medio Octobri Volmariae admovebat, quam poft trium menfium obfidionem, oppidum quidem vi, arcem per deditionem cepit, praefidiariis dimiffis, Carolo, Caroli Regis filio haud legitimo & Iacobo de la Gardie illorum ducibus, qui fe captivos Zamoifcio permiferant in Poloniam abductis. Aliquot caftellis fponte illorum receptis, Felinum acriter reftitit antequam fubigeretur, Georgio Farensbachio, Palatino Vendenfi, in oppugnatione ex vulnere mortuo, ipfoque Zamoifcio, cui glans ex bombarda fibulam cinguli ftrinxit, ultimo difcrimini obnoxio. Poft expugnationem Zamoifcius aliquo tempore in agro Felinenfi fubftitit, pecuniae militum & aliarum rerum penuria conflictatus; praegreffus vero in Efthoniam Zolkievius minor exercitus Poloni Dux, Vefenbergam intercepit,

cepit,

SIGISMVNDVS III. 1602.

cepit, & hoftes paffim fufos, fub ipfa Revaliae munimenta infecutus. Serius movit Zamoifcius, cui Veifenfteinum ftrenue propugnatum ceffit, Laifium autem fponte fe dedidit. Tum milites moram ftipendiorum non ultra ferentes, & laboribus, inopia & frigore feffi dilabi, Zamoifcius vero fub finem anni 1602. in Poloniam redire, locis quae occupaverat & defenfioni idonea erant, praefidiis, annona & omni apparatu firmatis, ac provinciae cura Carolo Chodkievicio, Samogitiae Praefecto, commendata. HEID. *p. 371-388.* PIAS. *p. 192. f.* LOCCEN. *p. 452-456.*

§. XII. Anno 1603. languebat in Livonia bellum, Chodkievicio copiis deftituto, qui fequenti, Regem Sveciae, Veifenfteinum obfidione cingentem profligavit, & Dorpatum ad deditionem fubegit. Sed annum 1605. infignior victoria memorabilem reddidit. Sveciae Rex in Livoniam, claffe quadraginta navium appulfus, Rigam, provinciae caput, initio Septembris obfidebat, cum comes Mansfeldiae, ex praecipuis copiarum Ducibus, Dunamundam a Polonis defertam, occupaffet. Caftra habebat illo tempore Chodkievicius ad Dorpatum, unde Rigae fubventurus movit, & ad Dunam inter Ixculium & Kirchholmiam, loco opportuno, cum duobus millibus & quingentis equitibus, ac mille peditibus confedit: Friderico

Cur-

SIGISMVNDVS III. 1605. Curlandiae Principe quingentos equites adducente modico exercitui non leve auxilium, cum Dunam, vadum nactus, nando superasset. Aderat omissa obsidione, cum duodecim millibus Sueciae Rex, quem Chodkievicius tanta virtute aggressus, ut post acerrimum quatuor horarum praelium, eum in fugam ageret. Hostium in acie octo seu novem millia occubuisse, & quingenti capti dicuntur. Signa sexaginta ac tormenta undecim cum castris, victoribus in praedam cesserunt, & Carolus Rex saucius aegre evasit. Hoc modo non tantum Riga, obsidione, sed simul tota Livonia magno discrimine liberata fuit. LOCCEN. *p. 459.* PIAS. *p. 210. 220. 226. 227.*

§. XIII. Maiorem tamen victoria Kirchholmensis attulisset fructum, nisi segnius Poloni eadem usi, animis per discordiam distractis, & a Rege suo aversis. Multos offendebat, quod mortua anno 1598. uxore, defunctae sororem, Constantiam, in matrimonium peteret, quasi reipublicae officeret, iterum coniugem ex domo Austriaca & moribus minus conveniret, prioris sororem duci; licet utrumque in Sigismundo Augusto toleratum. Obstabat maxime Zamoiscii auctoritas, qui cum anno 1605. decederet, & cum ipso praecipuum impedimentum amotum esset, eiusdem anni undecima Decembris,

bris, nuptiae, Papae Pauli V. venia, Cracoviae celebratae, iungente novos coniuges Christianorum ritu, Episcopo Gracoviensi, Macieiovio, Ecclesiae Purpurato, ac summi Pontificis in hanc rem legato & Cuiaviensi Episcopo, Tilitio, Reginae diadema imponente, quod mortuo Primate, Macieiovius designatus, dignitatem illam nondum adiisset. Qui aegre hoc Regis coniugium ferebant, simul suspicionibus exagitabantur, quasi Sigismundus filium Vladislaum successorem constituere, ac eligendi libertate abolita, solutiorem dominationem inducere vellet. Cumulum addebat querela, pacta conventa negligi, non impletis, quae Princeps Reipublicae sacramenti religione promisisset. PIASEC. *p. 224. 228.* SIGISMVNDVS III. 1606.

§. XIV. Erupit indignatio a. 1606. nobilitate Cracoviensi initium faciente, quae ante comitia, in diem septimam Martii indicta, in suo conventu Prosovicensi, ea quibus affligi videretur Respublica litteris consignabat, ac sub Palatino, Nicolao Zebrzydovio, Stenczyciam confluens, inde Varsaviam ad comitia mittebat. In his erant, quae de pactis, & matrimonio Regis ac successione Vladislai retulimus; quibus de pace inter dissidentes, de moneta, vectigalibus, bonis Regiis, exterorum in aula frequentia, & aliis, tum querelae tum postulationes adiiciebantur.

SIGISMVNDVS III. 1606.

tur. Nec alia Equestris Ordinis in comitiis mens, ut iam non unius Palatinatus, sed omnium causa ageretur. Respondebat Rex ad obiecta, inficiando alia, alia excusando, monebatque, ut omissis privatis studiis, in commune consultaretur. Nihil moti, quibus constitutum, communibus malis nova adhibere remedia, aut qui sua compendia publicis commodis velabant. Comitiis irritis, ex equestri ordine plurimi Stenczyciam se conferre, ibique conventus Lublinum, ad tertiam Iunii edici, ut, quibus patriae salus curae, & Senatores & nobiles adessent. In hoc congressu, ubi Senatores aliquot, & frequens nobilitas, Iohanne Radzivilio Lituaniae Pincerna Mareschalco, decreta ad Regem legatio, postulatum, ut ipse in alio conventu, prope Sendomiriam, sexta Augusti celebrando, Rempublicam minus recte a se administratam fateretur, erroris aut culpae veniam rogaret, ac Ordinibus solutioris imperii metum eximeret. Adiecta foederis, *Rocos* vulgo dicti, comminatio, ni Rex annueret. Is, habito Cracoviae cum frequenti senatu consilio, per Episcopum Cracoviensem & Regni Procancellarium, congregatis sub Sendomiriam demonstrabat, se a suis pactis & Regni legibus nunquam alienum fuisse, nec defuturum commodis Reipublicae, si more maiorum, omisso novo coëundi more in

SIGIS. MVNDVS III. 1606.

in comitiis consultaretur. Haec a mente conventus Sendomiriensis plane aliena, qui perstans in Lublinensi decreto, Regi diem dicit, quo nisi adesset, se, ipso absente, Reipublicae rationem habiturum asseverat. Mox foedus scribitur, quod obstringeret, ea in quibus aberratum ad legum normam corrigere, ac huic consilio adversos, pro hostibus publicis habere. Ita *Rocos* fuit conflatum, velata peregrino vocabulo contumacia, a quo eius sectatores *Rocossianos* appellabimus. PIASEC. *p. 235. 237.* LVBIENSC. *de motu civili lib. 1. & 2. Op. p. 40-75.*

§. XV. Digressus interea Cracovia Visliciam Rex, suam & Reipublicae causam Senatoribus & equitibus, qui magno numero circa ipsum, permisit. Hi nonnullis constitutis, caeteris in comitia dilatis, singula cum Rocossianis communicant, & cum eos a foedere abducere nequeunt, se pro Regis dignitate & tranquillitate publica arctius iungunt. Nulla iam concordiae spe, Rex exercitum ad Visliciam contractum, fine Septembris in copias Rocossianorum ducit, quas sub Palatino Cracoviensi & Lituaniae Pincerna ad Iavonecium, ubi Vistulae traiectus, assequitur. Instructa acie, Senatores cum Palatino & Pincerna colloquium habent, ac ita transigunt, ut Rocossiani privatis conventibus abstineant, ac tranquilli comitia expectent. Tum

SIGISMVNDVS III. 1607. Tum Palatinus Cracovienſis, Pincerna Lituaniae, & eorum milites ad Regiam gratiam admittuntur. LVBIENSC, *l. c. pag. 76-101.*

§. XVI. Non tamen ideo a ſuo foedere receſſerunt Rocoſſiani, neque ab his ſeiuncti Cracovienſis Palatinus & Lituaniae Pincerna, ſed in conventu Andreioviam ad diem duodetriceſimum Martii a. 1607. indicto, irrita declararunt, quae ad Ianovecium acta, arma imperantes in eos, qui conſociationem ſuam armis petituri. Fruſtra eos Rex ad comitia, ſeptima Maii inchoanda vocabat, cum congreſſum ſuum Stenczyciam transferrent, Rege cum Ordinibus Varſaviae conſultante. Is quidem, ne praeſens libertati cenſendi officere videretur, initio Senatoribus & nobilitati, ſe abſente, conſilia conferre permiſit, deinde edixit, ut ſi quis ipſum Regni deſerendi, & in alium tranſmittendi, aut regiminis ſolutioris inducendi, vel Senatores aliquos, quaſi horum conſiliorum auctores ſive miniſtri eſſent, arguere poſſet, is ſe certo die in comitiis ſiſteret, quo lectis ex utroque ordine quaeſitoribus, iudicium in reos haberetur. VOL. CONST. *p. 828.* Sed accuſatore nullo, Rex nihilominus liberam electionem, & quaedam ex pactis conventis capita, novis legibus firmavit. VOL. CONST. *p. 831. ſ.* Haec facilitas Rocoſſianos contumaciores reddidit, qui in Stenczycenſi ſuo coetu, viceſimo tertio Iulii, Regi Regnum abrogant, & ipſi fidos hoſtes patriae habendos ſanciunt, tribus ſaltem Senatoribus, Cracovienſi & Ravenſi Palatinis, ac Caſtellano Pernavienſi, tanti facinoris ſociis. Rex Rocoſſianos periuros declaratos armis coërcere ſtatuit, & ad Varcam, oppidum prope Pilzam fluvium, aſſequitur. Iam ſignum pugnae dabatur, cum miles praelium detrectans, Palatino Cracovienſi, qui Rocoſſianos ducebat, evadendi Radomiam copiam faceret. Tertio Iulii, ad Guzovo ultra Radomiam, ſigna conferuntur, ubi initio, nonnullorum fuga, dextra Regis ala turbata, ſed reſtituta hoſtes repreſſit, quorum dextrum cornu, ne tentato quidem conflictu, ultro terga vertit: in media acie acrius & dubio marte certatum, donec Rocoſſiani pellerentur. Ex his praeter ſaucios & captivos, mille ac ducenti deſiderati, Regiorum triginta circiter caeſi & ſeptuaginta vulnerati. LVBIENSC. *l. c. p. 106-129.* PIASEC. *p. 246-249.*

SIGISMVNDVS III. 1607. §. XVII. Nihil mutavit haec clades Rocoſſianorum conſilia, quin etiam Radzivilius, Pincerna Lituaniae, ex praelio Lublinum delatus, Ordines, ut novum Regem eligerent, ad quintam Septembris ſub Varſaviam convocare ſuſtinuit, & Cracovienſis Palati-

 nus,

SIGISMVNDVS III. 1608. nus, collectis quae diffugerant copiis, prope istam urbem constitit. Rex vero cum Ordines, de actis adversus foederatos edicto docuisset, nihil omisit, quo illos tandem ad officium reduceret, Senatoribus operam suam impigre conferentibus. Praeterea habitum ea de re mense Aprili a. 1608. Cracoviae Senatus consilium, ac effectum, ut Palatinus Cracoviensis, ibidem die decima sexta Maii Regi, senatoribus praesentibus, se sisteret, ac impetrata factorum venia, obsequium profiteretur: dilatis ad proxima comitia, si quae in Reipublicae usum sancienda essent. Palatini exemplum caeteri Rocossiani secuti, dissolutumque foedus, quod diversa specie, privatum paucorum studium conflaverat. LVBIENSC. *l. c. p. 133 - 152.* PIAS. *p. 250 - 252.*

§. XVIII. Inter haec, Poloni bellum adversus Svecos in Livonia fere omiserant, quare Carolus, cui modo Regium diadema Upsaliae impositum, anno 1607. Veissensteinam, nulla auxilii spe, ad deditionem subigebat. Sequenti anno, Polonis aut Pacem perpetuam, aut inducias duodecim annorum offerebat, missis qui de alterutro agerent, Revaliam legatis. Chodkievicius contra, qui in Livonia moderabatur, inducias ad finem Octobris proponebat, quibus a Svecis non probatis, illorum ductor Comes Mansfeldius, Dunamundam & Kokenhusam occupabat. Anno autem 1609. Chodkievicius non tantum Rigam obsidione exemit, ac Dunamundam recuperavit, sed etiam Pernaviam cepit. Tum quies Provinciae concessa, armis in Moscoviam versis. Vastum hoc Regnum, per falsos Demetrios adeo turbatum ac distractum fuit, ut externo bello plane impar videretur. Trucidato uno statim alter aderat Demetrius, qui mentitus priorem, mox pro illo habebatur, cuius personam agebat; multum rumore in dies crebrescente adiutus, evasisse caedem Demetrium & vivere. Favebat fortuna reportatis victoriis, & magna Regni parte sub potestatem redacta, Basilio ex domo Svisciorum, qui nuper in fastigium magni Principis, Tzarum vulgo vocant, evectus, vim aegre sustinente, ut auxilia ex Svecia arcesseret. Haec Sigismundi animum accendebant, cui non deerant, qui vicinum Regnum tanquam facilem praedam ostentarent, quo iactura paterni sarciretur. LOCCEN. *VIII. 461. s.* PIASEC. *pag. 253 - 255.* LENGNICH. *V. 27 - 29.*

SIGISMVNDVS III. 1609.

§. XIX. Antequam vero Rex Moscoviam bello aggrederetur, mense Ianuario a. 1609. Varsaviae comitia habuit, in quibus praeter alia, acta a Rocossianis oblivioni mandata; lex de non praestanda obedientia explicata; &

SIGISMVNDVS III. 1610. & elector Brandenburgicus Johannes Sigismundus, Ducis Prussiae mente aegri curator & regiminis administrator constitutus. VOL. CONST. *pag. 887 - 889.* PRIVIL. ORD. PRVSS. *f. 96.* LENG. *V. 36.* Mense Augusto, Rex ad Orsam, in finibus Moscoviae, exercitum undetriginta millium contraxit, ac Smolenscum tempore Sigismundi I. amissum, obsidione cinxit, quam urbs, praesidio, propugnaculis, & omnium rerum copia munitissima, in annum 1611. sustinuit. Interea Rex Polonos, qui falsum Demetrium sequebantur, avocat magno Tzari Basilii commodo, quod Demetrius potiore copiarum parte subtracta, Moscoviae obsidionem omittere & Calugam se recipere cogeretur. Liberatus hoc hoste Basilius, fratrem Demetrium Sviscium cum exercitu triginta millium iunctis, ex Svecia auxiliis, ut Smolensco subveniat, mittit, quem Stanislaus Zolkievius, supremus exercitus Dux, die octava Iulii a. 1610. prope Clusinum profligat & Moscuam progreditur. Redierat eo falsus Demetrius, viribus & fama ex duplici victoria auctus, obsidionem instauraturus. Mosci a binis hostibus pressi, ac neutri pares, imperium abrogant Basilio, in cuius locum Principem Regium Vladislaum, se recepturos simulant, ut Polonos in Demetrium tanquam hostem communem immitterent, & hoc deleto, ipsi Polo-

SIGISMVNDVS III. 1610. Polonos debellarent. Successit consilium, & Zolkievius receptus intra urbem, effecit, ut falsus Demetrius, a suis desertus, iterum Calugam fugeret. Tum Basilius cum duobus fratribus Iohanne & Demetrio Zolkievio traditus, & Mosci in nomen Vladislai iurarunt, Zolkievio & praecipuis tribunis vicissim spondentibus adfore quamprimum Principem, & iura gentis sancte servaturum. Missi pariter ad Sigismundum, qui in obsidione Smolenscensi detinebatur, oratores, qui peterent, Vladislaum Moscuam dimitti, quo solenni ritu, si prius sacra Graecorum amplexus, inauguraretur. Abnuit Rex conditionem inprimis de religione aversatus, & legatos cum Basilio & fratribus captivos in Poloniam misit. PIASEC. *p. 260 - 262. f.* KOBIERZYCKII *Histor. Vladisl. Lib. II-Lib. VI.*

§. XX. Tum Mosci defectionem a Vladislao non obscure moliri, morte falsi Demetrii fine anni 1610. in venatione a corporis custodibus trucidati, animum addente. Smolenscum quidem decima tertia Iunii a. 1611. expugnatum; sed Poloni vicissim intra urbem Moscuam, in duabus arcibus obsessi, iam hostes experiebantur, quibus praesidio relicti fuerant: nulla in praesens auxilii spe, dum Rex Poloniam repetit, & copiae, quibus adversus Smolenscum usus fuerat dilabun-

SIGISMVNDVS III. 1611.

buntur. In comitiis tamen Varſavienſibus, de perſequendo bello conſultabatur, in quibus ſimul decretum, ut Electori Brandenburgico Iohanni Sigismundo, novis ſcriptis conditionibus, Pruſſiae Ducatus, lege fiduciaria conferretur: qui cum finitis comitiis Varſaviam veniſſet, ſexta decima Novembris, ſolenni ritu publice inaugurabatur, trium fratrum legatis ob ſuccedendi ius vexillum tangentibus. PIASEC. *p. 271. ſ.* KOBIERZ. *Lib. VI. p. 367. ſ.* LENG. *V. 52.* CONST. *a. 1611. p. 3.* PRIVIL. ORD. PRUSS. *f. 112. ſ.* Neque id omittendum, in memoratis comitiis Vladislaum Patri ad laevam, in ſella, primum aſſediſſe, quo Reipublicae aſveſceret. LENG. *l. c. p. 54.*

§. XXI. Interea praeſidiarii in arcibus Moſcuae, obſidionem & ſtipendiorum moram impatienter ferunt, licet priorum Principum theſaurum expilaſſent. Septem millia equitum, facto pro more gentis foedere, ac electo Ioſepho Cieklinio, Mareſchalco in Poloniam poſt anni 1612. initium regrediuntur, Regiis & ſacri ordinis poſſeſſionibus tributa imperaturi, donec ſtipendia praeſtarentur. Horum exemplum ſecuti, qui a defuncto ſuo ductore, Sapihani appellati, & ſub ſuo Mareſchalco Iohanne Zalivio per Lituaniam ſparſi. Qui autem remanſerant, per famem ad ultimas neceſſitates redacti, fine Octo-

SIGISMVNDVS III. 1612.

Octobris deditionem fecerunt, liberum abitum ſibi fruſtra pacti, quod aut necabantur, aut captivi detinebantur. Rex qui cum filio Vladislao ultra Smoleſcum progreſſus, opem obſeſſis laturus, in caſtris ad Fiedoruſcum deditionis nuntium accepit, unde imminente iam hieme, & nulla Moſcos ſub imperium conceſſuros ſpe, in Poloniam rediit. Moſci vero, ne diutius Principe deſtituerentur, Michaelem Fiedorovii Roſtovienſis *Metropolitae* filium, qui ex veterum Ducum ſangvine, Tzarum elegerunt, cuius iuſſu capta falſi Demetrii uxor ſtrangulata, & filius infans, laqueo brevem vitam finivit. KOBIERZ. *VII. 430-471.* PIASEC. *p. 277-279.* Eodem tempore, Moldaviam Stephanus quidam Tomſza, cui hanc Provinciam Turcorum Caeſar contulerat, invadit, Conſtantino Mohila, Ieremiae filio Palatino, Chocimum fugiente. Huic Stephanus Potocius, qui eius gener, collecto raptim exercitu, in auxilium venit, ſed a Tattaris, qvi Tomſzam ſecuti, undique cinctus, nullo commiſſo praelio, captivitatem ſubire cogitur; ipſe Conſtantinopolim abductus, Conſtantinus apud Tattaros a quibus haud agnitus, ex frigore & omnium rerum inopia brevi periit. Poſt quam cladem Tattari Podoliam impune populantur. PIASEC. *p. 280. 281.* KOBIERZ. *p. 399.*

SIGISMVNDVS III. 1613. §. XXII. Praeter Moſcuae praeſidiarios, & Smolenſcenſes ex eadem cauſa conſociati, qui Smolenſco deſerto, hoſpitia ſibi in Polonia maiore legerunt, ut paucae Germanorum centuriae, quibus integrum adverſus hanc quaſi contagionem obſequium, propugnaculum illud Moſcis imminentibus cuſtodirent. In duobus anni 1613. comitiis, imperabantur tributa, quae cum ſtipendiis non ſufficerent, quod deerat, publica fide mutuum acceptum. Tum milites ſequenti anno, perſolutis pecuniis, quique a ſuo foedere ad obſequium redierunt: praeter quos & alii qui nullo eiusmodi vinculo conſtricti, quod debebatur recipiebant. PIASEC. *p. 283. 286.* KOBIERZ. *p. 461. ſ.* LENG. *V. 77. 86.* Id pariter ad annum 1613. referendum, Regem antiqua pacta inter Poloniam ac domum Auſtriacam, cum Caeſare Matthia renovaſſe. CONSTIT. *edit. novae T. III. p. 209.*

§. XXIII. Bellum in Livonia Moſcico interruptum, anno 1614. per inducias in aliud tempus dilatum fuit, ut ceſſarent arma, quam diu Reges Franciae & magnae Brittaniae ac foederati Belgae, in concilianda pace laborarent, horum autem opera irrita, poſt novam denunciationem ad vim redire fas eſſet. Placuit etiam ſequenti anno congreſſus de pace Sedini in Pomerania, quo per Svecorum ab-

ſentiam fruſtra a Rege legati mittebantur. SIGIS. MVNDVS III. 1615. LENG. *V. 89. 107.* Neque cum Moſcis tranſigere licuit inſtituto anno 1615. Viaſmae ultra Smolenſcum, Caeſaris opera, de pace colloquio, quod illi, nullo in ſuum Regnum Vladislao conceſſo iure, Smolenſcum & occupata alia ſibi reſtitui, illata autem damna pecunia compenſari poſtulabant. KOBIERZ. *p. 476. ſ.* Quare in comitiis a. 1616. bellum adverſus Moſcos, Vladislao Regio Principi mandatum fuit, addito utriusque ordinis conſilio, & Carolo Chodkievicio militiae Lituanae ſupremo praefecto, exercitui impoſito: cum eodem fere tempore obſeſſum Smolenſcum, ab Alexandro Gonſievio liberaretur. CONSTITVT. *anni 1616. p. 2. tit. o Moskowie.* KOBIERZ. *p. 479. ſ.* PIASEC. *p. 298.* Sequenti anno, Vladislaus in expeditionem Varſaviae profectus, prope Mohiloviam, Lituanicam ad Boryſthenem civitatem, copias contraxit. Iter inde in Moſcoviam, & advenienti Drohobuſium deditur & ſtatim Viaſma, miſſis qui obſequium offerrent Drohobuſium legatis, potuiſſetque Moſaiſcum rebus gerendis opportunum & tum praeſidio vacuum, capi, ſi miles paruiſſet. Secuta hiems, quae in hybernis inter crebras vario marte maximam partem Polonis ſecundo velitationes, tranſmiſſa ſimul pax irrito conatu tentata. Movit demum

 Iunio

SIGISMVNDVS III. 1618. Iunio Menſe a. 1618. Vladislaus exercitum, rerum inopia attritum, & ſtipendia flagitantem, & ad Moſaiſcum tempore fruſtra inſumpto, Octobri ſub Moſcuam conſtitit. Factus in urbem impetus movit hoſtes, ut de pace legatos mitterent, quae cum convenire non poſſet, exercitus, in interiora Moſcoviae progreſſus, ob non ſoluta ſtipendia per ſeditionem reditum in Poloniam minitari. Die 11. Decembris in vico Divilina, induciae quatuordecim annorum ad tertiam Ianuarii a. 1633. additis ſex menſibus, intra quos de ulteriori pace ageretur, aut bellum decerneretur, conſtitutae, quibus Polonis Smolencenſis, Severienſis & Czernichovienſis tractus relicti, ac captivi utrinque dimiſſi fuerunt. KOBIERZ. *p. 487-607.* PIASEC. *p. 301. 309.*

§. XXIV. Antea, & quidem anno 1616. Samuel Korecius & Michael Wiſnovicius cladem Conſtantini Mohilae vindicaturi, Moldaviam ingreſſi. Initio proſpere pugnatum, donec a Turcis Moldavisque numero longe praevalentibus, ſuperarentur. Prius tamen Wiſnovicius morbo extinctus, Korecius autem poſt cladem captivitatem ſubiit. Magis Coſacorum invaſionibus laceſſiti Turci, ſequenti anno validum exercitum Poloniae finibus admoverunt, quibus caſtra ad Buſſam oppidum, ubi Morachua in Tyram in-

influit, Zolkievius oppoſuit. Ibi poſt leves velitationes, Dux Polonus nullo Regis & Ordinum mandato, ita tranſegit, ut in poſterum Poloni rebus Moldavicis abſtinerent, ac provinciam, Turcorum arbitrio permitterent. Simul traditum Chocimum, quod pro haeredibus Conſtantini Mohilae, praeſidio tenebatur, & Turcis permiſſum, duo cis Tyram oppida, Berſadam & Riſcoviam, quaſi Coſacorum fines praedantium receptacula eſſent, inſpectantibus Polonis, exſcindere. Non tamen indigna haec pactio rapacitatem Tattarorum cohibuit, quo minus Podoliam popularentur. Iidem parem cladem anno 1618. Volhiniae inferebant, triginta hominum millia, praeter aliam praedam, in ſervitutem abducentes; immoto in caſtris ſuis ſub Camenecum Zolkievio, ut & pugnam detrectaret, & hoſtes inultos abire ſineret. PIAS. *p. 297-310.* KOBIERZ. *p. 645. ſ.* LENG. *V. 131.* SIGISMVNDVS III. 1618.

§. XXV. Adhuc bellum cum Moſcis fervebat, cum Sigismundus de recuperanda Svecia cogitaret, & Ordines ſpem auxiliorum facerent. *Conſt. anno 1616. pag. 2. tit. o Szwecyi.* Accedebant larga Althanii, ex Auſtria Comitis promiſſa, quaſi ſine Regis ſumtibus in Germania quinquaginta millium exercitum ſcribere poſſet, ex Pruſſia in Sveciam traiiciendum. Sed fruſtra expectabantur illae copiae

SIGIS-MVNDVS III. 1618.

copiae, quibus tamen Rex adeo confidebat, ut Svecos per edicta in Gustavum Adolphum concitaret, ac si ipse propediem adfuturus esset. Praevenit ipsum Gustavus, qui anno 1617. prope Rigam classe appulsus, proditione Volmari Farensbachii Dunamundam cepit, quam Salisium Pernavia & Vindavia secutae, recuperatae tamen praeter Pernaviam anno proximo, cum Farensbachius, qui nuper ad Svecos defecerat, ad Regem rediisset. Tum placuerunt induciae duorum annorum, addito, ut si continuandum bellum denuntiatio tribus mensibus praecederet. PIASEC. *p. 298. s.* LOCCEN. *p. 534.* LENG. *V. 122. 132.*

§. XXVI. Iam nova Polonis a Tattaris imminebat tempestas, quos potissimum in arma accenderat Gaborius, Transilvaniae Princeps, missis adversus se Ferdinando II. Caesari a Rege auxiliis irritatus. Praemonebat Sigismundum novus Moldaviae Palatinus, Gratianus, Tomszae suffectus, Polonis addictior, & si daretur occasio, in eorum partes aperte transiturus. Patuit subdolus Palatini animus Turcorum Imperatori Osmanno, qui misso in eum exercitu, captivum Constantinopolim adduci iussit. Tum Gratianus Polonorum auxilium implorare, clientem Regni se offerre, opes suas ostentare & alia abunde polliceri, quibus effecit, ut Zolkie-

SIGIS-MVNDVS III. 1620.

kievio a Rege iniungeretur, Moldaviae subvenire. Hic provinciam initio Septembris a. 1620. cum octo circiter millibus ingressus, Gratianum ad se evocavit, qui pro integro, quem promiserat exercitu, cum sexcentis equitibus invitus ex diffidentia accessit, modicis Polonorum copiis leve subsidium futurus. Positis ad Cicoram castris aderant Turci Tattarique, centum millia conficientes, adversus quos decima septima Septembris a. 1620. aciem Zolkievius ita instruebat, ut divisum peditatum intra duas carragines, sic munimenta ex iunctis inter se carris, seu vehiculis, *ita*, ut huc illuc moveri possint, appellamus, contineret, equitatum medio, quod inter utramque, spatio locaret. Fiunt ab hostibus impetus, quibus strenue resistitur, donec sub vesperam, fessis iam defensoribus, sinistra carrago ad castra recedit, dextra autem expugnatur, militibus aut caesis, aut captis. Qui supererant, intra castra clausi, non aliam ad salutem habebant viam, nisi quam sibi ferro per medios hostes facerent; quibus vero clandestina fuga placebat, maximam partem, pavoris sui aut temeritatis poenas dederunt, vel Hierasco, Prut vulgo dicitur, mersi, vel a persultantibus adversam ripam Tattaris trucidati; in quorum numero Gratianus infelicis belli auctor fuit. Sparso deinde rumore, velle Duces exerci-
tum

SIGISMVNDVS III. 1620.

tum deserere, nocte totis castris tumultus & fuga, omnesque fuissent dilapsi ni Zolkievius, Koniecpolius & alii ruentes stitissent reduxissentque, calonibus interea impedimenta diripientibus. Reddita quiete & repressis hostibus, undetricesima Septembris intra carraginem ad Poloniae fines recedere placuit, ac post octo dierum iter, inter maximas viae difficultates, & continuos Turcorum Tattarorumque impetus miles fame, insomniis, vulneribus confectus, numero imminutus, & omnium rerum egens, uno milliari a Tyra constitit. Tum nocte, quae septimum Octobris praecessit, quasi periculis iam defunctus, praefectis nequiquam dehortantibus quieti se dare, calones autem conscensis equis ad Tyram fugere, quo desertis heris, poenae, quam ob direpta ad Cicoram impedimenta, post reditum in Poloniam metuebant, se subducerent. Ita horum exemplo omnia turbabantur, & disrupta carragine, palantes facilem reddebant advolantibus hostibus caedem. Multi occubuerunt, plures capti, paucos admodum fuga servavit. Ipse Zolkievius supremus exercitus Poloni Dux, simul magnus Cancellarius, pugnans cecidit, caputque eius Constantinopolim missum, quo & Stanislaus Koniecpolius militiae praefectus minor, cum aliis captivis abductus fuit. Post quam stragem Tattari Podoliam & Russiam populati, Imperator autem Turcorum bellum indixit. KOBIERZ. *p. 659. s.* PIASEC. *p. 332. s.*

SIGISMVNDVS III. 1620.

§. XXVII. Dum Varsaviae de propulsando bello sub finem anni 1620. consultatur, Michael quidam Piekarscius, mentis in furorem turbatae, execrabile facinus ausus, Regi, divini Iohannis aedem die decima quinta Novembris ingredienti, ad fores, clava in rostri formam mucrone munita, cui vulgo nomen *Czekan*, duo vulnera, utrumque leve, alterum inter scapulas, alterum cutem sinistrae maxillae stringens, infligit. Rex quidem salvus discrimen evasit, parricida candentibus forcipibus laniatus, ac equis distractus, tandem combustus, dignum nefario scelere supplicium subiit. PIASEC. *p 337. 338.* KOBIERZ. *p. 718. s.* Decreta ab ordinibus pecunia, miles & alia quae bello usui parabantur, ac exercitus triginta quinque millium scribebatur, triginta millibus Cosacorum confirmandus, cui Car. Chodkievicius, supremus copiarum Lituanicarum Dux & Stanislaus Lubomirius Regni Pincerna praefecti; ipso Vladislao Regio Principe expeditioni adfuturo. Fine Maii anni 1621. Lubomirius ad Scalam in Podolia metatus, ad quem cum accessisset, prope Rzepnice, Chodkievicius, exercitus decima sexta Augusti, Tyram ponte transmisit, ac prope Chocimum

SIGISMVNDVS III. 1621. cimum munitis castris substitit. Huc venere Cosaci, & Septembri mense, cum reliqua parte copiarum, Vladislaus aegro ex febri corpore. Post Cosacorum leviores conflictus, ac vanum Tattarorum in castra Polona conatum, aderat secundo Septembris Osmannus Turcorum Caesar agmen trecentorum millium trahens, centum, sub suo Regulo, Tattarorum millibus. Consident hostes quatuor passuum millibus contra Polonos, in quos pro castris aciem Chodkievicius instruit, impetum facientes fortiter sustinet, & cum insigni clade reiicit, donec nox praelium dirimeret. Postridie Turci Polonorum castra aggressi depelluntur, neque successit, quoties idem ausi, Chodkievicio contra facta excursione cum septingentis, sex millia equitum profligante. Gravius autem commeatus inopia & morbi premebant, ipso Chodkievicio vicesima quarta Septembris ex valetudine obeunte. Accedebant his malis multorum clandestinus abitus, pulvis bellicus admodum imminutus & brevi tantum defensioni sufficiens, ac Cosacorum ob rerum penuriam tumultus, donativo aegre sedatus; qui ut contumaciam eluerent, bis nocte in Turcorum castra irruerunt, ac strage latius edita cum spoliis reversi. Tentarunt idem saepius hostes in Polonorum munimenta, sed cum magna suorum clade depulsi, ut castra vi capi posse, plane desperarent. Proni igitur in pacem, de qua missis ad eos undetricesima Septembris duobus legatis agebatur: Osmanno eodem tempore Paniovce, cis Tyram castellum, frustra oppugnante. Nona Octobris ita transigitur, ut salvis antiquis pactis, de finibus controversiae per legatos componantur; Tattari, Cosacique mutuis excursionibus omnino abstineant; & a Turcis Moldaviae, Christianus, pacis studiosus, & a Polonis non alienus praeficiatur eidemque Chocimum tradatur. Tum motis castris, exercitus attritus admodum, Turcis iam digressis, in Poloniam reducebatur. Pacis nuncium Rex Leopoli accepit, quo profectus, ut excita in bellum nobilitate, ad Chocimum metantibus subveniret. PIASEC. *p. 338. s.* KOBIERZ. *p. 726. s.* SOBIESCII *Comment. Chotinensis belli.*

SIGISMVNDVS III. 1620.

§. XXVIII. In Livonia, non prorogatis, quae finierant, induciis, eodem anno quo ad Chocimum pugnabatur, bellum fervebat: ubi Gustavus Adolphus, cum viginti millium exercitu, classe Septembri mense advectus, Rigam per sex hebdomades oppugnatam, deditione capiebat. Dunamunda praesidio vacua, ultro cessit, traiectoque Duna, Sveciae Rex Curlandiam ingressus, Mutaviam occupavit, quam cum iis, quae cis Dunam

SIGISMVNDVS III. 1622. tenebat, reſtituit, cum anno 1622. nova pactione, ab armis biennium quieſcere placeret. LOCCEN. *VIII. 536. ſ. 545.* LENG. *T. V. p. 153. 157.* PIASEC. *p. 347.* Antea, duodeviceſima Septembris anni 1621. Georgius Vilhelmus, Princeps Elector Brandenburgicus, Varſaviae Dux Pruſſiae, fiduciario ritu publice inauguratus fuit LENGNICH. *l. c. p. 150.* PIAS. *p. 345.*

§. XXIX. Bello Turcico patrato, milites conflato ob debita ſibi ſtipendia foedere, licentius agebant, qui perſoluta pecunia & conceſſa admiſſorum impunitate, ad obſequium redierunt. KOBIERZ. *p. 848.* CONSTIT. *anno 1623. p. 1. tit. Aſſekuracya.* LENG. *l. c. p. 156.* Ita pacatis in Polonia rebus, Rex medio vere anni 1623. cum Regina, Vladislao filio, & filia Anna Catharina, Viſtula in Pruſſiam devehitur, & dum Thorunii, Mariaeburgi, Elbingae, Braunsbergae, Gedani, aliisque locis ſubſtitit, magno apparatu exceptus, lautiſſime habetur & donis colitur, Vladislao ex Varmia Regimontum excurrente. Hoc iter licet non alia ex cauſa, quam ut Rex animum remitteret, ſuſceptum eſſe videretur, iniecerat aliquam ſuſpicionem, quaſi comparata ornataque in portu Gedanenſi claſſe, bellum in Sveciam transferri deberet. Quo ergo, quae agerentur propius inſpiceret, aderat triceſima Iunii Guſtavus

ſtavus Adolphus cum viginti navibus ad portum Gedanenſem, recedebatque ſecurus redditus, inducias ſancte ſervaturum iri. Poſt quem Sigismundus, itinere per Pomerelliam & maiorem Poloniam, Septembri Varſaviam rediit. LENG. *l. c. p. 160. ſ.* PIAS. *p. 366.* KOBIERZ. *p. 853. ſ.*

SIGISMVNDVS III. 1624. §. XXX. Eo ad ſextam Februarii anno 1624. comitia indicta fuerunt, in quibus cum Rege expoſtulatum, quod ante triennium Iohanni Alberto filio, novem annorum puero, Varmienſem Epiſcopatum contuliſſet; Caeſari auxilia miſiſſet; & Regina agrum Zyvicenſem, in Palatinatu Cracovienſi, Sileſiae & Ungariae confinem, emiſſet: quae tum legibus prohibita erant, tum Regiae domui iter ad potentiam, gentis libertati praegravem, munire, tum Regno diſcrimen afferre videbantur. At, cum, quae facta infecta reddi nequirent, promiſit Rex, filium ſi quando ad iuſtam aetatem pervenerit, fidem ſuam Reipublicae iureiurando obſtricturum. Exteris militantes ſevero edicto revocati, infames & publici hoſtes habendi, ſi non intra certum tempus redierint, aut in poſterum extra Regnum ſtipendia meruerint. De Zyvicenſi vero agro nil conſtitutum, negotio hoc in alia comitia dilato. In praeſentibus, Rex Ordines, ut bellum contra Guſtavum Adolphum decernerent,

 indu-

SIGISMVNDVS III. 1625. inducere frustra conatus est, quare die octava Maii, in arce Dalensi prope Livoniae fines, induciae in mensem Iunium sequentis anni prorogabantur, ita tamen, ut alterutra pars quae finito illo tempore bellum mallet, illud alteri duobus ante mensibus denunciaret, secus induciis annus unus adderetur. PIASEC. *p. 368. 369.* LENG. *V. 167. 168.* LOCCEN. *p. 548.* Ita quies a Svecis, quam negabant Tattari, qui superiori anno Russiam Leopolim usque impune populati, praesenti redibant, sed praeda onusti, regredientes a Koniecpolio, Duce exercitus minore, ita excepti, ut post conflictum, relictis quae rapuerant, vacui in fugam se coniicerent. PIASEC. *p. 370.* Anno 1625. Polonis legatos de pace aut novis induciis in locum constitutum mittere tergiversantibus, Gustavus Adolphus post belli denunciationem, mense Iulio septuaginta sex navium classe, prope Rigam advectus, quicquid in Livonia trans Dunam reliquum, brevi & fere fine omni defensione in suam ditionem redigit, & Sapiham Lituaniae Mareschalcum, qui cum tribus circiter millibus, hosti minus caute se obiecerat, cecidit. Imposito Dunae ponte, liber iam in Curlandiam & Lituaniam aditus, & in Samogitia, quae pars Lituaniae, Birzae, in Curlandia Mutavia, Bauscum & alia loca occupata fuerunt. Tum de

de pace sermo, & mox querelae, quod ius gentium & fides publica violata, legatis Svecorum minoribus, qui de tempore & loco colloquii convenirent, in itinere a Cosacis interceptis, quibus dimissis, frustra de ponendis armis actum fuit. LOCCEN. *pag. 550. 551.* PIASEC. *pag. 381.* LENGNICH. *V. 173.* SIGISMVNDVS III. 1625.

§. XXXI. Nulla pacis spe, Sveci Lituanos ad Valhoviam in Curlandia caedunt, & Radzivilius Lituanici exercitus minor Dux, hostium aliquam manum vicissim fundit, mutuamque cladem breves ad vicesimum Aprilis diem induciae excipiunt. Post has, Gustavus Adolphus bellum in Prussiam transtulit, spe maioris commodi, quod provincia situ opportuna, longo tempore intacta, copiosa, & idoneo praesidio destituta erat. Advectus sexta Iulii classe, prope Pillaviam exercitum quindecim millium in terram exposuit, ac propugnaculum illud sine defensione cepit: nec minus totam Prussiam Brandenburgicam, ut medias amplecteretur partes, permovit, cum in bellum non instructae hoc unum adversus hostis vim & certam cladem remedium suppeteret. Occupata tota Varmia, Elbinga, Mariaeburgum, Christburgum, Dirsavia, Meva & Stuma deditionem fecerunt, ac iniecto Vistulae ponte, hostis castra ad Dirsaviam posuit. Eodem tempore

SIGISMVNDVS III. 1625.

re supremus Svecicae classis praefectus, Carolus Guldenhielmius, cum novem bellicis navibus ad portum Gedanensem accedens, vectigal ultro citroque commeantibus navigiis imposuit, ac Pucense oppidum cepit, demissa interea in terram manu, quae vicinos agros & Monasterium Olivense expilavit. Gustavus autem Gedanenses, postquam cum illis de neutris partibus ex suo commodo frustra egisset, hostium numero habuit, quo vi eosdem a suo Rege abalienaret: qui, Prussiae auxilium laturus, cum filio Vladislao duodevicesima Augusti Thorunium adveniebat, cum paulo ante, hostis huic civitati ac toti Palatinatui Culmensi, medias partes nequicquam obtulisset. Decima septima Septembris Rex Sigismundus Mevam obsedit, cui hostis subvenit, & post acrem conflictum, in montem, ex quo civitas maxime premebatur, enisus Regem adegit, ut ab obsidione in castra recederet; quibus motis, propius Dirsaviam duo ab hoste milliaria constitit. Medio inter utraque castra spatio, mense Octobri de pace colloquium habitum fuit, sed irrito, ut alias conatu, cum Poloni Sveciae Regnum, post Gustavi Adolphi mortem, suo Regi eiusque soboli, Esthoniam vero, Livoniam ac loca in Prussia occupata statim postularent: Sveci saltem, dilata de Regno suo post Sigismundi obitum controversia, inducias

SIGISMVNDVS III. 1626.

cias offerrent. Dein dimissis in hiberna militibus, ac cura Prussiae, Axelio Oxenstiernae Cancellario mandata, Gustavus Adolphus Novembri ex portu Pilaviensi in Sveciam solvit. Sigismundus ex suis castris Gedanum, inde Thorunium ad comitia abiit. Milites, quibus Koniecpolius praeerat, hieme sub tentoriis retenti, per suas excursiones hostibus non minus, quam incolis graves, Vormditum in Varmia ceperunt, Svecis passim praedas agentibus. PIASEC. *p. 383. s.* LENGNICH. *V. 181-197.* LOCCEN. *pag. 551-554.*

§. XXXII. In dictis comitiis Thoruniensibus, quae undevicesima Novembris anni 1626. coeperunt, in bellum milites, commeatus & pecunia decreta. CONSTIT. THORVN. *a. 1626. p. 2. Universal Poborowy.* Graviter autem commovebat Ordines, cum alter Cancellariorum Regni, de successore Regi designando mentionem faceret, & Iohannem Casimirum, ex posteriori matrimonio filium maximum, non obscure commendaret. PIAS. *p. 385.* Praecessit comitia, victoria de Tattaris ad Bialocerkviam, qui numero triginta millium Ucrainam ingressi a Stephano Chmielecio ita profligati, ut vix quinquies mille incolumes evaderent. PIASEC. *l. c.* In Prussia, secunda Aprilis anno 1627. Koniecpolius oppidum Pucense ad ditio-

SIGISMUNDUS III. 1627. ditionem subegit, Svecis, qui illud insederant, libero abitu concesso. Unde in mille & quingentos, novis delectibus in Germania contractos movit, ac Hammersteino, in Palatinatus Pomerelliae finibus, inclusos, post acrem defensionem compulit, ut duo qui eis praeerant tribuni cum uno legato se Regis arbitrio permitterent, pedites & dimachae militiam Polonam amplecterentur, equitibus, si eam detrectarent, sine impedimentis abeundi facultas esset. Antea Elector Brandenburgicus, in Prussiam suam venerat, qui cum Regis Sigismundi partes susciperet, a Gustavo Adolpho ad medias redire, coactus. Hic mense Maio, cum sex peditum legionibus ex Svecia reversus, irrito in Polonos & Gedanenses ad Kaesemarcum in agro Gedanensi, prope Vistulam consilio, castra iterum ad Dirsaviam, quo duodecim legiones contraxerat, posuit: unde cum septem millibus Braunsbergae adversus Polonos subsidio venit, quibus contra obsidio Mevensis successit, civitate duodecima Iulii per deditionem recuperata: cum Sveciae Rex munimenta ad Kaesemarcum expugnaret. Duodevicesima Augusti Polonos in suis castris haud longe Dirsavia aggressurus, totum admovit exercitum, qui infecto negotio regressus, Rege glande ex bombarda, sinistro humero vulnerato. Acta haec Sigismundo

mundo in Polonia absente, qui cum filio Vladislao vicesimo quinto Iulii Thorunium, ac circa finem Augusti, quatuor millibus Caesarianorum militum sequentibus, in sua castra venit, quibus vicesima sexta ad Falkenaviam vicum motis, Rex cum filio Varsaviam rediit, quo & Koniecpolius discessit, postquam copias in hiberna per Culmensem & Pomerelliae Palatinatus dimisisset. Idem antea a Svecis, Vormdito & Gutstadio in Varmia captis factum, quorum Rex fine Octobris Pillavia in suum Regnum traiecit. PIASEC. *pag. 391 - 393.* LENGNICH. *V. pag. 198. s.* SIGISMUNDUS III. 1627.

§. XXXIII. Cum ambo exercitus adhuc prope Dirsaviam consisterent, medio inter castra loco, Belgarum legatis conciliatoribus, Septembri mense rursus de pace actum. Pro qua Regis Sveciae legati, inducias triginta annorum, iis praeter alias conditionibus offerebant, ut Poloni receptis quae in Livonia & Prussia, amiserant, sumtus in bellum factos solverent; in Esthoniam nullum, sibi ius vindicarent; neque Regi suo, si quando arma in Sveciam verteret, auxilio adessent. Sed, Polonis belli sumtus abnuentibus, infecta re discessum est. LENG. *l. c. p 205. 206.* Duodetricesima Novembris eiusdem anni, novem naves Regiae, duas Svecicas cingentes, alteram in qua Propraetor classis Stern-

 schil-

SIGISMVNDVS III. 1628. ſchildius occubuit, poſt acrem defenſionem expugnarunt, altera ipſa ſibi ignem ſubiecit. Neque haec victoria Polonis incruenta fuit, ſummo Praefecto Dicmanno, praeter alios, exſtincto. LENG. *l.c. p.212.*

§. XXXIV. Februario menſe anno 1628. in vico Honigfeld non procul Stuma tertius in Pruſſia de pace congreſſus inſtitutus, legatis electoris Brandenburgici, in procuranda illa Belgis ſuam operam iungentibus. Sed neque tum negotium, quod poſt nova Polonorum comitia dilatum, ad exitum deduci potuit, ſaltem expoſtulationes de titulo Svecico intercedebant, quem Sigismundo in mandati literis, a Polonis datum, a Svecis negatum, legati mutuo querebantur. Actum etiam de brevioribus induciis, quas Sveci ad quindecim, Poloni non ultra quinque menſes extendi volebant. LENG. *pag. 213. 214.* Reduce menſe Maio ex Regno ſuo in Pruſſiam Guſtavo Adolpho, exercitus eius antiquo loco ad Dirſaviam caſtra poſuit, ipſe vero in agrum Gedanenſem cui Neringia nomen progreſſus, excitato inter urbem & eius ad oſtium Viſtulae propugnaculum ſuggeſtu, Regias in Viſtula naves, tormentis male habuit, una diſrupta, altera igne abſumpta, tertiam, quae flammam conceperat, effuſus imber ſervavit. Poſtea cum exercitu ad fluvium Oſſam contendit, quo motis Meva

va caſtris Koniecpolius magnis itineribus ſecutus, traiecto ad Grudentum Viſtula, trans Oſſam conſedit, utroque exercitu amne hoc diremto: quem tamen manus aliqua hoſtium ponte ſuperavit, ut caſtellum Engelsburgum praeſidio vacuum occuparet. Mox Vrangelius, primarius Svecicarum copiarum Dux, contractis ſeptem circiter millibus, Mevam fruſtra obſedit, contra Neuburgum a Thurnio Comite, ex improviſo captum, ſed a Polonis, praeſidiariis per inſidias interceptis recuperatum. Quarto Octobris, toto exercitu Oſſam traiecto, Sveciae Rex Straſburgum expugnavit, recedentem vero Koniecpolius inſecutus, ultimum agmen invaſit, ac praeter captivos, in quibus Baudiſius tribunus, trecentos circiter interemit. Tum hoſtes morbis ex commeatus inopia & pluviis fere continuis attriti, in hibernis locabantur, Rege illorum Novembri in Sveciam abeunte. LENG. *p. 217 - 219.* Eodem anno Sigismundus naves ſuas, novem numero, ex portu Gedanenſi Viſmariam in Caeſaris uſum miſit, quae a Danis depreſſae, omnes perierunt. Inter quae, Elector Brandenburgicus, cum Belgarum oratores ad ſuos infectis rebus rediiſſent, non ceſſabat, pro pace aut longioribus induciis niti, cuius tamen opera legatis ne quidem congredientibus fruſtra fuit. PIAS. *p. 404.* LENG. *p. 220. 225.* SIGISMVNDVS III. 1628.

§. XXXV.

SIGISMVNDVS III. 1629.

§. XXXV. Melius anno 1629. negotium successit, reddita in annos sex quiete; antea tamen armis acriter certatum. Poloni Strasburgum fame recuperaturi, omnes aditus quibus commeatus subvehi posset, intercluserant. In hos Vrangelius, contractis septem millibus & quingentis, nona Februarii movit, cui ad oppidum Gorzno, duobus Strasburgo milliaribus, Castellanus Camenecensis, Stanislaus Potocius, cum quinquaginta equitum centuriis, & sexcentis peditibus occurrit. Commissa duodecimo die pugna, Poloni profligati & Vrangelius, cum Strasburgum annona & novo praesidio confirmasset, iter Thorunium, perrexit, ut urbem hanc ex improviso caperet: qvae ductu Denhofii, tribuni fortiter resistendo, hostis impetum, cum suburbiorum quae ipsa incendit, ruina fortiter repressit, licet iam triginta Sveci effracta extrema, cui Culmensis nomen, porta, in proximum propugnaculum evasissent. Dum hostis Thorunium premit, trepidatur Varsaviae, ubi Ordines de belli subsidiis consultantes, novum tributi genus *fumale* dictum, ex domibus solvendum, quodque agrarium quadruplum aequaret, decernunt, ac consentiunt, ut milite domestico minus in promtu, auxilia a Caesare arcessantur. In iisdem comitiis Rex spondebat, bona quae Reginae in viduitatem assignari

SIGISMVNDVS III. 1629.

signari solent, nullis possessionibus, Ordinibus insciis, augere: cum anno 1625. duas in Prussia praefecturas, Strasburgensem & Golubensem, sua auctoritate adiecisset. PIASEC. *p. 405. 406.* LENG. *p. 223. 224.* ZERNECKII *Thorun. oppugn. c. 1.* CONSTIT. *anno 1629. prioribus pag. 4. tit. Podymne.*

§. XXXVI. Ineunte Maio, aderant prope Hamersteinum, in Prussiae finibus decem millia Caesarianorum militum, sub tribuno Arnheimio, qui coram delegatis Polonis lustrati, ad Graudentum metabantur, ubi & Poloni sub Koniecpolio in suis castris considebant: initis antea cum hoste, Electoris Brandenburgici opera, a duodevicesima Martis, ad decimam Iunii induciis. Post has Gustavus Adolphus, tricesima prima Maii ex Svecia Pillaviam, cum tribus legionibus reversus, ad Mariae insulam copias contraxit, unde post paucos dies Mariaeburgum recessit, praemissum cum maxima exercitus parte Vrangelium, cum reliquis sequens. In silva Stumensi, qua via ducebat, Poloni Caesarianique eum die vicesima sexta Iunii, ex improviso aggrediebantur, ut vitae libertatisque discrimen adiret cum balteo prehensus, non agnitus, captivus a gregario milite traheretur; sed interfecto ab ipso, qui manus iniecerat, suisque adversus plures cum

SIGISMVNDVS III. 1629.

cum uno equite pugnanti ſubvenientibus incolumis cum iactura pilei, veluti opimum ſpolium Valdſteinio, ſupremo Caeſarianarum copiarum Duci, in Germaniam miſſi, evaſit. Sveci ex quibus ſeptingenti circiter deſiderati, relictis in praedam tormentis decem, poſt acrem pugnam ceſſerunt, veneruntque media nocte Mariaeburgum, ad quam civitatem Guſtavus Adolphus cum novem millibus intra munita caſtra ſe continuit, Polonis horumque foederatis, fruſtra ad praelium provocantibus. Hi, apud quos Sigismundus & duo filii, Vladislaus ac Iohannes Caſimirus praeſentes, e regione prope vicum Mausdorfium maiorem, metabantur. Primum mutua per excurſiones damna, mox ex inopia annonae morbi & mortes. Inter quae, Arnheimius Svecorum munimentum ad Muntaviam, inter Nogatum & Viſtulam, fruſtra tentavit, cum ſuorum clade reiectus. Hic ſuſpicione apud Regem laborans, ac ſi, ut bellum traheretur bene gerendi occaſiones conſulto corrumperet, a Valdſteinio revocatus Henricum Iulium, Ducem Saxo Lauenburgenſem ſucceſſorem habuit. At hoſtes quatuor ex Svecia veteranorum legionibus & novis delectibus aliunde advectis, multum aucti, magis iam formidandi erant, a quibus, ut ſua tutarentur caſtra Poloni novam excitabant munitionem. Idem cum a Sve-

SIGISMVNDVS III. 1629.

Svecis fieret illi novum opus impetu ceperunt, ſed mox pulſi, in caſtra receſſerunt, quae invaleſcentibus morbis poſt incurſionem in Inſulam Elbingenſem, undetriceſima Auguſti hoſte ultimum diſcedentium agmen premente, Graudentum movebantur. PIASEC. *p. 406 - 408.* LENGN. *p. 225 - 229.* KEVENHÜLL. *Annal. Ferd. Tom. XI. pag. 810.*

§. XXXVII. Paulo poſt, Rex Sveciae partem copiarum, caeteris ſub Vrangelio relictis, ex caſtris in agrum Elbingenſem duxit, ac viceſima quarta Septembris Pillavia in Regnum ſuum renavigavit. Secutae viceſima ſexta induciae ſexennes, ad undecimam Iulii anni 1635. duraturae in campo ad vicum Altmarc, prope Stumam, Regum Franciae & Angliae, ac Electoris Brandenburgici legatis conciliatoribus, compoſitae, quibus Sveci Livoniam ad Dunam usque, in Pruſſia Polonica, Elbingam, Braunsbergam, Tolkemitum tractum Fiſchavienſem, inſulae maioris ac Neringiae Gedanenſis partem, in Brandenburgica, Pillaviam retinebant. Electori Brandenburgico, tanquam ſequeſtri, Mariaeburgum, inſulae maioris pars, Stuma & Hauptum, ad Viſtulam munimentum, tradebantur, ut Svecis, quibus in promiſſi fidem Memelia & alia in Pruſſia Brandenburgica loca conceſſa, redderentur, ni pax ante induciarum finem

SIGISMVNDVS III. 1630.

finem conveniret: de qua ut illarum ſpatio ageretur, conſtitutum. Ita bellum Polonis admodum grave non quidem finitum in aliud tamen tempus transmiſſum fuit. PIASEC. *p. 409.* LENG. *p. 229 - 231.* LONDORPII *Act. public. T. III. p. 1104.* Has cum Svecis inducias, duplex de Tattaris excepit Victoria, qui Octobri Menſe ad Monaſteriſcum a Stephano Chmielecio, & alio loco a Palatino Ruſſiae, Stanislao Lubomirio profligati. PIASEC. *l. c.*

§. XXXVIII. Anno 1630. adverſus Coſacos, qui per ſeditionem & ſuum Praefectum occiderant, & Regios milites invaſerant, Koniecpolius per agrum Kivvienſem copias duxit, & poſt multos conflictus ad obſequium ſubegit; ut impetrata factorum venia, fidem ſuam novo ſacramento obſtringerent & motuum auctores ad proxima comitia in poenam ſe miſſuros pollicerentur. Mox milites qui in Pruſſia meruerant, ob ſtipendia non perſoluta ſub Vilinſcio quodam, quem Mareſchalcum ſibi impoſuerant, ſeceſſionem faciebant, & pecunia numerata, ad officium redibant. PIAS. *p. 419.* Pro auxiliis Caeſarianis in comitiis anno 1631. tributa decreta, ac antiquorum iurium habita fuit ratio. Rex enim legem de libera electione an. 1607. latam, firmavit, placuitque eam in rem datum illo anno diploma, con-

SIGISMVNDVS III. 1632.

conſtitutionibus inſeri. CONST. *an. 1631. p. 1. 2. Tit. Waruneck.* Praetera ſancitum, ut bona haereditaria Nobilium, non aliis, niſi qui iisdem cum caeteris civibus, legibus ſubeſſent, cederet; poſſeſſiones Zyviecenſes, numeratis Reginae ſexcentis florenorum millibus, aut a tota Republica aut a nobilibus privatis, redimerentur; & dignitates, tum ſacras, tum civiles, Rex ſolis indigenis nobilibus, eiusdem cum aliis conditionis, conferret. CONST. *c. p. 3. 4.* Simul praefecturae in Pruſſia, Strasburgenſis & Golubienſis Reginae, cui olim Rex conceſſerat, conſtitutione aſſertae, & quod Idem filii nomine, ob conceſſum ei Epiſcopatum Varmienſem, promiſerat, eodem modo roboratum fuit. CONST. *c. p. 4. 5. Tit. Staroſtwo tit. Warmia.* PIAS. *p. 421.* Paucos admodum menſes legi pro ſe latae Regina Conſtantia ſuperfuit, decima Iulii, aetatis quadrageſimo quarto anno, repentina morte extincta: quae Regem adeo afflixit, ut aetate & morbis fracti finem properaſſe crederetur. PIAS. *p. 421.* LENG. *p. 244.*

§. XXXIX. Regis obitum comitia extraordinaria trium hebdomadum, menſe Aprili anni 1632. praeceſſerunt, ubi ex bonis defunctae Reginae in viduitatem aſſignatis, filiis eius, Iohanni Caſimiro & Alexandro binae poſſeſſiones, & filiae Annae Catharinae

 duae

SIGISMVNDVS III. 1632.

duae praefecturae Strasburgensis & Golubensis concedebantur, frater vero eorum, pro Varmiensi Cracoviensem Episcopatum obtinebat. Ut Ordinibus qui consenserant, gratiam referret Sigismundus, reditibus ex moneta, successorum nomine, Reipublicae cessit, ut iis post mortem suam perpetuo frueretur. CONST. *an. 1632. p. 2. tit. Opatrzenie.* PIAS. *p. 439.* KOBIERZ. *p. 939.* LENG. *p. 252.* Ante comitiorum initium, rumor pervasit Regem vivere desiisse, quo motus Iacobus Russelius, a Sveciae Rege legatus in Poloniam designatus, ut ipsum successorem commendaret, praemisit Riga hominem cum litteris ad Senatores aliquos, & nobilitatem. Quod Regem & Ordines adeo offendit, ut litterae in foro a Mareschalci Regni ministro, publice urerentur. Ipse Gustavus Adolphus festinationem minus opportunam indignatus, Russelium in carcerem duci iussit. LENGN. *p. 246. 252.* PUFEND. *de Reb. Svec. L. IV. §. 67.* LONDORP. *Act. publ. T. IV. p. 271.* Finitis comitiis, die tricesima Aprilis Rex apoplexia & catarrho suffocante, aetatis sexagesimo sexto, regni quadragesimo quinto anno, Varsaviae obiit: non sine culpa medici, qui fortiori in purgationem alvi remedio, apoplexiam provocasse ferebatur. Hic exitus Sigismundi III. cui ex priori unus, Vladislaus Sigismundus, ex

SIGISMVNDVS III. 1632.

ex posteriori matrimonio, Iohannes Casimirus, Iohannes Albertus Episcopus Cracoviensis, Carolus Ferdinandus, Episcopus Vratislaviensis, Alexander Carolus ac filia, Anna Catharina superstites. Religionem eius, iustitiam, aequum in utraque fortuna animum, decoram faciem corporisque ex dignitate habitum, alii laudarunt. Culpatus tamen, quod illorum consilia, qui Reipublicae minus intelligentes, temere secutus, & propositi tenacior temporibus inservire neglexisset. Soboli suae ex Regno Sveciae, quod a patre per haereditatem acceperat, solum titulum transmisit, Poloni vero amissam Livoniam, deserta in Moldaviam & Valachiam iura & insessa a Svecis in Prussia loca dolebant: quae horum damna prolatis Moscoviam versus finibus reparata videri poterant. PIAS. *p. 440.* KOBIERZ. *p. 945. 948.* LENG. *p. 253-255.*

CAP. IV.

DE VLADISLAO IV.

§. I.

VLADISLAVS IV. 1632. Post Sigismundi III. mortem, Ordines Varſaviam ad diem viceſimum ſecundum anni 1632. convocavit, Primas Iohannes Wenzyck, ut ad exemplum priorum interregnorum, quies domeſtica & externa, novo foedere firmaretur. In his comitiis, quibus a convocatione nomen, Elector Brandenburgicus, qua Dux Pruſſiae, per legatum queſtus, quod praeteritus, poſtulavit, ut ad electionem Regiam arceſſeretur: quod ipſi auctoritate perpetuae conſvetudinis negatum fuit. Neque militibus quartianis & Coſacis ſucceſſit, cum ius ſuffragii in electione peterent, faſtu ſimul Coſacis exprobrato, quod infimae conditionis homines, nobilitati aequari vellent. Securitati diſſidentium de religione, ex quorum numero, Dux Chriſtophorus Radzivil, Lituani exercitus minor Praefectus, Ordinis equeſtris Mareſchalcus erat, non tantum, ut olim cautum, ſed etiam nonnulla de eorum templis in civitatibus Regiis, de foro miniſtrorum ſacrorum, de Tribunalium decretis, mandatis Regiis & privatorum vi, pacem illorum turbantibus, adiecta fuerunt. Quod autem ad ele-

VLADISLAVS IV. 1632. electionis comitia quae convocationis excipere ſolent, placuit, ut ea ſeptimo & viceſimo Septembris inchoanda ſpatio ſex hebdomadum, inter Varſaviam & vicum Volam peragerentur. KONFED. *general. a. 1632.* PIAS. *p. 441. ſ.* LENG. *T. VI. p. 7. ſ.*

§. II. Comitia electionis iam coeperant, cum Vladislaus, Sigismundi filius natu maximus, & poſt patris obitum titulo Regis Sveciae inſignis, Varſaviam ingrediebatur: quod aegre ab iis latum, qui Regni candidatum longius abeſſe volebant, legique, qua id in poſterum prohibitum, occaſionem dedit. CONST. *a. 1633. p. 13. Tit. Candidatus.* Inter Ordines, de pace diſſidentium religionis cauſa, gravis erat contentio, quod iis, quae pro eadem in proximis comitiis ſancita, tum alii, tum Epiſcopus Luceorienſis Achatius Grochovius oblocutus, ſuamque contradictionem actis publicis inſeri curaſſet. Res tanto fervore ac pertinacia inter minas agebatur, ut metus eſſet, ne in vim & civile bellum erumperet. Suscepit partes conciliatoris Vladislaus, obtinuitque, ut quae in comitiis convocationis placuerant, in pactis conventis non obſtantibus quibuscunque contradictionibus, firmarentur. Porządek Elekc. *p. 11. ſ. A. 12. w tey.* Collata tum de aliis conſilia, quae uſui eſſent Reipublicae, ſed cum nihil conſtitui poſſet, ad ele-

VLADISLAVS IV. 1632. electionem Regis, eiusque pacta transitum. Unus erat Candidatus Vladislaus, qui per fratres additis ex Senatu & Equitibus, Regnum petebat, & a summi Pontificis nuntio, ac Caesaris oratore commendabatur. Venerant & a Rege Sveciae Legati, qui auditi, monebant, ne ex filiis Sigismundi Rex crearetur, nisi iure in Sveciam cessisset. Qui autem ab Electore Brandenburgico missi, apud Senatum ius suffragii, & alia frustra exigebant, at equestri ordini, ne quidem quae sibi iniuncta, exponere potuerunt, vix enim circulum ingressi, undique sublato clamore, non sine contumelia reiecti, quasi Elector olim Svecos in Prussiam adduxisset, ac suis opibus iuvisset. Die octava Novembris collata in Vladislaum suffragia, qui decima tertia Primatis voce, Rex renunciatus, cum antea eius legati in pacta conventa iurassent. In his praeter ea, quibus integritati iurium prospicitur, novus Rex obligatur, ut certos reditus ad apparatum bellicum, & pro iis, qui in artibus militaribus erudiri velint, scholam equestrem instituat; foedera cum externis servet; amissa recuperet; cum Svecis ac Moscis Republica conscia de pace agat; fratres, quibus in Regno proventus, & in his novus Cracoviensis Episcopus, more aliorum Senatorum, ut Reipublicae iuvent, efficiat; rem monetariam, & ex illa reditus Rei-

VLADISLAVS IV. 1633. Reipublicae permittat; eadem inscia, neque militem scribat, neque bellum alicui inferat; Camenecum & Pucensem civitatem novis operibus firmet; & quatuor munimenta in finibus excitet; nullos extraneos ad consilia, dignitates, praefecturas aliaque bona admittat, aut inter milites praetorianos recipiat; uxorem ex Senatus consilio in comitiis, ducat; de exornanda classe cum Ordinibus rationes ineat; pecuniam praefecturis Krzepicensi & Solecensi inscriptam, Reipublicae donet, de summis autem Neapolitanis in proximis comitiis cum Ordinibus consultet: quibus alia de sigillo privato; iudiciis; bonis mensae Regiae; incompatibilibus; dignitatibus certo tempore ac modo conferendis; militia melius ordinanda; lapidibus pretiosis Thesauro Regni restituendis; debitis computandis & solvendis; tributo anno fumali, aut agrario remittendo; & constituendis, quae in comitiis electionis, constitui non potuerant, nec minus corrigendis, in quibus a legibus discessum adiecta legebantur. PIAS. *p. 447.* LENG. *VI. 12 - 16.* Porządek ELEKC. *p. 8. 11. s.*

§. III. Celebratis Sigismundi III. & Constantiae uxoris, quarta Februarii anni 1633. Cracoviae exequiis, Rex Vladislaus, sexta inauguratus est. Sequuntur postridie comitia, in quibus adversus Moscos, qui sine induciarum

VLADISLAUS IV. 1633.

rum non expectato, limites populati, copias Smolensco admoverant, bellum Regis ductu gerendum decernitur. CONST. *anno 1633. p. 13. Tit. Wogna Moskiewska.* Eodem tempore, Regis fratri, Iohanni Alberto, Cracoviensi Episcopo, a summo Pontifice pileus Cardinalitius missus, cautumque lege, ne per hanc dignitatem, nova sibi iura, praesertim quae Primati officerent, vindicaret. CONST. *p. 19. Tit. Konsens.* Elector autem Brandenburgicus, Georgius Wilhelmus, qua Prussiae Dux & Bogislaus XIV. Dux Pomeraniae, ob tractus Lauenburgensem & Butaviensem clientes, quisque per suum legatum, se professi. Post comitia, Vladislaus Varsaviam inde in Lituaniam profectus, initio Septembris Smolenscum acriter oppugnatum movit; Christophoro Radzivilio, supremo Lituaniae exercitus Duce, qui hostes distineret cum parte copiarum praemisso. Hic hostium aliquot munitionibus expugnatis, Regi aditum reclusit, ut vicesima quinta Septembris urbem ingrederetur, Mosci vero obsidionis successum desperantes, ac metu perculsi, ante finem Octobris tormentis & bellico apparatu in praedam relictis, in sua castra, unum ab urbe milliare recederent. Tum Rex exercitum quadraginta circiter millium & modo obsessorem, numero inferior clausit, & Kazanovium militiae Regni prae-

VLADISLAUS IV. 1634.

praefectum minorem, auxilio venientibus obviam misit, qui ultra Drohobusium incautos & catervatim incedentes, facile cecidit & dissipavit. Qui intra sua castra cincti, nulla subsidii spe, per inopiam commeatus, ad deditionem compulsi, ac sine tormentis, exceptis duodecim legionariis, & reliquo instrumento militari, suis tantum armis instructi, vexillis complicatis, tympanis & tubis silentibus liberum abitum pacti, prima Martii an. 1634. discesserunt, quatuor mensium spatio, contra Regem non militaturi. Hoc successu incitatus Vladislaus ulterius progreditur, & Drohobusio ac Viasma occupatis, Bialam obsidet, Calugae & Mosaisci praesidiarios ex oppidis, in arces compellit, ipsique urbi Moscuae arma ostentat. Tandem die decima quinta Iunii inter Drohobusium ac Viasmam, pax his legibus convenit: ut Rex, cum titulo iure suo in Moscicum Regnum cedens, Michaelem pro legitimo Principe seu Tzaro habeat, qui vicissim tractus per inducias anno 1618. ad tempus concessos, additis Drohobusio, Biala, Roslavia, Starodubo aliisque oppidis ac agris, Polonis perpetuo relinquat, neque Dux Smolenscensis & Czernichoviensis nominetur; Idem nullum sibi ius in Livoniam, Esthoniam, Curlandiam vindicet; neuter alterius hostes milite & commeatu iuvet, aut iis liberum

 trans-

VLADISLAVS IV. 1634.

transſitum permittat, & captivi utrinque gratis dimittantur. Super haec Tzarus pro belli impenſis Regi ſummam pecuniae numerabat, & pelles muſtelinas ſeu Zibelinas in donum mittebat. PIAS. *p. 457 - 462. p. 474 - 476.* LENG. *VI. 26. 27. 34.* WASSENBERGIUS. *geſt. Vladisl. part. II. p. 55-133.*

§. IV. Non ſatis fuerat Moſco, arma intuliſſe Polonis, induxerat ſimul promiſſis Turcorum Caeſarem, ut bellum ex opportunitate ſumeret. Prima a Tattaris hoſtilia, qui fine Iunii anni 1633. agrum Camenecenſem impune populati, cum praeda Moldaviam repetebant, quos inſecutus Koniecpolius ſupremus exercitus Poloni Dux, ad Saſovyrog fudit, ac ſpoliis exuit. Secutus Turcorum quinqvaginta millium exercitus, adverſus quem Koniecpolius contractis undecim millibus, in monte ad Camenecum munitis caſtris conſedit, pro quibus inſtructa acies hoſtes viceſima ſecunda Octobris ita excepit, ut inſigni clade repellerentur. Abazi Baſſa, qui praeerat, plura non auſus, copias in ſua caſtra, trans Tyram reduxit, & vico Studzienica, qui triduum reſtiterat, igne deleto, Danubium repetiit. Miſſus inde legatus Conſtantinopolim de laeſa pace expoſtulaturus, obfirmatos in bello invenit animos, qui per nuntium cum Moſcis transactum eſſe, adeo mutati,

VLADISLAVS IV. 1635.

mutati, ut a Turcico Oratore antiqua foedera, menſe Septembri anni 1634. in caſtris Polonorum renovarentur. Ita annus ille ex duplici pace publice laetus, Regiae tamen domui ob totidem cauſas luctuoſus fuit, duobus fratribus, Iohanne Alberto, Cardinale & Epiſcopo Cracovienſi, ac Alexandro Carolo natu minimo, illo Patavii in Italia die triceſimo Septembris, hoc Varſaviae exeunte Novembri, in ipſo aetatis flore defunctis. PIASEC. *p. 463. 464. 474. 477.* WASSENBERG. *part. II. p. 142-162.* LENG. *VI. p. 27. 38. 42.*

§. V. Interea induciae ſexennes cum Rege Sveciae conſtitutae, ad finem decurrebant, & initio anni 1635. Poloni & Sveci Oratores, Regis Angliae & Electoris Brandenburgici legatis conciliatoribus, Hollandiam, Pruſſiae Brandenburgicae oppidum, de pace congreſſi, ſed in ipſo colloquii primordio infecta re diſceſſum; quod Sveci, Regi Poloniae in mandati litteris titulum Regis Sveciae adſcriptum ferre nolebant. LENG. *VI. 46-51.* Spe ergo compoſitionis dubia, in comitiis ultimo Ianuarii coeptis, quae bello uſui forent decernebantur. CONST. *p. 1-3.* contractisque prope Graudentum copiis, Rex in Pruſſiam veniebat, ut ſummam imperii praeſens curaret. Neque Sveci ſibi deerant, qui milite ac omnis generis apparatu, ex ſuo

VLADISLAVS IV. 1637.

suo Regno, large recepto, ad Mariaeburgum metabantur. Sed non opus fuit armis, induciis, cum pax perpetua convenire non poterat, duodecima Septembris in annos viginti sex prorogatis. Hic erat fructus colloquiorum a vicesima quarta Maii in vico Stumsdorf, haud longe Stuma civitate habitorum, operam praeter Regis Angliae & Electoris Brandenburgici, Franciae Regis & Belgarum legatis conferentibus; transactumque his potissimum conditionibus, ut Sveci quicquid in Prussia occupaverant, redderent, Livoniam autem usque ad Dunam retinerent, & induciarum tempore de pace perpetua ageretur. LENG. *VI. 57 - 78.* PIAS. *p. 480 - 481.* LONDORP. *Act. publ. T. IV. p. 478. 480 - 482.*

§. VI. Anno 1637. tractus Lauenburgensis & Butaviensis, vetus Pomerelliae, quae pars Prussiae, portio, sub solius Regis imperium, Ducibus Pomeraniae, qui lege fiduciaria possederant, in Bogislao XIV. extinctis, redierunt. CONST. *anno 1637. p. 9. tit. Reinkorporacya.* LENG. *VI. 106.* Eodem anno Vladislaus matrimonium iniit cum Cecilia Renata, Ferdinandi II. Caesaris nuper defuncti filia, quae ipsi die duodecima Septembris Varsaviae, ab Archiepiscopo Gnesnensi iuncta & sequenti die insignibus Regiis decorata fuit. PIAS. *p. 496.* LENG. *VI.*

VLADISLAVS IV. 1637.

VI. 118. Antea Rex decreverat, nova vectigalia in Prussiae & Curlandiae portibus instituere, quae ut Prussiae iuribus & pactis Stumsdorfiensibus adversa erant, ita commercia non leviter turbassent: quare Gedanenses, quibus omnis res in negotiationibus, oblatis octingentis florenorum millibus, Regem anno 1636. a proposito abducebant, ad quod sequenti redibat, ac lege in comitiis lata fulciebatur. CONST. *anno 1637. p. 8. tit. Cla Morskie.* Iam præcipua cura, ut novum vectigal in portu Gedanensi & Pillaviensi exigeretur, quod tamen a Gedanensibus & Electore Brandenburgico impeditum, imo Daniae Rex nova hac re turbari sentiens commercia maritima, & lucrum ex vectigali, quod a navigantibus in freto Danico solvitur minui, duabus Regiis navibus, quae ad Gedanensem portum consistebant Hafniam abductis & in fugam acta, quae Pillaviensem insederat, negotiatores novo onere liberabat. Ne tamen Regi omnis fructus quem ex vectigali uberrimum speraverat, intercideret, actum cum Gedanensibus, ut illud a se & tota Prussia pecunia quasi redimerent, convenit anno 1640. summa sexcentorum florenorum millium, quae Regi minor visa, quam ut ratam haberet. Ita civitas nihil solvit, & Rex ne irritaret exteros, vectigal omisit. LENG. *VI. 87. 109. f. 119. f. 167.*

§. VII.

VLADISLAVS IV. 1638. §. VII. Dum a bellis cum finitimis quies, arma in Cosacos vertuntur. Hi ut facilius continerentur, munitionem Hudack dictam ubi Samara in Borysthenem influit, facere placuerat, quam Cosaci, suae, ut vocabant, libertati inde metuentes, oppressis praesidiariis, disiecerant. Instauratur anno 1637. propugnaculum, & in Cosacos movet Nicolaus Potocius minor exercitus Poloni Dux, quos ultra Corsunium, ad Kumeyki oppidum, profligat & regressos Borovitiam insecutus, in suis castris obsidet ac inopia commeatus ad deditionem subigit, ea lege, ut sibi cum praefecto supremo Pauluco, quatuor ductores ordinum tradant, qui Regi in comitiis sisti deberent, impetrata seditionis venia, incolumes remittendi. Sed non valuit pactum, Pauluco & caeteris capitali supplicio anno 1638. affectis, & bello in Cosacos suis immunitatibus exutos, decreto. CONST. *a. 1638. p. 3. tit. Obrona. p. 5. tit. Ordynacya.* Nova dein expeditio, quae multo sanguine stetit, fortiter resistentibus, qui pro sua salute pugnare credebant. Post illatas clades, Cosaci trans Borysthenem recedentes, munitis castris ad fluvium Starczam consistunt, & tolerata duorum mensium obsidione, liber abitus iis conceditur, addito promisso, restitutum iri in proximis comitiis immunitates, Cosacis vicissim novae militiae suae

suae ordinationi se submittentibus. Non tamen promissi habita fuit ratio, & Cosaci variis modis vexati, patientiam paulo ante Regis obitum in funestam verterunt rebellionem, quae sub tempore memorabitur. PIAS. *p. 495. 501. 502.* Cum adversus Cosacos pugnaretur, aliquot praefecti Tattarici, Murcae vocantur, sub ditionem Regis concedere volebant, si modo aut ager intra Poloniam sibi assignaretur, aut quando extra Regnum in campis Budziacensibus manendum, in tutelam reciperentur. Verum inconsultum videbatur, Rempublicam incolis aut clientibus augere, quibus bello cum caeteris Tattaris ac Turcis involvi potuisset. PIASEC. *p. 496.* VLADISLAVS IV. 1638.

§. VIII. Fuit annus 1638. etiam captivitate Iohannis Casimiri, Regii fratris memorabilis, qui cum triremi Genuensi in Hispaniam navigaturus, in Provinciam, Gallicam trans Rhodanum ad mare regionem, exscendisset, & Telonem martium, Massiliam, ac alios portus lustrasset, detinebatur; Gallis excusantibus, ipsum Hispanis, cum quibus bellum, addictiorem, sine litteris commeatus Regnum ingressum ac munitiones curiosius speculatum esse eoque suspicionem movisse, oram istam non alio fine exploratam, quam ut classi Hispanae praeficiendus, opportuno loco invaderet. Misso in Galliam Pala-

VIADISLAVS IV. 1644. Palatino Smolenſcenſi, Gonſievio, Iohannes Caſimirus anno 1640. in libertatem reſtitutus, cum ipſe fidem dediſſet, nunquam ſe adverſus Regem Galliae eiusque foederatos ſub hoſtium ſignis militaturum: Regis autem & Reipublicae nomine promiſſum, captivitatem nullo modo vindicatum iri. LENG. *VI. 151. 152. 172.* WASSENBERGII *Carcer Gall. Ioh. Caſimiri.* Memorato anno 1638. Rex cum Regina & ſorore, valetudinis cauſa, in Auſtriam ad thermas Badenſes ultra Viennam excurrit, & in reditu Nicolaiburgi in Moravia, Caeſarem Ferdinandum III. obviam habuit: biduo cum ipſo tranſacto, Varſaviam Octobri revertit, inde in Lituaniam profectus, anno 1639. Vilnae Iacobum Curlandiae Ducem ſolenni ritu clientem recepit, PIAS. *p. 503. 504.* quod poſt biennium novo Pruſſiae Duci Friderico Vilhelmo, Brandenburgico Electori Varſaviae contigit, novis pactis veteribus adiectis. PVFENDORF. *de rebus Friderici Vilhelmi Lib. I. §. 25.* LENG. *VI. 185 - 187.* Annus 1644. Regi per mortem Reginae, viceſima quarta Martii Vilnae defunctae moerorem attulit, ex qua unus ſuperſtes filius, Sigismundus Caſimirus anno 1640. natus. Exequiae Cracoviae celebratae, ubi cum Senatoribus de ferendis Caeſari adverſus Ragocium Tranſilvaniae Principem

cipem auxiliis deliberatum, ſed praevalentibus, quibus per ſubſidia Rempublicam alienis turbis admiſcere diſplicebat, Rex conciliatoris partes fruſtra obtulit. PIAS. *p. 504. 505.* Melius ei ſucceſſit, cum poſt brevem viduitatem animum in novum matrimonium intenderet, quod anno 1645. cum Ludovica Maria, Caroli Ducis Mantuani & Nivernenſis iam defuncti, filia, in Gallia nata & educata, Pariſiis per legatos contrahebatur; quae ſequenti anno, poſt adventum in Poloniam, Varſaviae Regi die decima Martii a ſummi Pontificis nuntio, Torreſio, iuncta & decima quinta Iulii, Cracoviae ab Archiepiſcopo Gneſnenſi diademate redimita fuit. PIASEC. *p. 506. 507.* LENGNICH. *VI. p. 213 - 215.* VLADISLAVS IV. 1644.

§. IX. Annum 1644. clades Tattarorum nobilitavit, quos triginta millium numero Poloniam ingreſſos, ad Ochnatovum, exercitus Poloni ſupremus Dux Koniecpolius primo conflictu fudit, ſed longe plures in fuga quam in acie perierunt. PIAS. *p. 505.* Inter haec, Rex rem arduam & humanas vires excedentem aggreſſus, in religione chriſtiana diverſos componere voluit, indicto anno 1644. Thorunium colloquio, cui a mutua caritate, qua peragendum, *caritativi* nomen impoſitum: cum vero Lutherani & Reformati ut vulgo vocantur, ob conſtituti temporis

VLADISLAVS IV. 1645. poris anguſtiam adeſſe nequirent, conventus Regia auctoritate ad diem viceſimam Auguſti a. 1645. differebatur. Aderat, qui Principis nomine praeſideret, ſupremus Regni Cancellarius, Oſſolinius, in cuius locum ante finem conventus, Caſtellanus Gneſnenſis ſufficiebatur. Catholici, Lutherani, Reformati, mittebant ſacri ordinis viros, ut ſuae quique partis ſententiam promererent, & tuerentur; illis Georg. Tiſzkievicio Samogitiae Epiſcopo, iſtis Sigismundo Guldenſternio, Praefecto Stumenſi, his Sbigneo Goraiſcio Caſtellano Chelmenſi, praepoſitis. Sociniani, qui in Polonia Ariani appellantur, non admiſſi, quod per ſuos errores, ſe maxime inviſos reddiderant. Catholici primi, ſuae doctrinae formulam recitabant, quos Reformati ſequebantur, quorum ſcriptum Catholicos adeo offendebat, ut Samogitiae Epiſcopus, de contumelia eccleſiae ſuae quereretur, & ſupremus Cancellarius famoſi libelli nomine impoſito publicis actis inſeri vetaret. Lutheranis autem lectio eorum, quae ipſi profitentur, ne quidem conceſſa fuit. Tum contentionibus tempus ad viceſimum primum Novembris abſumptum, quo ſine omni fructu colloquio finis impoſitus: quod aliter fieri nequibat ſingulis partibus, quae de religione multum diffidebant, veritatem ſe tenere, qua cedere ſalva conſcientia

haud

haud liceret, perſuaſiſſimum habentibus. PIAS. *p. 507.* LENG. *VI. 226-236.* HARTKNOCH. *Hiſt. eccleſ. Pruſſ. Lib. IV. c. 6.* ACTA *conv: Thorun.* CALOV. *Hiſt. Syncret. Lib. III. c. 3.* VLADISLAVS IV. 1645.

§. X. Eodem anno, Rex pro ſua familia a Caeſare Opolienſem, & Ratiborienſem in Sileſia Ducatus, duodecies centies mille florenis, remiſſis, quae ex defunctae uxoris dote debebantur, emit. PIASEC. *p. 507.* Sequenti autem, facto cum Venetis, qui Iohannem Tiepoli in Poloniam legatum miſerant, foedere, bellum in Turcos & Tattaros, molitus, quem in finem militum delectus inſtituit, & pecuniaria ſubſidia, praeter ea quae Veneti polliciti, a ſummo Pontifice, & reliquis Italiae Principibus ſibi parare, per comitem Magni, Oratorem ſuum, induxit. NANI *Hiſt. Venet. Part. II. lib. 3.* Quae cum inſciis ordinibus fierent, hi non leviter turbati, multis ſuſpicantibus, quaſi bellum contra Turcos Tattaroſque obtentui ſumeretur, ac Rex in cives arma vertere decreviſſet, ut pro filio Regni ſucceſſionem obtineret. De his vehementer in comitiis expoſtulatum & habito abſente Rege inter Senatum & equites colloquio, ſancitum, ut milites dimitterentur. Simul Rex ſuo & ſucceſſorum nomine promiſit, ſine Ordinum conſenſu, neque militem ſcribere neque bellum inferre, ne-

 que

VLADISLAVS IV. 1647.

que cum exteris nova foedera inire, aut vetera tollere; exteros homines in consilium non adhibere, aut legatos mittere; & praeterianum militem, qui primum ad sexcentos postea mille & ducentos redactus fuit, haud augere, modo, quo is in posterum haberetur, lege descripto. CONSTIT. *anno 1646. p. 1-3. tit.* O zaciągu. PIASEC. *p. 507. 508.* LENG. *VI. p. 240-242. 245. 246.*

§. XI. Attulit domesticum vulnus idque gravissimum annus 1647. filio Regis & quidem unico, Sigismundo Casimiro, cum ageret annum octavum, nona Augusti vita functo. Cui pater non diu superfuit, vicesimo Maii sequentis anni, Merecii in Lituania, aetatis quinquagesimo secundo, regiminis decimo sexto anno, mortuus. PIASEC. *p. 508.* Octobri proximi prioris anni, cum Regina Thorunium venerat, unde diremtis, quae inter ordines Prussiae, controversiis, Varsaviam redux, morbo tentabatur. Restituta valetudine in Lituaniam abiit, ac Vilnae venationibus indulgens ad finem Aprilis egit. Tum Cosacorum motus & legati Gallici, qui insigne Ordinis, cui a Spiritu sancto nomen est, apportabat, adventus, Regem Varsaviam revocabant, & in reditu morbus Reginae, Merecii detinebat. Hic ex venatione dolores in lumbis, quibus accessit febris, mortis causa, corpore ab aliquot annis

VLADISLAVS IV. 1647.

nis calculo & podagra admodum debilitato. Hic finis Vladislai IV. qui regno, cuius quietem ab exteris pace & induciis firmaverat, non sine gloria praefuit, ab armis, ubi prima bene cesserant non alienus, si per Ordines fortunam iterum tentare licuisset. Imperante Patre in expeditionibus saepe versatus, & vix in eius locum evectus cum statim in Moscum exercitum duceret. Post publico otio usus, negotiorum impatiens, in epulis & remissionibus nimius arguebatur. Potuisset dici liberalis, nisi plura largitus, quam reditus & impensae ferrent. Natura omnibus benignus, iis, quos sua familiaritate dignatus, facilis & indulgens. Caeterum alienissimo Reipublicae tempore decessit, quod eius auctoritas Cosacorum audaciam compescere potuisset, qui iam contumaciores, eo sublato quem revereri didicerant. LENG. *VI. 267.* His duo adhuc de Vladislao adiicienda sunt, alterum quod in ipsis regiminis sui initiis novum ordinem militarem, nomine equitum immaculatae Virginis instituere voluerit, quod tamen consilium scriptis licet, & a summo Pontifice Urbano VIII. probatis legibus, ad quas se novi equites componerent, omissum fuit. SAPIEHAE *annot. Hist. de Ord. equit. aquilae albae p. 125. s.* Alterum quod a. 1647. cursus publicos pro litteris ultro citroque commeantibus ordinaverit. CONST. *a. 1647. p. 9. tit. Ordynacya Poczty.*

CAP. V.

DE

IOHANNE CASIMIRO.

§. I.

IOHANNES CASIMIRVS. 1647.

Post Vladislai mortem, interregnum fuit turbulentum & cladibus triste, Cosacis, dum Rex vivebat, a Theodoro, quem sui Bohdanum dicunt, Chmielnicio, ad seditionem concitatis. Contraxerat primo vere, supremus exercitus Dux Nicolaus Potocius, in Ucraina copias, armis ad obsequium reducturus, quos frustra monuerat, quique Societati Tattarorum confisi, bellum exoptabant. Praemissus in eos supremi Ducis filius Stephanus Potocius, ad locum, cui ab aqua lutea, zolta woda nomen, profligatur. Pater qui filium secutus, ad nuncium cladis Corsunum regreditur, & intra munita castra hostium impetum fortiter sustinet, donec inopia commeatus, copiis carris pro vallo circumdatis, loco cedere cogitur. Post unius milliarii spatium, hostes prope silvam, fossis & concaedibus vehicula sistunt, & perrupta carragine, totum delent exercitum, qui non occubuerant cum supremo & minore Duce, Martino Kalinovio in captivitatem abductis: paucos admodum fuga incolumes servavit. PASTORII *bell. Scyt. Cosac. pag. 5-16.* EIVSD.

EIVSD. *Histor. Pol. plen. pag. 71-82.* KOCHOV. *Annal. Clim. I. pag. 29. s.* LENG. *VII. 2. 3.* IOHANNES CASIMIRVS. 1648.

§. II. Duplex haec clades, mense Maio a. 1648. sub ipso Regis exitu illata, tantum pavorem incussit, ut Varsaviae trepidaretur, Cosacis in Ucraina consistentibus. Quare in minoribus, qui comitia convocationis praecedebant, conventibus, novus decretus exercitus, cum antea Primas, & qui ex Senatu ac equitibus Varsaviae, aderant, tres Praefectos; Vladislaum Ostrogium Palatinum Sendomiriensem, Nicolaum Ostrorogium Pocillatorem, & Alexandrum Koniecpolium Vexilliferum Regni, pari auctoritate constituissent. Reliqua tum bello necessaria, tum quae paci servirent, in comitiis convocationis, decima sexta Iulii inchoatis sanciebantur. Erat enim aliqua compositionis spes, quod Cosaci arrepta arma necessitate excusabant, ac questi de iniuriis, antiqua iura sibi restitui orabant, quibus actorum venia certis legibus in comitiis, promissa, ac nominati, qui iis antiquum obsequium persuaderent. KONF. GENER. *an. 1648. p. 11. §.* Uwazając *s. p. 19. §. Iako.* KOCHOV. *l. c. p. 41. s.* Dum ad Gliniam in Leopoliensi tractu, novi delectus confluunt, Jeremias Viesnoviecius, Palatinus Russiae, cum sua manu, bis in Cosacos feliciter pugnat, quorum

IOHANNES CASIMIRUS. 1648.

rum Dux Chmielnicius, ob violatas a Polonis inducias compositionem aversatus, cum toto exercitu, centum circiter millium, Bialacierkvio, Pilavicios pergit, ac ibi in castris Tattarorum auxilia opperitur. Eo & praefecti poloni, quibus se Viesnoviecius iunxerat, cum triginta millibus tendunt, & hostem ante Tattarorum adventum aggredi constituunt. Duodevicesima Septembris ex castris educit copias Chmielnicius, & duo munimenta pridie a Polonis expugnata recuperat, quod illorum animos adeo fregit, ut quasi impares, intra carraginem, Constantinovum recedere consultius ducerent, & proxima nocte totus exercitus subito terrore perculsus, in fugam effunderetur. Ita sine pugna castra cum omnibus impedimentis, quorum magna copia fuerat, & octoginta machinis aeneis hosti in praedam cesserunt: qui statim rubram Russiam ingressus, nona Octobris exercitum Leopoli admovit, & capta vi arce, civitatis obsidionem accepta pecunia omisit. Idem *Zamoiscio* viginti florenorum millium pretio accidit; unde Chmielnicius, post nuncium peractae electionis Regiae, die vicesima quarta Novembris Ucrainam repetiit, Tattaris praeter aliam praedam, ingentem hominum vim, ducentorum circiter millium, abducentibus; quorum tamen vix quingenti in Tauricam pervenisse, ferebantur, reliquis,

quos

IOHANNES CASIMIRUS. 1648.

quos non fuga subduxerat, fame, frigore, aut morbo in via exstinctis. PASTOR. *Histor. Pol. p. 138-192.* EIVSD. *bell. Scyt. Cosac. p. 23-31.* KOCHOV. *l. c. p. 49-68. p. 81-92.* LENG. *VII. 16. 17.*

§. III. Interea comitia electionis ad sextam Octobris sub Varsaviam indicta fuerant, in quibus Iohannes Casimirus, qui post Vladislai obitum, Rex Sveciae appellari voluit, & Carolus Ferdinandus Vratislaviensis ac Plocensis Episcopus, Sigismundi III. filii superstites regnum per oratores petebant. Prior a Caesaris, Regis Galliae, Reginae Sveciae & Electoris Brandenburgici legatis commendabatur, Nuntio Papae pro Sigismundi prole, neutro ex fratribus nominato, verba faciente. Pro Iohanne autem Casimiro Brandenburgici Electoris studium eminuit, amplis promissis impulsi, ut pro eo niteretur. Ordines inter se diffidebant, & licet validior Iohannes Casimirus, erant tamen Caroli Ferdinandi partes opibus conspicuae, & suum candidatum Regem, si maneret discordia, per se creaturae. Avertit intestinum ex gemina electione malum Iohannes Casimirus, dum fratrem pactione flexit, ut incepto desisteret, eiusque causam apud Ordines susciperet cuius modo competitor exstiterat. Tum in unum Iohannem Casimirum suffragia conferri, isque die decima septima Novembris

 omni-

IOHANNES CASIMIRVS. 1649. omnium consensu Rex eligi, ipso Electore Brandenburgico, qua Prussiae Duce suffragatore, cuius sententiam scriptam legati eius ad Primatem deferri curabant. Quod quamvis novum, & sine ullo priorum temporum exemplo factum, aegre tamen tulerunt legati, cum suffragium Electoris in actis interregni non legeretur, idque ne iuri eius officeret providere conati. Peracta electione, novi Principis legati in pacta conventa, quae eadem erant quibus olim Vladislaus IV. obstrictus, iurarunt, quo facto Primas Iohannem Casimirum vicesima Novembris, solenni more Regem renunciavit. PAST. *Hist. Pol. p. 209-227.* KOCHOV. *l. c. p. 71. s.* LENG. *VII. 23. 32. s. 48.*

§. IV. In memoratis comitiis electionis, pecunia, milites, & generalis nobilitatis expeditio, adversus Cosacos decreta, Porządek *Elekc. a. 1648. p. 10. tit. Deklaracye*, missique ad Chmielnicium qui de reducenda tranquillitate agerent. Post quae, decima septima Ianuarii anni 1649. Rex Cracoviae a Gnesnensi Archiepiscopo inaugurabatur, quem ritum exequiae Vladislai IV. praecesserant, comitia autem undevicesima sequebantur: ubi bello necessaria decreta & Ducibus ex captivitate nondum reversis, tres legati, Andreas Firleius Belzensis, Stanislaus Lanckoronius Camenecensis, Castellani, & Nicolaus Ostrorogius Regni

Regni Pocillator, exercitui praepositi fuerunt. PASTOR. *hist. Pol. p. 240-293.* KOCHOV. *l. c. p. 97. s.* Eodem tempore Elector Brandenburgicus ob Prussiae partem cliens, Regi iusiurandum per legatos dixit, venia, ne id ab ipso praestaretur, dono nonaginta florenorum millium praeter ea quae aulicos obvenerunt, impetrata. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. L. III. p. 160.* Rex vero Varsaviam redux, nuptias cum vidua fratris Vladislai, fine Maii celebravit. KOCHOV. *l. c. p. 104.* LENG. *VII. 49.* IOHANNES CASIMIRVS. 1649.

§. V. Missi autem ad Chmielnicium, cum eo Pereaslaviae congressi & ut delinirent, postridie adventus, ipsi insignia praefecturae Cosacicae, clavam, vulgo bułaiva, & vexillum, Regis nomine tradiderant: pro quibus conditiones futurae compositionis reportabant, induciis ad festos pentecostes dies constitutis. PASTOR. *hist. Pol. p. 293-314.* KOCHOV. *l. c. p. 107. s.* Sed cum Cosaci per hostilia inducias turbarent, & Poloni vicem redderent, nulla iam pacis spe, utrinque bellum parabatur. Chmielnicius, iunctis Tattaris, ducentorum millium effecèrat exercitum, praefecti Poloni novem circiter millia contraxerant; quae castris ad Zbarasium in Volhinia prope Russiae fines positis, continebant. Aderat mense Iulio hostis, qui nihil omisit, quo aut vi castra expugnaret, aut ad deditionem

IOHANNES CASIMIRVS. 1649. nem inclusos adigeret. Hi non tantum frequentes hostium impetus sed & famem fortiter sustinebant, equis & canibus in cibum mactatis; adeo ut post quinque hebdomadum spatium ad ultimas necessitates redacti viderentur. Sed opportune cum viginti millibus in subsidium Rex adventabat, cui ad Zborovium Russiae, Podoliam versus, oppidum, Tattarorum Regulus & Chmielnicius, cum centum & quinquaginta circiter millibus decima quinta Augusti, occurrebant, ducentis fere millibus in obsidione castrorum relictis. Acris tum pugna donec hostis cederet, qui sequenti die praelium instauravit, cum auctus aliis centum & quinquaginta millibus exercitum Polonum undique clausum teneret: sed fortiter repressus, amissis in acie decies mille, castra sua repetiit. Successit pax decima septima Augusti, qua Tattaris solitum donativum, & ab his vicissim securitas & auxilia promissa, cincti ad Zbarassium obsidione liberati. Chmielnicius post iusiurandum ad Regis gratiam admissus; Cosacis cum venia factorum antiqua iura reddita, & nova concessa. Super haec Chmielnicius tractum Czechrynensem beneficiaria lege recipiebat, qui Regi supplex, sacramento obstringebatur. Bello hoc modo patrato, Cosaci ad sua, Tattari in Tauricam, Rex dimissis copiis Leopolim, inde Var-

IOHANNES CASIMIRVS. 1650. Varsaviam rediit. PASTOR. *bell. Scyt. Cosac. p.* 37. 76. KOCHOV. *p.* 113. *s.* LENG. VII. 51. 53-55. Non fuit illa tempestate, motibus Cosacicis intacta Lituania, sed cladibus repressi hostes, Ioanne Radzivilio exercitus minore Duce, fortiter & provide rem administrante. Zboroviana transactio & magno Ducatui quietem reddidit. PAST. *bell. Scyt. Cosac. p.* 77-95. KOCHOV. *p.* 155. *s.*

§. VI. Et ista quidem pax minus fuit diuturna. Chmielnicius vix in Ucrainam reversus novas agitabat turbas & Tattaris confisus Moscos Turcosque in Poloniam sollicitabat, ut Rex, intentus in haec molimina, Potocio supremo exercitus Duci, nuper cum praefecto minore Kalinovio, ex captivitate Tattarica reduci, sub Camenecum metari iniungeret. Male haec castrorum vicinitas Cosacos habebat, & cum Potocius manum praedatorum funderet, captivosque palis per corpora adactis ultimo supplicio multaret, Chmielnicius rem apud Tattaros in summam invidiam adducere, quasi violata esset compositio, quam ipse prior temerasse a Polonis arguebatur. Ut ergo bellum quod iterum imminebat, propulsaretur, in extraordinariis comitiis fine anni 1650. consilia collata, & cum expeditione nobilitatis generali pecunia in militem decreta, ita tamen, ut ante

IOHANNES CASIMIRVS. 1651.

ante arma, cum Coſacis de ſervando Zboroviano pacto ageretur. CONST. *anno 1650. p. 3. tit. Poſpolite p. 9. tit. deklaracya. p. 3. tit. Kommiſſya.* Sed ne quidem a Chmielnicio admiſſis, quibus id negotii datum, ſola vis ſupererat. Orſi hoſtilia Coſaci, qui numero trium millium tractum quendam populati, quos Kalinovius minor exercitus Dux cecidit, neque in alios ad Vinnicam male pugnans, donec multitudini cederet, & inſequentibus viginti millibus, ſalvus in caſtra ad Socalum, ubi metabatur Potocius, menſe Maio anno 1651. perveniret: Camenéco interea minus feliciter a ſeptuaginta hoſtium millibus tentato. Confluebant in dicta caſtra recens ſcripti milites, & excitae nobilitatis pars, ipſeque Rex die viceſima quarta Maii aderat. Luſtratus exercitus centum millium ferebatur, quem Rex Bereſteciam, in finibus Palatinatus Belzenſis oppidum, duxit, ulterius progreſſurus, ni Chmielnicius & Tattarorum Regulus cum trecentis millibus adventaſſent. Poſt conflictus minores primo Iulii totis viribus certatum, Rege mediam aciem, Duce maiore dextram, minore ſiniſtram alam, curantibus. Primus Palatini Ruſſiae Ieremiae Vieſnoviecii in dextrum cornu impetus, quem cum ſecuti alii, hoſtis poſt acrem defenſionem loco pulſus; Tattaris in proximum montem, Coſacis in ſuam carraginem ſe recipientibus.

IOHANNES CASIMIRVS. 1651.

Poſtea Rex invectus, hoſtes, cum vim ſuſtinere non valerent, in fugam egit. Supererant, quos carrago tutabatur, Coſaci, numero, ut perhibetur, ducentorum millium. Hi cincti a Regio exercitu, auxilia deſperantes, primum deditionem offerre, deinde conditiones averſantes, recuſare, tandem decima Iulii repentino terrore ex averſa caſtrorum parte in fugam ruere; ex quibus Poloni qui illorum tergis immiſſi, multos trucidarunt, alii in paludibus perierunt. Caſtra cum tormentis duodeviginti & aliarum rerum magna praeda, victoribus ceſſerunt. Rex poſt hanc hoſtis ſtragem aliquantum progreſſus, Varſaviam die decima Auguſti rediit, nobilitate dilabente, & exercitu Ducibus permiſſo, qui pergebant, cum Radzivilius per Lituaniam, cum magni Ducatus exercitu Kioviam, Coſacis ob ſacrorum communionem addictiorem tenderet, quae ultro deditionem fecit. Iuncto ad Chvaſtovum cis Bialacerkviam utroque exercitu, Chmielnicius, cui multa tentanti, nihil proceſſerat, pacem oravit, quae ipſi viceſima ſeptima Septembris ita data eſt, ut Coſacico exercitu, Regi militaturo, ad viginti millia redacto, tractus, in quibus locandus, ipſi aſſignarentur; antiqua graecae religionis libertas firmaretur, & Coſaci obſtringerentur, ut foedere Tattarorum ſublato, in poſterum neque cum

IOHANNES CASIMIRVS. 1653.

cum iis, neque cum aliis adversus Poloniam amicitiam colerent, sed si in illos arma vertenda, se exercitui Regni iungerent. Postridie Chmielnicius in castra veniens supremum Ducem coram deprecatus, ac proceres omnes, salutationis officio coluit. PASTOR. *Bel. Scyt. Cosac. p. 97-263.* KOCHOV. *Clim. I. p. 220. s.* LENG. *VII. 79. 80.*

§. VII. Eodem anno, cum Regina Sveciae de pace actum, missis utrinque Lubecam oratoribus, solo Gallico legato ex conciliatoribus praesente. Sed caruit successu congressus, Polonis Livoniam, & ut Regis sui in Sveciam ius digno praemio compensaretur, postulantibus. Placuit tamen mense Octobri anno 1652. conventum Lubecae restaurare, quo praeter Regis Galliae, Venetorum, Belgarum, & Electoris Brandenburgici legati veniebant, compositionem iuncta opera procuraturi. Verum Sveci negotium ingredi detrectarunt, cum Poloni mandatum suum sigillo munitum exhiberent, in quo Sveciae titulus & insigne, utrumque soli suae Reginae asserentes. Hinc longa de alio sigillo disceptatio, nullo in publicum fructu: legati enim post aliquot mensium moram, re omni infecta, mense Martio a. 1653. discesserunt. PVFEND. *de rebus Svecicis Lib. XXIII. §. 18. s. Lib. XXIV. §. 27. s. Lib. XXV. §. 1. s.* LENG. *VII. 82-84. 101-103.*

Ita

IOHANNES CASIMIRVS. 1651.

Ita bellum aliquando a Svecis metuendum, quod iam tertium cum Cosacis Tattarisque gerebatur. Nam composita cum Chmielnicio nuper pax minus erat fida, manente Tattarorum societate, ac Turcis spem Cosacici Ducis foventibus, qui ante finem anni 1651. suis in Braslaviensi Palatinatu per edictum certiores reddebat, primo vere, Polonorum, ut vocabat, iugo liberatum iri. Monebat inde Rex Ordines, ut novis motibus, suis consiliis in tempore occurrerent, a quibus in comitiis, die vicesima sexta Ianuarii a. 1652. inchoatis, nihil constitui poterat, quia rupta & quidem, quod maxime memorabile, primumque fuit exemplum ab uno nobilitatis nuncio; quem Siczynscium vocatum, & ex Upicensi Lituaniae tractu fuisse, commentarii illorum temporum tradunt. LENG. *VII. 89.*

§. VIII. Perfidia Casacorum initio Iunii, memorati anni 1652. in novam Polonorum cladem erupit. Timotheus enim Chmielnicius, praefecti Cosacici filius, iunctus Tattaris, Kalinovium, minorem exercitus Ducem, qui ad Batoh in Braclaviensi Palatinatu, cum novem circiter millibus metabatur, ex improviso aggressus, copias omnes delevit, ipso Duce occumbente. Quare illo anno altera celebrata comitia, ubi non tantum securitati Regni prospectum, sed etiam Hieronymus Radzieiovius modo Regni

IOHANNES CASIMIRVS. 1652.

Procancellarius, iam exul, publica lege hoſtis patriae declaratus, cum ex interceptis litteris conſtaret, eum Coſacos non tantum in ſua ſeditione obfirmare, ſed iis etiam Reginae Sveciae tutelam procuraſſe. CONST. *anno 1652. pag. 7. Tit. poena perduellionis.* Hic vir, die viceſima Ianuarii coram Iudicio Mareſchalcali famae & capitis damnatus, & cum ſe ſubduxiſſet, proſcriptus fuerat: Vera decreti huius cauſa adhuc latente, cum cuius nomine in ius vocatus, mitius vindicanda videatur. Abierat Radzieiovius, Regis gratia nequicquam implorata, Viennam, hinc in Sveciam, unde ſcriptae ad Coſacos litterae erant, & ubi is primum Reginam Chriſtinam, & poſt eam, Carolum Guſtavum ad bellum Poloniae inferendum accendebat, ſuas, ut credebat, iniurias patriae calamitate ulturus. KOCHOV. *Clim. I. pag. 317.* LENG. *VII. 89. 91. 94. 95.* Quod autem ad Coſacos, mittebat Chmielnicius pater ad comitia, qui omnem illatae cladis culpam amolirentur, ipſumque filium excuſarent, quod a Kalinovio ad arma provocatus fuiſſet. Mox inimicum prodebat animum, cum Camenecum oppugnaret, irrito quamuis conatu, quia acriter reſiſtentibus praeſidiariis, caſtra eius peſtis invaſerat. Rex contra, pacis eum admonens, exegit, ut nihil commune cum Tattaris haberet, & filium minorem obſidem

IOHANNES CASIMIRVS. 1653.

obſidem traderet: Chmielnicio utrumque negante. KOCHOV. *p. 347. ſeq.*

§ IX. Cum ergo expedienda arma, Rex a. 1653. in Coſacos exercitum duxit, & Octobri menſe, ad oppidum *Zwanecium*, inter Camenecum & Tyram fluvium, caſtra poſuit. Hic poſt varios conflictus minores, cum Tattaris decima ſexta Decembris transigitur, qui ſalvo donativo amicitiam promittunt, & pro Coſacis paciſcuntur, ut, ſi ad obſequium redierint, pace Zboroviana fruantur. KOCHOV. *p. 393.* Verum hi bellum malebant, magno Moſcorum Principi, cuius tutelae ſe permiſerant, confiſi. Aderant pro iis a. 1654. duo exercitus, alter Lituaniam, Ucrainam alter ingrediens, cui in finibus Chmielnicius occurrit, & nomine magni Principis, Ucraina lege fiduciaria donatur, in praefectura Coſacici exercitus confirmatus. Copiae quae Lituaniam ingreſſae, quibusque ipſe Tzarus aderat, eo uſi ſucceſſu, ut Dronobuzium, Nevelam, Mohiloviam, Polociam & loca alia, brevi caperent. Ad Sclovum in *Palatinatu* Mſcislavienſi, Johannes Radzivilus, ſupremus exercitus Lituani Dux, cum decem millibus, ſe hoſti obiiciebat, pugnam ante Ganſievii, minoris praefecti, adventum feſtinans, quo victoria, quam animo praeceperat, ſolus frueretur. Sed res contra evenit, actus enim

M 2 Radzi-

IOHANNES CASIMIRVS. 1654.

Radzivilius, multis ſuorum amiſſis, in fugam, & Tzarus cum maxima exercitus parte, caeteris in interiora Lituaniae excurrentibus, Smolenſcum regreſſus, civitatem operibus firmam, ac duobus militum & quatuor nobilium millibus inſeſſam, undetriceſima Septembris ſegni oppugnatione, ad deditionem, non ſine proditionis ſuſpicione, qua Obachovius loci Palatinus premebatur, compulit. Ad famam captae urbis, Rex in Lituaniam properauit, unde quod iuſto exercitu deſtitutus infectis rebus Varſaviam rediit; Moſcis, quibus poſt Smolenſcum, Vitepſcum ceſſit, obſidionem Sclovenſem magno ſuo incommodo ſolventibus. KOCHOV. *Clim. I. p. 415. 427-439.* LENG. *VII. no. 121.* Non par in Ucraina hoſtibus ſucceſſus, ubi Stan. Potocius & Stanisl. Lanckoronius Duces, contracto Regni exercitu, aliquot oppida, inter quae Buſſa & Braclavia praecipua, Coſacis eripiebant. Tum Tattari duodeviginti millium numero aderant, iam in Coſacos pugnaturi, quos modo armis protexerant. Ineunte anno 1655. Moſci & Coſaci ad Humanum occurrunt, & pugna nocte poſt undecimam Ianuarii committitur, qua ſuperiores quidem Poloni, ſed dum fiducia victoriae remiſſiores, hoſtes reſtitutis ordinibus intra carraginem ſe recipiunt, & ſalui euadunt, tormentis & ſignis aliquot in praedam

IOHANNES CASIMIRVS. 1655.

praedam relictis. Poſthaec a Polonis oppida nonnulla capta, & Coſacicarum copiarum, pars caeſa, donec Duces, frigore & labori-bus attritum militem, menſe Martio in hibernis locarent, licet paulo ante, ſexaginta Tattarorum millia, ſerum iam in praeſens auxilium, adveniſſent. KOCHOV. *p. 441. ſeq.*

§. X. Bello Moſcico & Coſacico fervente, novum a. 1655. cum Svecis ortum, induciis viginti ſex annorum nondum finitis. Cedebat a. 1654. Chriſtina, Regno Sveciae, cognato ſuo, Carolo Guſtavo, Comiti Palatino ad Rhenum, ſtirpis Bipontinae, Caroli IX. Sveciae Regis per matrem nepoti; nequicquam contradicente, Henrico Canaſilio Regis Poloniae legato, quaſi iuri Iohannis Caſimiri in Sveciam officeretur: quod novum Regem adeo irritauit, ut armis ſuis Poloniam deſtinaret. Miſſus quidem in Sveciam Andreas Morſtinius, viam ad pacem paraturus, cui tamen adeundi Regem poteſtas negata, cum in litteris, quae fidem legationis faciebant, praeter alia, ſigillum in quo Sveciae inſignia, offenderet. Secuti duo legati ampliori facultate inſtructi, ſed ſerius veniebant, copiis iam in Poloniam tendentibus, & Rege ad iter parato. PVFEND. *de reb. Car. Guſtav. L. I. §. 43. II. 1. 13.* LENG. *VII. 123. 129. 134. 135.* In cauſam belli, violatae Canaſilii contradictione, & conceſſo hoſti-bus

IOHANNES CASIMIRVS. 1655. bus bello Germanico libero tranſitu, induciae; Oeſelia inſula & Livoni ad defectionem ſolicitati conſilia cum Danis, foedus cum Belgis aduerſus Svecos, agitata; averſus Iohannis Caſimiri a pace animus, & alia allegabantur. Hoc tamen potiſſimum Carolum Guſtavum ad arma impulit, quod Polonia, opibus exhauſta, & vim duorum hoſtium aegre ſuſtinens, ad ultimas neceſſitates redigi poſſe videretur. KOCHOV. *Clim. II. p. 10. 11.* LONDORP. *Act. pub. T. VII. p. 1001.*

§. XI. Menſe Iulio a. 1655. Wittenbergius, copiarum Svecicarum ſupremus praefectus, *campi Mareſchalcus* dictus, luſtrato ad Dammum in Pomerania exercitu, cum ſeptendecim millibus Poloniam maiorem, ingreditur, & nobilitati Palatinatuum Poſnanienſis & Caliſſienſis, quae quindecim millium numero, ſub Uſcie, prope Notecium fluvium, conſederat, Radzeiovii potiſſimum opera deditionem perſuadet, ut exercitio ſacrorum & caeteris iuribus ſalvis, Regi Sveciae non ſecus ac ſuo Principi pareat, ac viciſſim in ſuis bonis, militum ſtationibus & hibernis immunis ſervetur. Ita duo Palatinatus ſua ſponte in hoſtis ditionem conceſſerunt, qui Poſnania, Caliſſio & aliis locis praeſidio firmatis, ad Coninum caſtra metabatur. Aderat menſe Auguſto, cum altero exercitu ipſe Sveciae Rex, iunctisque copiis, prope

prope oppidum Colo conſiſtebat. Venit huc miſſus a Rege Poloniae Chriſtophorus Przienicius, ut Carolus Guſtavus legatos de pace in caſtris ſuis exſpectaret, neque ulterius progrederetur: qui morae impatiens, Varſaviae de compoſitione agere volebat. Paucos poſt dies, civitas haec, cui ducenti tantum praeſidiarii impoſiti, omiſſa defenſione, deditionem faciebat, Rege Poloniae inter ea in Wittenbergium, munitis caſtris ad Opoznum in Palatinatu Sendomirienſi ſe continentem, movente: quo cum Carolus Guſtavus, ſuis in ſubſidium, cum equitum aliquot legionibus tenderet, Rex Poloniae Czarnovam regrediebatur. Ibi utrinque acies inſtructa, ſed praelio imber interceſſit, poſt quem Rex Poloniae, relictis impedimentis, in adiacentem ſilvam copias ſubduxit, unde Cracoviam, mox in Sileſiam, Glogoviam minorem ſe recepit. PVFEND. *de Reb. Car. Guſt. L. II. §. 14. ſeq.* LENGNICH. *VII. 134. 135.* LONDORP. *Act. Publ. T. VII. p. 1007. 1015. 1016.* IOHANNES CASIMIRVS. 1655.

§. XII. Rex autem Sveciae, Iohannem Caſimirum inſecutus, Cracoviam obſidione cingebat, quam Steph. Czarniecius, Kiovienſis Caſtellanus, cum trium millium & ſexcentorum praeſidio, per tres hebdomades ſtrenue tutabatur, donec nulla auxilii ſpe, die decima ſeptima Octobris cum hoſtibus tranſi-

IOHANNES CASIMIRVS. 1655. transfigeret, urbi ex qua post biduum discessit, omnia integra, sibi & praesidiariis liberum abitum, more militari, pactus. Paulo ante, Carolus Gustavus, copias quae a quarta Quartiani dictae, sub Lanckoronio, Duce exercitus minore, octo millium numero, prope Voiniciam in fugam egerat, quae, obsidione Cracoviensi necdum finita, sub eius tutelam concedunt, praeter alia, stipendio & donativo in proximis comitiis promisso, trimestri stipendii portione a Rege statim de suo solvenda. Illarum exemplum & reliquae sequebantur, ut totus Regni exercitus, cum suis Ducibus, in externi Principis verba iuraret. Quo autem omnem Poloniam sub suam potestatem redigeret, Ordinibus tutela sua magnifice commendata comitia Varsaviam ad diem primam Decembris indicebat, qui licet non adessent, multi tamen Palatinatus, partes eius amplectebantur. PVFEND. *l. c.* §. *27. seq.* LENG. *VII. 135. 136.* KOCHOV. *Clim. II. p. 43. seq.* LONDORP. *T. VII. p. 1019. 1022.*

§. XIII. Nec minus in Lituania hostibus successit, cuius intactam a Moscis partem, expugnato in Livonia Dunaburgo, Magnus Gabriel Gurdius in deditionem recepit, ut renunciato Iohanni Casimiro obsequio, Regi & Regno Sveciae perpetuis temporibus pareret, iuribus magni Ducatus, sacris & civilibus salvis. Pariter cum Duce Curlandiae actum,

actum, ut ex Polono Sveciae cliens fieret, sed cum negotium in sequentem annum protraheretur, & interea Lituani partes desererent, nihil constitutum, Duci tamen, ut neutrarum partium esset, permisso. IOHANNES CASIMIRVS. 1655. PVFEND. *l. c.* §. *39. seq.* §. *49.* LONDORP. *T. VII. p. 1017. 1033.* Par Prussiae, quae caeteris terris fortuna. Paraverat illa defensionem, inibatque cum Electore Brandenburgico Novembri mense a. 1655. foedus, vt prouincia iunctis viribus propugnaretur: ante quod hostis consistentem in castris prope Fordanum nobilitatem Culmensem dissipabat, & Octobri, Hornius ex Pomerania Palatinatum Pomeraliae ingrediebatur, Svezam, Tucholiam, Choinicium & alia oppida in suam potestatem redigens: cum missi ex classe ad portum Gedanensem milites, a civitate Pucensi cum clade reiicerentur. Secutus ex Polonia Sveciae Rex cum iusto exercitu, Thorunio & Elbingae, quod sustinendae obsidioni impares, mense Decembri, deditionem persuasit, praeter quas, Strasburgum, Golba, novum forum, Meva, Dirsavia, Stargardum & aliae in ditionem eius concesserunt. Cum Electore Brandenburgico Regiomonte, mense Ianuario a. 1656. ita transactum, ut Prussiae suae nomine in Regis & Regni Sveciae clientela esset, simul Varmiam lege beneficiaria teneret, praeter Frauenburgum cum suo tractu,

 quod

IOHANNES CASIMIRVS. 1656.

quod Regi relinqueretur. PVFEND. *l. c.* §. *62. seq.* ID. *de Reb. Frid. Wilh. L. V.* §. *58. seq.* §. *70. seq.* LENG. *VII. 137-152.* LONDORP. *VII. 1040. 1115.*

§. XIV. Haud ſegnius Moſci & Coſaci bellum urgebant. Illi impune per Lituaniam arma circumferentes, poſt Miniſcum & alia loca, Vilnam praeſidio vacuam occuparunt. Hi, iunctis Moſcis, ſexaginta millia conficientes, Ruſſiam rubram invaſerunt, & modica, quae ſupererat, Polonorum manu, ad Grodecum diſperſa, Leopolim obſidione in alterum menſem fruſtra cinxerunt, tum vicinas terras ad Viſtulam usque populati, Lublinum exuſſerunt. KOCHOV. *Clim. II. p. 34-37.* Fracti tot cladibus Poloni, iam melius de rebus ſuis ſperare incipiunt, cum fine anni 1655. Czenſtochova Svevis non cedit; milites & Palatinatus aliquot, adverſus eos, tanquam publicos hoſtes, pro religione, Rege, & patriae libertate, undetriceſima Decembris, Tyſſeviciis foedus ineunt; & initio ſequentis, Iohannes Caſimirus ex Sileſia in Poloniam revertitur. KOCHOV. *l. c. p. 77. 98.* KORDECII *Gygantomachia.* KOBIERZ. *obſidio clari montis Czenſt.* LENGN. *VII. 154. 155.* Superatis, qui ab Hungaria Poloniam dividunt, montibus, Duclae in Palatinatu Sendomirienſi, Rex ſupremum Regni Mareſchalcum obvium habet; Leopoli, quo

IOHANNES CASIMIRVS. 1656.

quo iter perexerat, per edicta cives, ad ſubveniendum oppreſſae exterorum armis patriae incitat; & quo certior divinae opis eſſet, ſe Regnumque, Sanctae Mariae Virginis tutelae, conceptis verbis committit. KOCHOV. *l. c. p. 103-107.* Agebat eo tempore Carolus Guſtavus in Pruſſia, ubi Mariaeburgum civitas ſponte oppidanorum, arx decima ſexta Martii a. 1656. deditione praeſidii capiebatur, nobilitas autem ut eius imperium ſubiret, paſſim demiſſis litteris monebatur. At comperto, Regem Poloniae Leopoli adeſſe, nobiles militemque, exuto quod victori promiſerat, obſequio, vndique confluere, & bellum fere pro confecto habitum, renovari; cum equitatu in maiorem, mox minorem Poloniam feſtinavit, ac traiecta ad Caſimiriam Viſtula, Czarniecium, Caſtellanum Kiovienſem, qui duodecim millium contraxerat exercitum, ad Golembium die duodeviceſima Februarii cecidit. Inde iter Zamoiſcium verſus, quod ſpes iniecta, ultro civitatem deditionem facturam, ſi arma oſtentarentur: qua defenſionem parante, Rex commeatu & machinis grandioribus deſtitutus, Iaroslaviam in Ruſſiam flexit, ut copias via, frigore, & crebris conflictibus feſſas & imminutas, reficeret. Iter illuc ob Czarnecii aſſultus, infeſtum, datisque ad Iaroslaviam diebus aliquot, quantum per

IOHANNES CASIMIRVS. 1656.

per Polonos licebat, quieti, Sendomiriam regredi placuit. Carpebat incedentes Czarnecius, qui duodetricesima Martii, hostibus in castris ad Niscovium magnam cladem intulisset, nisi Regis vigilantia impetum repressisset. Post multas difficultates, non sine magna impedimentorum iactura, loco ubi Sanus Vistulae iungitur, Sveci consistunt, clausique duobus fluminibus, quorum adversas ripas Poloni Lituanique insederant, ultimum discrimen adiisse videbantur. Sed dum in eo Rex est, ut cymbis & ponte Sanum transmittat, & die quinta Aprilis trecenti pedites, facta excensione, munimenta Lituanorum capiunt, horum exercitus, qui octo millium sub Palatino Vilnensi, Paulo Sapiha ibi metabatur, se in fugam coniicit, castris cum omni apparatu in praedam relictis. Tum reditus Varsaviam patebat, sed eodem fere tempore, Fridericus Marchio Badensis, viginti quatuor equitum, decem dimacharum signa ducens, ad Varcam a Czarniecio profligabatur, ut Marchio cum centum & octo equitibus aegre Czerscum evaderet: unde tolerata per biduum obsidione, post Polonorum ad famam adventantis Regis, discessum, Varsaviam venit, quem mox Rex sequebatur. PVFEND. *de reb. Carol. Gust. III.* §. 4-13. LOND. *VII. 1137. 1138.*

§. XV.

IOHANNES CASIMIRVS. 1656.

§. XV. Parum Varsaviae moratus Carolus Gustavus, adversus Czarniecium in maiorem Poloniam tendit, unde in Prussiam avocatus, fratri Adolpho Iohanni exercitum permittit, qui ad Gnesnam octava Maii Czarniecium fundit. Contra Regi minus successit, cum Gedanenses sibi adiungere conaretur, qui fidem, qua Principi suo obstricti, speciosis conditionibus praeferentes, externum Dominum aversabantur. Tum versis in eos armis, duae in agro ipsorum munitiones expugnatae, & aggeres Radaunae perfossi, quo vrbi aqua interciperetur. Interea Carolus Gustavus in Cuiaviam excurrens, Czarniecium ad Occinum caedit, & in Prussiam reversus, Mariaeburgi cum Electore Brandenburgico, decima quinta Iunii, novum foedus sancit, quo mutua auxilia, & Electori in pretium navandae operae, Palatinatus Posnaniensis, Calissiensis, Lenciciensis, Siradiensis, & tractus Vielunensis cum supremo in eos dominio permittebantur. PVFEND. *de reb. Carol. Gustav. III.* §. *15-20.* ID. *de reb. Frid. Wilh. VI.* §. *26-29.* LENG. *VII. 158-161.* LOND. *Act. publ. VII. 1142. 1144. 1147. 1152.*

§. XVI. Adhuc de foedere illo agebatur, cum Varsaviam Ioannes Casimirus obsideret. Venerat is mense Maio Leopoli cum millibus viginti, cui Czarniecius, Lubomirius & Vilnensis Palatinus, Sapiha, quisque cum suis

copiis

IOHANNES CASIMIRVS. 1656.

copiis iuncti, sexaginta bellatorum millia efficiebant. In urbe aduersus vim parum munita, modicum quindecim centuriarum sub tribuno Veihero erat praesidium, at ingens praeda ex Polonia congesta, ut tempestivo ad navigandum mari, in Sveciam aveheretur. Praeterea insigniores aliquot viri militares, & negotiorum administri, inter quos Wittenbergius, præcipuus copiarum Dux, Oxenstierna, Vrangelius, Erskeinus, alii; nec minus matronae optimates, quibus per hiemem hospitium Varsavia praebuerat. Duravit oppugnatio ad tricesimam Iunii, qua post acrem defensionem, deditionis leges convenerunt, quibus hostibus, relicta praeda Polona, incolumis Thorunium abitus concessus, sed nobilitate & militibus flagitantibus, Wittenbergius & alii, qui ad praesidium non pertinebant, cum tribuno Veihero detenti fuerunt, sive ex alia causa, sive quod Sveci primi, ut arguebantur, pactum deditionis Cracoviensis proximo anno temerassent. PVFEND. *de reb. Carol. Gust. l. c.* §. 23. KOCHOV. *Clim. II. p. 135. seq.* Non poterat subuenire obsessis Carolus Gustavus, sed recepta iam a Rege suo urbe, cum Electore Brandenburgico, qui suas copias ad Novodvorum iunxerat, adventabat. Occurrit Rex Poloniae cis Vistulam ad Pragam, cum exercitu undequadraginta millium, coepitque praelium

IOHANNES CASIMIRVS. 1656.

praelium duodetricesimo Iulii, quo triduum certatum, donec Poloni, castris & tormentis hosti relictis, cederent. Varsavia milite vacua, sub potestatem Svecorum rediit, qui disiectis munimentis, ac machinis & apparatu bellico avecto, modicum imposuerunt praesidium, quod si Poloni appropinquarent, Thorunium se reciperet. Neque alius ex victoria fructus fuit, Electore Brandenburgico in suam Prussiam festinante, pro Iohanni Casimiro post pugnam Lublinum profecto, dispersas colligendi copias, spatium datum. Ipse Carolus Gustavus Prussiam Polonicam repetebat, & Brandenburgicam minor Lituanicarum copiarum Dux, Gansievius, Tattarorum auxiliis firmatus, Octobri mense invadebat, a quo Sveci ac Brandenburgici sub Valdecciae Comite ad Liccam caedebantur, Principe Boguslao Radzivilio ac Israele Ridderhielmio, supremo apud Svecos excubiarum praefecto, praeter alios, captis. Sed reddidit vicem paucis diebus, Steenbockius, qui post discessum Tattarorum, Gansievium ad Philippovam aggressus, fudit ac Radzivilium recepit. PVFEND. *l. c.* §. 24-31. LENG. *VII. 162.-165.*

§. XVII. Eodem tempore Rex Sveciae, nutantem Electorem Brandenburgicum, nova pactione, Labiaviae vicesimo Novembris 1656. facta, sibi firmauit: qua, clientela sublata,

IOHANNES CASIMIRVS. 1656

lata, illi eiusque ſtirpi maſculæ, Pruſſiae & Varmiae quas cliens tenuerat, praeter agrum Frauenburgenſem, ſupremum Dominium collatum, ut, manente perpetuo cum Svecia foedere, ſi nulli ex Electore poſteri maſculi, Varmia plane ad Reges Sveciae rediret, Pruſſia autem Marchionibus in Franconia Brandenburgicis, lege beneficiaria permitteretur. Mutua auxilia, praeſenti bello ex pacto Mariaeburgenſi praeſtanda, ad certum militum numerum redacta, & ſi poſt pacem, alteruter ob parta bello armis peteretur, ut bis mille quingenti pedites, & mille quingenti equites ſubmitterentur. Hæc potiora eorum, quae palam convenerant, quibus clam, cum alia, tum quae Regi Sueciae per pacem cedendae terrae, ac tractus in quos poſt illam, auxilia ab Electore mittenda adiiciebantur; cuius nomine ſimul promittebatur, redditurum ipſum maiorem Poloniam, niſi aliter cum Rege Poloniae tranſigi poſſet. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. VI.* §. *45. 46.* ID. *de rebus Car. Guſt. III.* §. *35. 36.* LENGN. *VI. 166. 167.* LOND. *Act. publ. VII. 1188. 1192.* Non minor Iohanni Caſimiro cura, bellum cum Moſco componere, ac ſibi conciliatum in Svecum concitare, in quo legatorum Caeſaris apud Tzarum opera ſucceſſit, inducias ad finem anni 1656. obtinentium, ut interea de pace & foedere agi poſſet. In congreſſu Vilnenſi, tertia

tertia Novembris, induciae ad prima comitia proferebantur, ubi de ſucceſſione Tzari poſt Iohannis Caſimiri mortem conſultaretur; armis interea in Svecum & Electorem vertendis, ſi hic in ſocietate cum communi hoſte perſtaret. KOCHOV. *Clim. II. p. 179.* LONDOR. *l. c. p. 1184. VIII. 18.* Antea Gedanenſes a foederatis Belgis mille & trecentos milites, quibus praeſidium augeretur impetraverant, quorum etiam claſſis, maritimae negotiationi proſpexerat, ad portum urbis per aliquot menſes conſiſtens, unde medio autumno, in Belgium renavigabat. LENG. *VII. 168-171.* Octobri Rex Iohannes Caſimirus, Lublino per maiorem Poloniam in Pomerelliam venit, ac Gedani usque ad ultimum Ianuarii ſequentis anni, quo in Poloniam regreſſus, egit; militibus in caſtris ad Langenavum vicum conſiſtentibus, donec fine anni ſub hoſtis acceſſu, non levi impedimentorum iactura, equitatus Choiniciam, peditatus propius Gedanum moveret: inſecuti tamen Sveci, utrumque male habuerunt, ſimul Choinicia a Polonis capta, ſub eorum ditionem rediit. Eodem tempore, Regis Galliae & Batavorum legati, prono in eandem operam Brandenburgico Electore, pro pace fruſtra nitebantur, quod Rex Sveciae ex bello praemium ſibi depoſceret, Poloni autem, niſi integris Regni ſui finibus, tranſigere

IOHANNES CASIMIRVS. 1656.

IOHANNES CASIMIRVS. 1657.

gere nollent. PVFEND. *de reb. Car. Gust. III.* §.*38-40.57.* LENG. *VII. 173-175.*

§. XVIII. Moscum, quem per inducias delinitum memorauimus, novus hostis excepit. Georgius Ragocius Transilvaniae Princeps, magnificis promissis, ut Poloniam minorem, Russiam rubram, partem Lituaniae & Masoviae ad Bugum usque fluvium, cum Regio titulo, haberet, a Carolo Gustavo illectus, conflato ex Transilvanis, Hungaris, Valachis & Cosacis, quinquaginta circiter millium exercitu, initio anni 1657, per Carpaten montem Pocutiam, inde Russiam rubram ingrediebatur, cum Poloni spe successionis in Regnum, nequicquam eum tentassent. Ne tamen infesto animo venisse videretur, amicum & tutorem reipublicae se ferebat, qui ideo arma cepisset, ut omnia in pristinum statum restitueret. Post eius adventum, Lubomirius obsidionem, qua Cracoviam quinque menses cinxerat, solvit, quam urbem Ragocius duodetricesima Martii introiit. Rex Sveciae ex Prussia discedens, cum septem millibus ad novum suum foederatum festinat, qui ei prima Aprilis prope Ivanisciam, in Palatinatu Sendomiriensi modica manu stipatus occurrit, totoque eius exercitu ad Zavichostum Vistulam traiecto, Bresta in Lituania, vicesimo tertio Maii ad deditionem subigitur, ac Ragocio permittitur.

IOHANNES CASIMIRVS. 1657.

Sed brevis admodum, haec armorum fuit societas, quod illatum a Rege Daniae Svecis bellum, Carolum Gustavum, in suum Regnum revocabat. Quare iter Masoviam versus flexit, quo eum comitatus Ragocius, Varsaviam a Polonico praesidio insessam cepit, sed Rege in Prussiam digrediente, ipse relicta Varsavia, reditum in Transilvaniam cogitavit. Venit duodevicesima Iunii Thorunium Carolus Gustavus, ac Prussia fratri Adolpho Iohanni mandata, Brombergam abiit, unde cum sex millibus per fines maioris Poloniae, ac Pomeraniam ulteriorem in suam, nunquam reversurus, abiit. PVFEND. *de reb. Car. Gust. IV.* §. *9-20.* KOCHOV. *Clim. II. lib. 3.* LENG. *VII. 175-177.* Tum Ragocius, copiis suis diffisus, non militari more recedere, sed fugere, Polonis qui acriter insequebantur, ultimum agmen carpentibus. Ad Miedzybocum in Volhinia, desertus a Cosacis & Moldavis, cum Potocio supremo exercitus Regni Duce, vicesima tertia Iulii, pacem sibi indecoram componit, qua liberum abitum pactus, pro illatis damnis, quadringenta imperialium nummorum millia; Hano Tattarorum donativum; ad Regem & Rempublicam legationem quae motum bellum deprecaretur; & praeter alia, praesidia sua Cracovia & Bresta deductum iri promittit. Ipse cum praecipuis ex nobilitate

IOHANNES CASIMIRVS. 1657.

in Transilvaniam festinat, sed relictus sub Iano Keminio exercitus, a Tattaris invaditur, & captis cum Duce suo undecim millibus, octo millia ac sexcenti evadunt. PVFEND. *l. c.* §. *21.* KOCHOV. *l. c. p. 222. seq.* LONDORP. *VIII. 156.*

§. XIX. Nondum regno excesserat Ragocius, cum Austriaca auxilia ingrederentur. Erat iam circa finem proximi anni, foedus cum Caesare Ferdinando III. in Svecos ictum, quod illo mortuo, cum filio eius Leopoldo, Hungariae Rege, nondum Imperatore, vicesima septima Maii repetitum, & in nonnullis mutatum fuit. Promittebatur Polonis in auxilium sedecim millium exercitus, pro quo ab his quingenta millia florenorum Rhenensium, repraesentanda, & singulis annis praeter hiberna & annonam, trecenta millia numeranda essent: addito, successorem Iohannis Casimiri ex domo Austriaca petitum iri. Copiae istae initio Iunii Cracoviensem palatinatum, ductu Hatzfeldii comitis, titulo campi, ut vocamus, Mareschalci insignis, intrantes, Cracoviam ipso Rege cum Polonis praesente, obsidione cingebant. Tuebantur urbem ter mille & centum Sveci, ac duo millia Transilvanorum, Paulo Virtzio praefecto, qui, cum Transilvani ex pacto cum Ragocio discessissent, quo militem veteranum Regi suo servaret, impetrato incolumi in

IOHANNES CASIMIRVS. 1657.

in Pomeraniam abitu, mense Augusto, deditionem fecit: Posnania, cui Brandenburgicum praesidium impositum fuerat, paulo ante recepta. In Prussia, Austriaci Golba expugnata, Thorunium frustra tentant, Dirsaviam autem & Leoburgum hostes sponte deserunt. LONDORP. *VIII. 56.* PVF. *l. c.* §. *40.* ID. *de reb. Frid. Wilh. VI.* §. *63.* KOCHOV. *l. c. p. 229. seq.* LENG. *VII. 178. 179.* Sed praecipui momenti habebatur, Electorem Brandenburgicum, a partibus Svecicis abstractum, magno quamuis impendio, conciliasse. Actum inter eius & Poloniae oratores de amicitia, ac Velaviae, Regis Hungariae legato, Lisola, pacificatore, undevicesima Septembris convenit, ut Elector a clientela liber, perpetuo tamen foedere Poloniae iunctus, cum omni stirpe mascula, Prussiam suam, iuribus incolarum integris, pleno dominio possideret, nullo autem ex eo virili sexu, provincia Marchionibus in Franconia, in feudum antiquis legibus conferretur: additis mutuis mille quingentorum peditum & quingentorum equitum auxiliis, contra hostes aeternum praestandis. Inita simul armorum societas adversus Svecum eiusque foederatos, cum praesenti bello, tum confecto illo, decem annos mansura, qua ab Electore sex millia militum, a Rege Poloniae auxilia, numero non definito, promissa

IOHANNES CASIMIRVS. 1658.

missa fuerunt. Quando autem pro illo subsidio Electoris nomine insigne aliquod praemium postulabatur, res ad eius cum Rege Poloniae colloquium dilata fuit. Ambo Brombergam Octobri mense congressi, hoc modo transigunt, ut Elector eiusque mascula progenies Leoburgensem & Butaviensem tractus, iure fiduciario, eo quo olim Pomeraniae Duces habuerunt, modo teneat, & Elbingam cum suo agro, quamprimum civitas hosti erepta, recipiat; quam ille redditurum se promittit, simul duodecies centies mille imperiales nummi numerati essent: pro qua facilitate Rex ei de auxiliis perpetuo praestandis, quingentos equites remittit. Super haec Electori in belli sumtus centum & viginti imperialium millia decernuntur, praefectura Drahimensi pignerata, ut eam occuparet, nisi intra triennium pecunia fuisset soluta. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. VI.* §. 77-82. LONDORP. *VIII. 170. 205.* LENG. *VII. 181-189.*

§. XX. Post finem congressus, Rex nona Novembris Bromberga Posnaniam contendit, & a. 1658. Varsaviam, ubi mense Februario Senatus consilium habitum, in quo de pace, de bello & publicis sumtibus relatum, nullo tamen fructu, quia omnia ad comitia differre placuit: Rege vacuos Lituaniae Cancellariatus, maiorem Christophoro Pacio, Alexandro

IOHANNES CASIMIRVS. 1658.

dro Naruszevicio minorem conferente. In comitiis pacta cum Regibus Hungariae et Daniae, ac Brandenburgico Electore publica lege rata habita. CONST. *a. 1658. p. 1. 2. titulis Approbácya.* Nec minus pecunia in bellum decreta, spe tamen componendae pacis, legati qui de ea agerent, lecti fuerunt. CONST. *p. 42. tit. Deklaracye p. 14. tit. Kommissya.* Socinianis tamen, aut ut in Polonia vocantur, Arrianis funesta haec fuerunt comitia, qui ex veteri Vladislai Iagellonis in *haereticos* statuto, capite, fama, bonis multandi, nisi intra triennium, aut errores suos eiuraverint, aut Regno exierint. CONST. *p. 1. tit. Sextá.* Aderat Moscicus legatus, effecturus, ut iniecta Principi suo successionis spes, publico scito firmaretur. At cum ob pestem finis comitiorum festinaretur, tanti momenti negotium, tempore magis opportuno tractare satius visum. KOCH. *Chm.* II. *p. 276. 294. 296.* LENG. *VII. 190. 198. seq.*

§. XXI. Bello cum Svecis iam intra unius Prussiae limites redacto, prima erat cura Thorunium recuperare, cuius obsidio cum mense Iulio a. 1658. coepit. Urbs a Caesarianis, quos adhuc Austriacos appellavimus, & Polonis, Rege Iohanne Casimiro cum Regina in castra Septembri veniente, summa vi oppugnata, in Decembrem restitit, cuius vicesima secunda die, de deditione trans-

 actum;

IOHANNES CASIMIRVS. 1659.

actum; qua praesidio liber abitus more militari Mariaeburgum concessus, urbs vero iuribus & pristino statu salvis, in gratiam recepta: quam Rex & Regina prima Ianuarii a. 1659. ingrediebantur. ZERNECKII *Thor. oppugn. p. 73. s.* Durabat obsidio, cum sex equitum millia, sub Czarnecio & Opalinio, illo Russiae, hoc Podlachiae Palatino, Regi Daniae adversus Svecos in auxilium mitterentur, qui iuncti caeteris foederatis, fortiter rem gesserunt. KOCHOV. *l. c. p. 319. seq.* Lituani facta a. 1657. in Livoniam irruptione, castellisque aliquot captis, Rigam terra subvectione intercluserant, sequenti autem anno, amissis quae occupaverant, provincia excedebant. PVFEND. *de reb. Car. Gust. IV. §. 53. V. §. 93.* Octobri a. 1658. Dux Curlandiae, praeter medias, quas amplexus, partes, novo de annona & pecunia Svecis suppeditanda, pacto confisus, a Duglassio supremo copiarum praefecto, Mitavia ex improviso occupata, cum uxore & liberis Rigam, inde Ivanogrodam, captivus abducebatur, ac hostes totum Ducatum insidebant, ex quo, solum Bauscum retinentes, a. 1659. pellebantur. PVFEND. *V. §. 121. VI. §. 71.* LONDORP. *VIII. 452. 481. 492.* Inter Cosacos hoc anno rerum exstitit mutatio. Theodorus seu Bogdanus Chmielnicius, cuius frequens supra facta mentio, a. 1657. mortuus, habuit in praefectura successorem, Iohannem Vyhovium, qui cum Cosacis cis Borysthenem Ucrainam incolentibus, ad Regis rediit obsequium, in Mosci ditione, qui trans fluvium agebant, manentibus. Contigit illud amplis conditionibus, in colloquio ad Hadiacz decima sexta Septembris praesentis anni perscriptis, quae proximorum comitiorum constitutionibus insertae leguntur. Vyhovio dignitas Palatini Kioviensis, duae praefecturae iure haereditario, & alia bona dum viveret, in praemium obvenerunt. KOCHOV. *l. c. p. 269. 307-317.* CONST *a. 1659. p. 38. seq. tit. Kommissya Hadiacka.*

IOHANNES CASIMIRVS. 1659.

§. XXII. Thorunio recepto, aliquantum in Prussia arma cessare videbantur, donec subito Virtius ex Pomerania cum tribus equitum millibus, initio Februarii a. 1659, irrumperet. Iunxit se ei, Regis Sveciae frater, Adolphus Iohannes, a quibus tamen nihil in rei summam efficiebatur, sed oppidis aliquot captis & rursus derelictis, ac vastatis passim agris, cum ad defensionem provinciae Poloni confluerent, Virtius Iulio mense, milite & equis multum deminutus, Pomeraniam repetiit: quo Regis frater, collatam sibi olim supremam Prussiae praefecturam deserens secutus. PVFEND. *VI. 72.* LENG. *VII. 217.* Fuerat provincia ad excipiendam Svecorum vim imparata, quod Regni exercitus

IOHANNES CASIMIRVS. 1659.

citus flagitatis frustra stipendiis, obsequium detrectaverat, per foedus sibi consulturus. Quare in comitiis ad decimam septimam Martii indictis, non postrema militum habita ratio, ut merces illis debita, praestaretur. Severius cum Socinianis actum, quibus pro concesso nuper triennio, biennium, quo migrarent, indultum. CONST. *a. 1659. p. 1. tit. Deklaracya.* Eodem tempore, quo in comitiis consultatum, Caesaris, Regum Galliae & Daniae, ac Electoris Brandenburgici legati, cum Polonis, de litteris liberi commeatus pro Regis Sveciae oratoribus, tum de loco & tempore, quibus de pace agendum, Thorunii disputabatur, & in comitiis nova lege, qui salutare hoc negotium suscipperent, designabantur. CONST. *p. 9. tit. Commissya.* Interea antequam transigeretur, bellum in Prussia durabat, quam Augusto, supremus Regni Mareschalcus ac minor exercitus Dux, Lubomirius, cum quindecim millibus ingressus, Graudentum impetu cepit. Tum hostes Dirsaviam, disiectis munimentis, ultro deserere, ac Strasburgum Decembri pacto dedere. Supererant Elbinga, Mariaeburgum, Stuma, & ad Vistulam munimentum, cui Hauptum nomen. Ex his Hauptum a Gedanensibus, quibus Polonae copiae additae, vicesimo Decembris subactum, Rege in castra eodem die veniente, quo

IOHANNES CASIMIRVS. 1659.

quo leges deditionis perscriptae erant. Mariaeburgum autem a Lubomirio, ob tempus ex hieme minus opportunum & grassantes morbos, frustra obsessum fuit. PVFEND. *l. c. §. 72. 73.* LENGN. *VII. 217. 228. 229.* KOCHOV. *p. 413.*

§. XXIII. Eodem anno bellum Moscicum recruduit, Tzaro inani successionis spe, & Cosacorum defectione irritato. Tres in Lituaniam & Ucrainam immissi exercitus, quorum unus ductu Chovanscii, Gansievium, militis Lituani praefectum minorem, numero longe imparem, ad Vilnam profligavit, ipsumque cepit: post quam cladem, Vilna, Grodna, Minscum & alia oppida, victori cesserunt. Non eadem hostibus in Ucraina fortuna, ubi Trubecius, Georgio Chmielnicio, Theodori filio, Cosacis trans Borysthenem imposito, & Martino Cieciura, legato eius constituto, iunctis eorum copiis in Vyhovium movit. Huic praeter Cosacos, Polonorum quatuor, & Tattarorum triginta millia erant, ut Trubecius suis viribus diffidens, ad confluentem Desnae ac Semi, haud procul Conotopo, recederet. Secutus eo Vyhovius, hostem die decima septima Iulii, commisso praelio profligavit, captus Dux Trubecius, paulo post ex vulneribus obiit. Non usus successu hoc in maiora commoda Vyhovius, sed statim copias in suam Ucrainam

IOHANNES CASIMIRVS. 1660.

nam reduxit. Tattari tamen, fusis ad Putivulum qui evaserant, Moscoviam late populabantur. KOCHOV. *p. 373-382.*

§. XXIV. Bello cum Svecis, annus 1660. finem attulit. Confectis, quae praecedere debebant, congressus de pace, in monasterio Olivensi, unum milliare Gedano, vicesima secunda Martii coepit. Praeter Polonos & Svecos, Caesaris ac Electoris Brandenburgici legati aderant, quod Poloniae foederatis, simul cum communi hoste transigendum. Partes conciliatoris sustinebat Regis Galliae orator Lumbresius, solo Caesare eius operam aversante, cuius legatis id officii a Polonis praestitum, quoties cum Svecis disceptabant. Agebat tum Rex Iohannes Casimirus Gedani, ut sua praesentia negotium maturaret, quod tertia Maii media fere nocte, absolutum: nulla ex Caroli Gustavi, qui interea Gottenburgi defunctus, obitu, mora aut impedimento. Per hanc compositionem, Rex omni iure in Sveciam iunctasque ei provincias cedit, titulo & insignibus Sveciae saltem servatis, ita tamen ut utroque abstineat, quoties cum Rege Sveciae aut ei subiectis agendum, & usus cum Iohanne Casimiro plane desinat; Respublica Polona Svecis Livoniam relinquit, portione illa, quae a. 1655. ante bellum in eius ditione fuit, excepta; simul Estonia, quam olim postulaverat, plane desistit; Sveci Ducem

IOHANNES CASIMIRVS. 1660.

Ducem Curlandiae captivum, liberum dimittunt, & Elbingam, Mariaeburgum ac Stumam, quae illis in Prussia adhuc supererant, reddunt; tum civitatibus, huius provinciae, quas belli tempore tenuerant, antiqua iura in sacris & civilibus integra, ac illibatam gratiam Regiam paciscuntur. Cum Caesare & Electore Brandenburgico, Poloniae foederatis, Sveci veterem amicitiam instaurant & insessa ab illis in Pomerania sua loca recipiunt, pactis, quae inter Regem Sveciae & Electorem belli tempore inita, abrogatis. PVFEND. *de reb. Carol. Gust. VII.* §. *4-14.* LONDOR. *VIII. 651-665.* LENG. *VII. 232-239.* CONST. *a. 1661. p. 41.* Elbinga Electori peculiari scripto asserta fuit, ut eam a Polonis reciperet, civitatis iuribus, & Regis ac Reipublicae facultate redimendi salvis. PVFEND. *l. c.* §. *13.* LENG. *p. 235.* CONST. *a. 1661. p. 57.* At deducto Svecico praesidio, statim urbi Polonus miles impositus, quam cum sibi tradi Elector postularet, ad fidem pactorum provocans, obiectum ipsi, quod prior minus ex pactis egisset, auxiliis neque adversus Svecos, neque adversus Moscum submissis. LENG. *VII. p. 242.* Caeterum pax Olivensis in conventu Varsaviensi mense Iunio a Rege, Senatoribus & equestris ordinis legatis probata & in comitiis sequentis anni, constitutionibus inserta fuit. CONST.

IOHANNES CASIMIRVS. 1660.

CONST. *a. 1661. pag. 41. titul. pacta Olivensia.*

§. XXV. Libera iam armis Svecicis Polonia, omnes vires in Moscum & partem Cosacorum illi iunctam vertere poterat, adversus quos superiore anno, copiae ex Dania revocabantur. Obsidebat Chovanscius nuper victor arcem Lachovicze, in cuius auxilium dum supremus Lituaniae militiae praefectus Sapiha, & iunctus ei Palatinus Russiae, Czarnecius, cum novem millibus incedunt, Chovanscium instructa acie ad Poloncam obvium habent. Fit pugna vicesima septima Iunii, ancipiti primum marte, donec hostes amissis, ut fama erat, quindecim millibus, in fugam aguntur. Praeter captivos, & aliam praedam, quadraginta machinae & centum quadraginta signa militaria victoribus cedunt, & Lachovicze obsidione liberatur. KOCH. *Climact. II. p. 437-441.* Dein Mohilovia, quam hostes occupaverant, obsessa, & adventante Dolhorukio omissa, quod ei trans Borysthenem obviam ire placeret. Duodevicesima Octobris concurritur, & postquam toto die acerrime certatum, Dolhorukius in castra sua se recipit, quem Sapiha & Czarniecius cingunt, & post mensem recedunt, cum Chovanscio, qui interea novum exercitum contraxerat, certaturi. Hic post binos minores conflictus, quorum prior ipsi successerat

IOHANNES CASIMIRVS. 1660.

cesserat victoriam desperans, nocte, relictis in praedam castris, silentio exercitum Polociam subduxit, quo Poloni Lituanique secuti, hostem intra Dunam coercebant. KOCHOV. *p. 446-455.* Haec in Lituania gesta. In Ucraina hoc modo bellum continuatum fuit. Validior in dies Chmielnicius, multis ex Cisborysthenianis ad eum transeuntibus, ut Vyhovius loco non credens, Czehryno, sede sua, Barium concederet, Czehrynumque æmulus occuparet. Accedebat Dux MoscicusSeremethus cum sexaginta millibus, una cum Cosacis, in Polonos decertaturus: qui sub exercitus Regni praefectis, Potocio & Lubomirio, viginti Tattarorum millibus & Cosacorum manu, quam Vyhovius adduxerat, aucti, decima septima Septembris hostes in castris ad Lubortoviam in Volhinia oppugnant, ac intra carraginem Cudnoviam recedentes comitantur, & si quando copia, armis lacessunt. Laborantibus Chmielnicius cum quadraginta Cosacorum millibus subvenit; cui, relicto ad carraginem Potocio, Lubomirius, quinque Cudnovia milliaribus, prope Slobodysciam occurrit, & inopinantes in castris aggressus, eodem die debellasset, nisi nox intercessisset. Postera luce, deditionem professi, recipiebantur, redeuntemque in castra ad Cudnoviam Lubomirium, Chmielnicius secutus, Cieciuram cum suis, a Mo-

IOHANNES CASIMIRVS. 1661.

a Moſcis ad Polonos avocat. Mox ipſi Moſci, liberum abitum, armis & omni apparatu militari relictis, ſibi a Polonis pacti, a Tattaris invaduntur, ut qui non occumberent captivi abducerentur. Tum exercitum laboribus & frigore feſſum, in hiberna dimittere placuit. KOCHOV. *p. 455-490.*

§. XXVI. Forte bellum Moſcicum a. 1661. patratum fuiſſet, ni Rex alio conſilia vertiſſet, & miles ob non numerata ſtipendia obſequium detrectaſſet. Iohannes Caſimirus orbus & gentis ſuae ultimus, dabat affectui in uxorem, ut Condaei Regii ſanguinis in Gallia Principis, filium, Angoianum Ducem, ſororis eius filiae iungendum, ſibi vivo ſucceſſorem, tecto tamen nomine, deſignari vellet. Exploratis in conſilio Czenſtochovienſi, menſe Ianuario Senatorum animis, in conventibus minoribus, qui comitia praecedere ſolent, negotium illud ambitioſe commendatum fuit: quod in comitiis repetitum, ipſo Rege apud Senatum, & in nobilitatis conclavi Epiſcopo Varmienſi, Widzga, verba faciente. Nova haec res Ordinum mentes turbavit, eligendi Reges libertatem, caeterorum iurium caput ſemper habitam, peti credentium. Silentibus caeteris, Caſtellanus Leopolienſis, Fredro, in Senatu Regem orabat, deſiſteret incepto, quod prona ad inteſtinas turbas via, ſi deſignato ſucceſſore, duo

IOHANNES CASIMIRVS. 1661.

duo in uno Regno Principes, civium animos diſtraherent. Apud Equites, Franc. Povalii ſententia obtinuit, leges electioni ſcriptas, Reipublicae conſtitutionem & futura diſſidia, adverſus Regis deſtinationem allegantis. Nihil tum decretum, agitata tamen res in ſequentibus & non unis comitiis, voluntates a Iohanne Caſimiro multum avertit. KOCHOV. *Clim. II. p. 497. 505-513.* LENG. *VII. 265. 276.* In militum ſtipendia, nova tributa conferri placuit, ac congreſſus pro Regni exercitu Leopoli, pro Lituano, Slohini haberi, ubi revocata ad calculos debita, per Palatinatus ad modum praeſtandorum diſpertirentur. CONST. *a. 1661. p. 2. tit. Záplata.* CONSTIT. LITVAN. *p. 2. tit. Kommiſſarie.* At impatiens longioris morae uterque exercitus, ad maturandam ſolutionem foedus conflavit, Polono ſibi Io. Sam. Sviderſcium, Lituano Caſim. Choalibogium Zyromſcium, Mareſchalcorum nomine, praeficiente. KOCHOV. *p. 513. 516.* Rex quo foederatorum conſilia bello interpellaret, expeditionem in Moſcos edicebat, daturusque exemplum, ipſe in Lituaniam proficiſcebatur. Magis in ſua ſtipendia intentus erat Polonus exercitus, ut his flecteretur, quin etiam ex Ucraina in Regni interiora recedebat. Lituanus autem ſub ſuo Mareſchalco in hoſtem Polociam verſus movit, fuſisque ad Dolhinum ſex millibus,

IOHANNES CASIMIRVS. 1661.

libus, menſe Novembri, Chovanſcium viginti circiter millia ducentem, ad Glembokium iuſto praelio ſuperavit. Venit poſt victoriam in caſtra Rex, ut ulterius progrederetur, at cum exercitus ſequi abnueret, finis expeditioni imponi debuit. Caeterum hoc anno Grodna & Vilna per deditionem recuperatae, Mohilovia ab ipſis oppidanis, praeſidio partim fraude amoto, partim capto, hoſtibus erepta fuit. KOCHOV. *p. 517. ſeq.*

§. XXVII. Haec ergo cura Ordines in comitiis a. 1662. potiſſimum exercuit, pecuniam in ſtipendia providere, qui inſolitum in capita tributum, nomine ſubſidii generalis, tanquam ſumtibus ſuffecturum, decreverunt. CONSTIT. *a. 1662. p. 17. tit. Declaracye. Inter Lituan. p. 25. tit. Declaracye.* Incitabant eorum ſtudium foederatorum exercituum legationes, praeter ſtipendia & alia, tum quae ad militiam, tum quae ad Rempublicam commendantes. Erat in his electio ſucceſſoris, Rege incolumi, Polonae libertati ipſique Principi adeo pernicioſa habita, ut conſilii auctores ad poenam depoſcerentur. Nec minus aliena a ſucceſſore Nobilitas, novum eligendi modum, quaſi primam praeſentium malorum cauſam, vetari urgebat. Annuit Rex, & firmata nova lege, quae olim pro electione ſancita, ſimul abolitum, quicquid ſucceſſoris cauſa, actum ſcriptum-

IOHANNES CASIMIRVS. 1662.

ſcriptumque fuiſſet. CONST. *p. 3. tit. Reaſſumpcya.* KOCHOV. *Clim. III. p. 12-29.* In iisdem comitiis, Hieronymus Radzieiovius reſtitutus, quem proſcriptum ſupra memoravimus, quique ex hoc tempore magna apud Regem gratia floruit. CONST. *p. 31. tit. Skrypt.* Menſe Iulio & ſequentibus, Leopoli, Rege & Regina in civitate praeſentibus, tributorum & ſumtuum rationes excuſſae, patuitque inſpectis tabulis, praeter Lituanum, foederato militi Polono, ultra viginti ſex *milliones* deberi. Ingens haec & reditus multum excedens ſumma, poſt longas & moleſtas, cum exercitus legatis, quorum quingenti circiter aderant, diſceptationes, irritum reddidit congreſſum, ita quidem, ut Volborium, ubi foederatorum primaria ſtatio, transferretur. Eo Epiſcopus Cuiavienſis, Caſimirus Czartoryſcius, cum aliis profectus, videbaturque plane tranſactum, poſtquam viceſima quarta Decembris, pro viginti ſex millionibus, nonagies centena florenorum millia, ſeu milliones novem conveniſſent. KOCH. *l. c. p. 31-37. 42-48.* Sed non probavit compoſitionem Rex, quaſi minori impendio miles ad officium reduci potuiſſet, nec defuerunt, qui vi foederatos coercendos cenſerent, niſi moniti nexum ſponte diſſolverent, ac tum ſtipendia expectarent. Praeferebantur tamen leniora, ac inſtituto a. 1663. ad

 Zavi-

IOHANNES CASIMIRVS. 1663.

Zavichostum quo copiae confluxerant, novo colloquio, negotium amice conficiebatur, cum milites ex priori summa, decies centena florenorum millia remitterent. KOCH. *p. 54-72.* Cum Lituanis de suis stipendiis a. 1662. Vilnae actum, sed congressus caede Mareschalci Zyromscii & minoris exercitus Ducis Gansievii turbabatur. Orta enim inter foederatos dissensione, artibus Zyromscii & Gansievii id imputatum, ut distractis animis, nexus rumperetur: quare ambo captivi Vilnam abducti, prior in via trucidabatur, alter militari iudicio habito, glandibus traiectus occumbebat. Sequenti anno, post Polonos, Lituani soluto foedere ad Ducum suorum obsequium redierunt. KOCH. *p. 38-41. 86.* Quo autem in militum stipendia praesens pecunia suppeteret, placuit novam signari, cuius pretium intenderetur. Impigri in hoc, qui officinas conduxerant, Boratinus & Tymphius, sibi haeredibusque opes cumulantes, dum publicam egestatem aere, aut argento longe supra constitutum valorem adulterato, levare viderentur. Boratinus qui iam antea eandem Regno navaverat operam, a. 1658. indigenatu exornatus, Tymphius poenam, quam promeruisse creditus, fuga evasit. Superest tamen in suis *Tymphonibus*, digna parente sobole, cuius fidem & probitatem loquuntur. KOCH. *p. 73.* LENG. *VII. 205. 299. 323.* §. XXVIII.

IOHANNES CASIMIRVS. 1663.

§. XXVIII. Reversum ad officia Polonum exercitum Rex mense Augusto a. 1663. in Ucrainam duxit, ut pulsis Moscis Cosacorum partem, quae in illorum clientela, sub ditionem redigeret. Qui Polonis parebant, pro Georgio Chmielnicio, monasticam vitam anno illo amplexo, Paulus Tetera, supremus praefectus, regebat, a Rege in hac dignitate confirmatus, ac in citeriori Ucraina relictus, dum Borysthenes decimo tertio Novembris diebusque sequentibus, scaphis transmittitur. Hostis pugnae copiam non faciens, oppida & castella praesidiis firmaverat, quorum aliquot capiebantur, exercitu per hiemem ad Moscoviae fines impune progrediente: nisi quod Cosaci numero duodeviginti millium, ad Staryninum se obiicere ausi, qui primo statim congressu, amissis quatuor millibus, fundebantur. Paulo ante Tattari, qui Regi in auxilium iuncti, ad sua discesserant, quorum viginti millium exercitus, post anni 1664. initium redibat, maiore tamen in Lituanicis copiis fiducia, quae non longe abesse ferebantur. Tum Ianuario Dzievica oppidum Cosacicum cum arce vi expugnatur, & Sosnica per deditionem recepta, Iohannes Casimirus die decima septima dicti mensis Moscoviam intrat. Eo & miles Lituanus festinabat, praecedente cum parte copiarum minore Duce Michaele Pacio, qui occurrentes

 sibi

IOHANNES CASIMIRVS. 1664.

sibi ad Branſcum in Severia, ſub Boratynſcio Moſcos, profligat. Neque Czyrcaſſio alteri hoſtium praefecto, qui in Regem moverat, ſucceſſit, cum pulſa, quam praemiſerat manu, Putivulum ſe recipere ſatius duceret. Polonorum autem in Gluchoviam poſt duos impetus, vanus erat conatus, in quorum caſtra prope Sviefcum Moſcicus legatus venit, cui, ſpem pacis, iniicienti trium menſium induciae concedebantur. KOCHOV. *p. 83-115.*

§. XXIX. Rex cum exercitu Lituano in magnum Ducatum regreſſus tempore aliquo Mohiloviae, Minſci & Vilnae exacto, decima quinta Iulii Varſaviam venit: cum interea in oppido Kraſna de pace fruſtra ageretur, Moſcicis legatis colloquium abrumpentibus, qui violatas inducias cauſati, quod Lituani laceſſiti, copias eorum ad Boryſthenem in fugam actas caſtris exuerant. Fuit tamen negotium in aliud tempus dilatum. In Ucraina, pars Coſacorum rurſus rebellis, novos motus excitaverat, quos Vyhovius, Palatinus Kioviae, Coſacorum antea praefectus foviſſe dicebatur: ex decreto militaris iudicii quaſi perduellis Corſuni glandibus traiectus, licet crimen diluiſſet, ac ſenatoriam dignitatem militari iudicio exemtam, allegaſſet. Vertit in ſeditioſos, redux ex Moſcovia Regni exercitus arma, tantumque de eius adventu fama valuit, ut Czechrino ubi Teteram praefectum

ctum obſidebant, relictis tredecim tormentis minoribus, praecipites diſcederent. Erepta illis aliquot oppida, caeſi minoribus conflictibus, profligata quatuor Moſcorum auxiliarium millia, & miles, manente ſeditione, Octobri menſe in hiberna dimiſſus. KOCH. *p. 116-146.*

IOHANNES CASIMIRVS. 1664.

§. XXX. Minus erat Ucrainam turbari, inteſtini motus ex alia cauſa orti, mediam Poloniam exagitabant. Georgius Lubomirius, ſupremus Regni Mareſchalcus & minor exercitus Dux, titulo Principis imperii Germanici inſignis, aulae odium in ſe concitaverat, quod non tantum electioni ſucceſſoris, Rege vivente, reſtitiſſet, ſed & ſua auctoritate, aliis eandem mentem indidiſſet, alios in ea firmaſſet. Inde adverſarum partium caput haberi, quo ſublato totum quaſi corpus rueret. Citatur ad comitia a. 1664. abſensque accuſatur, quaſi maieſtatis & legum contemtor, tracto in ſocietatem facinoris milite foederato, per diſcordias in domeſticum bellum erupturas, plus quam civilia molitus fuiſſet. Undetriceſima Decembris, tanquam publicus hoſtis capite, fama & bonis damnatur, quo comperto, Vratislaviam concedit, opportunum tempus exſpectaturus, quo Rege lenito, in integrum reſtitueretur. KOCHOV. *p. 147. 153-158.* LENG. *VII. 301. 306. Proceſſ. iudicior. in cauſa Lubomir.*

 Publicae

IOHANNES CASIMIRVS. 1665.

Publicae innocentiae manifestum. Sed exigua affulgebat ſpes, muniis Lubomirii poſt a. 1665. initium in alios diſtributis, ut Mareſchalcatus, Io. Sobieſcio, Regni Vexillifero, exercitus minor praefectura Palatino Kioviae Czarniecio, paulo poſt mortuo obveniret. In comitiis extraordinariis, duodecima Martii coeptis, magna nobilitatis pars, in publicum conſulere noluit, niſi Regem pro Lubomirio deprecata fuiſſet, compellavitque Iohannem Caſimirum Palatinatus Cracovienſis, qui deliberaturum ſe promittens, damnato pertinaciam, faſtum & inteſtinas quas moliretur, turbas exprobrabat. Diſplicebat haec mora illis, qui pro eo nitebantur, ut indignabundi per Vladislaum Los, ex Dobrinenſi tractu, comitia rumperent. Auditae tum acerrimae in Lubomirii fautores voces, quaſi privato ſtudio Rempublicam perditum irent, qui contra queſti culpa Senatorum cum nobilitatem tum Rempublicam opprimi, & integerrimum virum reum peractum eſſe. Additae minae ac infeſtis utrinque animis diſceſſum. KOCHOV. *p. 164. 171.* LENG. *VII. 309. 310.*

§. XXXI. Comitiis irritis, Lubomirius cum octingentorum manu in Poloniam redit, adverſus quem Rex copias ex Ucraina & Lituania evocat. Mittunt exercitus ſui partem Lituani, ſub campeſtri notario Hilario Polubinio,

IOHANNES CASIMIRVS. 1665.

binio, & Polonum, non tamen omnem, ex Ucraina Stan. Iablonovius, Ruſſiae Palatinus, adducit; quia pars, conflato, ob debita biennii ſtipendia foedere, ſeceſſerat. Confluunt milites ad Ravam, ubi Rex, duodecima Iulii Varſavia profectus, eos exſpectat, unde contractis duodecim millibus, in Palatinatum Siradienſem movet, & ad Vartam metatur. Hinc Polubinium cum Lituanis in Lubomirium mittit, qui iunctis foederatis, exercitum quinque millium effecerat. Pugnatur quarta Septembris ad Czenſtochovam, abſente Lubomirio, adverſus Adamum Oſtrzycium foederatorum Mareſchalcum infeliciter, ac caeſis in acie mille trecentis, ipſe Polubinius cum praecipuis ordinum ductoribus, ac mille fere gregarii capiuntur: quos benigne & liberaliter habitos Lubomirius ſine pretio dimiſit. KOCHOV. *p. 173-192.* Hic poſt victoriam copias ſuas in maiorem Poloniam duxit, quem cum Rex inſequeretur, nobilitas arma corripuit, poſſeſſiones ſuas a belli iniuriis tuitura; mox pronior in Lubomirium, eius partibus ſe iunxit. Non tamen deerant domeſticae tranquillitatis conciliatores, efficiebantque ſua potiſſimum opera, Andreas Trzebicius Cracovienſis, ac Thomas Leſzcynius Chelmenſis, Epiſcopi, ut menſe Novembri inſtructa in campo Palczynenſi utrinque acie, arma conditionibus

IOHANNES CASIMIRVS. 1666.

ponerentur; quibus in comitiis quam primum extra ordinem habendis, Lubomirio restitutio, foederatis venia actorum & stipendia, & damna a militibus passis satisfactio promissa; interea Lubomirius finem comitiorum extra Regnum exspectaret, & militibus, manente foedere, hiberna in maiori Polonia concederentur. Tum ille, Regi supplex factus, Vratislaviam, Rex Thorunium, inde mox Varsaviam abiit. KOCHOV. *p. 193-207.*

§. XXXII. *Comitia*, quae Rex ad decimam septimam Martii a. 1666. Varsaviam indicebat, tanquam finem domesticis turbis allatura, avidissime exspectabantur. In his nuntiorum Mareschalcus ubi primum Regem salutat, pacem intestinam, nulla Lubomirii mentione, generatim commendat: quod male illos habuit, qui eius restitutionem consiliorum caput credebant. At is aversum Iohannis Casimiri a Lubomirio animum non ignorans, ipsum iterum silentio transmisit. Accedebat, quod Rex, mortuo Czarniecio minorem exercitus Poloni praefecturam Iohanni Sobiescio conferret, quae Lubomirio, si restituendus, reddi debuisset. Nulla ergo spe, posse aliquid pro eo effici, comitiorum auctoritas, quarta Maji, intercessione sistebatur. *Leng. VII. 313. 314.* Tum bellum quod sepultum creditum, maiori vi resurrexit.

IOHANNES CASIMIRVS. 1666.

rexit. Erat Regi exercitus viginti sex circiter millium, quem ex Palatinatu Ravensi, ubi contraxerat, per Lenciciensem & Calissiensem in Cuiaviam ducebat, ubi Lubomirius, Vratislavia in Poloniam reversus, ad oppidum Pakosc metabatur. Copiae eius ex foederatis & novis delectibus duodecim millia efficiebant, quibus se ex Palatinatibus Cracoviensi, & Sendomiriensi ac maiori Polonia nobilium sex millia iunxerant. Decima tertia Iulii, ad Montvy ubi Notessii fluminis traiectus, haud longe Inovroclavia praelium committitur, quo Lubomirius, exiguo suorum damno insignem victoriam reportat, quatuor fere millibus in exercitu Regio caesis. Post hanc cladem Rex in Palatinatum Ravensem ad flumen Pilczam recedit, Lubomirius Brestam in Cuiavia tendit. Secuta pax, tricesimo primo Iulii, in vico Lengonico prope Pilczam, ubi castra Regia, conventque, ut Lubomirius, tum nobiles & milites foederati Regem, gratiae eius securi, deprecarentur; Lubomirius dimissis copiis, tranquillus, donec motus plane sedati, in loco a Rege designando ageret; milites, soluto foedere, die decima quinta Septembris trimestre stipendium reciperent; & venia admissorum in proximis comitiis lege publica firmaretur. Praeterea Rex singulari diplomate spondebat, se dum regnaret, nemini

IOHANNES CASIMIRVS. 1666.

mini ad dignitatem Regiam, ſtudium & operam ſuam navaturum, niſi liberis ordinum ſuffragiis, modo legitimo, electus fuerit. Motis ad Iaroſzynum caſtris, Lubomirius Regem ſalutavit, quem ſecuti qui in eius partibus fuerant; & ille quidem, quod minus tutum ſe ab inſidiis in Polonia credebat, mox Vratislaviam rediit, ubi ſequentis anni initio, morte repentina, vivere deſiit. KOCHOV. *p. 225-251.*

§. XXXIII. Supererat, ut domeſtica pax in comitiis probaretur, quae ad nonam Novembris indicta, poſt contentiones de Regis ſucceſſore, Lubomirii reſtitutione, ac aliis, nulla re conſtituta, diſſolvebantur: licet novum ex Turcia malum, promtius remedium flagitaret. Coſacorum enim magna pars, Petro Doroſzio duce, ſub Caeſaris Turcici tutelam conceſſerat, qui novis ſuis clientibus Tattaros ſubmiſit, ut eos a Polonis defenderent, dum ipſe arma expediret. Agebant in Ucraina ſex circiter millia, quibus Sebaſt. *Machovius*, *legati titulo*, quem vulgo Regimentarium vocant, praeerat; cum quadraginta Tattarorum ac viginti Coſacorum millia bellum inferrent. In hos, numero eorum ne quidem explorato, imprudenter movens Machovius, fine a. 1666. ad Batohum profligatus, captusque temeritatis ſuae poenas dedit. Dum bellum a Turcis immi-

IOHANNES CASIMIRVS. 1667.

minet, induciae cum magno Moſcorum Duce ab an. 1664. repetitae, inſtituto in vico Andruſovia, inter Smolenſcum & Mſcislaviam, prope fluvium Ilarodnam congreſſu, triceſima Ianuarii a. 1667. ultra annos tredecim, ad menſem Iunium a. 1680. prorogantur: quibus magno Duci, Smolenſcum, tractus Severienſis ac Czernichovienſis & Ucraina trans Boryſthenem, cum Coſacis illam incolentibus, in perpetuum, Kiovia per biennium relinquitur; Palatinatus Polocenſis, Vitepſcenſis, ac Livonia Polonica ab eo reſtituuntur; & mutua auxilia adverſus Tattaros Turcosque ſi arma intulerint, promittuntur: addito ut induciarum tempore per colloquia aliquoties habenda, pax aeterna tentetur. KOCHOV. *p. 252-258.* LENG. *VII. 316.* LOND. *Act. publ. IIX. 489.* CHVALKOVII *ius publ. Regn. Pol. p. 354. ſeqq.*

§. XXXIV. Comitia ſeptima Martii a. 1667. inchoata, prioribus melius ſucceſſerunt, ubi Lengonicenſis transactio probata, & libera Regis electio, poſt tot alias, nova lege firmata fuit: quod aulae ſtudium in deſignando ſucceſſore, licet tecte, non ceſſaverat, ferebaturque Morſtinius Regni Referendarius, ideo in Galliam miſſus, ut Condeum Principem in Poloniam adduceret, quo praeſens, tracto in partes ſuas exercitu, vel ſibi vel filio regnum pararet. Id publice Regi ab equeſtri ordine obiiciebatur, ac Senatores qui

IOHANNES CASIMIRVS. 1667.

qui consilium probassent, nominabantur. Tum indignatio & verba Principi molesta, Senatoribusque temerata fides, ac diversum a republica studium exprobrata. Placuit huiuscemodi conatibus in posterum memorata lege occurrere, cui vim addidit mors Reginae, decima Maii, ante comitiorum finem, fato functae: quae electionis vivente Rege auctor, sui propositi adeo pervicax, ut & post ultimam legem, de successore agitaret, curamque hanc demum cum spiritu poneret. Foemina virilis animi, publica negotia tractare sveverat, ac cum Rege & uno alteroque familiari expendere, quae ad Ordines referenda aut cum exteris constituenda essent: neque comitiis abstinens, per suos clientes consilia moderabatur, aegre ferentibus, qui id minus e Reipublicae dignitate credebant, multisque incusantibus, obfirmatum eius in diversis animum, commodis patriae multum offecisse. Uxor duorum Regum fratrumque, sobolem nullam, & haud magnum sui desiderium reliquit, Rex tamen curarum laborumque sociam luxit, & vicesima secunda Septembris, Cracoviae exequiis coluit. KOCHOV. *p. 265-274.* LENG. *VII. 320-322. 325.* ZALVSCII *Epist. Histor. fam. T. I. Part. I. p. 1. 4.*

§. XXXV. Ad Turcicum Imperatorem, ut bellum averteret, Hieronymus Radzeiovius legatus missus: in Tattaros autem, Podoliam,

IOHANNES CASIMIRVS. 1667.

doliam, Volhiniam ac Russiam passim populantes, Sobiescius, defuncto hoc anno Stan. Potocio, iam exercitus Poloni supremus Dux, ivit. Locatis in tractu Haliciensi ad oppidum Podhaicios, castris, aderant octoginta Tattarorum millia, ad quos Doroszius cum viginti quatuor Cosacorum millibus accesserat. Non detrectavit praelium Sobiescius, numero quamvis multo inferior, decem circiter millia sub signis habens. Pugnatum acriter, hostibusque cedentibus, Poloni sub vespera in castra sua recesserunt. Ibi per duas hebdomades obsessi, modo per eruptiones, modo assultantes reiiciendo certarunt, cum interea pars Cosacorum a Doroszio aliena, Chersonesum Tauricam late vastaret. Domestica hac clade, & quod adversus Polonos minus succederet, moti Tattari, decima sexta Octobris, post quatuor horarum colloquium, pacem composuerunt, qua sibi, solitum donativum, & Doroszio cum ipsius asseclis Regiam gratiam pacti, suam amicitiam & Cosacorum obsequium pollicebantur. Nihilominus cum Cosacis undevicesima Octobris seorsum transactum est, ac illis patratorum venia, ac sublatis querimoniis, iura sua integra promissa. Tum Tattari Polonia excesserunt, non tamen sine incolarum damno, trecentis vicis, dum abeunt, in Pocutia exustis. KOCHOV. *p. 283-296.* ZALVSCII *Epist. T. I. p. 8-16.*

Mis-

IOHANNES CASIMIRVS. 1668.

Miſſus ad Turcos Radzeiovius, in ſua legatione mortuus, cum antea pacem iis conditionibus obtinuiſſet, ſi Rex bellum Moſcis inferret, & in Coſacos, qui in clientelam Ottomannidarum conceſſerant, nullam ſibi poteſtatem vindicaret. LENG. *VII. 329. 330.* LONDORP. *Act. publ. IX. 496.*

§. XXXVI. Sed leges quibus Turcorum Caeſar pacem volebat, in medio relinquebantur, proximis comitiis a. 1666. per diſcordiam, ex alia cauſa abruptis, & in alteris Iohanne Caſimiro regno ſe abdicante. Ceperat ipſum regiminis taedium, cuius cauſae ferebantur valetudo, amor otii, conſcientia, aſperae in comitiis contradictiones, quorundam contumacia, & quod pro publicis laboribus ac curis nulla relata fuerat gratia, imo nequidem habita. Sed effecerat Rex Galliae, ut regnum faſtidiret Iohannes Caſimirus, quo Condeo cederet, ac ex bonis in Gallia eccleſiaſticis quotannis centum & quinquaginta librarum millia promiſſa, ſi abdicationem menſe Iulio aut Auguſto perficeret. Nominabatur quidem Princeps Palatinus Neoburgicus, quaſi unus ille ſucceſſor deſtinaretur, ea veri ſpecie, ut crederent, quorum maxime intererat, ſed latebat ſub alieno vocabulo Condeus, ſuo tempore prodendus. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. L. X. §. 69. 97.* LENG. *VII. 332.* Referebat de ſuo conſilio Rex menſe Iunio ad Senatores, Varſaviam evocatos, qui cum per preces, obteſtationes & lacrymas animum eius flectere fruſtra tentaſſent, ad viceſimam ſeptimam Auguſti eandem ob cauſam, comitia indicta fuerunt. Paulo ante illa, viceſima quarta memorati menſis, Elector Brandenburgicus Rege conſcio, praefecturam Drahimenſem occupavit, triennio iam dudum tranſacto, poſt quod, pacto Brombergenſi Electori conceſſum, eam ſibi vindicare, ni centum & viginti nummorum imperialium millia praeſtarentur. Quae res in comitiis ſilentio tranſmiſſa, mentibus in una abdicatione defixis. PVFEND. *l. c. §. 64.* In hac perſtabat Rex, ad preces & lacrymas ordinum immotus, ac aeternae ſalutis curam, nec non amorem patriae, cui electo alio Principe conſultum vellet, allegans. Conſtitutis ei in annuos reditus, dum viveret, centum & quinquaginta florenorum millibus, decima ſexta Septembris abdicatio coram Ordinibus peracta, cives obſequio exſoluti, ac Regi quicquid per pacta Regno debebat, remiſſum. Ipſe ſcriptam orationem, qua valere iubebat Ordines, orſus, eam ob large manantes lacrymas Procancellario tradidit, qui inter ſingultus abſoluit. Reſponſum ab Ordinibus non ſine fletu, & cum Senatores flexo poplite Regis manum oſculati, nomine eius ſupremum vale a Procancellario dictum, & nobilitas ad dexterae oſcu-

IOHANNES CASIMIRVS. 1668.

IOHANNES CASIMIRVS. 1668.

osculum admissa. KOCH. *Clim. III. p. 319. seq.* ZALVSC. *l. c. p. 31. 51.* LENG. *VII. 332. 334. Uchwala Seyma a. 1668.* PVF. *l. c. §. 73.*

§. XXXVII. Sic Iohannes Casimirus superstes, regnum vicesimo, ex quo praefuit, & aetatis sexagesimo anno finiit, orbus domusque Iagellonicae per stirpem foemineam in Polonia ultimus. Sequenti anno, ante comitia electionis in Galliam abiit, ubi assignatis a Rege ex bonis ecclesiasticis reditibus in Abbatia S. Germani prope Parisios, egit, ac die decima sexta Decembris a. 1672. Niverniae mortuus. Corpus in Poloniam reportatum, ut sepulcro quod Cracoviae sibi excitari curaverat, inferretur, cor in aede Abbatiae S. Germani conditum, ubi monumentum cum inscriptione magnifica visitur. Fuit in vita sua varius. Regis filius, reipublicae destinatus, postquam secus cesserant, quae agitaverat, instituta patrum societatis Iesu amplectebatur. Tum Papa Purpuratum Ecclesiae creavit, sed ad civilem conditionem reversus, Regni candidatus, Rex, privatus, & tandem S. Germani Abbas. Regnum quod in continuis turbis gessit, ordinibus imminutum reddidit; reprehensus ab iis, qui uxori indulgentiorem & adversus exterorum consilia minus cautum habebant. At religionis studio adeo eminuit, ut a summo Pontifice, *Orthodoxi* titulo insigniretur.

CAPVT

CAPVT VI.

DE MICHAELE.

§. I.

MICHAEL. 1668.

Abdicationem Iohannis Casimiri, exceperunt quinta Novembris a. 1668. comitia convocationis; ex quibus per legatum, a Brandenburgico Electore postulatum, ut restituta praefectura Drahimensi, de suo in eam iure cum futuro Rege ageret, ac vindicato sibi Vistulae traiectu, tum titulo Domini terrarum Lauenburgii & Bitaviae abstineret. Sed Elector has controversias ad oratores suos, qui comitiis electionis adfuturi essent, reiecit. ZALVS. *Epist. T. I. p. 73. 74.* Coeperunt illa secunda Maii a. 1669. ubi Ordinibus curae fuit, non tantum Regem creare, sed etiam corrigere, quae ex proximo regno displicebant, nominatis, qui in ea leges novas scriberent, Reipublicae auctoritate firmandas. Inde praeter alia provisum fuit, ne Regi abdicare se regimine, aut de eligendo alio, dum viveret, mentionem facere liceret. *Porządek Elek. 1669. tit. Exorbitancye.* Decretum vero Regium, quo Georgius Lubomirius, a. 1664. maiestatis damnatus, publico scito abrogabatur. *Porządek p. 10. tit. Deklarac.*

P 2 §. II.

MICHAEL. 1669. §. II. Regnum petebant duo candidati, Philippus Wilhelmus, Princeps ex Palatinis Neoburgicus, & Carolus Dux Lotharingiae: pro Condeo cuius in Senatu validae partes, quemque fovebat Primas, Nic. Prazmovius, clam Regis Galliae legatus, nitebatur, licet Neoburgici ſtudium prae ſe ferret. Sed Condeum averſata nobilitas, acrius urgendo apud Senatum obtinuit, ne in numero candidatorum haberetur, Primate multum obnitente: quod legatus Gallicus adeo moleſte tulit, ut ab ordinibus audiri noluerit, nullo ſe iam favore Reipublicae indigere dictitans. Neoburgicum Caeſaris, Regis Sveciae, & Brandenburgici Electoris legati, tum litterae a Rege Magnae Britanniae allatae, commendabant, aderatque ab ipſo candidato orator, qui laudatis animi, & corporis dotibus, dinumeratisque, quas teneret, terris, quinque militum millia eius ſumtibus adverſus Moſcum; unius anni ſtipendium Polono & Lituano exercitui; munimenta nova & veterum reſtaurationem; ſcholam equeſtrem, & viaticum ducentis nobilibus peregrinaturis promittebat. Dux Lotharingiae, ſolus ſuam cauſam per legatum agens, niſi quod Caeſarei tecte ſuffragia conquirerent, ſingulis annis quingenta florenorum millia in Regnum importanda; exercitibus reſidua ſtipendia; pontem Viſtulae prope Varſaviam ex ſaxo; quatuor

quatuor millia auxiliarium, & Muſſiponti Gymnaſium pro centum nobilibus obtulit. Diſtractis inter hos duos candidatos animis, Senatus maior pars Neoburgico, nobilitatis Lotharingo favebat, ea pervicacia, ut quique in ſuo perſiſterent. Abſumtis iam ſex hebdomadibus, longioris morae impatientes nobiles, ac tempus ſenatorum arte trahi ſuſpicantes, decima ſeptima Iunii, tumultu excitato ad vallum ruere; in Senatores, qui intra illud conſederant, ſclopos breviores diſplodere; inſeſſis portis abeundi facultatem negare; ac praecipuam reipublicae partem armis cinctam tenere: donec magno labore animi ſedarentur. Neque incruentus ille motus fuit, duobus ex equeſtri ordine intra vallum glandibus interemtis, uno ſauciato, pluribus extra illud male habitis. Aderat undeviceſima Iunii electioni finem impoſitura, qua, Primate, multisque Senatoribus in urbe abſentibus, hora prima poſt meridiem, Steph. Vierzbovius, Poſnanienſis Epiſcopus, ſolennem precationem praeit, ac poſt vota, nobiles, ad ſuum quemvis Palatinatum, ut ſuffragia conferant, dimittit. Nullus erat Palatinatus, qui non ob diuerſa in Neoburgicum & Lotharingum ſtudia diſcors, ut prudentioribus non aliud ad conſenſum remedium videretur, quam ſi tertius interveniret. Iam ante electionis comitia Adr. Olſzovius, MICHAEL. 1669.

 Epiſco-

MICHAEL. 1669. Episcopus Culmensis & Regni Procancellarius, librum publicaverat, in quo, expensis, qui tum ferebantur, candidatis, Piastum omnibus potiorem habebat, Principem Michaelem Thomam Wisnioviecium, ex indigenis nominatim laudans. Cum ergo in Calissiensi Palatinatu, de Neoburgico & Lotharingo disceptaretur, primus Stanislaus Kricius, Succamerarius, piastum, Michaelem Thom. Wisnioviecium suggessit. Annuit totus Palatinatus, & hoc nomine ad alios transeunte accessit Posnaniensis, mox alii maioris & minoris Poloniae, ut brevi septem Palatinatus conspirarent, quorum faustae in Wisnioviecium acclamationes, & caeteros induxerunt. Lituanos in re nova haesitantes, Episcopi Plocensis & Culmensis, novi Regis legatos se venire simulantes, ad consensum permoverunt. Equestris tamen ordinis Mareschalcus, Felix Potocius, electioni Piasti contradicens, ex campo in urbem abierat, quem Sobiescius, supremus Regni Mareschalcus & proceres alii secuti. Nihilominus suscipiente Potocii partes, Stanislao Lubomirio, Praefecto Scepusiensi, singuli Palatinatus sua suffragia, ad Cuiaviensem Episcopum, qui interea venerat, deferunt, & cum Braclaviensis suum promere vellet, adest Primas, cum iis, qui discesserant, & Michaelem, sub vesperam hora nona Regem

Regem renunciat: Zamoisciis, quibus cum eius matre de haereditate lis, contradictionem, quam parabant, omittentibus. ZALUS. *Epist. I. 117-127. 142-145.* ZAVADZCII *histor. arcan. p. 1-37.* PUFEND. *de reb. Frid. Wilh. X. §. 87. 88.* MICHAEL. 1669.

§. III. Erat Michael Thomas Wisnioviecius, ex antiquis Lituaniae Ducibus, per Coributhum oriundus, Ieremiae, Russiae Palatini a. 1651. in castris ad Povolociam defuncti filius. Amplae olim patri in Ucraina trans Borysthenem possessiones, quibus a Cosacis occupatis, res filio angustior, cui liberalitas Principis Caroli Ferdinandi, Plocensis Episcopi & Reginae Ludovicae subvenerat. In litteris versatus, linguas exteras didicit, ut germanice & gallice loqueretur. Nullo munere insignis, in otio vixit, venitque ad electionis comitia, ut inter nobiles Sendomiriensis Palatinatus, iure suffragii uteretur. Quare miraculi instar visum, privatum civem, sine opibus, sine clientibus, non partibus, non exterorum commendatione fultum, ad Regium fastigium evectum fuisse. Ipse attonitus, lacrymis honorem deprecatus, cui imparem se fatebatur. Sed gerendus erat mos nobilitati, cuius voluntati potissimum dignitatem debebat. Post repetitam a supremo Regni Mareschalco renunciationem, cum Primate in eius rheda in urbem

MICHAEL. 1669. urbem vectus, ac pacta conventa perſcripta, quae leges continebant, ad quas novus Princeps regnum moderaretur, ac ſeptima Iulii ab ipſo iureiurando firmabantur. PVFEND. *l. c.* §. *88.* ZALVS. *l. c. p. 127. ſeq.* ZAVADZ. *l. c. p. 38. ſeq. Pordząḍeck Elek. p. 14. ſeq.*

§. IV. Undetriceſimo Septembris, Regi Cracoviae inſignia regni tradita, exceperuntque primo Octobris comitia, quae ſtatim ab iis turbata, qui bona Regia, in relictis Tzaro Moſcorum per inducias a. 1667. terris, tenuerant, & vacua alibi, ut damnum compenſaretur poſtulabant. Aegre enim ferebant, cum prima vacatura ſibi fuiſſent promiſſa, Croſnicenſem praefecturam, Sendomirienſi Palatino, Ioanni Tarlo, collatam, ut tandem Olizarius ſubiudex Kiovienſis, cum interceſſione abiret: id quod pro triſti futuri regiminis omine habitum, prima ſub novo Principe comitia irrita reddi, ſuſtinuitque Primas, Regi coram dicere, manifeſta pereuntis Reipublicae ſigna adeſſe. Poſtridie quam comitia haec inchoata, Rex transmiſſum ſibi aurei velleris inſigne recepit, quod multis diſplicuit, licet Sigismundus III. & filii eius, exemplo praeiviſſent. ZAL. *l. c. p. 184-190.* ZAVAD. *p. 61. ſeq.* Nec minus offendit matrimonium cum Caeſaris Leopoldi ſorore, Eleonora feſtinatum, miſſo Novembri Viennam Culmenſi Epiſcopo. Venit

nit deſponſa Februario a. 1670. in Poloniam, ac celebratis Czenſtochovae nuptiis, Varſaviam decima Martii ingreſſa. ZAL. *164. 192. 233. 234.* MICHAEL. 1670.

§. V. Non melius proximis, habita menſe Martio a. 1670. comitia, ſucceſſerunt, quae Zabokrycius, Braclavienſis pincerna, ob negatum iunctis iam conſiliis ad conclave nunciorum regreſſum, abrupit. ZAVAD. *p. 127. ſeq.* ZAL. *p. 237.* Eodem tempore per legatos pacta Andruſzovienſia firmata fuerunt, dilatis, quae nondum praeſtita, convenitque ut miſſis aliis oratoribus, de iungendis aduerſus Turcos, Tattaros & rebelles Coſacos armis, certi quid conſtitueretur. CHVALC. *Ius publ. Regni Pol. p. 384.* ZALVS. *p. 239.* Quinta Iulii, Elector Brandenburgicus voce legati Hoverbequii, coram Rege profeſſus, ſe tractus Lauenburgenſem & Butavienſem lege fiduciaria tenere, qui tamen litteras renovati feudi accipere noluit, quod Procancellarius Regni, Culmenſis Epiſcopus, titulo Pomeſanienſis uſus. Eidem Hoverbequio, cui hanc in rem Oſtavius additus, iniunctum ut efficeret, quo pacta Velavienſia & Brombergenſia mutuo iureiurando firmarentur: quod Regis nomine recuſatum, priusquam controverſiae ex pactis illis ortae componerentur. Quare legati infecto hoc negotio, diſceſſerunt. PVFEND. *de reb.*

MICHAEL. 1670. *reb. Frid. Wilh. XI. §. 100. 101.* ZALUS. *p. 253-261.* Secuta nona Septembris altera illo anno comitia, quae intestinis turbis, quarum semina a Primate dispersa, obviam iverunt. Is enim dimissis ad Palatinatus litteris, Regem arguerat, quod prioris aulae mores aeque graves, sed minus ferendos, retineret; homines, qui neglectis publicis, omnia ad Principis commoda referrent, aleret; in pacta conventa non bona fide iurasset; matrimonium inscia Republica, multis in senatu dissvadentibus contraxisset; & quod bina comitia eius gratia rupta fuissent, ne potestas intra iustos terminos legibus coerceretur. Adiecerat Primas, urgens malum moram non ferre, & patientiam quam audaciam perniciosiorem esse. Hoc veluti classico accendebantur ex diversa quamvis causa, tum quibus Michaelis electio minus placuerat, tum quorum studiis illa debebatur. Recitatae in comitiis litterae, quas scripsisse adeo non inficiatus primas, ut vera se scripsisse probaverit & plura adiecerit. Diluit obiecta Procancellarius Olszovius, sed Vexillifer Sendomiriensis acriter in Primatem invectus, ab Episcopo Cracoviensi vicissim obiurgabatur. Deprecati Regem pro Primate stantes ante solium Senatores, post quos accedens Primas, veniam oravit & obtinuit. Moleste ferebat equestris ordo, impune Regem incusatum fuisse,

fuisse, impetrabatque in eos iudicia perduellionis, qui alieno a Principe animo, nova moliri suspecti erant. Sed nemine damnato, quicquid huius generis admissum, publica lege condonatum fuit, in posterum severe vindicandum. Simul ordines fidem suam Regi obstrinxerunt, habituri publicos hostes, qui contra eius electionem aliquid ausi fuerint: Rege vicissim promittente, pacta conventa, in quae simpliciter iurasset, sancte se servaturum, salva, si secus fecerit, legum auctoritate. ZAL. *p. 322-331.* ZAVADZ. *p. 148-188.* CONSTIT. *a. 1670. p. 13. tit. Obowiazek. p. 14 tit. Uspokoienie.* Nondum finita comitia, cum Regina ordinum consensu, apportatis Cracovia insignibus, Varsaviae diademate exornaretur, cui & bona decreta, quorum reditibus aliquando, viduitatem sustentaret. CONST. *p. 13. tit. Koronacya. p. 18. tit. Oprawá.* ZAL. *p. 333.* MICHAEL. 1670.

§. VI. Ante finem anni 1670. nova inter Regem & Brandenburgicum Electorem, ex privato homine, lis orta. Christianus Ludovicus Kalksteinius, Prussiae Brandenburgicae nobilis, ob mala facinora, primum capitis, dein ad perpetuos carceres damnatus, post annum unum liber, ut tamen fine Electoris consensu nunquam praedio suo excederet, Varsaviam venit: ubi ultionis cupidine multa adversus Electorem molitus, in

MICHAEL. 1671. in proximis comitiis, confictos Prussorum nomine, libellos Regi & Ordinibus exhibuit, quasi Polonorum auxilium adversus Electoris dominationem implorarent. Fugitivum hunc turbatorem, cum frustra sibi tradi postulasset Elector, Brandius, negotiorum caussa ad aulam Polonam residens, Regiis quamvis litteris a vi munitum, clam in Prussiam vicesima Novembris abduci curavit. Graviter tulit Rex, hominem fide publica tutum, sub suis quasi oculis capi & extra Regnum mitti, ut tum litteris, tum per legatum de iniuria questus, Kalksteinium reddi, ac in facinoris auctorem ac ministros iusta poena animaduerti postularet. Elector, cui id gratissimum acciderat, suo iussu factum negabat, & quo Regem deliniret, a. 1671 Brandius consulto absens, lato in speciem decreto, bonis exutus proscribebatur, mox alia sententia absolutus, post triennium Iohanne III electo, Varsaviam ad suum munus rediit. Kalksteinius initio an. 1672 Memelae capite poenas persoluit. PVF. *l. c.* §. *103. 104. 108.* ZALVS. *T. 1. p. 276. 278. 279. 295.*

§. VII. Supererat pactorum Velaviensium & Brombergensium confirmatio, cuius caussa ab Electore Decembri a. 1671. Hoverbequius & Tettavius Varsauiam venerunt, qui sepositis controversiis impetrarunt, ut mense Martio sequentis anni, nomine Regis

gis a Castellano Visnensi, Zochovio, & Succamerario Varsaviensi Opacio in pacta iuraretur, quod pro Electore a legatis factum: qui tum auxilia mille & quingentorum peditum, ad quae ex iisdem pactis obstrictus erat, contra Turcos praestitit. PVFEND. *l. c.* §. *106. 107.* Ab his enim a. 1672. bellum illatum, caussa ex Cosacorum dissensionibus, quorum pars, ut alio tempore memoravimus, sub Doroszio illorum clientelae se permiserat. Inde postulatum, ut Poloni iure suo in Cosacos, & Ucraina cederent: qui cum seditiosos modo pactionibus, modo vi ad obsequium reducere vellent, hisque Tattari subvenirent, iam a. 1671. armis certatum; quo supremus exercitus Dux, Sobiescius, ab Hanenkone, Cosacorum, qui in fide manserant, praefecto, adiutus, bene rem gessit, ut aliquot oppida rebellibus eriperet, eosque ac Tattaros passim funderet. ZAL. *p. 309. 310.* Sed maior moles a Turcis imminebat, cui sustinendae Respublica impar, praesidiis, ob rupta a. 1672 comitia non provisis, nisi quod Regi concessum, nobilitatem urgente discrimine ad arma evocare. Tzarus Moscorum, cum quo pacta Andruszoviensia Aprili iterum instaurata, vires Turcorum, concitatis in eos Persis, immissisque Cosacis suis, se distracturum, & iusto exercitu subventurum, quam primum modus per novam lega- MICHAEL. 1672.

MICHAEL. 1672. legationem constitutus fuisset, promisit; qui etiam post biennium, rebus plane pacatis, Kioviam reddere voluit. ZAVADZ. *p. 237-315.* ZALVSK. *p. 313-319. 352. seq.* LONDORP. *T. IX. p. 815.*

§. VIII. Mense Augusto, ipse Turcorum Caesar Ucrainam ingressus, cuius exercitus iunctis sub Dorosżio Cosacis ducentorum millium habebatur. Hunc Cameneco admovens, celebre totius Regni propugnaculum, natura tamen magis quam operibus munitum, vi ad deditionem subegit, unde Leopolim Septembri accessit; quae civitas, quam praeter oppidanos, quingenti tuebantur praesidiarii, cum ictus tormentorum & hostium impetum fortiter sustinuisset, sibi diffidens obsidionem octoginta imperialium nummorum millibus redemit, decem millibus numeratis, reliquis fide obsidum alio tempore praestandis. Eodem tempore in castra hostium a Rege, qui cum excita nobilitate, inter Lublinum & Golembium consederat, legati de pace acturi venerunt, quae duodevicesima Octobris duris conditionibus composita fuit; ut Camenecum cum Podolia Turcis, Ucraina Cosacis, sub Turcorum clientela relinqueretur, & horum Caesari singulis annis viginti duo aureorum nummorum millia repraesentarentur, pecunia a Leopoliensibus promissa, intra sex menses ex Reipublicae aerario solvenda.

MICHAEL. 1672.

venda. ZALVS *p. 398. 412. 438.* Neque ad summam rei profuit, quod eo ipso, quo pax constituta, mense, Sobiescius Tattarorum, sedes suas cum praeda repetentium, quindecim millia, ad Kalussium in finibus Podoliæ prope Tyram profligaret, & viginti captivorum millia in libertatem restitueret. ZAL. *p. 399. seq.*

§. IX. Restincto in breue tempus externo bello, intestina dissidia durabant, Primate & supremo exercitus Duce cum aliis a Rege aversis. Non invenerant huic malo medicinam comitia, quin etiam illud auxerunt, ut nobilitas ad Golembium congregata, extraordinarium remedium adhibendum, censeret, ac foedere iuncta, praefecto sibi in Mareschalcum Steph. Czarnecio, sacramento se obstringeret, non disolvendum vinculum, nisi Principis auctoritate, & domestica pace firmatis: nec minus a Rege in idem foedus & publicas leges iuratum. Tum Regni Primas tanquam præcipuus intestinorum motuum auctor, eiusque duo fratres, Palatinus Plocensis & Vexillifer curiae, quasi facinorum socii & administri, dignitatibus bonisque multati, in eos autem, qui comitia ruperant & alios, perduellionis iudicia decreta, sancitisque pluribus, reliqua ad consilium magnum quarta Ianuarii a. 1673. inchoandum dilata fuerunt. Inter quae Sobiescius, exemplo Primatis praemonitus, apud

MICHAEL. 1673. apud exercitum efficiebat, ut ſe non minus pro religione, Rege ac iuribus, quam Ducum auctoritate & ſtipendiis, foedere iungeret, quo Golembienſibus foederatis, ſi quid grauius ſtatuerent, ſuos opponere poſſet: quae res civile bellum non obſcure portendere videbatur. ZALVS. *p. 404. ſeq. 393. ſ.*

§. X. Dum habetur conſilium magnum Varſaviae, Primas cum ſibi addictis Lovicii conſultat, quo Cracovienſis Epiſcopus & Vitepscenſis Palatinus mittuntur, ut iis concordiam perſuadeant. His a compoſitione non alienis, poſt aliquam moram, res eo deducta, ut ſe in Uiasdovam prope Varſaviam conferrent, ubi ita transactum, ut ſublatis adverſus cives foederibus, Regis maieſtas, publica iura, receptae conſuetudinis novo ſcito firmarentur, & quicquid ad Golembium in Primatem & alios decretum abrogaretur. CONSTIT. *a. 1673. p. 1. ſeq. tit. conſtit. pacificationis internae.* Neque Primas diu ſuperfuit, decima quinta Aprilis in Uiasdovenſi arce mortuus. Sobiescius & qui praeter hunc in eius partibus fuerant, iuncti cæteris Ordinibus, verſo in ordinaria comitia conſilio, iam de bello Turcico deliberabant, quod nemo facile erat, qui non indignam illam pacem, ultima neceſſitate nuper extortam, averſaretur. Et fuit omnium conſenſus amiſſa armis recuperare, pecunia in ſumtus

tus non uno genere tributorum conferenda. MICHAEL. 1673. inter quas de bello conſultationes, Lituani obtinuerunt, ut tertia quaevis comitia, convocationis, electionis & coronationis exceptis, Grodnae haberentur. CONST. *p. 18. tit. Seym. trzeći.* ZAL. *p. 439-464. 489-491.* ZAVADZ. *pag. 321-402.*

§. XI. Comitiis, decima tertia Aprilis finitis, rerum ad bellum apparatus feſtinari: ac copiae Polonae & Lituanae contrahi, quae ad Squaravam haud longe Leopoli, ſub ſuis Ducibus caſtra metabantur. Rex quo intereſſet expeditioni, ſecunda Septembris Varſavia Leopolim profectus, in caſtra abiit, unde, eum exercitu luſtrato, morbus Leopolim repetere adegit. Laborabat a renibus, hinc mictus ſanguinis; accedebant frequentes vomitus & licet ulcus internum opportune ruptum, ſpem valetudinis Medicis faceret, die tamen decima Novembris a. 1673. teſtamento ſcripto, ætatis triceſimo quinto, regni quinto anno; ſobole nulla, exſpiravit. ZAL. *p. 491. 492. 549. 550. 478. 479.* Contigit ei regimen turbidum & infelix, maiore tamen civium quam ſua culpa. Etſi enim artium imperandi minus gnarus, excuſandus hoc nomine, quod procul ab ambitu, regnum non affectaverit, ſed ultro oblatum, invitus receperit. At cum multis procerum indignantibus, Rex eligeretur; cum Gallicae

 partes

MICHAEL. 1673. partes eaeque validae, ipsi adversae; cum despicerent Principem, qui privatum neglexerant; cum quatuor annorum spatio, totidem comitia rumperentur; & ingruentibus Turcis Tattarisque, Respublica in medio relinqueretur: non potuit non dissensionibus exagitari Polonia, & in illud discrimen adduci, quod subiisse memoravimus. Forte restituta concordia, exstincto Primate Praznovio, repressis clade Chocimensi hostibus, & sub Michaele respublica resurrexisset; sed morte in flore aetatis melioribus praereptus, iam posteris documento, contemni maiestatem, nisi opibus sustineatur.

CAPVT

CAPVT VII.

DE IOANNE III.

§. I.

Reverso Leopolim Michaele, Sobiescius, penes quem exercitus imperium, castra in hostem movens, traiecto Tyra, per Russiam rubram Valachiam ingressus est. Consederant sexaginta circiter Turcorum millia sub Bassa Husseimo, prope Chocimum, munitis castris; hos aggredi statuit supremus Dux, antequam Kaplanus Bassa cum auxiliis adveniret, Palatinorum Moldaviae & Valachiae ab hostibus ad se transfugio confirmatus. Facto undecimo Novembris, postridie quam Rex mortuus, impetu, capta castra, & magna edita strages, ut ultra triginta hostium millia periisse dicerentur, Polonorum vix ducentis desideratis. Machinae & omnis apparatus militaris in praedam cesserunt. Secuta, post oppugnationem, Chocimi deditio, tuto abitu praesidiariis Camenecum permisso, voluitque Sobiescius victorem exercitum, in Kaplanum Bassam ad Cetsoram metantem ducere, qui certior de Chocimensi clade factus, recessit, & Sobiescius, cum nobiles, nuntiata Regis morte, dilaberentur, ac Michael Pacius cum Lituano exercitu IOANNES III. 1673.

 disce-

IOANNES III. 1674. discederet, expeditionem finivit, dispositisque per Valachiam, Pocutiam & vicinas terras copiis, Leopolim rediit. ZAL. *p. 492-504. 549-554.*

§. II. Comitia convocationis, quae interregni tempore haberi solent, a Casimiro Floriano Czartoryscio, Cuiaviensi Episcopo, nominato Primate, ad diem quintum decimum Ianuarii a. 1674. indicebantur, ubi externae securitati provisum & domestica pax firmata fuit. *Konfed. gener. a. 1674.* Electio novi Regis in alio conventu, vicesima Aprilis inchoato, successit, Ordinibus antea de candidato multum discordantibus. Erant enim plures regni competitores, Duces Lotharingiae, Mutinensis, Svessionensis, Principis Neoburgici filius natu maximus, & frater Regis Daniae, Georgius, pecuniam, militem & alia commoda large promittentes. His alii, Tzari Moscorum filium, Duces Eboracensem, Bavariae, Vindocimensem, Principem Transilvaniae Abafium, Ioannem Austriacum Philippi IV. Regis Hispaniae filium haud legitimum, ut reliquos quorum nomina ferebantur, omittam, adiiciebant. Multis Carolus Aemilius Electoris Brandenburgici filius, placuit, quem tamen religio arcebat, quae cum & Principi Dano obesset, hic a catholica non alienus dicebatur. Sobiescius cui praecipua apud Ordines auctoritas,

ritas, & magnum in milite subsidium, Condeum Gallum praeferebat, usus hoc nomine, ut sibi pararet suffragia. Regina vidua, eique addictiores, inter quos Primas & Lituani exercitus supremus Dux, Michael Casim. Pac, eminebant, Lotharingium fovebant. Caeteri qui tum a Condeo tum a Lotharingio alieni, pro Neoburgo animos iunxerant, ab ipso Rege Galliae per legatum in speciem commendato. Iniecta spe, posse omnes in unum convenire candidatum, si Regina a suo desisteret, mittuntur ad eam sex Episcopi, qui ostentando Neoburgi matrimonium, frustra rogant, ut in hunc animum suum flectat: quod ab iis qui Reginae parum aequi, in deterius tractum, quasi suo arbitrio Polonis Principem imponere vellet. At gravius afflixit Lotharingicas partes, mors Primatis, inter electionem ex calculi doloribus defuncti, cum Sobiescii sub Condei nomine crescerent, legato Gallico clam adiuvante. Die undevicesima Maii excipiendis suffragiis destinata, Palatinus Russiae, Stanisl. Iablonovius in suo Palatinatu, cui Sobiescius intererat, praefatus de Lotharingio & Condeo honorifice, primus Sobiescium Regem censuit; assensus Maximil. Fredro, Leopoliensis Castellanus, & post hunc totus Palatinatus, solo Sobiescio obnitente, a quo Condeus nominabatur. Traxit unius Palatinatus exem- IOANNES III. 1674.

 plum

IOANNES III. 1674. plum caeteros in ſuas partes, ut brevi tota Polonia, nullo palam obloquente, conſentiret, Lituanis ex re improviſa quaſi attonitis, & quem vellent, ambigentibus. Tum poſtulatum, ut Epiſcopus Cracovienſis Andreas Trzebicius, cui Primatis mandatae partes, ſtatim novum Regem declararet, ſed interceſſit, cuius cauſa agebatur, Sobieſcius & Lituanos expectari voluit, quibus ſequenti die accedentibus, renunciatio ab eodem Epiſcopo peracta, & a Mareſchalcis repetita fuit. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. XII. §. 70-80.* ZALVS. *p. 555-558.*

§. III. Hoc modo Ioannes Sobieſcius ſupremus Mareſchalcus & exercitus Dux, Regium ſolium, aetatis quadrageſimo quinto anno aſcendit. Pater ei Iacobus, Caſtellanus olim Cracovienſis, mater Stan. Zolkievii ſupremi Cancellarii & exercitus Ducis filia. Ex Regni Vexillifero, maior Mareſchalcus, cui honori, minor, mox ſuprema exercitus praefectura acceſſit. Evectus ad has dignitates a Ioanne Caſimiro, cuius non minus quam Reginae gratia floruit. Super amplas in Ruſſia rubra poſſeſſiones, auxerant reditus bona regia, & opes ex matrimonio cum Maria Caſimiria, Ludovici Marchionis Arquiani ex Gallia filia, Palatini Sendomirienſis Ioan. Zamoiſcii vidua, contracto. Saepe in hoſtem pugnavit, maxime tamen eius nomen Chocimenſi

cimenſi victoria illuſtratum, qua maculam ex indigna pace, antequam inveteraſceret, delevit. Rex renunciatus, pro more cum Republica pactus, ſe ad leges regnaturum, ac effecturum, ad quae priores Principes obſtricti, additis, quod aſſignatos Reginae viduae reditus ex bonis menſae regiae praeſtare; donata ſibi centum & quinquaginta florenorum millia, ex proventibus Mevenſis praefecturae certo tempore compenſanda remittere; gemmas reipublicae trecentis ac triginta octo millibus florenorum oppignoratas ſua pecunia redimere; ſcholam equeſtrem inſtituere; & duo munimenta propriis ſumtibus excitare velit. *Porządek Elek. a. 1674. p. 15. ſeq.* Id ſingulare, inaugurationem novi Regis longius prolatam ac ei conceſſum, ut interea ſigillo privato, cubiculari appellato, nobilitatem, neceſſitate urgente ad arma excire; ſub eodem, comitia & minores conventus indicere; ad exteros Principes, praeter ſolum Moſcoviae Tzarum, cui Lituanicum ſigillum ſervatum, literas dare; & novum Primatem deſignare poſſet. *Porząd. Elek. tit. Oznaymienie. p. 10.* IOANNES III. 1674.

§. IV. Sed redeundum ad bellum Turcicum, in quod novus Rex, Ioannes tertius appellatus, prima conſilia vertit. Receſſerant ex Valachia, quae ibi diſpoſitae, Polonae copiae, tum commeatus inopia, tum metu, ne

IOANNES III. 1674. ne ab hoste opprimerentur, solum Chocimum praesidio insidente: quod a Turcorum Caesare, qui ipse suum ducebat exercitum, oppugnatum deditionem fecit. Hic cum agitasset, in Russiam rubram se infundere, Hano Tattarorum auctore, in Ucrainam flexit, quod satius visum Cosacos, qui a Doroszio alieni, domare, ac ipsos illos, qui huic parebant, ob infidum gentis ingenium, locatis passim praesidiis continere, ne a tergo insurgerent, dum alibi certaretur. Subacta vi, quae resistebant, oppida & castella, ut tota Ucraina usque ad Borysthenem, praeter solam, quam Poloni tenebant, Bialocerkviam, sub Doroszio, in Turcorum ditione esset, qui relictis ibi quindecim circiter Tattarorum millibus, Valachiam, repetierunt. Inter haec Palatinus Russiae, Iablonovius, prope Buscum Polonum contraxit exercitum, ad quem Rex, Augusto mense, Varsavia profectus, iunctisque copiis Lituanis, autumno adulto in Ucrainam movit. Recuperata loca, alia armis alia sponte incolarum, ac Turcicis praesidiis liberata, ut ex munitis Doroszio praeter Czehrynum & Povolocum, fere nulla superessent. Tum miles per provinciam in hibernis locatus, nisi quod maior pars Lituani exercitus, cum summo praefecto, Pacio, ad sua rediret, Rege Braclaviae consistente. ZAL. *p. 504. 535-538. 559-564.*

§. V.

§. V. Initio anni 1675. fusi aliquot conflictibus Tattari, actaeque per excursiones in Valachia praedae. Mox capta a minore Lituani exercitus Duce, Radzivilio, Povolocia, ac ex praesidiariis octingenti Cosaci Dorosziani ad Regem transierunt; horum exemplum cum & aliae cohortes sequerentur, donatae iis vestes, numerata stipendia, ac praefectus Sirco impositus. His per oppida distributis, & locis praecipuis Polono milite simul necessario apparatu firmatis, Rex Aprili in Russiam rubram rediit. Eo per Ucrainam Podoliamque, Turcicarum copiarum Dux Ibraimus, ac Hanus Tattarorum penetrare, arces aliquot in itinere non sine suorum caede capientes. Ad Zloczoviam Palatinus Russiae viginti millia Tattarorum fudit, & Rex qui sub Leopoli metabatur, fine Augusti, alium eorum exercitum, modica duorum millium manu, in fugam egit. Pugnatum & alibi feliciter, hostesque captivis & praeda exuti. Dein Ibraimus Podhaicios oppidum obsidione cinxit, deditumque evertit: sed Trubovla arce post acrem oppugnationem reiectus, & dum Rex motis Leopoli castris insequitur, traiecto Tyra cum Hano in Valachiam redit, Rex autem Zolkieviam revertit, parte copiarum in Valachiam missa, quae Soczavam direptam incendit. ZAL. *p. 539-544. 565-583.* IOANNES III. 1675.

§. VI.

IOANNES III. 1676. §. VI. Expeditionem ſecuta Regis inauguratio, ſecunda Februarii a. 1676. a Primate, Andrea Olſzovio, Cracoviae peracta, ſimul Reginae corona impoſita: cum ultima Ianuarii, duorum Regum, Ioannis Caſimiri & Michaelis exſequiae praeceſſiſſent. In proximis comitiis, cura belli Turcici ordines potiſſimum occupavit, in quod praeter pecuniam exercitus duodeſexaginta millium decretus: licet per rumorem, quaſi pace cum Turcis clam compoſita, arma in Brandenburgicum vertenda eſſent, copiae tardius & minori numero confluerent, ac tributa haud iuſto tempore praeſtarentur. Nihilominus ipſe Rex in hoſtem ire conſtituit, qui captis ad Tyram caſtellis aliquot, Pocutiam ingreſſus Haliciam & alia oppida tenebat. Contracta prope Leopolim Polonorum ſeptem, Lituanorum tria millia, cum quibus Rex, Septembri menſe, Tyra & Strio fluminibus traiectis, ad Zuravno in caſtris conſtitit, hoſte tria hinc milliaria metante. Pars eorum Voynilovia capta, arcem eius oppugnabat, quos miſſus cum ſignis duodeviginti Vexillifer Regni Hieron. Lubomirius, non ſine illorum clade in fugam egit, ac acrius inſequens ad caſtra Tattarorum delatus, a quibus fuiſſet oppreſſus, niſi ſubmiſſae turmae, in receptu impetum hoſtium ſuſtinuiſſent. Viceſima quarta Septembris, Rex ad vicum

vicum Dolhe cum ſolo equitatu Tattaros profligavit, pluribus in fuga quam in acie caeſis, poſt quam victoriam in caſtra rediit, mox tribus militum millibus aucta. Die Michaeli ſacra, alia pro caſtris pugna, quam nox diremit, cum horae ſpatio hoſtium ſexcenti occubuiſſent. Ex eo tempore Regem Turci Tattarique cinxerunt, ex grandioribus tormentis, glandes duodequinquaginta librarum in caſtra iaculantes: ad quae iam nullus patebat aditus, ut Radzivilius minor Lituani exercitus praefectus, & alii qui tardius copias adduxerunt, prope Leopolim ſubſiſtere cogerentur. Ad famam Regem cum ſuis clauſum teneri, trepidatum per Poloniam, ut Primas ex Senatorum conſilio nobilitatem exciret, & Palatinatus de praeſtandis ex comitiali ſcito militibus moneret: ſerius auxilium, niſi alio modo ſaluti fuiſſet proſpectum. Rex enim tum crebris ex tormentorum ictibus, tum eruptionibus fortiter reſiſtendo, hoſtes primum ad inducias, mox ad pacem flexit, quae in eorum caſtris decima ſeptima Octobris ita convenit. Recipiat Rex duas Ucrainae partes, tertiam Coſaci teneant; de Podolia certi quid poſt adventum legati Poloni, in aula Turcica conſtituatur; obſides Leopolienſes & Pomorzani, cum captivis gratis dimittantur. His cum alia tum auxilia Turcorum & Tattarorum

IOANNES III. 1676.

IOANNES III. 1677. rum addita, si eos Poloni in hostes suos exigerent, ac Tattaris Lituanis qui Lipci dicuntur, concessum, suam sedem, si velint, intra annum in Turciam transferre. Tum hostes abitum festinarunt, post quem quindecim captivorum millia, cum sua supellectile restituta. Rex in castris, a Regum Galliae & magnae Britanniae legatis salutatus Zolkieviam regrediebatur, ubi ipsi equestre insigne Gallicum, cui a Spiritu Sancto nomen, collatum. ZAL. *p. 544-546. p. 601-619. 691.*

§. VII. Zolkievio Rex initio anni 1677. Varsaviam rediit, ac decima quarta Ianuarii comitia secuta, in quibus pace cum Turcis probata, Io. Gninscio, Culmensi Palatino legatio Constantinopolim mandata fuit. Post comitia vicesima septima Aprilis, Dux Curlandiae per legatum clientelam professus, CHVALC. *Iur. publ. p. 542. seq.* & decima septima Maii pacta Brombergensia firmata, nomine Regis, ipso praesente, Castellano Posnaniensi Grzymaltovio, & Thesaurario curiae Szumorio, pro Electore Brandenburgensi, Hoverbequio & Tettavio in illa iurantibus, postulationibus utrinque salvis. Eodem die renovatio feudi terrarum Lauenburgi & Butaviae peragebatur. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. XV. §. 14.* Iunio mense, Rex Varsavia Gedanum profectus, ut inter urbis Senatum & civium partem dissidia compone-

poneret, unde lato decreto sequenti anno rediit. Interea ibi Regina filium, Alexandrum postea dictum, peperit, Primas autem Andr. Olszovius, undetricesima Augusti defunctus. ZAL. *p. 693-695. 721. seq.* Cum Tzaro Moscorum decima septima Augusti a. 1678. Andruszovienses induciae, quae a. 1680. finiissent, in annum 1693. per legatos prorogabantur, ut interea de perpetua pace ageretur; simul Polonis tres praefecturae Nevelensis, Szebiesensis & Vieliscensis, tractum septuaginta milliarium continentes, restitutae, ac vicies centena millia florenorum numerata fuerunt. CHVALC. *Iur. publ. p. 389. seq.* ZAL. *p. 700.* Eodem anno Prussia Brandenburgica Svecorum ex Livonia irruptione perturbabatur, Electore incassum urgente, ne Rex, transitum per Curlandiam & Samogitiam permittat: cui a legatis Gallico & Svecico Prussia haec promissa haereditario iure a sua domo possidenda, simul ea Elector exutus fuisset. Erat sedecim millium exercitus, Henrico Hornio duce, qui mense Novembri Prussiae fines attigit, ac omissa Memelia, Tilsitanum & Ragnicensem praefecturas insedit, mox Velaviam usque se diffundens. Sed cum Elector mense Ianuario, sequenti anno, cum copiis ex Germania suae provinciae subveniret, Sveci recedere, Brandenburgicus miles in Curlandiam usque insequi, & quo- IOANNES III. 1678.

IOANNES III. 1681. & quoties copia dabatur, confligere, ut vix duo millia & quingenti in Livoniam salvi redierint, caeteris, ferro, frigore aut morbo absumtis. PVF. *de reb.* FRID. WILH. *XVI.* §. *65-69. XVII.* §. *1-7.* Fine anni Grodnae comitia coeperunt, ideo memoranda, quod ibi ex lege a. 1673 primum habita. Rebus tum per Poloniam tranquillis, Gallicus, qui in aula Regia erat, legatus, motus Hungariae intestinos fovebat, pecunia & milite rebelles iuvando. Elector vero Brandenburgicus Regem offendit, cum sine eius consensu, defuncti Principis Boguslai Radzivili unicam filiam, Ludovicam Carolam, cui amplissimae in Lituania possessiones, quaeque ideo, Ioannis III. filio maximo, Iacobo, destinata, Regiomonte initio anni 1681 filio suo Ludovico iungeret. Sed placatus Rex, Electore promittente, quod per hoc matrimonium commodis Regiae domus officere nollet. ZAL. *p. 709.* PVFEND. *l. c. XVIII.* §. *27-30.* Post biennium, Curlandiae Dux Fridericus Casimirus clientem se per legatum professus, sed lege sancitum, ut in posterum ipse Dux praesens feudi insigne reciperet. CONST. *1683. p. 6. tit. homagium.*

§. VIII. Id Ioanni III. per totum suum regnum gloriosissimum accidit, Viennam in Austria, obsidione Turcorum a. 1683. liberasse. Praecesserat, in comitiis illius anni, adver-

adversus Christiani nominis hostem, cum Leopoldo Caesare, qua Hungariae & Bohemiae Rege, ac Archiduce Austriae, Papa Innocentio XI. conciliatore, foedus, per quod Rex bellum quadraginta, Caesar sexaginta millium exercitu gerere, hicque remisso ob auxilia Svecici belli tempore, debito, ac diplomate de eligendo ex domo Austriaca Rege reddito, duodecies centena millia florenorum polonorum, in sumtus, repraesentare, ac ut decimae, ex reditibus sacris in Regno Neapolitano & Ducatu Mediolanensi quam primum Summus Pontifex indulserit, per bellum Turcicum in subsidium praestentur, apud Regem Hispaniae suam auctoritatem interponere promisit. Praeterea cautum, ut, si vel Viennam vel Cracoviam communis hostis oppugnaret, iunctis utriusque Principis copiis subveniretur. ZAL. *T. I. part. III. p. 803. seq.* Obsessa a Turcis Vienna, cui Rex in auxilium exercitum viginti millium duxit, ac praemisso cum parte copiarum minore praefecto, Szeniavio, vicesimo Augusti Silesiam ingressus, filio natu maximo, Iacobo, expeditionis comite. Iter in Moraviam, inde in Austriam, ubi Dux Lotharingiae cum Caesarianis, & Elector Saxoniae cum suis adventum opperiebantur. Sexta Septembris Poloni e regione Tulni Danubium ponte transmiserunt, quos postera die secuti Germani, & trans IOANNES III. 1683.

IOANNES III. 1683. trans flumen Bavari ſub ſuo Electore, caeterique auxiliares acceſſerunt; ut totus exercitus duodeſeptuaginta millium eſſet, ſummo penes Regem imperio. Mota Tulno in hoſtem caſtra, nona Septembris, itinere per montes & ſaltus invios difficili, ventumque duodecima, in hoſtis conſpectum, qui aciem pro caſtris inſtruxerat. Eodem die commiſſa pugna, qua Turci numero, qui trecentorum millium ferebatur, longe prævalentes, profligati, caſtra omni genere militaris apparatus aliisque rebus opulenta in praedam reliquerunt. Sed potior victoriae fructus erat, Viennae liberatio, quam Rex poſtridie inter fauſtas acclamationes ingrediebatur. Aderat ſequenti Caeſar, qui ante urbem, Rege per amplexus ſalutato, Polono exercitui ſub ſignis ſtanti benigniſſimis verbis gratias egit. Progreſſus in Hungariam Rex, Comorra cum equitatu ſuo Parcanum praeceſſit, qui cum ibi Turcorum impetum ſuſtinere non poſſet, pedem retulit, hoſte acriter urgente, ut de Rege eiuſque copiis actum fuiſſet, niſi Dux Lotharingiae cum exercitu Caeſareo opportune ſubveniſſet: quem procul conſpicatus hoſtis, retro abiit. Poſt diem unum, quieti datum, nona Octobris totis viribus certatum, ac inſignis victoria reportata, poſt quam Parcanum vi, Strigonium & Sviecinum deditione captae. Hic finiit expeditio, & Rex ante

ante anni exitum in Poloniam rediit, quo ipſum copiarum pars ſecuta, reliquis in ſuperiore Hungaria, prope limites Regni in hibernis locatis. ZAL *p. 828. 836. 842-850.* DALERAC. *Hiſt. arc. Polon. T. I. p. 123-236.* IOANNES III. 1684.

§. IX. Interea dum Rex cum utroque exercitus Duce abeſt, Andreas Potocius, Caſtellanus Cracovienſis, in Podolia rem bene geſſit, locis aliquot occupatis, ac praeſidiariis Camenecenſibus, Tattarisque fuſis. Deinde Valachiam ingreſſus, Palatinum ad deditionem compulit, unde impoſito Iaſſiis praeſidio, relictisque in Valachia, cum ſuo praefecto Kunicio, Coſacis, in Poloniam revertit. Triceſima Decembris, Coſaci cui Valachi ſe iunxerant, trans Hieraſum impetum Turcorum Tattarorumque fortiter ſuſtinent, & ſequentibus diebus, quod numero impares, ſervatis ordinibus, inter continuas fere pugnas recedunt. Cum autem Valachi Coſacos deſerunt, hi relictis impedimentis dilabuntur, quos ad Iaſſios collectos, Kunicius initio anni 1684. in Ucrainam reducit. ZAL. *p. 850. 860.* Illo exercitus Polonus ſub Duce ſupremo Iablonovio, prope Buſcum ad finem Iulii metatus, Viſniovczycum movit, ubi Lituanae copiae cum ſupremo praefecto Caſimiro Sapieha acceſſerunt, & prope Buczacum in Podolia Rex menſe Auguſto in caſtra venit: quae ſubacto ad

IOANNES III. 1685. ad deditionem Iaslovieco, Zvaniecium prope Tyram mota, parsque exercitus flumine transmisso, sub Chocimum Tattaros repressit, qui cum Tyram superare desperassent, equis & viris multum imminuti, Octobri ad sua redierunt, post quorum discessum Rex circumlatis per Podoliam armis, hostibusque per minores pugnas male habitis, Novembri ex suis castris discessit. Eodem anno Veneti in foedus quod inter Regem & Caesarem adversus Turcos erat, recepti, ea potissimum conditione, ut quisque suo loco in communem hostem pugnet, & arma quantum fieri possit, iungantur, si necessitas exegerit. ZAL. *p. 851-856.* DALERAC. *T. I. p. 342. seq.* DU MONT *nov. coll. foed. T. I. p. 250.*

§. X. Antequam a. 1685. copiae in expeditionem confluerent, missus mense Iunio ex Senatus consilio, Supremus Regni Cancellarius Io. Vielopolius ad Regem Galliae legatus, qui excusaret, quod ante biennium, aliquot famuli Tyscevicii, per ebrietatem, Varsaviae in aedes oratoris Gallici, Vitrii, sclopos breviores displosissent. Qui facinus patraverant profugi, fama & capite damnati, ac herus eorum, quasi familiae suae indulgentior esset, carcere multatus; sed Vitrius sanctissimum gentium ius violatum questus, rem integram suo Regi servavit: qui Vielopolii

polii legatione animum suum placari passus est. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. XVIII. §. 86.* DALERAC. *T. II. p. 16. 79.* ZALVS. *p. 947.* Bellum a Ducibus, Stan. Iablonovio & Andr. Potocio, quibus cum Lituanis minor praefectus Bogusl. Sluszca se iunxit, hoc modo administratum. Decreto hostibus in Valachia occurrere, exercitus ex Pocutia haud longe Sniatino, inter Tyram & Hierasum, silvam fagineam, *bukovinam* vulgo dictam, initio Septembris ingressus, ac vix emensus, in Turcos Tattarosque incidit, quorum quadraginta supra centum millia ferebantur. Reiecti quidem non sine clade, cum statim semel atque iterum impetum facerent, at non poterant Poloni progredi, insessis itineribus, neque in silva per inopiam commeatus subsistere, inde quod metus esset, ne intercluderentur recedere placuit. Factum id inter crebros conflictus, hoste quo aciem perrumperet nihil omittente, qui caedes & vulnera reportavit. Evaserunt Poloni silvam, neque ulterius Turci Tattarique insecuti, sed in Podoliam ac Volhiniam viam flexerunt, unde illato Camenecum commeatu & Niemirovia frustra oppugnata, in Valachiam redierunt. ZAL. *p. 939-947.* DALER. *l. c. p. 32-44.* IOANNES III. 1685.

§. XI. Sequenti anno Rex in Valachiam exercitum ducens, die decima sexta Augusti

IOANNES III. 1685. Iaſſios introiit, relictoque praeſidio, in Budziacam verſus, ubi Tattarorum, quibus ab hac regione nomen, ſedes, perrexit. Hi quo aditus defenderent, non ſolum adiacentes finibus agros igne late vaſtaverant, ſed etiam exercitum obiiciebant, cuius vim praemiſſus cum tribus millibus Theſaurarius curiae, Rzevuſcius ſuſtinuit, donec Rege cum omnibus copiis adventante ad eum recederet. Traiecto ultima Auguſti Hieraſo, poſita ad Saraciam caſtra, unde ob commeatus penuriam, & quod in ulteriori itinere neque pabulum neque aqua ſuppeteret, Iaſſios, hinc in Poloniam regredi placuit. Carpebant recedentes Turci Tattarique, cum quibus aliquoties non infeliciter certatum: niſi quod Luzenſcius, Palatinus Podoliae, cum parva manu longius deflectens, undique cinctus occumberet. Prima Octobris Soczovam tetigit exercitus, unde dimiſſa pars, quingentos ſupra duo millia Tattaros dum ſtrati per gramen dormiunt, invadebant, ut mille caderent, & quingenti captive aducerentur. Nec minus fuſi qui in ſilva *bukovina* inſidias paraverant, ac ante finem Octobris copiae in Pocutiam redierunt. ZALVS. *p. 959-968.* DALER. *T. II. p. 174. ſeq.* Interea cum Moſcorum Tzaris Ioanne & Petro, induciae nuper ad annum 1693. prorogatae, ſexta Maii Moſcuae per legatos in perpetuam pacem

cem verſae fuerunt, qua iis, quae per pacta Andruſzovienſia relicta, cum Kiovia plane ceſſum, a Tzaris vero ducenta millia rublorum, medium huius ſummae ſtatim, reliquum Ianuario ſequentis anni praeſtandum, nec minus arma in Turcos Tattarosque promiſſa, ut belli ſit ſocietas cum Polonis Caeſare & Venetis, & aliquando pax, communis. CONFIRM. GENER. *Sindom. foed. a. 1710. p. 37-50.* LONDORP. *Act. publ. XII. 515.* In hanc compoſitionem Rex initio a. 1687. Leopoli, legatis Moſcicis praeſentibus iuravit: qui cum a Rege publice audirentur, ac de novis pactis ad Senatus conſilium referretur, Iacobus, filius natu maximus, ad patris ſiniſtrum latus ſedit, quod novitate ſua animos advertit. ZAL. *p. 989. 1042.* DALER. *II. 209.* IOANNES III. 1687.

§. XII. Nondum contractae erant in finibus copiae, cum menſe Martio memorati anni, ſeptem Tattarorum millia, bona Zolkevienſia, Regis haereditaria, vaſtarent. Poſt hos alia manus, vaſtatis agris Uſcienſibus, haud longe Buczaco duo vexilla in fugam egit. Neque ſupremus Dux ad fluvium Stryppam conſiſtens, ob minorem militum numerum impedire potuit, quo minus hoſtes praeſidio triginta millium, commeatum quadringentis curribus Camenecum inveherent. Civitatis tamen ager fuit vaſtatus ac cum clade reiecti, qui eruptionem fecerant.

 Ad-

IOANNES III. 1688. Admovit exercitum fine Augusti, Iacobus, Rege ad Iaslovecum metante, ad quem filius rediit, cum urbem pilis ignivomis frustra tentasset. ZAL. *994. 1038.* DALER. *II. 228. seq.* Expeditionem hanc secuta comitia, ad vicesimam septimam Ianuarii a. 1688. Grodnam indicta, quae contradictionibus agitata, donec quinta Martii, ne quidem Mareschalco electo, cuius rei nullum praecesserat exemplum, dissolverentur. Arguebatur Regina quasi per addictiores sibi, successum comitiorum stitisset, graviter ferens, non potuisse perfici, ut Iacobo filio, Regi assidere liceret. PVFEND. *de reb. Frid. Wilh. XIX.* §. *61.* ZAL. *p. 1057-1059. 1070. 1091.* DALER. *II. 332. 334.* Eodem tempore Tattari, duabus incursionibus Volhiniam populati, in quos Poloni exercitus modica pars sub Camenecum male pugnavit. Contraxit copias supremus Dux, quibus suas sub utroque praefecto iunxerunt Lituani, placuitque arma per Podoliam circumferre. Interceptis quadraginta curribus, qui Camenecensi praesidio annonam subvehebant, messis circa hanc civitatem corrupta: & Augusto mense prope Paniovce instructa acie Tattari exspectabantur, qui licet septuaginta millia dicerentur, iustum praelium non ausi, cum immissis ex dextra ala certarunt, & in sinistram impetum fecerunt. Tum hostis campo decessit,

cessit, post quem exercitus Polonus, cum pabulum, commeatus, equi deficerent, regressus: levioribus tamen pugnis haud omissis, quibus maior clades Tattaris illata, quam recepta fuit. ZAL. *p. 996-1004.* IOANNES III. 1688.

§. XIII. Idem annus 1688. mortem Friderici Wilhelmi Electoris Brandenburgici, Potsdami undetricesima Aprilis exstincti attulit: cuius ideo mentionem facimus, quod filius idemque successor Fridericus III. Comitem de Dohna legatum Varsaviam misit, qui cum Vicherto ad aulam residente, pro more, in pacta Velaviensia ac Brombergensia iuraret. Quod quidem ex Senatus consilio ad comitia, aut in aliud tempus dilatum; mox tamen aliter Regi placuit, ac legati ad iusiurandum undetricesima Iulii admissi, quod nomine Regis, ipso praesente, a Palatino Czerniechoviensi Felkersamio & Regni Referendario Krasinio praestitum. ZALVS. *p. 1061. 1062. 1151.* Paulo post, aulam multum turbauit nuntius, Radziviliam Marchionis Brandenburgici Ludovici viduam, clam matrimonium cum Principe Palatino Neoburgico, Carolo Philippo, iniisse & consummasse, cuius nuptias Regis filius, Iacobus, praesens Berolini pactus fuerat, ac futuri coniugii certus in Poloniam redierat. Rependit iacturam Elisabetha Palatini soror, a. 1690. desponsa, cuiusque nuptiae sequenti

IOANNES III. 1688. Varſaviae celebratae. DALER. *II. 384. ſeq.* ZAL. *p. 1151. 1211. 1218. ſeq.* LOND. *Act. publ. XVI. 200-203. XVII. 604-608.*

§. XIV. Ante finem anni 1688. Varſaviae comitia decima ſeptima Decembris coeperunt, quae per diſſenſiones protracta, ultima Martii ſequentis anni, interceſſione abrumpebantur. Diſtraxit animos Principis Palatini Neoburgici cauſa, cui alii poſſeſſionem bonorum Radzivilianorum in Lituania aſſerebant, alii negabant, ut & illi auctores irritorum comitiorum haberentur, qui pro Palatino egiſſent. Auditae etiam in Regem aſperae voces, ac ſi ex lite de bonis Radzivilianis lucrum captaret, cum ſatius foret a Turcis ſpolia petere. Epiſcopus vero Culmenſis in alia cauſa ſuam ſententiam finire his verbis ſuſtinuit: aut regnare deſine, aut recte iudica. Neque Regina ſilentio transmiſſa, cui obiectum quod contra iura, Reipublicae negotiis ſe immiſceret. Erat & inter proceres mutua acerbitas, & ex nobilitate quidam, Epiſcopum Vilnenſem Brzoſtovium fere manu pulſaſſet: ob quam iniuriam triduum Varſaviae in omnibus templis ſacra interdicta fuerunt. Durabant adhuc comitia, cum Lyſzczynius, Atheiſmi damnatus, impietate eiurata poenas in rogo perſolveret, bonis eius inter fiſcum & delatorem dividendis. ZAL. *p 1102. 1133-1141.* DALER. *II. 347.*

§. XV. Venit illo tempore legatus Tattaricus, ſpem magnorum commodorum fruſtra oſtentans, ſi Rex, Hano conciliatore, ſeorſum cum Ottomannidis tranſigere vellet. IOANNES III. 1690. Potius Pomeraniae Palatinus, Vladislaus Los, Viennam miſſus, quod ibi cum oratore Turcico de pace generali agendum eſſet, quae, cum conditiones diſplicerent, conſtitui non potuit. Quare bellum continuatum, minore quidem vi, nulloque ſucceſſu, cum ſupremus exercitus Dux, Camenecum ex improviſo capere fruſtra conatus fuiſſet. ZAL. *p. 1138. 1145. 1147.* Anno 1690. duas incurſiones fecerunt Tattari, & priore quadraginta vexilla in captivitatem traxerunt, poſteriore Regem Zloczoviae intercepiſſent, niſi in tempore monitus, ante eorum adventum abiiſſet. A Polonis nihil memorabile in hoſtes actum, licet in comitiis menſe Ianuario inchoatis, bellum ſtrenue perſequi decretum. Sunt haec comitia notatu digna, quod ordo, quo in iis conſultandum ſancitus, ac Reginae Pater Ludovicus Grangeus Marchio Arquianus publica lege inter regni cives locum obtinuit. ZAL. *p. 1161-1167.* CONST. *a. 1690. p. 1. tit. Obiaſnienie. p. 2. tit. Poparcie. p. 16. tit. Indigenat.* Poſt comitia, ſeptima Maii finita, eodem menſe, Regni Mareſchalcus curiae, Lubomirius, & Referendarius Szczuka Regiummontem miſſi, qui iurantes in

 verba

IOANNES III. 1691. verba novi Electoris Prussos, ex formula pacti Velaviensis, ad obsequium Regis & Reipublicae adegerunt, si quando exstincta Friderici Wilhelmi stirpe mascula, ad eos supremum dominium rediret. LONDORP. *Act. publ. XV. 624.*

§. XVI. Maiora a. 1691. sperabantur commoda, quam ab aliquo tempore ex hostibus reportata, cum Caesar praeter Moldaviam & Valachiam, in belli praemium ostentatas, sex auxiliarium millia, Polonis in Valachia iungenda promitteret, & Rex exercitum ducere destinaret. Triste tamen omen, Tattari mense Maio Russiam populantes, qua clade, quinquaginta Regis circa Zloczovam & Pomorzanam vici, igne deleti: quasi privatarum fortunarum iactura facilius ad pacem singularem moveri posset, qui non minus pro re Christiana vitam profundere, paratum se praedicauit. Initio Septembris, Valachiam ingressus, magis cum viarum difficultatibus & rerum omnium inopia, quam cum hostibus conflictandum habebat. Neque promissa a Caesare auxilia aderant, neque ex Moldavia commeatum subvehi, permittebatur, unde post viginti millium equorum stragem, exercitus fame & laboribus fessus, ac multum imminutus, fine Octobris in Poloniam rediit. ZAL. *p. 1220. 1223. 1230. 1238.* Sequenti anno cum hoste transactum vide-

videbatur, armis plane cessantibus, nisi quod Tattari agros in finibus vastarent, quorum Hanus promittendo Valachiam Moldaviamque in concilianda pace, suam operam iterum commendabat. ZAL. *p. 1261. 1263.* IOANNES III. 1693. Neque annus 1693 populationibus caruit, dum Tattari per Russiam igne & caedibus impune grassarentur. Debebat huic malo occurri in comitiis Grodnensibus, quae nuntiorum Palatinatus Lenciciensis contradictio, undecima Februarii irrita reddidit. Quo minus autem sequentia, vicesima secunda Decembris Varsaviam indicta haberentur, Regis valetudo *Zolkieviae* decumbentis impedivit. ZAL. *p. 1300. 1305.*

§. XVII. Non successit a. 1694. Tattaris, qui importato Camenecum commeatu, in Russiam se infundere constituerant; cum enim & insessi aditus, & copiae maiores confluerent, post unum & alterum conflictum, praeda vacui recesserunt. ZALUS. *p. 1345.* Eodem anno, Rex filiam unicam, Theresiam Cunigundam, dote quingentorum millium nummorum imperialium scripta, Electori Bavariae Maximiliano Emanueli collocavit, quam Episcopus Plocensis Andr. Zaluscius Bruxellas deduxit. ZALUS. *p. 1381-1405.* In Lituania simultas cum domo Sapihana in motus erupit, ubi Vilnensis Episcopus Constantinus Brzostovius, Vilnensem

IOANNES III. 1695. nenſem Palatinum & exercitus Lituani ſupremum praefectum, Caſ. Sapiham uſu publicorum ſacrorum interdixit, quod collocatis in bonis epiſcopatus militibus, hoſpitio & exactionibus, incolis gravis fuiſſet: qua tamen poena ipſum Archiepiſcopus Gneſnenſis, ad quem provocaverat, exſolvit. Ivit tum Lituania in partes, aliis Epiſcopum, aliis Palatinum Vilnenſem tuentibus, neque Poloni unum ſentiebant, ac ipſe Rex Sapiharum potentiam coerceri maluiſſet, quam privatorum conditionem exceſſiſſe credebat. Epiſcopus quidem, quo cauſam Reſpublica cognoſceret, Palatinum ad comitia evocare, quae ad duodecimam Ianuarii a. 1695. indicta, ne inchoari quidem potuerunt, quod Lithuani Andr. Caſim. Criſpinum ex comitiis Grodnenſibus Mareſchalcum, equeſtris ordinis praeſidem, donec alius eligeretur, nolebant, quod nuntius ad praeſentia miſſus non eſſet; exiſtimabant enim non poſſe Mareſchalci munus obire, cui nullus inter nuncios locus, ac pro Criſpino, Dambrovium Vilnenſem Succamerarium commendabant: aliis, ex ratione contraria, Criſpinum tuentibus. Inde duae in nunciorum conclavi partes, dum Poloni pro Criſpino, Lituani pro Dambrovio certant, & neutris cedentibus, ſpatium comitiis conſtitutum, inter contentiones de Mareſchalco dilabitur: culpa

pa motae controverſiae in Sapihas translata, ne in comitiis, ſi ſuccederent, gravius quid adverſus Palatinum Vilnenſem decerneretur. IOANNES III. 1696. ZAL. *p. 1318. 1339. 1359. 1361. 1378. 1489. 1508-1528.* Dum Varſaviae hoc modo diſceptatur, ſexaginta Tattarorum millia undecima Februarii ſub Leopoli conſtiterunt, quos ſupremus exercitus Dux Iablonovius a Theſaurario curiae Regni Mianczynſcio adiutus, repreſſit, ut incenſa ſuburbii parte, Tyram verſus recederent, omnia qua iter faciebant, igne delentes. ZAL. *p. 1523. 1525. 1528.*

§. XVIII. Inter publica haec mala Rex non uno morbo conflictabatur. Difficultas ſpirandi, podagra, calculus, aqua intercus & ex hac ſcirrhus, corpus conficiebant, ut ex Senatus conſilio, ſecunda Iunii a. 1696. iter ad aquas calidas extra regnum decerneretur. Sed praevenit illud mors, quam Iudaeus medicus dato mercurio feſtinaſſe viſus, idque Rex ſentiens doluit, neminem fore, qui acceleratum obitum ulturus eſſet. ZAL. *T. II. p. 1. 5. 9. 13. 14.* CINNOR. *deſcr. Pol. p. 249. 250.* Finiit vitam die decima ſeptima Iunii apoplexia, aetatis ſexageſimo ſexto, regni ſi ab electione numerantur, viceſimo tertio anno. Superſtites ipſi, uxor Maria Caſimira, cuius pater paulo ante Cardinalis creatus, tres filii, Iacobus, Alexander, Conſtantinus, & filia Thereſia Cunigunda, Bavariae

IOANNES III. 1696. variae Electori iuncta. Ingenium & mores eius ita laudati, ut non omni nota careant. Celebrantur litterarum studia, linguae externae, patriarum legum scientia, artes militares & regnandi, facundia, comitas, temperantia, fortitudo, clementia: contra arguunt, quod coniugi nimis indulserit, & ad rem attentior fuerit, quam eius fastigio conveniret, ut hoc nomine Vespasiano conferri soleat. Inde frequens audita querela, multa Reginae arbitrio fieri; dignitates pretio conferri; Iudaeis vectigalia locari, horumque libidini Christianos subiici, ut reditus intendantur. Apud exteros varia fuit fama. Magnus haberi cum regni initio, Ucraina recuperata, vim Turcorum Tattarorumque modico exercitu sustineret, & bellum decora pace finiret. Mox supra omnes Principes extolli, postquam liberata obsidione Vienna, Germaniam imo orbem Christianum ingenti metu exsolvisset. At bello remissius, & maiori iactura, quam fructu continuato, Tattarisque impune Russiam vastantibus, immutatus & gloriae suae superstes credi. Et gestum quidem est hoc bellum segnius neque sine incommodo, vix tamen aliqua Regis culpa. Clandestinae nonnullorum artes, militum, pecuniae, aliarumque rerum penuria offecerunt. In Valachia magis cum inopia commeatus & viarum molestiis quam hosti-

hostibus certandum erat, neque alio transferri arma, neque Camenecum sine necessario apparatu, neque Podolia, quamdiu hoc propugnaculum in Ottomannidarum manibus, recuperari poterat. Civium in Regem non una fuit voluntas, multis suspicantibus, quasi regnum domui suae haereditario iure asserere vellet; aliis sui nullam rationem haberi, aegre ferentibus, aliis alia causa irritatis. Inde ex duodecim comitiis, sex peracta, unis per Principis valetudinem, quinque per dissensiones, non succedentibus, & iacta semina magnorum motuum, qui post Ioannem III. graviter rempublicam afflixere. Ipsa Regis domus discors, quod socrui cum nuru, patri cum filio Iacobo, non semper conveniret, aemulatio hunc & fratrem Alexandrum disiungeret, ac Rex sua facilitate efficere non posset, ne uxor haberet foveretque partes, marito parum aequas. Caeterum paravit Ioannes III. suis ingentes opes, civium tamen amorem conciliare non valuit, cum externum quemvis, quam ex filiis mallent Regem: qui dum aliunde peteretur, optimus contigit, ut hoc nomine posset videri Vespasianus regno praefuisse, quod Titus successit.

(IOANNES III. 1696.)

CAPUT

CAPVT VIII.

DE

AVGVSTO SECVNDO.

§. I.

AVGVSTVS II. 1696.

Ioanne tertio mortuo, non ex una causa dissensio & motus. In domo Regia, inter matrem & Iacobum filium de haereditate dividenda lis, diffidentia & tanta acerbitas, ut Regina publice Polonos obtestaretur, ne ex filiis legant Principem, caveantque inprimis Iacobum, nisi perire velint: quod pronis auribus ab iis acceptum, qui Sobiescianam prolem aversabantur. Lithuania iam ante in partes distracta, longius a concordia aberat, cum qui Sapihis infensi, tempus adesse rati, quo illorum potentiam minuerent, non defuturis in Polonia, qui in causam descensuri essent. Uterque exercitus Polonus & Lithuanus, aliquot annos stipendia sua expectaverat, nullis ob irrita comitia, post an. 1690. decretis tributis, ut solus Regni miles, triginta quatuor circiter florenorum milliones sibi deberi affirmaret. Conflabant, quod olim usitatum, in praesens autem minus opportunum, Poloni & Lituani seorsum foedus, his Oginscium magni Ducatus vexilliferum, illis Petr. Bogusl. Baranovium, praefectum, Mareschalci titulo, sibi creantibus: ut

AVGVSTVS II. 1696.

ut soluti Ducum imperio, civibus pecuniam & commeatum imperarent, donec de stipendiis transactum esset. Non mutavit consilium, imminens a Turcis Tattarisque, bello adhuc durante, discrimen, in quos omnem vim vertere satius fuisset. His postea diversa ordinum in regni canditatis accesserunt studia, iam nunc Abbate Poligniaco, legato Gallo, suspecto, quod electionem ad arbitrium sui Regis moderaturus esset. ZAL. T. II. *p. 15. 20. 24. 42. 99. 102. 165. 170.*

§. II. Hic status erat Reipublicae, hi civium animi, cum undetricesima Augusti a. 1696. Varsaviae convocationis comitia inciperent, quorum initio, umbella Primati Michaeli Radzeiovio Cardinali, in templo & Senatorum conclavi suspensa, quod regium insigne, offendit: quae in templo contradictione impugnata, in conclavi Senatorio amoveri debuit. Idem Primas turbavit consilia, cum Steph. Humiecium, nuntiorum Mareschalcum, verbis eius, quod inter abruptam contumaciam & deforme obsequium media via non esset, commotior, interpellasset, quodnam illud deforme obsequium esset, rogans. Tum enim nuntii in suo Mareschalco se despectos credentes, praeter paucos, inter minas indignabundi in suum conclave discesserunt, quo cum se aliquot Senatores conferrent, pro unis duo videri comitia poterant.

AVGVSTVS II. 1697.

rant. Vicesimo Septembris, post Primatis excusationem, & Reginae viduae Varsavia abitum, cuius praesentiam multi minime ferre volebant, iuncti iterum ordines, quo tamen die, Horodinscius ex Palatinatu Czernichoviensi, redemtus, ut ferebatur, sexcentis nummis imperialibus, comitia abrupit. ZAL. II. *75-108. 127.* Erat hoc primum exemplum, convocationis, per intercessionem irritae; nihilominus, ut per interregna fieri solet, intestina tranquillitas, ac Regis libera electio, comitiis hanc in rem, decima quinta Maii sequentis anni inchoandis, legibus firmabantur: addito, hostem patriae habendum, qui ex civibus regnum ambierit, aut civem in Regem commendaverit. CONF. GENER. *a. 1696.* Caeterum venerant in eadem comitia nomine foederati militis, stipendia ac alia postulantes: & cum paulo post, Lituanus exercitus, supremo eius praefecto, Sapiha, summam aliquam pecuniae de suo erogante, ad officium rediret, missi ad Polonas copias, qui idem efficerent, ex Senatu & equestri ordine; quorum opera, post aliquot congressus, Leopoli & Semboriae a. 1697. habitos, successu caruit, exercitu stipendia in Palatinatibus vi se exacturum minante; contra quem Primas nobilitatem excitavit, vt tanquam publico hosti resisteret. Simul compositio iterum tentata, eo quidem exitu, ut prae-

AVGVSTVS II. 1697.

praestita stipendiorum parte, ac venia actorum promissa, miles sub imperium Ducum rediret; & Baranovius Mareschalcus, undecima Maii Leopoli, in aede Bernhardinorum, ad pedes Iablonovii, supremi praefecti, se proiiciens, publice deprecaretur. ZAL. *p. 90. 95. 97. 191. 195. 245. 325.*

§. III. Comitia eligendi Regis causa, die constituto, an. 1697. in agro Varsaviensi coeperunt, quae tota, ab ipso initio dissensionibus agitata, ut demum post mensem integrum, Mareschalcus crearetur, munere hoc decima quinta Iunii in Casimirum Bielinium Regni *Camerarium* collato. Tum Lituani qui Sapihis infensi, fervide egerunt, districtis etiam in repugnantes acinacibus, ut iura Lituana & Polona, cum in aliis tum in conferendis exercitus praefecturis & supremis ministeriis, horumque potestate coercenda, coaequarentur; effeceruntque ut quicquid eam in rem litteris consignatum, nobilitatis Mareschalcus, subscripto nomine, probaret ZAL. *p. 335. 339. 347. 364.* CONSTIT. *T. v. p. 860. edit. nov.*

§. IV. Absumtis per contentiones, non sine mutua acerbitate, quinque circiter hebdomadibus, ordines electioni novi Principis se accingebant. Competitores erant, Iacobus Sobiescius, defuncti Regis filius maximus, Franciscus Ludovicus Contius, Regii

 in

AVGVSTVS II. 1697.

in Gallia ſanguinis, Carolus Neoburgicus, Palatini Electoris frater, Leopoldus Dux Lotharingiae, Odescalchius Papae Innocentii XII. conſanguineus. His nonnulli Bavariae Electorem adiiciebant, qui ſe tamen candidatum, profeſſus non eſt. Praeferebantur Sobieſcius & Contius, illo, quinque milliones; Cameneci recuperationem; pro redimendis captivis quovis anno centum florenorum millia; remiſſionem mediae partis ſumtuum in fodinas ſalis; ſtipendium militis praetoriani ex reditibus regiis; ſcholam militarem; reſtauratis veteribus, nova in finibus munimenta; hoc praeter Camenecum & alia amiſſa, decem milliones, monetae & commerciorum inſtaurationem promittente. Multo tamen validiores Contianae erant partes, tantaque Polignaci Abbatis, Regis Galliae legati, fiducia, ut rem fere pro confecta haberet. Plurimis tamen neuter placebat, & illorum, qui alterutri ſuffragia deſtinaverant, non pauci, tertium maluiſſent, diverſum ab iis, qui regnum prenſarent. Contigit is, proviſus a nemine, opportunus tamen, in Friderico Auguſto Saxoniae Electore, amoto ex religione impedimento, cum pro Lutherana, Catholicam amplexus fuiſſet. Legatus eius erat, Iac. Henr. Flemmingius, Principis a cubiculo, & tribunus militaris, qui licet ultimus veniſſet, iniunctum ſibi negotium,

AVGVSTVS II. 1697.

gotium, a Caſtellano Culmenſi, I. Georg. Prebendovio, affine ſuo naviter adiutus, ante omnes perfecit. Auditi Nuntius Papae, Davia, & Caeſaris orator, Lambergius Epiſcopus Paſſavienſis, quorum ille religionem, hic Iacobum Sobieſcium commendauit. Reliqui legati non admiſſi, ſive ob temporis anguſtias, ſive quod Gallus metu alicuius contumeliae ſponte campo abſtinuerit, eiusque amici effecerint, ut aliis brevioris ſpatii obtentu negaretur, quo ille uti noluerat. Conditiones tamen quibus regnum candidati petebant, litteris vulgatae, advertitque animos Saxoniae Elector, decem milliones; Cameneci ſuis copiis expugnationem; Podoliam, Ucrainam integram, Valachiam, Moldaviam, & quicquid praeter has amiſſum; ordinibus ob pericula exigentibus, ſex militum millia ſuis ſtipendiis, aut pro militibus pecuniam; monetam ex publico commodo ordinandam; commercia ampliora; ſcholam artium militarium pro nobilibus; & alia quae munitionibus & rei bellicae profutura, pollicitus. ZALVS. *p. 344-360.* LVNIGII *Theat. cerem. T. II. p. 25-33.*

§. V. Viceſima ſexta Iunii, qua confici debuit electio, Primas de ſua integritate praefatus, irae divinae ſe devovens, ſi ſecus egerit, legatos qui non auditi, temporis penuria excuſat, ac Candidatos, domum Regiam,

AVGVSTVS II. 1697. Principem Contium, Electorem Bavariae, Comitem Palatinum Neoburgicum, Ducem Lotharingiae recenset; quibus, Odescalchio omisso, Saxoniae Electorem addit, si Catholicus fuerit. Post hymnum *veni creator* & solennem precationem, itur in suffragia, quae pro Saxoniae Electore, Iacobo Sobiescio & Contio expediuntur, ita ut maximum numerum Contius referret, illum Elector, hunc Sobiescius, sed Electore multo inferior, exciperet. Disceditur in partes & Contiani seorsum, reliqui in altero loco una consistunt. Tum priores multitudini confisi urgent, ut candidatus suus Rex declaretur, quod Primas spe maioris concordiae in sequentem diem differt; quo intervallo auctae admodum Saxonicae partes, cum non tantum Sobiesciani se iis iunxissent, sed etiam Contianorum plurimi nocte ad eas transiissent. Tentatur animorum consensio, & ne pro uno duo Reges creentur, Ludovicus Badensis Marchio & alii, ab omnibus eligendi, frustra offeruntur. Primas enim, illo die, contradicentibus Saxonicis, Contium, & post illum, Episcopus Cuiaviensis, Stan. Dambscius, qui his praeerat Electorem Fridericum Augustum, obloquente nemine, Regem renunciat. ZALVS. *p. 364-367. 384.* LVNIG. *Theat. Cerem. T. II. p. 34-36.* CONSTIT. *T. V. p. 978. tit. Osnaymienie.*

Postri-

Postridie, ad Saxonicos in campum, electi Regis legatus, Flemmingius, deducitur, qui cum exhibito Nuncii summi Pontificis testimonio, Principem vere esse catholicum probasset, conditionesque quibus regnum petierat, distribuisset, circumeundo, singulis Palatinatibus, quod sua suffragia contulerint, gratias agit, faustis acclamationibus ac sclopORUM displosionibus redditis. Scribuntur pacta conventa, in quae Flemmingius pro Rege iurat, quibus Rex, cum ad ea quae Reipublicae obtulit, tum ad colenda regni iura, quaeque superiores Principes promiserant, obstringitur: additis, ne uni familiae duo suprema ministeria conferantur; ut coaequata Polonorum & Lituanorum iura servet; foederato antea utriusque gentis exercitui promissa actorum venia publica lege firmari curet; bona mensae Regiae oppignerata redimere ipsi liceat; & ne Iudaeis eiusmodi bona aut telonia locari permittat. ZALVSC. *p. 383.* LVNIG. *p. 37-39.* CONST. *a. 1699. tit. Articuli pactor. convent.* AVGVSTVS II. 1697.

§. VI. Rex, Tarnovici in finibus Silesiae, publica legatione, cuius princeps Io. Iablonovius Palatinus Volhiniae, Castellani Cracoviensis filius, invitatus, vicesima sexta Iulii, in Palatinatum Cracoviensem perrexit, exercitum octo millium ex Ordinum consilio adducens, quo vim adversariorum repri-

meret.

AVGVSTVS II. 1697.

meret. In vico Picari, pactis conventis ante iureiurando firmatis, & sacra coena e manibus Episcopi Samogitiae recepta, diploma electionis ab Episcopo Cuiaviensi & Castellano Cracoviensi subscriptum, ipsi exhibitum; tum in Lobsovia aliquot dies subsistit, donec octava Augusti, se in arcem Cracoviensem conferret, diem decimam quintam Septembris inaugurationi constitutam, ibidem exspectaturus. ZALVSC. *p. 447.* LVNIG. *l. c. p. 32. 39. 42.* Inter haec, qui Contium elegerant, quorumque caput Primas erat, candidatum suum non destituebant, ita tamen ut de iure eius dubitare viderentur, cum illud in novo sub Varsaviam die vicesima sexta Augusti inchoando conventu firmare vellent. Antea Rex cum iis per Castellanum Culmensem Prebendovium & Regni Mareschalcum Lubomirium, Brandenburgici Electoris legato, Hoverbeckio, conciliatore, Varsaviae egit, qui tum demum se accessuros promittebant, si irritis omnibus, Rex iterum a Primate renunciaretur, ac nova pacta conventa, novumque electionis diploma scriberetur. Conditionibus his, quod infra Regis maiestatem erant, reiectis, partes eius nihilominus in dies augebantur, ut novus prope Varsaviam conventus minus frequens esset. Ibi, quasi de religione & libertate actum esset, pro tuenda utraque, foedus,

AVGVSTVS II. 1697.

foedus, cui nomen *Rokosz* inditum, Mareschalco, Steph. Humiecio, contrahitur, & quicunque illud non amplexuri, publici hostes declarantur. ZALVSC. *p. 398. 402. 405. 406. 416. 422.*

§. VII. Ne tamen *Rokosziani*, hoc enim vocabulo novos foederatos appellabimus a concordia prorsus aversi viderentur, ad eam viam patere ostendebant, si inauguratio differretur: quod cum Regis rationibus minus conveniret, tradita Ipsi fuerunt, decima quinta Septembris Cracoviae solenni more, ab Episcopo Cuiaviensi regni insignia, cum antea Ioanni III. iusta fuissent persoluta, corpore quamvis absente, quod Varsaviae a *Rokoszianis* servabatur. Ita Augustus II. regimen ingressus, quod secundis dubiisque temporibus varia fortuna gessit. ZAL. *p. 420. 437.* LVNIG. *l. c. p. 43-45.* Secuta comitia decima septima, in quibus pacta conventa, magna contentione, ut publice legerentur, postulata, quae tamen exhiberi non poterant, quod relicta in arce Varsaviensi, cum eadem in potestatem adversariorum venissent. Tum Regi potestas evocandi ad arma nobilitatem concessa, & recens aequatio iurium Polonorum & Lituanorum firmata. Reliqua ad proxima comitia differre placuit, quo receptis hoc spatio in fidem *Rokoszianis*, ab omnibus in commune consuleretur.

AVGVSTVS II. 1697.

ZAL. *p. 438-445.* CONSTIT. *a. 1697.* Hi vero, ac si Rege inaugurato, ad Rempublicam sine libertatis dispendio reditus non esset, arma parabant, erigebanturque eorum animi, Contio prope Gedanum e regione Olivensis monasterii, fine Septembris appulso. Hic enim septima illius mensis ex portu Dunkerquiano in Flandria solvens, cum septem navibus bellicis minoribus, quibus Bartius, celebre per excursiones maritimas nomen praeerat, anxie expectatus advenit. Ad huius rei nuntium, Gallicus legatus Polignacus & Senatores ac nobiles advolare, salutato Principe consultaturi, quomodo regno, cui a suis destinatus, potiretur. Sed desperabatur successu; cum Contius instructum exercitum cui potissimum confiderat, non inveniret, & Poloni pecuniam frustra exigerent, qua copiae Lituanae pellicerentur, ac novae scriberentur, partiumque studium incenderetur. Rebus etiam conducere videbatur, si Princeps relictis navibus, Mariaeburgum se aut Lovicium conferret, ut addictos sibi contraheret; & si nullibi in Polonia subsistere daretur, ultimum perfugium Camenecum ostentabatur, quasi ex Turcico munimento Augustus II. & respublica debellari possent. Sed abrumpebantur consultationes, cum Palatinus Inovroclaviensis, Galecius, Flemmingius & Brandius valida Polono-

AVGVSTVS II. 1697.

lonorum & Saxonum manu adventarent. Abiit enim, nona Novembris Contius, cum legato Gallico, & Poloni, praeter eos, qui intercepti, ad sua redierunt: aegris utrinque animis, illo sibi illusum, his despectos se querentibus. Gedanensibus vero Contii adventus non leve damnum attulit, nam cum praeter alia, nautis & classiariis male habitis, erga Regem Galliae minus reverenter egisse, ac in legati supellectile & domesticis gentium ius temerasse arguerentur, non tantum eorum naves in Gallicis portibus detentae, ac quae in mari, instar hostium captae, sed etiam, in discessu quatuor cum mercibus abductae, quas tamen Rex Daniae in freto suo detinuit, ut Rege Franciae placato, Gedanensibus restituerentur. Id quidem an. 1700. factum, quo civitas missis in Galliam, qui deprecarentur, cum Regis gratia, & antiqua negotiandi facultate, naves & merces obtinuit. ZAL. *p. 426. 449-472.* PARTHENAY. *Hist. Augusti II. T. I. p. 188-215.*

§. VIII. Aemulo suo liberatus Augustus II. in *Rokoszianos* intendit animum, ut eos clementia & liberalitate ad obsequium flecteret. Hi, relicta Varsavia, consilia sua Lovicium, quo Primas discesserat, transtulerant; & quamvis post Contii abitum, eorum numerus imminutus, supererant tamen, qui libertatis tuendae specie, intestinam pacem turbare

AVGVSTVS II. 1698. turbare potuissent. Hoc malum ut Rex compositione averteret, ac ideo Lovicio propinquior esset, Cracovia Varsaviam profectus, quam quinta decima Ianuarii a. 1698. splendido apparatu introiit. Missi mense Februario Lovicium ad *Rokosziαnorum* congressum, supremus Regni Mareschalcus Lubomirius, & Lituaniae Thesaurarius, Sapiha, legato Brandenburgico Hoverbekio conciliatore, id effecerunt, ut quicunque ex minori Polonia, & maioris Poloniae Palatinatibus, Siradiensi, Lenciciensi, & Ravensi, praeter Archiepiscopum Leopoliensem, Palatinum Kioviensem & Siradiensem ac Lenciciensem Castellanos, foederi addicti, ab eo recederent: cum quibus in oppido Blonie quatuor milliaria Varsavia, secunda Martii ita transactum, ut de libera electione & aliis iuribus, novis etiam Scitis firmandis; de pactis conventis, si quid in illis legibus & consuetudini adversum, corrigendis; exercitu Saxonico, quam primum per concordiam intestinam securitas reddita ex Regno deducendo; ac damnis ab illo illatis resarciendis, securi redderentur. Post compositionem quarta Martii Regem Varsaviae, coram venerati, Episcopo Kioviensi Svencicio, nomine Senatorum, Laszczio Graboviecensi praefecto, pro nobilibus, verba faciente. Reliqui ergo ex *Rokoszianis* praeter Primatem & paulo ante memoratos Sena-

Senatores, ex binis Palatinatibus Posnaniensi & Calissiensi nobiles, qui caeterorum exemplum sequi ideo in aliud tempus distulerunt, quod Gruszcynius, unus ex eorum numero, ad proxima comitia in ius vocatus fuerat. ZALVS. *p. 480. 499. 502. 509. 524-546. 550.* AVGVSTVS II. 1698.

§. IX. Antequam illi caeteris civibus adiungerentur, Rex Martio in Prussiam excurrit, ubi Thorunium, Mariaeburgum, Gedanum invisit; post cuius Varsaviam reditum, decima sexta Aprilis inchoata comitia, & ipso primordio, sex nunciis intercedentibus abrupta. Melius successit negotium cum Primate & ei iunctis, cuius causa Papa nuntium extra ordinem misit, qui una cum ordinario, arbitri partes susciperet. Habitus mense Maio, iterum Lovicii congressus, quo a Rege Kioviensis Episcopus Svencicius & Lituaniae Procancellarius, Radzivilius, venerunt. Intra paucos dies iisdem fere conditionibus, quibus nuper in Bloniensi oppido, transactum, nisi quod Primatis habita ratio, pecunias sibi paciscentis. Salutavit is Regem vicesima secunda Maii Varsaviae, ac ipsi fidem suam obstrinxit. Dissoluto hoc modo *Rokoszinorum* foedere Rex fine illius mensis in Brandenburgicam Prussiam, Iohannisburgum, abiit, ac ab Electore epulis & venatione exceptus, post paucos dies revertit. ZALVS. *p. 514. 518. 519. 542. 551. 557.*

AVGVSTVS II. 1698. 557. 562. seq. 568. 579. Tum Varsaviae Regis & Electoris nomine, in pacta Velaviensia & Brombergensia iuratum, ac ius fiduciarium, quo hic tractus Lauenburgensem & Butaviensem tenet, diplomate firmatum fuit.

§. X. Restituta inter Polonos concordia, dissensiones in Lituania fervebant, quae Ioannis. III tempore coeperant, cum Sapihanae domus auctoritas multis praegravis esse videretur. Duae iam in magno Ducatu erant partes, alterae nobilitatis alterae Sapihanae, quarum illae sub Gregorio Oginscio, Vexillifero antea Lituaniae, isto anno Samogitiae praefecto, campestria comitia flagitabant; quasi intestino malo non nisi extraordinarium hoc remedium adhiberi posset. Imo res ad arma & mutuas clades deducebatur, aegre ferente Rege, domesticum excitari bellum, cum vires in Turcos iungendae essent. Compositio quidem vicesima secunda Iulii Varsaviae secuta, sed eodem die Dapifer Lituaniae, Georg. Sapiha, supremi militiae Lituanae praefecti filius, Oginscium prope Iurburgum in Samogitia profligavit; cuius strage non minus, quam quod sine suo consensu, iniquis, ut credebat, conditionibus, transactum, irritata nobilitas, in conventu Vilnensi ad decimam quartam Augusti, a Mich. Casim. Kocielo, Castellano Vitepscensi, qui Palatinatuum supremus Tribunus, vulgo Generalis

lis Colonellus audiebat, indicto, compositionem Varsaviensem irritam declarauit, sanxitque, ut omnes decima quinta Octobris prope Grodnam armati adessent, quo exercitus, qui Sapihis parebat, vi adigi posset, ut stipendiis numeratis, militia se exsolueret: nec minus placuit, illata damna in auctoribus vindicare, ac coaequata in electionis comitiis Polona & Lituana iura, tum novam tribunalium ordinationem, tueri. ZALVS. p. 511. 548. 553. 559. seq. 597. seq. 608-621. Cum haec a nobilitate decernerentur, exercitus Lituanus sub utroque duce iam moverat, Turcicae expeditioni interfuturus, in quam Polonae copiae & Saxonicae, quarum hae viginti circiter millium, contractae. Rex, quo triplicem istum exercitum ipse in hostem duceret, Varsavia vicesima secunda Iulii profectus, Ravae in Belzensi Palatinatu obvium habuit, Moscorum Tzarum Petrum, ob seditionem in regnum suum, Vienna festinantem; ubi triduo conviviis & colloquiis secretioribus transacto, arctior illa amicitia instituta, quae publicis postea foederibus firmata, & in Successoribus duravit. Decima sexta Augusti, Rex Leopolim introiit, copiis circa hanc urbem confluentibus, quae Brzezanios progressae, tribus castris constiterunt. Felix Potocius, Palatinus Cracoviensis, & exercitus Poloni minor Dux, ad Podhaicios cum

AVGVSTVS II. 1698.

cum sex millibus metabatur, qui octava & nona Septembris, vim sexaginta millium Tattarorum fortiter sustinuit, ut multis suorum amissis, & praeda, quam alibi egerant, igne corrupta, in Pocutiam mox Camenecum recederent. Ad nuncium Tattaros Palatinum Cracoviensem esse aggressos, Rex Leopoli in castra Polona prope Brzezanios venit, praelio certaturus, si copia daretur. Sed cum hostis in agro Camenecensi haereret, & in eum ire ob anni tempus, commeatus inopiam, & simultates inter Polonos & Saxones iam non obscuras, minus opportunum videretur, turbae autem Lituanae Principis praesentiam requirerent, exercitus initio Octobris in hiberna dimittebantur. Antea Rex Polonas & Lituanas copias singulas seorsum lustravit, perplacuitque praesertim equitatus, cultu, armis, equis, ad splendorem usque instructus: & absens in castris Lituanis, graviter offensus, cum in Polonis, Prebendovius, Mariaeburgensis Palatinus, minister ex intimis & familiaris, a Crasnostaviensi praefecto, Palatini Cracoviensis filio, ebrio, durioribus verbis, manu etiam intentata, lacesseretur, ut contumeliam hanc suam habens, ad Saxones, tentoriis ad eos translatis, diverteret, ac in exercitum Polonum vindictam meditaretur. Sed exoratus Rex, patratum facinus iudicio

militari

AVGVSTVS II. 1698.

militari permisit. ZAL. *p. 593. 598. 601. seq. 621. seq. 632-638.*

§. XI. Reversus ex castris quarta Octobris Leopolim, accipit, Electorem Brandenburgicum, Elbingae deditionem imperasse. Erat huic Principi in civitatem vetus ius, ex pactis Brombergensibus, quibus Patri Friderico Wilhelmo concessum, ut eam veluti pignus teneret, donec quadringenta imperialium nummorum millia praestarentur. Sed neque civitas fuit tradita, neque pecunia soluta, licet Fridericus Wilhelmus centum millia remitteret, ut tandem filius, post quadraginta fere annorum moram, Regibus & Republica ea de re saepius frustra appellatis, possessionem sibi vindicaret. Decima quarta Octobris, ante primam lucem, legatus generalis Brandius copias urbi admovebat, ac deditione nequicquam postulata, spatium aliquot dierum concedebat, ut interea de illo negotio ad Regem & Electorem nuncii mitterentur. Redux ultima Octobris, cum maiori militum numero, ab oppido Hollandino, quo recesserat, Brandius, novam moram ad duodecimam Novembris permisit, quo tempore, quicquid ad obsidionem necessarium advehebatur, ut ante constitutum diem duodequinquaginta tormenta & duodecim mortaria in suggestis starent, & civitas cum ad impetum faciendum, parata essent

T omnia,

AVGVSTVS II. 1698.

omnia, metu praeſentis mali, auxilii ſpe nulla, decima Novembris, quod Brandius duodecimam expectare nolebat, deditionem ſubiret. ZAL. *p. 644-651. 654-672.* Antequam Elbinga in poteſtatem Electoris conceſſiſſet, Rex Varſaviam ad Senatus conſilium feſtinabat, in quo civitate interea occupata, decernitur, ut negotio hoc ad externos Principes pacis Olivenſis ſponſores, relato, cum Electore compoſitio ante arma tentetur. ZAL. *p. 673. 702.*

§. XII. Prius Lituani motus, non quidem plane ſedantur, in aliud tamen tempus, gravius erupturi, proferuntur. Confluxerat nobilitas prope Grodnam, ad efficienda, quae nuper in Vilnenſi conventu ſancita, & exercitus ab expeditione Turcica redux haud longe metabatur, ne exauctoraretur proviſurus: quod eo ardentius flagitabat nobilitas, quia Sapihis addictior, horum poteſtatem fulciebat. Ingreſſus eodem tempore magnum hunc ducatum, cum parte copiarum Saxonicarum, pro hibernis, Flemmingius, concordiam commendare non omiſit, quam ut reſtitueret, Rex duodeviceſima Novembris Varſavia in Lituaniam profectus. Occurrit ei in via, Grodnam verſus, Flemmingius, ſe & Epiſcopo Vilnenſi, Brzoſtovio, arbitris, decima ſeptima Decembris transactum eſſe referens, his potiſſimum conditionibus,

AVGVSTVS II. 1699.

nibus, ut reliquis copiis ſtatim dimiſſis, bis mille ducenti nonaginta pedites, mille centum quadraginta dimachae, & pauci more Hungarico militantium, retinerentur; omnes ſtipendia debita, ad unius anni mercedem redacta, acciperent; de ſcribendo novo exercitu, in futuris comitiis conſultaretur; ac Ducum poteſtas, tum alia, ad iura Polonis aequata exercerentur. ZAL. *p. 709-723.*

§. XIII. Fuit parum ſtabilis reſtituta, ut videbatur, Lituana tranquillitas, magis firma pax, Carolovicii in Sirmenſi Sclavoniae tractu, viceſima ſexta Ianuarii a. 1699. cum Turcis confecta. Coeperat de illa inter foederatos Principes & communem hoſtem, anno ſuperiore agi, Regis magnae Britanniae & Belgarum legatis, conciliatoribus: adfueratque Poloniae nomine Palatinus Poſnanienſis Stanisl. Malachovius, cuius praecipua cura, ut omne illud quod Michaelis tempore amiſſum, reſtitueretur. Nec fruſtra ab eo laboratum; Ottomannidae enim Cameneco, & quicquid in Podolia & Ucraina tenebant, nullum ſibi in Coſacos imperium vindicaturi, ceſſerunt; repetito, quod iam olim ſaepius promiſſum, Polonorum terras incurſionibus & rapinis Tattarorum haud infeſtatum iri. Vix tamen hae ac aliae minoris momenti conditiones convenerant, cum Tattari Ruſſiam populati, Turcis facinus

AVGVSTVS II. 1699.

nus excusantibus, quod legatus pacem subscribere tardasset; captivi tamen dimissi ac in auctores incursionis animadversum. ZALVS. *p. 628. 740. 764-768.* ZINCKII *collect. foederum P. III. p. 1173.* SCHMAVSII *Corp. iur. gent. acad. T. II. p. 1133.*

§. XIV. Domesticae quieti, in comitiis decima sexta Iunii inchoatis, prospectum, quibus ea de causa pacificationis nomen. Regis enim imperium, Religio & iura publica lege roborata, & copias Saxonicas quarum praesentia animos commoverat, ex regno deducere promissum. Diploma electionis a Primate & nunciorum Mareschalco subscriptum ac pacta conventa constitutionibus inserta; ne quis de civium consensu, aut conditionibus, quibus Princeps regimen suscepit, dubitaret. Dies, quo stipendia debita praestarentur, decretus, & foedera militaria vetita: neque Elbinga silentio transmissa, de qua cum Brandenburgico Electore amice agere placuit. CONST. *a. 1699. p. 1. seq. 27. 29. 31. 32. 37.* ZAL. *p. 724-729. 883.* Mense Augusto, Rex in Saxoniam profectus, quo absente, Varsaviae, Primate praeside cum Electoris legatis de Elbingensi controversia congressus habiti, qui per dissensionem interrupti, dein repetiti, duodecima Decembris finem, novo pacto sortiebantur. Elector Elbingam, omni in civitatem ex pignore

AVGVSTVS II. 1700.

pignore iure abolito, prima Februarii sequentis anni reddere spopondit, cui vicissim trecenta imperialium millia, trium mensium, post prima comitia, spatio, Varsaviae numeranda, ac in summae huius securitatem gemmae aliquot ex Regni Thesauro promissae: addita facultate, ut si pecunia constituto tempore non repraesentaretur, ipsi liceret, agrum Elbingensem occupare, eundemque cum gemmis tenere, donec soluta esset. Constituto die a. 1700. dum excedit praesidium, civitas iis, quibus id negotii mandatum, & inter quos princeps, Episcopus Varmiensis Andr. Zaluscius, a legatis Electoris traditur, qui vicissim promissas gemmas recipiunt. ZAL. *p. 888-899.* ZINCKIVS *l. c. part. IV. 449.* LAMBERTI *Comment. T. I. p. 92.* SCHMAVS. *l. c. p. 1137.* Tum civitas se obstrinxit ad summam Electori solvendam quinquaginta nummorum imperialium millia conferre; praesidio trecentorum peditum & triginta equitum, sub praefecto strenuo & militia bono, instructam esse, illudque urgente periculo ad duo millia augere; Rege, Republica, & Ordinibus Prussiae insciis deditionem haud facere; ac maiorem religionis Catholicae rationem habere. ZAL. *p. 902.* LAMBERTI *l. c.*

§. XV. Eodem anno, quo Elbinga sine armis recepta, bellum coepit, Poloniae post multas

AVGVSTVS II. 1700.

multas clades paene exitiosum, quod neque externum neque civile diceres, sed ex utroque mixtum. Rex iurisiurandi memor, quo amissa quaecunque recuperare, obstrictus, vertit in Livoniam animum, olim in Polonorum, tum in Svecorum ditione, provinciam. Tempus, quale nunquam opportunissimum, Rege Sveciae Carolo XII. duodeviginti annorum iuvene, regnandi & militarium artium per aetatem rudi, & cui bello Danico distracto, aliud a Moscis imminebat. In Livonia modica praesidia, aegri incolarum animi, & ex pacis fiducia securitas, unde Patculius celebre ea tempestate & infelix nomen, transfugerat, ut Regi faciles successus, avidos novarum rerum cives, & in eius imperium pronos persuaderet. Neque causae, quibus arma provocata, deerant: pax Olivensis non uno modo laesa; molimina adversus liberam in Polonia Regum electionem; vis & damna Duci Curlandiae, Principi clienti illata, commercia mari turbata, ac in eius iniuriam, fines Livoniae extensi; Livoni iuribus suis exuti, & dure habiti; navigatio portum Polangensem versus impedita; transitus Hornii a. 1678. inscio Rege & Republica per Samogitiam in Brandenburgicam Prussiam, & damna in itinere facta; nova telonia instituta, & Rex Daniae, foederatus, armis petitus. Non

retulit

retulit Rex de bello ad ordines, ne vulgaretur res, ad cuius primum successum, magnum momentum allatum iri credebatur, si lateret. Consulti tamen, qui in aula, Senatores, & inter hos Primas, probarunt, neque de consensu Reipublicae dubitatum, modo initia ex sententia evenirent. Februario mense, Flemmingius copiarum Saxonicarum generalis legatus, cum octo circiter millibus, lacessitus, a Svecis, Livoniam ingreditur; Rigam, obsidet; Coberense munimentum prope urbem expugnat, & aliud propugnaculum ad Dunae ostium, cui Dunamundae nomen vicesima quinta Martii deditionem subigit, cum post primum impetum reiectus, alterum pararet. LIVONICA *fasc. I. p. 3-50. fasc. II. p. 24. seq.* LAMBERTI *Comment. T. I. p. 64-66. 69. seq. Comment. de ultimis in Polonia motibus. p. 7-9.* Postea Flemmingius Varsaviam redit, copiis ad Rigam relictis, quae cum urbi Sveci subveniunt, cis Dunam se recipiunt, & prope illum, in munitis castris auxilia opperiuntur. Aderat cum illis ipse Rex, qui exercitum duodecim millium trans flumen duxit, ac Vellingium, cui decem millia erant, post binos congressus cedere coëgit. Tum Riga iterum obsidione cincta, quam Rex modico pilarum igniariarum & candentium globorum numero immisso, Septembri solvit,

AVGVSTVS II. 1700.

 Koken-

AVGVSTVS II. 1700. Kokenhuſum autem, ductu Steinavii ſummi militiae praefecti, poſt ſtrenuam defenſionem, honeſto praeſidiariis conceſſo abitu, die octava Octobris, deditione cepit. Dein Vellingium, certaturus fruſtra ſecutus, copias cis Dunam, per Curlandiam & Lituaniam in hibernis locavit. LIVONICA *Faſc. I. p. 53. Faſc. IV. p. 23. 52.* PARTHENAY *hiſt. Aug. II. T. II. p. 126-136.*

§. XVI. Interea turbari iterum Lituania, odio inter Sapihas eorumque adverſarios, quod conditionibus tolli non potuerat, gliſcente. Illi enim imminutam auctoritatem tum alia aegre ferentes, praeſens auxilium a ſolis armis ſperabant: quibus iuncti contra eos Lituani multa atrocia, quae admiſiſſent, obiiciebant. Accidit, ut ardente bello Livonia, nobilitas Lituana, adverſus externam & domeſticam vim armata conflueret, ſibique ſupremum praefectum, Michaelem Principem Wiſniovecium imponeret. Sapihae parari vim in ſe rati, cum amicis, clientibus, ac militibus, ut novem circiter millium eſſet exercitus, ad Vilnam conſederunt, Lituana nobilitate viginti millium Olkinukos ſeptem inde milliaria, decima tertia Novembris adveniente: cum miſſus a Rege Referendarius Regni Io. Szembeck fruſtra de concordia egiſſet, poſt quem eandem operam Vilnenſis Epiſcopus, Brzoſtovius,

AVGVSTVS II. 1700. nullo ſucceſſu ſuſcepit. Morae enim impatientes Sapihae, motis caſtris, primi pabulatores Lituanos aggreſſi, ac duodeviceſima Novembris ad Lepuni vicum, haud longe Olkinukis acris pugna ſecuta, qua cincti undique Sapihae plane profligati fuerunt. Palatinum Vilnenſem, ſupremum Mareſchalcum, & Theſaurarium fuga ſervavit, ſtabuli autem praefectus, Michael, Palatini filius, caeteris fuſis, cum mille & quingentis equitibus, vim adverſariorum ſuſtinens, nulla iam ſalutis ſpe, deditionem fecit: ſequenti die ab exacerbata in eius domum nobilitate, Vilnenſi Epiſcopo & Principe Wiſniovecio nequicquam prohibentibus, multis vulneribus trucidatus. LIVONICA *Faſc. V. p. 4-8.* ZAL. *p. 923-927.* Poſt hanc victoriam Lituani ad Olkinukos conſiſtentes, foedus pro externa & inteſtina tranquillitate ſuisque iuribus firmant; Principi Wiſniovecio praefecturam generalem in biennium prorogant, exercitum eiusque ſtipendia ordinant; Sapihas & quidem Palatinum Vilnenſem eiusque filios, Dapiferum & ſupremum Mareſchalcum, tum Palatini fratrem Theſaurarium cum filio notario caſtrenſi, muneribus & bonis exutos, publicos hoſtes proſcribunt; ac praeter haec alia ſanciunt. STATVTA GENERAL. *Ord. Lituaniae.* CONST. *T. VI. ed. novae.* ZAL. *p. 933-946.*

AVGV-
STVS II.
1701.

§. XVII. Rebus suis afflictis & paene perditis, Sapihae ad Regis tutelam confugiunt, quare tempore comitiorum, mense Maio a. 1701. praeter Primatem, nonnullis ex Senatu & nobilitate iniungitur, ut pacificatorum partes suscipiant, qui dum auctores sunt ut, bonis restitutis, de dignitatibus & muneribus quibus exuti Sapihae, in proximis comitiis disceptetur; Lituani autem, omnem rem suis Ordinibus integram servant, nihil constituitur. Celebratur Octobri Lituanorum conventus Grodnae, Regis nomine magni Ducatus Procancellario Stan. Szczuka, & pro Sapihis, Palatino Siradiensi, Ioanne Pienianzeck, & Succamerario Chelmensi Romanovio praesentibus. Scribuntur conditiones, quibus Sapihana domus in bona, honores & munia restituenda, quasque probaturos se Lituani spondent, si damnis publicis & privatis compensatis, munia intra angustiores terminos coërcerentur, simul Sapihas incusant, Sveeos in suum auxilium evocasse. ZAL. T. *III. p. 43. 52. 93. 97. 99.* Decima septima Ianuarii a. 1702. in comitiis ita transactum, ut ad legum & iurium aequatorum normam, Sapihis pristinus status redderetur, controversiis nonnullis, iudicibus & arbitris permissis. Fuit tamen haec compositio, cuius sponsores Rex, regni Ordines, & Poloni exercitus Duces exstiterunt, irrita, Sapihis,

AVGV-
STVS II.
1701.

his, postquam questi, bona sua igne & ferro vastari, neque exercitum Palatini Vilnensis, qua supremi Ducis, potestati permitti, partes Regis Sveciae aperte amplectentibus. ZAL. *p. 149. 157. 202. seq.* LAMBERTI *Comment. T. II. p. 23.*

§. XVIII. Redimus ad ea, quae conventionem Sapihanam praecesserunt, quorum si temporis ordinem sequimur, primum est, Electoris Brandenburgici Friderici III. regia inauguratio. Is enim, ut pro Duce Prussiae, quo titulo Ipse & Maiores usi, Rex haberetur, duodevicesima Ianuarii a. 1701. Regiomonte, cum ipse sibi & uxori diadema imposuisset, a suo Episcopo, Ursino, in Regem ungebatur. Turbavit res haec Polonos, ne iuribus suis officeret metuentes, quamvis novus Rex iam proximo anno litteris declarasset, salva fore Velaviensia & Brombergensia pacta, dignitatemque Regiam nullum periculum Prussiae Polonae allaturam. Peracta inauguratione, Christoph. Vallenrodius, Comes, Prussiae Brandenburgicae Mareschalcus, Varsaviam legatus venit, ut novam dignitatem Regi nunciaret, qui auditus dimissusque, aulicis saltem Saxonicis, nullis ex Ministris Polonis, praesentibus. Gratulationis officium, Regis, non Reipublicae nomine Christoph. Toviansciùs, Regni Pocillator Regiomonte reddidit, cui praeter priorem & nova

AVGVSTVS II. 1700. nova sponsio exhibita, qua iuribus pactis ac praesenti rerum conditioni, adversus quaevis incommoda provisum. ZAL. *T. III. p. 1. s. 4. 6. 7. 14. seq. 26. seq. 127.* LAMBERTI *Comment. T. I. p. 381. seq.*

§. XIX. Maior neque vanus a Rege Sveciae metus, qui post memorabilem de Moscis ad Narvam, tricesimo Novembris a. 1700. victoriam, arma in Poloniam vertere constituerat. Huius consiliis ut occurreretur, Augustus Februario a. 1701. cum Tzaro Moscorum, Birzas in Samogitia congressus, ubi inter utrumque Principem semotis arbitris colloquia habita, & palam de foedere contra communem hostem ineundo iactum fuit. LIVONICA *Fasc. VII. p. 24. seq.* Secuta tricesima Maii Varsaviae comitia, ut de propulsando, quod finibus imminebat, bello consultaretur, nullo tamen successu, comitiis ante Mareschalci electionem dissolutis. ZALVS. *p. 43.* LAMBERTI *Comment. T. I. p. 634. seq.* Inter quae Rex Sveciae Carolus XII. exercitum suum per Livoniam Rigam duxit, ac undevicesima Iulii Dunam navigiis traiiciens, cis fluvium aciem Saxonum sub Steinavio, post acrem & dubiam trium horarum pugnam, in fugam egit. Post quam cladem munimentum Coberense & Kokenhusum sponte deserta, propugnaculum autem ad Dunae

Dunae ostium, quod eodem tempore cinctum, ad diem vicesimam primam Decembris obsidionem sustinuit, qua facta deditio, praesidiariis, qui ad sexaginta redacti, cum suo tribuno Canitzio, libero & honesto abitu concesso. AVGVSTVS II. 1701. ZALVS. *p. 69.* LIVONICA, *Fasc. VIII. p. 3. seq.* LAMBERTI *l. c. p. 637.* ADLERFELDII *hist. milit. Caroli XII. T. I. p. 132. seq. 176.* Reportata victoria, Carolus statim Curlandiam intrabat, a Primate ne id fieret, pace Regis nomine oblata, frustra rogatus: ac pacem non alia conditione volebat, nisi Augusto ab Ordinibus abdicato & alio in eius locum Rege suffecto. Erat novi generis postulatio, nec audita unquam, post unius praelii felicem successum, exigere, ut cives si bellum nolint, a Principe suo desciscant, & alium sibi imponant. Occupata Curlandia, imperatisque tributis, Sveci in Samogitiam progressi, praeter alia Sapiharum, a quibus in praesidium acciti, bona insidentes. Tum Primas litteris iterum orabat, ut Rex in Livoniam suam rediret, quod Saxones, quos lacessitus insequeretur, iam Regno excessissent. Idem exponebat, quam longe Poloni a Principis sui abdicatione abessent, ut & sola eius cogitatio nefas haberetur; addito, ut tormenta & reliquus belli apparatus Saxonibus erepta, & iam olim Reipublicae donata, redderentur. Sed neque

AVGVSTVS II. 1702. que Primas neque Lituani, misso legato, neque Regni Ministri, datis in eundem finem litteris, hostes sistere potuerunt. LIVONICA, *Fasc. VIII. p. 15-31. Fasc. IX. p. 3. 8.* LAMBERTI *l. c. p. 638. seq. 660.* ZALVS. *p. 46-50. 53. 135.* ADLERFELD *Hist. milit. Caroli XII. T. I. p. 141.*

§. XX. Fortiora ergo quando preces non valebant, paranda erant, quibus hostis, non nisi cum Polonae gentis dedecore placabilis reprimi posset. Rex ut Ordinibus gratificaretur, Saxones dimiserat, solis iam civium subsidiis confisus, quae in Comitiis constitui debebant. Haec vicesima secunda Decembris coepta, quarta Februarii a. 1702. Casimirus Pacius, aegre ferens alium sibi in Mareschalcatu Curiae Lituanae praelatum, abrupit; multum de iuribus non sine insectatione & acerbitate locutus. Antea tamen ad Regem Sveciae, nomine Reipublicae, ex Senatorio & equestri ordine legatio decreta, cui iniunctum, ut exposito, quantum legibus Regis abdicatio adversetur, & quod cives vitam & sanguinem pro suo Principe fundere malint, operam Reipublicae in concilianda pace offerant, ita tamen ut priusquam de ea agatur, Sveci, damna resarturi ex Lituania & Curlandia discedant, & rem tormentariam Saxonicam Polonis, quibus olim donata, restituant. ZALVS. *p. 137. 152. 158. 161.* LIVONICA *Fasc. X. p. 5.* LAM-

AVGVSTVS II. 1702. LAMBERTI *T. II. p. 26.* Negata Regi, ruptis comitiis, parandae defensionis, copia, Sveci per Lituaniam magis diffundi, ac amicitiae tutelaeque obtentu, hospitiis & tributis graves esse, eos qui resisterent pro hostibus habere, igne & ferro coërcendis. Versabantur inter eos fratres Sapihae, Palatinus Vilnensis & magni Ducatus Thesaurarius, cum filiis suis, iam patriae ex vindicta graves, ut eodem tempore, quo mediam se ferret respublica, Lituania belli incommodis affligeretur. In his legationis successus exspectabatur, quam vanam fore, prudentiores providerant. Audita post non unam moram & tergiversationem, quarta Maii, quinque milliaribus Grodna, in vico Dlugovitz, obtinuitque ut Reipublicae, praeter veterem amicitiam, arctius etiam foedus offerretur, si amoto Rege suo, alium elegerit. Hunc operae fructum retulerunt oratores, quibus in oppido Pragensi prope Varsaviam abeundi data facultas, quod Carolus cum Republica sine internunciis quasi coram agere vellet. Praecesserant ab eo gravissimae in Regem Augustum ad omnes Palatinatus literae, quibus electio novi Principis imperabatur, qua peracta copiae finibus excessurae essent. Mox Primati iniunctum, ut in hanc rem nobilitatem quam primum convocaret. ZAL. *p. 159. 171. 172-176. 183. 193. seq. 198. 200. 201.* LIVONICA

AVGVSTVS II. 1702.

NICA *Fasc. X. p. 8-32.* LAMBERTI *T. II. p. 163-171.* ADLERFELD *T. I. p. 209. s. 225.*

§. XXI. Nulla iam pacis spe, ex Senatorum consilio, Regni exercitum contrahere & copias ex Saxonia accire, decernitur, receditque Rex Cracoviam, dum Carolus Varsaviam adventat, qui civitatem praesidio vacuam, vicesima quarta Maii occupans, prope eam, Pragae subsistit. Eo Regis consensu, nona Iunii Primas pacis causa venit, qui tum publice tum semotis arbitris, nullo tamen commodo, auditus, quod Carolus in Augusti abdicatione persisteret, quem obfirmasse Primas arguebatur. Antea nobilitas in hostem evocata, quo armata sub Korczynum undevicesima Iulii adesset, eodemque tempore ex Saxonia veniebant copiae, ut Rex suorum quindecim millium haberet exercitum, cum quo ad nuncium Svecos in se tendere, Cracovia movens, ad Chissoviam substitit, Carolo cum duodecim millibus eo progrediente. Adfuit sub praelii initium Hieron. Lubomirius supremus Dux cum parte Poloni exercitus, cui locus ad dexteram alam Saxonum contigit, quam ipse Rex curabat. Pugnatum undevicesima Iulii, a prima ad quintam horam, primis cedentibus Polonis, quorum exemplum dextera ala Saxonum secuta, magis tamen mutua diffidentia, quam quod vi pulsi, illis ne Sveci & Saxones

AVGVSTVS II. 1702.

Saxones in se arma iungerent, his ne Poloni a tergo se invaderent metuentibus. Polonorum pauci admodum desiderati, Saxonum tum caesorum tum sauciorum fere duo millia, & mille cum septingentis capti, machinae duodequinquaginta & cuncta impedimenta victori cesserunt: cui mille circiter & ducentis aut interemtis aut sauciis, non incruenta fuit victoria, imo ob mortem Ducis Holsatiae, Regis Sveciae per sororis matrimonium affinis, luctuosa, qui ipso praelii initio glande ex minori machina, cui a falcone nomen, occubuit. ZAL. *p. 191. 219. 220. 222. 224.* COMMENT. *de ultimis motibus in Pol. p. 14-17.* LAMBERTI *T. II. p. 172.* ADLERFELD. *T. I. p. 231. seq. 244. seq. 252-257.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 35-39.*

§. XXII. Post hanc cladem Rex statim ad Cracoviam dispersas collegit copias, quibus cum octo millia ex Saxonia iungerentur, maiorem quam ante pugnam effecit exercitum, quem Sendomiriam versus duxit, hoste post eius abitum, Cracoviam sine defensione occupante. Sendomiriam nobilitas, Korczynum evocata, recesserat, quam Rex, in commune consultaturus sequebatur. Aderant minoris Poloniae Palatinatus, & ex maiori Siradiensis, Ravensis & Lanciciensis, qui vicesima secunda Augusti, pro Religione, Rege & libertate foedere se constringunt illud-

AVGVSTVS II. 1702. illudque iureiurando firmant; abſentes ex maiore Polonia, Lituanosque ut accedant per legatos invitant; novos ad hoſtem oratores de pace, ſimul conſiliarios qui cum Rege de pacis & belli negotiis decernant, legunt; exercitui ſtipendia, rei tormentariae ſumtus, & Ducibus donativum conſtituunt; ac quicunque partes Svecicas amplexuri, patriae hoſtes declarant, qui iam ad eas transierant, Reipublicae iudicio permittentes. ADLERFELD. *T. I. p. 287-302.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 41-43.* ZALVS. *p. 224. 225. 241-245.* COMMENT. *de ult. mot. p. 18-26.* Pridie, quam foedus coaluit, Felix Lipſcius, Palatinus Caliſſienſis, prioris ad Regem Sveciae legationis caput, incuſatus quaſi hoſtem in Poloniam duxiſſet, facto in ipſum tumultu, multis vulneribus conficitur, ex quibus poſt paucos dies obit. Cuius viri innocentiam & quod legatione egregie functus, Rex ſuo teſtimonio firmavit. ZAL. *p. 253. 277.* Novis autem ad Regem Sveciae legatis, qui praeter Maſoviae Palatinum, Stanisl. Morſztynium, tres ex equeſtri ordine erant, mandatum, iterum Reipublicae in concilianda pace operam, iisdem quibus nuper conditionibus, offerre, ac fidem eius, firmam fore compoſitionem, interponere. ZALVS. *p. 259.*

§. XXIII.

§. XXIII. Dum legationis ſucceſſus exſpectatur, nobilitas ad ſua redit, & Rex Varſaviam contendit, ubi coeptum viceſima ſecunda Septembris conſilium, ſequenti die in viceſimam tertiam Octobris, ac iterum in viceſimam ſeptimam Novembris prorogatur. Sveciae autem Rex, poſitis ad Cracoviam caſtris, legatos tum quod non a tota Republica miſſi, tum quod Poloni, ob hoſtilia, quae facerent, pro mediis habendi non eſſent, admittere noluit. Conſilia tamen eius caſus tardavit, cum concitato inter tentoria equo, in terram praeceps, ſiniſtrum femur frangeret. Reſtitutus aliquantum, movit in Palatinatus Sendomirienſem ac Lublinenſem, hiſque tum Ruſſiae ac Volhiniae, gravibus tributis imperatis, nobilitatem ad defectionem a Principe ſuo, adigere laboravit. ZAL. *p. 231. 236. 267. 273. 276. 340. 342-351.* ADLERFELD *T. I. p. 317. 337. 342. 348.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 46.* LAMBERTI *T. II. p. 174. ſeq.* Eodem tempore Auguſtus, coeptum Varſaviae conſilium Thorunii continuavit, ac quinta decima Decembris finiit. In quo maiores Poloni & Lituani ſancita ad Sendomiriam probarunt, ſimul Palatinatibus iniunctum, pro defenſione pecuniam ac militem decernere; & cum ſucceſſus legationis ad Regem Sveciae incertus eſſet, placuit, poſt illius reſponſum,

 novum

AVGVSTVS II. 1703. novum consilium celebrare, in quo vel pax, vel bellum, utrumque ex publico commodo constitueretur. Neque silentio transmittendum, Regem tum novos Regni Cancellarios, And. Chrysost. Zaluscium, Varmiensem Episcopum, maiorem & Io. Szembekium, minorem, creasse. ZALVS. *p. 310. 318. 353. 365. 367.* COMMENT. *de ult. motibus, p. 26.* Antea legatus Gallicus, Heronius, quod bellum & intestina dissidia fovisset, ac hosti auctor fuisset, arma ex Polonia in Saxoniam transferre, iussus, Regno excedere cum nollet, sub custodia Varsavia ad fines deducebatur. ZAL. *p. 229. 230. 307.* LAMBERTI *T. II. p. 686-689.* Pertinent non minus ad a. 1702. motus Cosacorum in Ucraina, a quibus caedibus & incendio saevitum. Compescuit eos Adamus Sieniavius Belzensis Palatinus, Poloni exercitus minor Dux, & concessa Regis nomine facinorum venia, ad obsequium reduxit. ZALVS. *p. 279. 333. 335. 375. 415.*

§. XXIV. Quasi Carolum belli taederet, initio a. 1703. pacem Polonis offerebat, modo Primas locum deligeret, ubi libere de ea agi posset, armorum societate in communem hostem & provinciis ipsi eripiendis, in praemium operae oblatis. Haec dictu speciosa infestius tegebant consilium, Ordines pacis vocabulo, in Regem suum & Moscos concitare, ac Rempublicam tum intestino tum externo

externo bello premere. Primas hostis mentem intelligens, nec ipse ab ea diversus, Senatores, & Reipublicae de pace legatos, ad decimam quintam Februarii Varsaviam convocabat: quo, contra fas, ius Regium usurpavit, graviter ea de causa a Principe obiurgatus, qui consilium magnum die sexta decima Martii, se coram habendum, indixit. Aderant tamen Varsaviae unus & alter, qui conventiculum suum ad vicesimam septimam Martii prorogabant. Longe frequentius ex Senatoribus & Palatinatuum nunciis fuit consilium magnum Mariaeburgi constituto die inchoatum, quodque Lituanorum foedus pro suo Principe, praecesserat. Ibi Rex & ordines mutuis sacramentis pro defensione Reipublicae a Svecorum vi se iungunt; in hos nobilitatis expeditionem, tum comitia extraordinaria duarum hebdomadum decernunt; hostium partibus addictos, si pertinaces, perduelles, fama, dignitatibus & bonis multandos declarant; congressum Varsaviensem irritum habent, & missos ex conventu Sendomiriensi de pace legatos, munere suo defungi, hortantur. ZALVS. *p. 235. 385-387. 390. 393. 406. 419. 439. 450. 453.* COMMENT. *de ult. mot. p. 27-37.* LAMBERTI *T. II. p. 708-710.* ADLERFELD. *T. I. p. 350. seq. p. 361. seq.* Mansit Primas Varsaviae, quanquam Mariaeburgum AVGVSTVS II. 1703. ad

AVGV-STVS II. 1703.

ad consilium vocatus, conventum tamen suum, absentibns cum quibus ageret, habere non potuit. Venit eo, Aprili, Sveciae Rex, & post colloquium cum Primate, Pragae oratores Reipublicae, decima sexta audit, qui sola hac conditione pacis spem obtinent, si Rege amoto, alius in eius locum suffectus fuerit. Tum Carolus Praga movens, Saxones sub Steinavio ad Pultuscum in Masovia prima Maii caedit, ac Thorunium, cui praesidium Saxonicum sex millium impositum, progreditur. ZALVS. *p. 443. 454. 459. 465.* EXPEDIT. *Car. XII. p. 51.* ADLERFELD. *T. I. p. 375. 380. 383. seq.*

§. XXV. Dum hostis Thorunium obsidet, Lublini comitia extraordinaria, in diem undevicesimam Iunii indicta, habentur, in quibus ordines abdicationem Regis, lege lata, detestantur; iusiurandum pro eius Maiestate ad Sendomiriam sancitum probant; quaedam adiiciunt, utque ab omnibus praestetur, exigunt; ac iis qui in Svecorum partibus, sex hebdomades indulgent, antequam iis poena perduellionis irrogetur. Quare cum caeteris, Primas qui aderat, conceptis verbis iuravit, se Svecos in Poloniam non arcessivisse, contra Regem nihil molitum, neque moliturum unquam. Simul in hostes arma, ac pro militum stipendiis, nec non ut Regi Prussiae pecunia, qua olim Elbinga oppignerata praestaretur, tributa decreta fuerunt. CONSTIT. *a. 1703. p. 4. tit. Oświądczenie. p. 3. tit. Pospolite. p. 6. tit. Obrona. p. 7. tit. Podatek. p. 9. tit. Záplata. p. 12. Eliberatio.* ZALVS. *p. 502. seq.* COMMENT. *de ultimis motibus. p. 39. seq.* LAMBERTI *T. II. p. 733. seq.* ADLERFELD. *T. I. p. 413. 428.*

AVGV-STVS II. 1703.

Peracta sine ullius intercessione comitia, dissensionis causa evaserunt, qua illorum numerus auctus, qui externi Principis consiliis, adversus patriam suum addixerunt studium. Cum enim, qui ex Posnaniensi & Calissiensi Palatinatibus venerant, quod rupto suo conventu non rite missi, locus in comitiis negaretur, induxit hos Palatinatus Primas, ut nona Iulii Svedae seorsum foedus, Petro Bronissz Pizdrensi praefecto, Mareschalco, inirent, Religionem catholicam, Regem Augustum II. Regni & Lithuaniae iura tuituri. Intellexerunt statim plurimi honestis nominibus malum aliquod tegi, auxitque suspicionem Carolus, qui scita Lublinensia arguens, foedus hoc unice probabat, pacem auxilia & tutelam offerens. Qua de causa Rex monuit, ut vinculo hoc dissoluto, omnes ad ea quae Lublini sancita, se componerent. ZALVSC. *p. 481. 504. 517. 540.* COMMENT. *de ult. motib. p. 47. seq.*

§. XXVI. Thorunium vero, quod fine Maii obsideri, & vicesima quarta Septembris tor-

AVGVSTVS II. 1703. tormentis ac pilis igniariis oppugnari coepit, decima tertia Octobris per deditionem, victoris arbitrio se permisit. Inde praesidio, quod ad mille & octingentos integros redactum, reliquis aut absumtis aut decumbentibus, captivitas subeunda. Urbs, armis, & omni apparatu militari traditis, munitionibus, muris etiam & turribus passim disiectis, nudata, & grandi pecunia multata fuit. ZAL. *p. 571.* ZERNECKII *Thorunia oppugn. p. 152-195.* ADLERFELD. *T. I. p. 404. 420. T. II. p. 16. 34.* Post Thorunium, Elbinga defensioni impar, hostes duodecima Decembris recepit, poena non minus ac si restitisset irrogata, quam grandi pecunia luit. Cuius ager paulo ante, a Rege Prussiae occupatus, quod summa, quae ex oppignerata olim civitate debebatur, constituto tempore numerata non esset. Miles autem Svecus, toti Prussiae Polonae, non minus hibernis, quam tributis gravis, Gedano haud immuni, quae in hoc ante alias felix, quod pecunia libertatem redemerit & in illa rerum conversione, pristinum statum servaverit incolumem. Rex, relicto Elbingae praesidio, sedem sibi per hiemem Heilsbergae in Varmia legit. ADLERFELD. *T. II. p. 53-64.* Hoste his successibus in dies validiore, Augustus ex Senatorum consilio, Thomam Dzialinium, Culmensem Palatinum, ad Tzarum Moscorum pro foedere mittit, quod tricesima Augusti a. 1704. Narvae in Esthonia his legibus componitur; ut bellum adversus Regem Sveciae, usque ad pacem, ab utroque foederato una ineundam, continuetur; Tzarus quaecunque in Livonia hosti erepturus, Polonis, si ea olim tenuerint, ultro reddat; Idem duodecim millia peditum, suis stipendiis, cum omni apparatu, per totum belli tempus in auxilium mittat; ac singulis annis, quamdiu Sveci in Polonia, Regni & Lituano exercitui, modo ambo viginti & unum mille ac octingentos equites, pedites ducentos supra viginti sex millia efficerent, duos florenorum Polonorum milliones solvat; Poloni vero, quam primum hostem suis terris exegerint, bellum in illius provincias transferant. ZALVS. *p. 564.* CONFIR. GENERALIS *foed. Sendomir. a 1710. p. 50-52.*

AVGVSTVS II. 1704.

§. XXVII. Annus 1704. agitatum a Carolo XII. in Augustum II. consilium perfecit, Polonis qui illius partibus se addixerant, iuvantibus. Caput erat Regni Primas, foederatorum in Posnaniensi & Calissiensi Palatinatibus opera usurus, quamvis, cum artes intelligerentur, multi in iisdem Palatinatibus, societatem hanc publica contradictione aversarentur, quicquid acturi, irritum declarantes. Neque deerant, qui Iacobo Sobiescio Regiam dignitatem, quasi iam vacuam,

AVGV- am, destinarent, pro quo Rex Sveciae arma
STVS II. in eos, qui ipsi adversi, promittebat. Blan-
1704. dum tamen pacis nomen, tributorum quibus ab hostibus exhauriebatur Polonia, finis, & persuasio, posse utrumque salva Augusti maiestate effici, induxit aliquos Palatinatus, ut Varsaviam nuntios mitterent, quo Primas ad vicesimam quartam Ianuarii conventum edixerat. Aderant ex Posnaniensi, Calissiensi, Lenciciensi, Brestensi Cuiaviae, Iunovladislaviensi, Plocensi, Ravensi, Podlachiensi Palatinatibus, Vielunensi, Dobrinensi, & Masoviae terris, & praeter Primatem novem Senatores, ex hostis arbitrio consultaturi, qui non solum civitatem praesidio, sed & itinera tenebant, ut abitus, nisi confecto negotio, negaretur. Missi pariter a Rege Sveciae legati, voluntatis suae interpretes, & qui studia, si forte languerent, accenderent. Initio, novo se vinculo praesentes constringunt, Petro Bronisz, eodem, qui Palatinatibus Posnaniensi & Calissiensi praeerat, Mareschalco. Inquiritur in acta Augusti, non sine acerbis in eum vocibus, idque impune, nemine Regis sui causam tuente: cui pari temeritate regnum abdicatur, exercitu Saxone publico hoste, & Polonis qui Principi fidem servaturi, perduellibus habendis. ZALVS. *p. 579. 581.* LAMBERTI *Comment.* T. *III. p. 332. 357-360.* COMMENT.

MENT. *de ult. motib. p. 55-124.* FOEDVS GENERALE *Varsaviens.* ADLERFELD. *T. II. p. 65-68. 73.* AVGVSTVS II. 1704.

§. XXVIII. Nondum eo res deducta erat, patebat tamen quo foederatorum Varsaviensium, sic enim appellamus, qui se Varsaviae coniunxerant, molitiones tenderent, cum in consilio magno Cracoviensi, duodecima Februarii patriae hostes, & maiestatis rei iudicarentur. Ultima autem illius mensis die, Iacobus Sobiescius, quem Regni candidatum modo memoravi, in Silesia haud longe Vratislavia interceptus, in Saxoniam deducebatur, fratre Constantino sua sponte comite, & custodiam libertati praeferente. Nihilominus Primas, secunda Maii, interregnum, & electioni novi Regis undevicesimam Iunii edixit. Non tulerunt hoc nefas Ordines, qui a Rege convocati, ad Sendomiriam acta Varsaviensis conventiculi detestantes, novum foedus usque ad pacem duraturum, pro Augusto II. contra externos & domesticos hostes sanciunt; candidatum qui regnum quasi iam vacuum petiturus, aut illud recepturus, Primatem, Posnaniensem Episcopum, Mareschalcum eius consiliarios, & quicunque ad futuram electionem missi fuerint, publicos hostes, maiestatis reos, & dignitatum ac honorum exsortes, declarant; in eorum numero & reliquos qui Varsaviae fuerint Senatores,

AVGV-STVS II. 1704. tores, nisi intra quindecim dies partes deseruerint, habent; Regem ut ad arma nobilitatem convocet, orant; defensionem a Svecorum vi decernunt, & exercitus ad fortia excitant; foedera cum vicinis probant, & fines per pacem imminui vetant. His constitutis, Rex in pacta conventa & leges, Mareschalcus, Senatores, & equites in foedus iurant, adscriptis singulorum nominibus, inter quos & illorum Palatinatuum & terrarum nuncii, qui suos Varsaviam miserant: quod certissimum argumentum displicere, quae ibidem in Regem acta. Hoc est istud foedus, quod Rempublicam continuit, & Augustum II. fortiter constanterque tuendo, regno servavit. COMMENT. *de ult. motib. p. 125-176.* LAMBERTI *T. III. p. 361. 367. 372.* FOEDVS GENER. *Sendomiriense.*

§. XXIX. Iam prima hostis cura, ut foederatorum Varsaviensium partes augeret, modo promissis, modo minis, modo vi utens, ipseque Carolus, fine Iunii ex Prussia cum exercitu propius Varsaviam movit, electionem novi Regis armis fulturus. Destinaverat huic dignitati, Palatinum Posnaniensem, Stanislaum Lesczczynium, a quo alienus Primas, Hieronymum Lubomirium Cracoviensem Castellanum, & supremum exercitus Ducem, fovebat. Protracta electio in diem duodecimum Iulii, quo Episcopus & Pala-

Palatinus Posnaniensis, tres Castellani, Lituaniae Thesaurarius & quadraginta circiter nobiles ex iis Palatinatibus, qui Sendomiriensi foedere accesserant, in campum venerunt, Primate, Castellano Cracoviensi, & Palatinis Podlachiensi & Siradiensi, qui in urbe remanserant, absentiam excusantibus. Aderant & legati Svecici, Hornius & Vachschlagerus, negotii finem urgentes, tum multi nationis huius praefecti militares, & statio septingentorum peditum equitumque. Foederis Mareschalcus Bronisz id muneris & in electione gerebat, quam differri frustra conabatur. Neque contradictio, qua nuncii Palatinatus Podlachiae intercesserunt, obstitit, quo minus, sub solis occasum, Vlad. Bronicovius, ex Palatinatu Posnaniensi, suum Palatinum nominaret. Id ab eius amicis & clientibus faustis acclamationibus exceptum, & Episcopus Posnaniensis, Stanislaum Lesczczynium, Regem Poloniae renunciavit: Podlachiensibus in contradictione perstantibus, & Mareschalco multum indignante. Reditum vesperi, praelucentibus facibus, in urbem, ubi sequentibus diebus Primas & alii qui electioni non interfuerant, Stanislaum Regem coluere, nullis cum eo praeter receptum morem pactis conventis intercedentibus. Ita Rex Sveciae, Polonis novum Principem imposuisse credidit, cui digni- AVGV-STVS II. 1704.

AVGVSTVS II. 1704. dignitatem non litteris tantum, ſed etiam coram inter Varſaviam & oppidum Blonie gratulatur, Stanislao in via occurrente. Additus legationis honor, ingreſſique magno apparatu undetriceſima Iulii Varſaviam, Hornius, Vachſchlagerus & Palmbergius, ut peracta ſalutatione, pacem & ſocietatem in hoſtes conſtituerent. ADLERFELD. *T. II. p. 123-138.* COMMENT. *de ult. motib. p. 177-205.* LAMBERTI *T. III. p. 387.*

§. XXX. Longe alia erat Reipublicae mens, quam externo Regi, iure victoriae agenti, cum Sendomirienſes foederati, totam electionem irritam, qui eam foviſſent ac perfeciſſent, patriae hoſtes & perduelles, una cum electo dignitatibus & bonis exuendos, declararent. Papa Regem Auguſtum ſolatus, Primatem graviter increpatum ad dicendam cauſam Romam evocabat, & Ordines, ut Principem fortiter tuerentur, hortabatur. Rex autem, Carolo in Ruſſiam digreſſo, propere ex Palatinatu Belzenſi Varſaviam movit, aemulum ſuum intercepturus, qui paulo ante adventum, ad Regem Sveciae, & Primas Gedanum evaſit. Epiſcopus Poſnanienſis pedibus aeger, captus & Romam miſſus, ut poenam ſubiret, ac legati Svecici, qui ſe in arcem receperant, cum quingentis praeſidiariis ſuae nationis, facta deditione, decima quinta Septembris poteſtati victoris ſe permiſerunt: cum ſexta illius menſis, Leopolis ab hoſte, impetu capta fuiſſet. LAMBERTI *Tom. III. p. 388-400.* CLEMENTIS *XI. epiſtolae p. 231. ſeq. p. 278.* ZALVS *T. III. p. 607.* ADLERFELD. *T. II. p. 243-264.* Interea novas copias ex Saxonia Schulenburgius adduxerat, a quo Sveci ſub Meierfeldio in maiore Polonia conſiſtentes poſt minorem conflictum, Thorunium recedere coacti. Iunctus Regi exercitus circa Varſaviam ad Bugum & Viſtulam metabatur, cum Brandius & Patculius Poſnaniam quam hoſtis inſidebat, cingerent. Regrediente ex Ruſſia cum Stanislao Carolo, ſolvitur Poſnaniae obſidio & Rex Varſavia cum equitatus parte Cracoviam, Schulenburgius cum cohortibus duodecim & quatuordecim alis in maiorem Poloniam tendit. Carolus, omiſſo Rege, Schulenburgium cum ſolo equitatu usque ad vicum Puniz, in Poſnanienſi Palatinatu prope fines Sileſiae inſequitur. Pugna ibi octavo Novembris, & fuſis equitibus Saxonicis, ſolus pedes quinque hoſtium impetus ſuſtinuit, ut nocte praelium dirimente, ſalvus in Saxoniam rediret, quem hoſtis in Sileſiam quatuor a Viadro milliaria fruſtra ſecutus. Tum Sveci, deletis in reditu duobus Coſacorum millibus, per maiorem Poloniam, in hibernis locati, horumque Rex ad oppidum Ravitz in Sileſiae finibus,

AVGVSTVS II. 1705. bus, usque ad Augustum mensem sequentis anni substitit. ADLERFELD. *T. II. p. 269-363.*

§. XXXI. Non solae externi Regis victoriae, sed & ciuium dissidia, mutuis caedibus & populationibus affligebant Poloniam: irrita Reipublicae opera, quae distractos frustra revocabat. Augustus fine anni 1704. in Saxoniam, ut nova belli, iam necessarii, pararet subsidia; inde ob valetudinem, pede altero affecto, ad Carolinas thermas profectus, publicam salutem Ordinibus commendabat: Carolo finem calamitatis, si omnes sub Stanislai imperium concederent, secus, quae in bello ultima, ostentante. Ut etiam quo in pacem ferretur studium probaret, legatos se de ea missurum pollicitus, quam ob rem Primas conventum ad undecimam Iulii a. 1705. Varsaviam indixit, qui, quod infrequens admodum, in duodevicesimam prorogatus, quatuordecim saltem nunciis praesentibus coepit, ac congressus Mareschalcus, memoratus saepe Bronisƶius, creatus. Primas Gedani agens aberat, cui tanquam praecipuo turbatori, & Regi suo contumaci, summus Pontifex omnem muneris sui usum, ac praeter eum Archiepiscopo Leopoliensi, & cunctis Episcopis, Stanislao regium diadema imponere, interdixit. Ut autem conventus ille a vi tutus esset, tres legiones equestres Svecicae sub generali legato Nierotio,

AVGVSTVS II. 1705. tio, ad Varsaviam locatae, quae ultima Iulii contractas ex Polonis, Lituanis & Saxonibus decem circiter millium copias, post acre sex horarum praelium caedere coëgerunt, Peiculio legato generali Saxonico capto. Post hanc pugnam Stanislaus, cum oratoribus Svecis, iisdem, qui proximo anno missi fuerant, vicesima prima Augusti Varsaviam venit, Carolus vero, relicto cum tredecim legionibus in maiore Polonia prope Silesiae fines, Rheinschildio, ad Blonie metabatur: cuius nomine postulatum, ut Stanislaus Rex inauguraretur, antequam pax conveniret. Inde factum, ut quarta Octobris, Ipse & eius uxor Catharina Opalinia, a Constant. Zielinio, Leopoliensi Archiepiscopo, Varsaviae diademate decorarentur, novis fabricatis insignibus, cum ea quibus Reges uti solent, Cracovia alio deportata fuissent. Peractis his solennibus, pax Olivensis firmata, & foedus in Augustum ac Russorum Tzarum constitutum, donec ille Regno cesserit, & ambo illata damna reparaverint; quibus alia, de modo continuandi belli, de restituenda domo Sapihana, de religione, mutuis civium commerciis, vectigalibus & moneta, adiecta fuerunt. ADLERFELD. *T. II. p. 406. 437-457. 465-478. 491-497.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 79-83.* ZALVS. *T. III. p. 610-612. 615. 646-649. 667-670. 735. seq.*

AVGVSTVS II. 1705. *seq.* LAMBERTI *T. III. p. 638. 645. 650. 665-670.*

§. XXXII. Antea monuerat Rex ordines, ut Varsaviensi conventu abstinerent; & hi in consilio Brestae in Lituania habito congressus illius auctores, aut eidem adfuturos hostes publicos declararunt nec minus inaugurationi Stanislai Ticocinii fortiter contradixerunt. Post quae, Augustus, ut hostium vitaret insidias, ex Saxonia clam cum tribus comitibus profectus, Gedanum & Regiummontem transiens, ex improviso prima Novembris Ticocinum venit, unde instituto in tesseram constantis fidei, equestri ordine, cui ab alba aquila nomen, Grodnam se confert. Aderat Russorum Tzarus, cuius exercitus auxiliaris sub civitatem metabatur, & ingens Senatorum nobiliumque numerus. Habito consilio, contractum superiore anno cum Tzaro foedus probatum; in aversos a Republica cives iudicia & poenae constitutae; miles ad certum numerum redactus; in eius stipendia & alios sumtus tributa decreta; & ut nummorum penuriae subveniretur, novos cudere concessum. Inter haec publica, non omittenda mors Regni Primatis, Michaelis Radzeiovii, Cardinalis, decima tertia Octobris Gedani defuncti, cuius dignitatem, Rex Ticocinii Stan. Szembekio Episcopo Cuiaviensi contulit, & in eius locum Felician. Con-

Constant. Szaniavium suffecit. ZALVSC. *T. III. p. 644. 659. 708. 726. 748-760.* SAPIEHA *de ordine equit. aquilae albae p. 162.* LAMBERTI *T. III. p. 671.* AVGVSTVS II. 1706.

§. XXXIII. Rex Sveciae, aspera quamuis hieme, motis ab oppido Blonie octava Ianuarii a. 1706. castris, in Lituaniam ducebat exercitum, ut sparsas per magnum Ducatum Russicas copias ex improviso opprimeret, quae sub adventum hostis, in munita prope Grodnam castra contractae. ADLERFELD. *T. II. p. 504. seq.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 86.* Aderat Augustus, qui duodetricesima Ianuarii Varsaviam discessit, ut adventanti ex Saxonia sub Schulenburgio exercitui occurreret. Is viginti circiter millium, in quibus multi recens lecti & Russorum sex millia, ad Frunstadium in Palatinatu Posnaniensi, tertia decima Februarii a Renschildio cui equitum octo, peditum quinque legiones, praelio superatus. Russi ad unum omnes, abiectis quamvis armis, trucidati, solo eorum Duce Vestromirio capto, Saxonum praeter caesos, ultra septem millia in hostium potestatem venisse, horumque quadringenti desiderati, ac mille quadringenti saucii feruntur. ADLERFELD. *T. II. p. 538. seq.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 88.* Augustus post cladis nuncium, ex itinere quod exercitum versus susceperat, Varsaviam redux, Craco-

 viam

AVGVSTVS II. 1706. viam contendit; Carolus magna Lituaniae parte peragrata, in Volhiniam penetrat, igne & ferro tum proceres tum nobiles a Stanislao alienos, persequens, ut qui sponte ipsum colere nollent, vi subigeret. Non tamen sine clade haec peracta excursio, multis frigore, inopia, itineribus, quibusdam & ferro amissis. Motis decima septima ab oppido Zarislovice, haud longe Luceoria, castris, Carolus suum exercitum in Palatinatum Posnaniensem, reduxit, ac ultima Augusti Ravicium ad Silesiae fines venit. Hinc prima Septembris, cum viginti quatuor legionibus multum tamen infra suum numerum deminutis in Saxoniam tetendit, pacis se arbitrum fore ratus, si illas regiones teneret, quarum potissimum subsidiis bellum Augustus sustinuisset. Non fefellit opinio. Data fuit pax a victore, duris legibus, quam in vico, cui vetus Ranstadium nomen, Augusti legati vicesima quarta Septembris receperunt, ut, omissis reliquis conditionibus, Augustus regnum in Stanislaum transferret, hicque Polonis praeesset. Ita de Republica, ipsa inscia, & modo, quem iura vetant, transactum, & novus Rex impositus, quem non elegerat, imo quo minus eligeretur antea intercesserat. ADLERFELD. *T. II. p. 550. seq. T. III. p. 3. seq.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 92-105.* LAMBERTI *T. IV. p. 258. seq. p. 273.* COM-

COMMENT. *de ult. mot. p. 237. seq.* Non tamen in Polonia arma cessabant, ubi Rex exercitum ex Polonis, Saxonibus & Moscis contractum, in hostes prope Calissium duxit. Erant Svecorum septem circiter millia sub Mardefeldio & partium illarum Poloni & Lituani ad duodecim millia, Palatino Kioviensi Potocio, & Sapiha magni Ducatus notario campestri, praecipuis praefectis. Pugna undetricesima Octobris, trium paene horarum, qua hostes profligati, ut Svecorum paucos admodum equites fuga servaret, omnibus fere aut caesis aut cum ipso Mardefeldio captis. Polonorum Lituanorumque sex millia, cum Palatino Kioviensi, Regis potestati se permiserunt, idem a trecentis Svecis qui civitati Calissiensi praesidio impositi, quique eo ex praelio se receperant, factum. Haud licuit Regi hac victoria uti, pace in Saxoniam avocatus, quo Varsavia initio Decembris abiit. ZALVS. *T. III. p. 787. seq.* ADLERF. *T. III. p. 76-80. 105.* AVGVSTVS II. 1707.

§. XXXIV. Minime ad se Respublica pertinere credebat pacem, inscia se, contra praecipua iura, Regi suo in Saxonia, extortam: quamobrem in conventu Leopoliensi, cui Primas Stan. Szembek & Mareschalcus Stan. Doenhofius praeerant, septima Februarii a. 1707. firmato Sendomiriensi foedere sancitum, non alium ferre Regem, nisi libero Ordi-

AVGVSTVS II. 1707.

Ordinum consensu electum. In consilio, Martio mense ibidem habito, foedus cum Russorum Tzaro, adversus communes hostes roboratum: cuius copiae per Lituaniam & Poloniam, usque in Russiam & fines Silesiae sparsae, eos qui adversarum partium, in hostium numero habebant, Archiepiscopo Leopoliensi Zielinio in captivitatem abducto. Secutus alius congressus, Lublini vicesima tertia Maii, in quo ad nonam Iulii consultatum, ac promulgato interregno, Senatores & nobiles vocati, ut in eadem civitate undecima Augusti adessent, quod de patriae defensione, & electione Regis agi deberet; fatentibus simul Ordinibus, Augustum, iuribus salvis, sine omnium consensu, extra comitia regnum abdicare non potuisse: utque adeo optimo Principi reditus ad suos cives, a quibus non sua sponte divulsus, nova lege muniretur. In altero Lublinensi conventu, de electione Regis nihil sancitum, Ordinibus ad nuncium Svecos ex Saxonia in Poloniam rediisse, initio Octobris diffluentibus, cum publicam salutem, Primati, foederis Sendomiriensis Mareschalco, & aliis commendassent, simul quaedam pro defensione patriae sanxissent. ZAL. *T. III. p. 800. 805. 807. 810.* FAMA EVROP. *part. 68. p. 338. part. 71. p. 831.* LAMBER. *T. IV. p. 486. 487.* ADLERF. T. *III. p. 162-166. 177-183. 213. 214.*

§. XXXV.

AVGVSTVS II. 1708.

§. XXXV. Rebus in Saxonia ex sententia confectis, Rex Sveciae milite & pecunia auctus, Septembri in maiorem Poloniam revertit, & ad nonam Novembris in castris prope Slupzam, Palatinatus Calissiensis vicum, constitit, supplementa legionum ex Svecia opperiens: quo spatio, Patculius, cuius alias iniecta mentio, quemque Augustus pace tradere adactus, ad Casimirum rota contusus, & in partes dissectus, dirum supplicium subiit. Motis castris, iter in Cuiaviam, & transmisso mense Ianuario a. 1708. Vistula glacie, in Masoviam; Moscis recedentibus, qui iusti praelii copiam negantes, hostem suum, frigore, fame, viarum difficultatibus & minoribus passim pugnis, atterere sperabant. Sequebatur Carolus, septem millibus, in Polonia novo Regi eiusque partibus in praesidium, sub Crassavio relictis, cum exercitu triginta quinque millium in Lituaniam, quam multo labore emensus, Iulio mense, Mohiloviam, fusis sub Holorszinum Moscis, pervenit. Traiecto pontibus Borysthene, flexit in Severiam, inde in Ucrainam, commeatus inopia pressus, & ut Mazeppam, Cosacorum supremum praefectum, qui a Tzaro defecerat, sibi iungeret. Interea magna vis annonae aliarumque rerum quae militibus usui, ex Livonia & Curlandia congesta, quam ut ad Regem suum Leven-

 hauptus

AVGVSTVS II. 1709.

hauptus deportaret, cum exercitu duodecim millium, ſine Auguſti ex Livonia profectus. Superato Boryſthene, eum ad Leſno in Palatinatu Mſcislavienſi, nona Octobris Moſci aggreſſi, & poſtquam ſtrenue reſtitiſſet, commeatu, impedimentis, machinis & peditatu relictis, cum ſolo equitatu, quatuor circiter millium, ad Regem evaſit. Hic per Severiam tendens, poſt Mazeppae adventum, Ucrainam Novembri introiit, exercitum via & laboribus feſſum in hibernis refecturus. Sed ſaeva hiems, qualem meminerat nemo, & continui cum hoſtibus congreſſus, copias gravius afflixerunt, quae numero imminutae, vere ineunte a. 1709. inter fluvios Pſiolam & Vorsklam conſiſtebant. Ad hunc ſita Pultava Svecorum Cannae, imo Svecis, quam Romanis Cannae, funeſtior, quae obſidione cincta, vim ſuſtinuit, ac octava Iulii locum pugnae dedit, qua totus exercitus periit, multis caeſis, pluribus tamen captis. Rex ſaucius, cum octingentis circiter ſuorum, Boryſthene traiecto, per vaſtam ſolitudinem Oczacovam inde Benderum ſe recepit. ADLERFELD. *T. III. p. 205. ſeq. T. IV.* EXPEDIT. *Caroli XII. p. 118-179.* LAMBERTI *T. V. p. 397. ſeq.* ZALVS. *T. III. p. 850.*

§ XXXVI. Eo tempore per Poloniam gravis peſtilentia graſſabatur, inteſtinis diſſidiis

AVGVSTVS II. 1709.

diis necdum compoſitis, ut etiam acies concurrerent. A. 1708. pars exercitus Reipublicae ſub Rybinio ad Skrzynno a Smigelſcio fuſa, at paulo poſt idem Rybinius cum Lituaniae Theſaurario Pocieio viceſima prima Novembris Palatinum Kiovienſem, qui adverſarum partium, ſub Koniecpole in Palatinatu Lencicienſi profligavit. ZAL. *T. III. p. 837. 839. ſeq. 852. ſeq.* Attulit civili bello finem Auguſti ex Saxonia reditus, cuius abdicationem leges & reſpublica irritam declaraverant, indigna illa pace, ne quidem ab eo, qui ex ſuo commodo compoſuerat, ſervata. Sub initum Septembris a. 1709. Palatinatum Poſnanienſem cum duodecim millium exercitu ingreditur, ac Thorunium tendens, civitatem hanc quinta Octobris introit, multis Procerum & ex equeſtri ordine in via occurrentibus, quorum numerus Thorunii augetur. Venit eo poſt triduum Ruſſorum Tzarus, qui copias Saxonicas prope Svetzam metantes contemplatus, in Mariae inſulam cum Pruſſiae Rege collocuturus, hinc in Livoniam, Rex vero viceſima prima Novembris in Saxoniam proficiſcitur: reditu in Poloniam Ordinibus litteris nunciato, qui ad magnum conſilium, Varſaviae quarta Februarii, ſequentis anni inchoandum, vocabantur. Antea Thorunii legatus Tattaricus in amicitiae fidem miſſus, auditur, cum Craſſavius

AVGVSTVS II. 1710.

ſavius a Carolo ſuis partibus praeſidio relictus, poſſe eas ſuſtineri iam deſperans, in Pomeraniam Svecicam recederet, Kioviae autem Palatinus praelio commiſſo, a Moſcis Ungariam petere adigeretur. Inde nulla iam adverſus Regem in tota Polonia arma, niſi quod Elbingam Svecicum praeſidium inſideret, quae a Moſcis ductu Noſticii, ſupremi vigilum praefecti, octavo Februarii 1710. impetu expugnata praeſidiariis captivitatem ſubeuntibus. LAMBERTI *T. V. p. 414. ſeq.* ZAL. *T. III. p. 883. 892. 896.* ZERNECKII *Chron. Thor. p. 421. 422.* FAMA EVROPAEA *Part. 90. p. 463. Part. 92. p. 623. Part. 93. p. 731. Part. 94. p. 785. Part. 95. p. 891. Part. 98. p. 156.* PARTHENAY *Hiſt. Auguſt. T. III. p. 245. ſeq. p. 263. 281.* In magno conſilio Varſavienſi, iis quae olim Mareſchalco Petro Broniſz Varſaviae ad nutum Regis Sveciae conſtituta, quaeque inde fluxerunt, ac ipſa in veteri Ranſtadio compoſita pace, quod iuribus adverſa, abrogatis, foedus Sendomirienſe, leges, pacta conventa, & ſocietas cum Ruſſorum Tzaro firmata; qui adverſus Regem & Rempublicam hoſtibus ſe iunxerant, in gratiam recepti; & ut copiae Saxonicae quam primum fieri potuerit, in Saxoniam redirent ſancitum. Neque ſtipendiorum militi Polono ſolvendorum, tum diſciplinae omiſſa cura, repetitumque tributum,

AVGVSTVS II. 1711.

tum, pro Rege Pruſſiae in comitiis Lublinenſibus decretum, ut Elbingenſis ager eius poteſtati eximeretur. CONFIRM. GENER. *foeder. Sendom. a. 1710.* Finito decima ſexta Aprilis magno conſilio, Rex in Pruſſiam conceſſit, ac Mariaeburgi & Gedani per aliquod tempus egit, ante anni exitum in Saxoniam profectus. Prius Gedanenſi civitati ad Regiam clementiam, qua invidorum artibus excidiſſe videbatur, patuit reditus, quae viciſſim ſuam pietatem, novo documento ſexcentorum florenorum millibus repraeſentatis probavit.

§. XXXVII. Ne autem Sveci ex Pomerania Poloniam invaderent, Rex a. 1711. cum Saxonibus & Moſcis provinciam hanc ingreſſus, ut hoſtem domi attineret: quo anno Ruſſorum Tzaro bellum a Turcis ſibi illatum, propulſandum erat, quod cum minus ex ſententia ſuccederet, opportune tamen ad Hieraſcum fluvium pace componebatur. Haec ſequenti anno Conſtantinopoli repetita, & Poloniae mentionem faciebat, ut certo tempore copiae Ruſſicae regno excederent, neque redirent, niſi Sveci Poloniam aggreſſi, ſimul Moſcoviam armis peterent; Polonis etiam Ucrainae cis Boryſthenem pars cum illius tractus Coſacis aſſerta. Neque in hoc diverſa erat tertia an. 1713. conventio, addito duorum menſium ſpatio, quo Ruſſi exirent, utque

AVGVSTVS II. 1712. utque redituri ex Pomerania semel tantum per extremos Poloniae limites sua repeterent. THEYLSII *Comment. ad historiam Caroli XII. pertinentes, p. 17. 46. 129.* SCMAVSII *Corpus Iur. gent. p. 2468. 1264. 2471.* LAMBERTI *T. VI. p 475. T. VII. p. 602.* Anno 1712. Comitia extraordinaria duarum hebdomadum, quinta Aprilis inchoata, quae quicquid pro Rege & legibus in magno consilio ante biennium sancitum, firmarunt, ac Russicarum copiarum, quibus iam tributa & commeatum exigere haud liceret, properum discessum; legationem ad Tzarum, quae Livoniam & militem ex iis locis, quibus intra Regni & Lituaniae fines praesidia imposita deduci postularet; & ut ad aulam Turcicam, orator de instauranda pace Carolovicensi mitteretur, sanxerunt. Praeterea iis, qui adhuc in partibus Regis Sveciae spatium sex hebdomadum concessum, quo omni suo statu salvo ad rempublicam redirent. Plura quo minus constituerentur, tempore exclusi Ordines, comitia ad ultimam Decembris prorogarunt, ut novo eoque primo exemplo, Mareschalco & nunciis iisdem consilia continuarentur finirenturque: quae autem decima septima Februarii sequentis anni contradictione abrumpebantur. CONSTIT. *a. 1712. p. 2. tit. Utwierdzenie. p. 5. tit. Legacye. p. 8. tit. Odlozenie.* Memorato anno 1712. Io. Gradzinius Ravensis praefectus Svecicarum partium, facta ex Valachia in Podoliam irruptione, a Kalinovio repressus; post Sniatino in Pocutiae finibus, movens, per Russiam rubram & Palatinatum Cracoviensem cum sex circiter millium manu raptim in maiorem Poloniam transiit: qui deleta ad Pisdrium legione Russica, & Squirzina, ubi huius gentis praesidium, incensa, praesidiariisque in fugam actis, a Brzuchovio octoginta Poloni exercitus vexilla in eum ducens, ad Krotoczinum duodetricesima Iunii profligabatur, ut ipse cum paucis in Silesiam fuga evaderet. FAMA EVROPAEA *Part. 131. p. 932. seq. 940.* Quod autem ad Russicas copias, illae ex Polonia in Pomeraniam Svecicam excesserunt, praesidiis ex civitatibus, quibus imposita, deductis.

AVGVSTVS II. 1714. §. XXXVIII. Ante finem a. 1712. venit Constantinopolim Stanisl. Chomentovius, Masoviae Palatinus, magnus ad Turcicam aulam legatus, qui effecit, ut vicesima secunda Aprilis a. 1714. pax Carolovicensis renovaretur: additis, ut liber Regi Sveciae per Poloniam in regnum suum esset transitus, & ne copiis Moscicis intra eius fines consistendi facultas daretur. Tum Polonis, quibus aversus a Rege suo animus, & una ex rerum conversione spes fuerat, ex Turcia decedere iniunctum, qui in patriam reverterunt, Augusto ad

AVGVSTVS II. 1715. ad ignoſcendum facili & obvio. THEYLSII *Commen. p. 63. 162. 163. 166.* Hoc anno redux ex Turcia in ſuam Pomeraniam Sveciae Rex novum adverſus Polonos bellum moliebatur, cuius conſilium fruſtra fuit, cum intra hanc provinciam clauſus, Sundae a Regibus Daniae & Pruſſiae ac copiis Saxonicis obſideretur. Libera externo illo hoſte inteſtinis turbis agitari Polonia, cauſa a milite Saxone, quem incolae quaſi bello plane confecto, aegre ferebant, cum per oppida & vicos diſpoſitus, commeatum & pecuniam exigeret. Poterat tamen eius praeſidium neceſſarium haberi, pace cum Rege Sveciae nondum compoſita & mobili Turcorum Tattarorumque ingenio, qui pacta temeraturi, ſi quod ex bello commodum oblatum fuiſſet. Neque miles ſine annona & ſtipendio ali & ſuſtentari poterat, ab illis conferendo, in quorum auxilium accitus. Sed diverſa erat Polonis mens, qui cum leniori modo onus amoliri ſe poſſe haud crederent, vi agere decreverunt. Hunc in finem Regni exercitus die decima Octobris a. 1715. ſub Vladisl. Gurzynio, & poſt illum, minoris Poloniae Palatinatus Tarnogrodae, Stan. Ledochovio, Succamerario Krzemenicenſi, Mareſchalco, foedus contraxerunt, Saxones veluti publicos hoſtes perſecuturi: qui dum contractis copiis modo reſiſtunt, modo arma

ma inferunt, bellum quaſi inteſtinum mutuis caedibus damniſque geritur, maiore tamen Polonorum iactura, quod in eorum terris pugnabatur. Erant eo tempore Senatores aliquot, & ambo exercitus Poloni Duces, qui publica calamitate moti, conſilia de reſtituenda tranquillitate conferebant, eo fructu, ut conſtitutis induciis, de compoſitione Ravae, quod Palatinatus Belzenſis oppidum, ageretur, cum antea Saxones undetriceſima Decembris Zamoiſcium ex improviſo cepiſſent. Habetur colloquium initio anni 1716. inter foederatorum & militis Saxonici legatos, Steph. Humiecio Podoliae, Franc. Zaluscio Czernichovienſi Palatinis, & Comite Flemmingio, ſupremo exercitus Saxonici praefecto, pacificatoribus, & duodeviceſima Ianuarii, pax his potiſſimum legibus ſancitur: ut copiae Saxonicae, tempore a Rege ante proxima comitia conſtituendo, excedant, illisque interea a Palatinatibus foederatis commeatus, aut pro eo pecunia, *fumalis* dicta, ex quovis fumario ſeptendecim *tymphones*, praeſtetur. THEAT. BELLI *in Polonia clauſ. p. 2-64.* AVGVSTVS II. 1716.

§. XXXIX. Non tamen a foederatis conventio haec rata habita, quod tempus quo exercitus Saxonicus dimittendus, regiae voluntati, nullo conſtituto die, permiſſum, & decreta pro illo pecunia diſpliceret. Inde ad arma

AVGVSTVS II. 1716.

arma reditum, auctaeque foederatorum vires, cum Poloni maiores & Lituani, vinculo inter se iuncti, pro eadem causa accederent. Tum pugnae vario marte ac ea omnia patrata, quae in bello fieri solent, quod inter infestissimos hostes, in externo regno non nisi vi subigendo, geritur. Inter haec una erat Regi pacificationis cura, promittebatque edicto, copias Saxonicas deductum iri, tempore, in congressu, qui de concordia haberetur, declarando, & domesticam pacem propediem comitia secutura. Iungebant in eam rem Primas & Senatorum plurimi consilia, ipso Russorum Tzaro in reconciliandis animis operam suam offerente. Placuit conventum duodecima Iunii Lublini institui, ubi nomine Tzari Gregorius, Princeps Dolgorukius, pro Rege, Episcopus Cuiaviensis Szanavius & Flemmingius Saxonici militis supremus praefectus, ac foederatorum oratores adfuerunt. Quarta Iulii de induciis consensus, quarum spatio neque commeatus neque pecunia exigeretur, ac praesidia Saxonum, Leopoli & Zamoiscio, statim excederent. Cum autem a Saxonibus in Palatinatu Sendomiriensi vetera tributa nondum praestita exigerentur, duriusque in Castellani Socnaczoviensis filium animadverteretur, graviter id nobilitatem commovit: quo tempore Posnania, ubi Saxones praesidio, ductu Gniasdovii impetu capta

AVGVSTVS II. 1716.

capta & direpta. Idem Gniasdovius copias suas mense Septembri in Prussiam duxit, quo hanc prouinciam foederatis iungeret, quem Bosius cum parte exercitus Saxonici secutus, quinta Octobris ad Kovalevum, Palatinatus Culmensis oppidum, acie fudit. Inter haec, congressu Lublinensi irrito, actum de pace Casimiriae, denique Varsaviae, ubi addito Regis oratoribus, Palatino Masoviae, Stanisl. Chomentovio, tertia Novembris negotium confectum, ita quidem, ut copiae Saxonicae, nunquam reducendae, statim ex quo conventio subscripta & probata, regno exirent, viginti quinque diebus in iter concessis; & foedera adversus illas a nobilitate inita, tollerentur, ut nullo tempore ad ea redire, aut nova iungere fas esset. His alia, de corporis Regii custodibus de Principis aula; de militia novo modo ordinanda, de iudiciis in eos, qui partibus Svecicis addicti; de exercitio Sacrorum religionis diversae, de Ducibus exercituum; de securitate, possessionibus, foro, debitis & iureiurando filiorum Ioannis III; de incolis ad externam militiam non educendis; & de actorum venia adiiciebantur. Inserta etiam nonnulla, quae publicum ius illustrant, & Sendomiriense foedus, satis iam firmata securitate, abrogatum, simul tricesima Ianuarii dies sequentis anni constituta, qua exercitus

AVGVSTVS II. 1717. citus Regni & Lituanus ſuum vinculum ſolverent. THEAT. BELLI *in Polon. clauſ. p. 67. ſeq.* LAMBERTI *T. IX. p. 601. ſeq.* TRACT. VARS. *in conſtit. a. 1717.* ZINCKII *foeder. part. IV. p. 133.* SCHMAVSII *corp. iur. gent. p. 1631.*

§. XL. Inteſtinis turbis pactione compoſitis, regni exercitus ad duodeviginti, Lituanus ad ſex millia redactus, & militibus ſtipendia ex tributis, quovis ſemeſtri ſpatio pendendis, decreta. Triceſima Ianuarii a. 1717. pax a Rege & foederatis rata habita, & prima Februarii comitia novi generis ſecuta, cum ita conveniſſet, ut generalis foederatorum Mareſchalcus Leduchovius, Mareſchalci equeſtris ordinis, & Mareſchalci minores ac conſiliarii, nunciorum perſonas ſuſtinerent. Leges etiam antea ab iis, quibus a Rege & foederatis data poteſtas ſcriptae & in comitiis recitatae, nulla cenſendi aut contradicendi copia, probabantur. Inde conventus ille, uno die, intra ſeptem horas, finiebatur. CONSTIT. *a. 1717.* THEATR. BELLI *clauſ. p. 224. ſeq.*

§. XLI. Poſt Saxonum diſceſſum, ut idem a Moſcis, qui nuper in Regnum redierant, fieret, poſtulabatur. Ea de re in comitiis Grodnenſibus a. 1718. conſultatio, dataeque Regis & ordinum nomine ad Tzarum litterae, quas a. 1720. Chomentovius Maſoviae

viae Palatinus, legatus ſecutus, eo quidem fructu, ut Ruſſicae copiae ex Polonia revocarentur. Tum demum domeſticae quieti plene conſultum credebatur, externae pacis fiduciam attulit, mors Caroli XII. qui undecima Decembr. a. 1718. in obſidione Fridericihalli in Norvegia occubuit. In regnum ſucceſſit ſoror Ulrica Eleonora, quae initio a. 1720. cum Rege inducias usque ad pacem fecit, etiam ſi pax non conſtitueretur, manſuras, addita conditione, Reginam Auguſtum II. verum habere Poloniae Regem, & poſt huius mortem, eum quem Ordines electuri eſſent. ZINCKII *foedera part. IV. p. 186.* FAMA EUROP. *part. 236. p. 712.* Cum ſequenti anno inter Ruſſorum Tzarum & Sveciae Regem pax conveniret, Poloniae ſimul inter conditiones facta mentio, ne ea hoſtium numero haberetur, Rege Sveciae ad compoſitionem, Tzaro conciliatore, promto, ut primum locus, quo mittendi oratores conſtitutus fuerit. ZINCKIUS *l. c. p. 562.* SCHMAUSII *corp. iur. gent. p. 1856.* AVGVSTVS II. 1720.

§. XLII. Anno 1724. ortus ex levi cauſa, die decima ſeptima Iulii, Thorunii tumultus, qui exarſit adeo, ut plebs facto impetu in ſcholam & collegium Patrum S. I. irrumperet, & vim non uno modo exerceret, haud iis quae religio ſacra habet, abſtinens. Miſſi a Rege, qui in facinus inquirerent, ex Senatorio

AVGVSTVS II. 1726.

natorio & equestri ordine, ac causa a Cancellario & assessoribus Varsaviae tricesima Octobris iudicata, quorum sententiam comitia probarunt, ac ut conficeretur, sanxerunt. Aderant qui in hanc rem ex Senatu & nobilitate delegati, Thorunii, mense Decembri cuius septima die, morte damnati, ultimum supplicium subierunt, poena hac Zerneckio, Consuli & civitatis propraesidi, ad Catholicorum ac S.I. Patrum preces, remisso. Urbi etiam irrogata, quibus culpam civium lueret & tranquillitati in posterum melius prospiceretur. Commovit illud negotium exteros Principes, qui per litteras & legationes pro Thoruniensibus fervide egerunt, ut novum bellum metueretur. Sed cum expostulationes, ad amica colloquia deducerentur, aliaque passim inciderent, exagitati animi consederunt. ZERNECKII *Chron. Thorun. p. 445. seq.* CONSTITVT. *a. 1724. tit. S curitas.*

§. XLIII. Mox novam consiliis materiam Curlandi praebuerunt, Duci suo Ferdinando caelibi septuagesimum primum annum agenti, & ex stirpe Gotthardi Kettleri, virilis sexus ultimo, Mauritium Comitem, Regis filium minus legitimum, duodetricesima Iunii a. 1726. in Mutaviensi conventu, collatis suffragiis, successorem designantes. Id aegre ferre Rex & Ordines, Curlandos neglecto interdicto, eligendi facultatem sibi vindicasse, cum extincto fine mascula prole Ferdinando, Ducum regimen, Curlandia in formam provinciae Polonae, salvis iuribus suis redigenda, desinere deberet. Quam ob rem in comitiis Grodnensibus memorati anni, designatio successoris irrita habita, & arctior post Ferdinandi mortem, cum regno coniunctio, nova lege firmata. CONSTIT. *a. 1726. tit. Diploma tit. X astwo.* In iisdem comitiis tribunalia in Polonia & Lituania, aliter ordinata simul comitia non finita, in aliud tempus prorogare, vetitum: ex quorum genere praesentia fuerant, quae Varsaviae a. 1724. coepta, post biennium Grodnae finiebantur. CONSTIT. *tit. Tribunal. glowny Koron. tit. Trib. glowny W. X. Lit. & seq. tit. Securitas Seymow.* Peractis comitiis Rex Grodna Varsaviam rediturus, in itinere morbo correptus, in vicum Bialostock divertere adigebatur. Erat gangraena in sinistro pede, quae mortem allatura videbatur, ut Princeps, quasi iam de vita actum, extrema cogitaret. Sed rescissis, quae maxime corrupta, convaluit, ac Februario anni 1727. Varsaviam venit, summa gratulatione exceptus. Hinc post binos menses in Saxoniam concessit, ut valetudinem medicamentis fulciret: quo tempore illi, quibus ex Senatorio & equestri ordine id publice iniunctum, profecti in Curlandiam, modum regiminis constituerunt, qui obtineret, si quando cum Ferdinando ma-

AVGVSTVS II. 1727.

AVGV- mascula Ducum stirps finiretur. CONSTIT.
STVS II. *a. 1726. tit. Xiąstwo.* PARTHENAY *hist. Aug.*
1728. *II. T. IV. p. 198. seq.*

§. XLIV. Recrudescens in sinistro pede malum, Regem a. 1728. in Saxonia detinuit, quod agitationem & alia itineris incommoda ferre non posset. Quam ob rem indicta Grodnam comitia in aliud tempus differebantur. Eodem anno ambo Duces Poloni exercitus mortui, quorum minor Stanislaus Chomentovius, simul Palatinus Masoviae, praecessit, quem supremus ac Palatinus Belzensis, Stanisl. Rzevuscius post tres circiter menses secutus. Pro his, dum novos crearet Duces, Rex Stanisl. Poniatovium, Lituaniae Thesaurarium, exercitui legatum, Regimentarium Poloni vocant, praefecit. Lituanicarum copiarum vicarium regimen a. 1730 Principi Michaeli Visniovecio, Magni Ducatus Cancellario collatum, Ludov. Pocieio supremo praefecto, post minorem Stan. Denhofium, vita functo. Comitia autem, quae a. 1729. Grodnae vicesima secunda Augusti inchoata ante Mareschalci electionem irrita fuerunt: neque alius successus iis contigit, quae a. 1730. pariter Grodnae, & a. 1732. Varsaviae coeperunt, partium studiis, publicis consiliis intercedentibus. Praecesserat proximo anno, die vicesima quinta Februarii, Varsaviae beneficiaria inauguratio Ferdinandi Ducis Curlandiae, in legato suo Frid.

Frid. Gotth. Bulavio, datumque provectiori AVGV-
Ducis aetati, ac meritus, ut per oratorem STVS II.
hoc ritu defungeretur. CONSTIT. *a. 1726.* 1732.
Xiąstwo. Hic ne civium votis deesset, a. 1730. matrimonium Ioannae Magdalenae, Ioannis Georgii, Saxoniae Ducis Weissenfelsae stirpis filiae, pactus, ut sui sanguinis successorem relinqueret.

§. XLV. Exhibuit a. 1732. mense Augusto, Rex ad villam novam sub Varsavia, apparatissimum spectaculum, in Polonia ante non visum, cum copias more Germanorum militantes, in castra contractas, tres hebdomades lustraret, ac praeliorum simulacris exerceret: ubi praeter militum industriam & agilitatem, Principis magnificentia & ingenium late ostentabatur, prima post ipsum, penes Poniatovium Masoviae Palatinum & *Regimentarium*, cura. Meditationem hanc campestrem, pacis cum Rege Sveciae firmandae negotium excepit, & post colloquia cum illius legato, Octobri convenit, ut quae olim pactis constituta amicitia, sancte servaretur, mutuis damnis oblivioni tradendis, ac si bellum nullum intercessisset. Eundem in modum cum Rege, qua Electore Saxoniae a. 1729. transactum. FAM. EUROPAEA *part. 344. p. 660. seq.* SCHMAUSII *Corpus iur. gent. p. 2121. seq.*

§. XLVI. Post quatuor comitia, quorum una

AVGVSTVS II. 1733. una non coepta, tria ante Mareſchalci electionem irrita fuerant, quinta ad viceſimam ſextam Ianuarii a. 1733. Varſaviam indicebantur. In his, ardor pro publica re, ſi unquam alias, multum eminuit, Ozarovio, Regni caſtrorum metatore, altero die in Mareſchalcum electo, ac ſignis aliis, ex quibus ſalutaris conſiliorum finis colligi poterat. Verum pulchra haec initia, Regis mors vana reddidit, qui prima Februarii regnum ſuum, cum in annum triceſimum ſextum praefuiſſet, aetatis tertio & ſexageſimo finiit. Profectus Ianuario ex Saxonia, ut ante comitiorum diem Varſaviae eſſet, decima ſexta advenerat, in palatio ſuo ante urbem ſubſiſtens. Ibi novus ex veteri morbo in ſiniſtro pede dolor, tum febris, & gangraena toto femore, ut malum iam inſuperabile eſſet, & Rex animam placide redderet. Fuit Auguſtus II. in utraque fortuna vere magnus, quem ſplendor in omni vita, clementia, liberalitas, inter ſui aevi Principes extulerunt, quemque nulla non poſteritas celebrabit, a civibus ſuis communis Parens habitus. Uxor ei Chriſtiana Eberhardina, Chriſtiani Erneſti, Marchionis ex Brandenburgicis, Baruthani filia, rarae pietatis exemplum, a. 1727. defuncta, ex qua unicum filium FRIDERICVM AVGVSTVM Polonis & Saxonibus reliquit, ne deſideraretur.

GODO-

GODOFREDI LENGNICH,

DISSERTATIO DE POLONORVM MAIORIBVS.

DE

POLONORVM MAIORIBVS.

§. I.

Poloni ex Sarmatia.

Polonos regionum quas incolunt, non esse indigenas, sed aliunde advectos, asserunt quotquot primam Gentis aetatem descripsere, omnes. Est & inter plurimos consensio ex Sarmatia profectos ad Vistulam consedisse, iis ne quidem diversis, qui eosdem cum Vandalis, Gothis aliisque permiscent & confundunt. Cum vero late patuit Sarmatia, & ab innumeris fere gentibus insessa, investigandum utique, ex qua illius parte Poloni olim egressi, quamque ex tot Nationibus matrem habuerint. Nam credere eosdem quasi ex se natos, nimis ambitiosum, & assignare iis velle omnem Sarmatiam, summam nec hac litterarum luce ferendam inscitiam arguit.

§. II.

§. II.

In ostendenda prima illorum patria, qua via incedendum.

Et carere hoc labore possemus, si aliorum sententias tuto sequi liceret, neque hoc argumentum ab aliis omnino neglectum, ab aliis ita tractatum esset, ut vera falsis, fabulas Historiae iunctas, deprehendas, perlectisque omnibus, incertior fere, quam antea, reddaris. Tentabimus si quid rectius a nobis adferri possit, illoque utemur, modo, ut primum Polonorum nomen, sed patrium, ceu Ducem aliquem sequamur; tum quae vulgo de Polonorum origine traduntur in rem nostram vertamus; denique luculentum decimi Saeculi testimonium ad partes nostras vocemus, quo inde sententiae robur accedat. At nemo his certitudinem aliquam Mathematicam speret, quam non exigent, nisi difficultatum quibus Gentium prima initia involvuntur plane ignari: sic tamen rem pertractare confidimus, ut a veritate non aliena, Historiarum fidem sustineat.

§. III.

Conatus aliorum, ex Polonorum nomine, Gentis originem deducentium.

Fatemur quidem, ante nos fuisse, qui Polonorum nomine, ad eruendam illorum originem

usi. SARNICIVS (*a*) auctor est, „plerosque Historicorum putasse, Pola, celebri in Illyrico vel Istria urbe, Polonorum „Ducem Lechum prodiisse, nomenque suis „dedisse.“ Quae si rite se haberent, non quaerenda esset prima Polonorum patria. Perplacuit tamen haec nominis Poloni derivatio, acutissimo Viro, GVNDLINGIO, ut tanquam suam, Istria tamen Pola in Colchicam immutata proferret (*b*). Doctissimus HARTKNOCH, (*c*) cum inter Polonos & *Ptolemaei* Bulanos, quos is inter minores Sarmatiae gentes ad Vistulam locat, quandam vocis similitudinem notaret, ex diversis, unum Populum finxit, confutatus inde ab HANCKIO (*d*) suaque profligatus, ut mihi quidem videtur, contradictione, cum Lechum, primum Polonorum Ducem, versus finem Saeculi VI. ac sic post *Ptolemaei* aetatem, Poloniam demum ingressum statuit (*e*). Minus in Spalis quis Polonos nostros, si forte quaereret, inveniet, quae tamen *Conringii* fuit coniectura, ac propterea laudati modo

(*a*) *Annal. Pol. L. I. c. 12.*

(*b*) Vid. Diss. *de Regno Moraviae §. VII. in not.* quae habetur GVNDLINGIANORVM *parte XI.*

(*c*) *De Repub. Pol. L. I. c. 2. §. 1.*

(*d*) *De Reb. Siles. c. 1. §. 50.*

(*e*) *l. c. §. 2.*

modo HANCKII (*f*) virgulam non effugit. Qui Polonos Lechi posteros, cui praeter novas sedes & imperium, nomen suum debeant, asserunt, non audiendi sunt, nisi monumentis fide dignis ostenderint, Lechum hunc aliquando extitisse. Nam si quod sentio fateri liceat, videtur mihi Lechus ille, quasi Minerva altera, ex cerebro, non Jovis, sed Scriptoris recentioris natus, ac credulitate sectatorum enutritus, ad illam magnitudinem pervenisse, qua hodie ostentari solet.

§. IV.

Lazi in veteri Colchide. Varia de hac gente.

Non tamen alienis immorabimur, satius erit, quae ipsi meditati, depromere. Et statim observamus, minus bene agere, qui ex nomine, gentis originem coniectantes, illo uti latine proferri solet, utuntur. Scriptores enim extranei, qui ante domesticos, Gentis res, latino sermone memorarunt, eodem pariter, eiusdem nomen formarunt. Inde *Polenii*, *Iolliani*, *Bolani*, *Polani*, *Poloni*, & regio, *Polenia*, *Polliana*, *Polonia* dicta. Sua lingua vocantur *Polacy*, quae appellatio si servatur, poterit prisca illorum in veteri Sarmatia sedes monstrari, quae alias perpetuo lateret. Inter Populos enim qui illam orbis partem

(*f*) *l. c.* §. 51.

tem incoluerunt, *Lazi* memorantur, quos omnium amplissime PROCOPIVS & AGATHIAS ut sua aetate sese habebant descripserunt. Ex PROCOPIO docemur „*Lazorum* situm ad Pontum Euxinum, in veteri „Colchide (*g*), eosdem Romanis quidem pa„ruisse, sed immunes a tributis, non alio do„cumento obsequium testatos, nisi quod mor„tuo Rege, pro novo, quem ipsi eligebant, „insignia a Romano Imperatore peterent. „Regem eundem diligenter fines custodivisse, „ne e Caucaso Hunni per Lacicam terram, „in provincias Romanas irrumperent„ (*h*). „Insignia illa Regia memorat AGATHIAS „(*i*), fuisse, coronam auream pretiosis di„stinctam lapidibus, pallam ad talos demis„sam auroque intertextam, calceos murice „tinctos, mitram auro & lapidibus varia„tam, chlamydem albam, circa cuius me„dium aureum quoddam textum utrinque „resplenderet.“ Idem AGATHIAS addit (*k*), „ferocem fuisse nationem, maximis „aliis imperasse & veteri Colchorum appel„latione gloriatam, se se supra modum ex„tulisse: interque omnes quae sub aliorum „ impe-

(*g*) *De Bello Gothico L. IV.*
(*h*) *De Bello Persico L. II.*
(*i*) *L. III.*
(*k*) *l. c.*

„imperio fuerint constitutae, nullam aliam „ita celebrem atque felicem extitisse, tam „opum excellentia quam multitudine subie„ctorum, locorum etiam opportunitate, ab„undantiaque rerum necessariarum, & mo„rum elegantia & dexteritate„. Antea Persis paruerat, Justini vero tempore ad Romanos transiit, cum ipse Princeps Tzathus Byzantium veniret, ac Christianorum sacris nomen daret, indeque meritus ut a Caesare Regio titulo ornaretur (*l*).

§. V.

Ab illa Polonos descendere coniectura.

Ab hoc Populo Polonos descendere, dictosque sua lingua Polacy, quasi posteros & progeniem Lazorum, a veritate non abhorret: imo videtur Lazorum in Lechi mutatum nomen, quo Duce peregrinas adiisse regiones dicuntur Poloni. Firmat coniecturam quod Lazorum non Lechi apud veteres mentio, quem non omisissent, si fuisset, qualis a recentioribus describitur. Accedit, Zechorum exemplum, quos nomine suo viro cedere oportuit, qui Lechi comes, aliam coloniam in Bohemiam deduceret, novum ibidem Regnum excitaturus.

§. VI.

(*l*) THEOPHANES *ad annum Iustini V.*

§. VI.

Eosdem a Lazis moribus & lingua haud diversos.

Post nominum affinitatem, de lingua & moribus nonnulla addi possent, nisi & in his Lazos & Polonos convenire, exinde colligere liceret, quod ambo originis Sarmaticae. Si qui tamen haec accuratius scire volunt, volvant *Procopium* & *Agathiam*, seu qui in illis sparsim tradita, uno fasce complexus est PASTORIVM (*m*.) Diffitendum tamen non est, illo tempore, quod allegati Auctores describunt, Lazorum mores, ex consuetudine cum Romanis, aliquantum fuisse immutatos, quod ipse innuit *Agathias*, maioremque servasse simplicitatem, qui antea patriam suam egressi, quo diversitatis, si quae in his, Lazos inter ac veteres Polonos deprehenditur, reddi potest ratio.

§. VII.

Fabula de Lecho, Zecho, Russo. Novum inde pro Polonorum Maioribus argumentum. Mos veterum, in describendis gentium originibus, ad exemplum familiarum agere.

Pervulgatum est commentum, Lechum & Zechum fuisse fratres, quibus ab aliis Russus

(*m*) *De Originibus Sarmaticis p. 63. seq.*

ſus additur, ab aliis omittitur, eosdemque una emigraſſe. Commentum appello, quod gentis nomen iterum viro uni inditum. Zechi enim, integer erant populus, Lazis finitimus, ad Ponti Euxini maritimam oram, cui olim Reges Imperatores Romani dederant, ſed qui Juſtiniani aetate iam omne obſequium exuerant (*n*). Hanc tamen fabula nobis praeſtat utilitatem, ut inde Polonorum Maiores cognoſcantur, Zechos habuiſſe vicinos, quod apte in Lazos quadrat, alterumque argumentum ſuggerit, Polonos veros eorundem eſſe poſteros. Quod ſi & tertius frater Rus admittendus, neque hoc turbabit rationes noſtras. Ruſſi enim Polonis in ſede nova contermini, ſermone moribusque non multum diverſi, credebantur cum iis a communi ſtirpe deſcendere; quod erat priscae aetatis perſuaſio, ſic oriri ſic extendi gentes veluti familias. Quare in deſcribendis populorum originibus non aliter agere conſuevit, ac ſi generis alicuius tabulam contexeret, ubi ſtirpis Auctor, Filii, Nepotes, Pronepotes indigitandi: quod certe, niſi liberalius fingendo, peragi haud poterat. Unum ſufficiat in praeſens Germanorum exemplum, de quibus TACITUS (*o*) „illos celebraſſe „carminibus Tuiſtonem Deum terra editum, „& filium Mannum originem gentis condi„toresque. Manno tres filios aſſignaſſe, e „quorum nominibus Ingaevones, Hermio„nes & Iſtaevones: alios tamen licentia ve„tuſtatis plures Deo ortos adfirmaſſe„. Simili fere modo, initia gentis ſuae, Boguphalus, vetuſtiſſimus poſt Kadlubkonem Scriptor, a Baskone Posnanienſi Cuſtode continuatus primumque a *Generoſo* de SOMMERSBERG editus (*p*), deſcribit. „Pan Principi „Pannoniorum, *inquiens*, tres fuere filii, „quorum primogenitus Lech, alter Rus, ter„tius Czech nomina habuerunt, & hi tres „haec tria regna Lechitarum, Ruthenorum „& Czechorum, qui & Bohemi, ex ſe & „ſua gente multiplicati, poſſederunt (*q*)“.

(*n*) PROCOPIUS *Hiſt. Got. L. IV.*

(*o*) *De moribus Germanorum c. 2.*

§. VIII.

Primi Poloni, unde egreſſi.

Sic ficta inter Zechum Lechumque fraternitas ſententiae noſtrae favet, ſed neque ſedes, unde iidem, in Poloniam Bohemiamque veniſſe vulgo perhibentur, repugnat: ſi eos excipias, qui ex Croatia Dalmatiaque evocant,

(*p*) *Tomo II. Scriptorum Rerum Sileſiacarum.*

(*q*) *p. 19.* allegati *Tom. II. Script. Rer. Sileſ.*

evocant, a CROMERO iam confutati (r). Citatus modo *Boguphalus* eodem loco, testatur, legi in vetustissimis codicibus, „Pannoniam esse matrem & originem omnium Slavonicarum nationum„; quod ferri potest, si interpreteris, nationes Slavicas per Pannoniam se se in Germaniam infudisse. Recte enim Cromerus primas illarum sedes in ulteriori Sarmatia collocat, ac peropportune locum ANTONII SABELLICI, Slavos a Cimmerio Bosphoro digressos testantis adducit (s). Et optime monet PASTORIVS, (t) circa paludem Maeotidem, Bosphorum Cimmerium, & Pontum Euxinum subsistendum. Ergo non nisi ex his locis Polonorum primi repetendi, neque felicius, quam ex Terra Lazica, ad Pontum Euxinum sita.

§. IX.

Quo tempore, quove modo.

Inde Lazorum pars, Zechis iuncta, forte & aliis Sarmatis permixta, non per Pontum Euxinum, sed terra, Tanai, Borysthene, Tyra, & Danubio superatis, in Pannoniam progressa. Non enim in illis oris tanta navium

(r) *de Reb. Polon. L. I. c. 15.*

(s) *l. c. c. 14.*

(t) *De Originibus Sarm. p. 86.*

vium copia, ut ingens hominum multitudo, mare transmittere potuisset, estque *Illustr s* quondam LEIBNITII observatio, (u) „antiquas migrationes non mari sed terra factas, seriusque eo provectam navigandi artem ut classibus iretur„. Annum in quem illa emigratio inciderit, constituere haud licet, multo minus spatium temporis, quod itineri insumtum. Hoc tantum asseri potest, profectionem Saeculum VI. praecessisse, cum Lazorum Rex Tzathus, a. 522. Christianae Religioni nomen dederit, de nostris vero Polonis constet, eos ab iis sacris alienos, egressos, iisdemque demum X. Saeculo, diu ab ipsis habitata Polonia, accessisse. Est & verisimile iter hoc non uno tractu, sed per intervalla, ut modo quiescerent modo pergerent peregrinantes, confectum.

§. X.

Adventus in maiorem Poloniam.

Ex Pannonia, cum aliis Sarmatiae populis, ulterius progressi, Zechi tandem ad Albim, ubi Bohemia, Lazi ad Vartam, in hodierna Polonia maiori, consederunt. Vacuae tum per Vandalorum Burgundionumque

(u) *In Notis ad* TACITI *Germaniam, T. I. Script. Rer. Brunsv. p. 8.*

que migrationes terrae, fine armis, fine bello, occupari poterant. Vandali enim initio Saeculi V. in Galliam, (*x*) poſt in Hiſpaniam moverant, deſerta eodem fere tempore a Burgundionibus Bohemia. Equidem in *Euſebianis Chronicis* ad annum 374. legimus, Burgundionum octoginta ferme millia ad Rhenum deſcendiſſe: at AMMIANVS MARCELLINVS (*y*), qui cauſam adventus memorat, ſimul refert terras ſuas repetiiſſe. Quare EVSEB. *Chron.* ad annum 414. Burgundiones partem Galliae Rheno propinquantem obtinuiſſe, perhibet: ut pateat eos demum V. Saeculo ex Bohemia migraſſe.

§. XI.

Isque ante annum 550.

Conſtare iam poterit, quae praeferenda ſententia, aliis adventum ſic dicti Lechi in Poloniam, ante annum 550, aliis eodem ipſo 550 anno, aliis denique poſt eundem ſtatuentibus. Singulos, eorumque ſectatores enarrat HANKIVS (z), mediamque ipſe amplectitur. Nobis prima placet, ne poſt Vandalorum Burgundionumque abitum, per tantum temporis ſpatium, Bohemiam Poloniamque vacuas credere adigamur.

(*x*) EVSEBII *Chronica a. 407.* Vandali & Alani Gallias traiecto Rheno pridie Kal. Ian. ingreſſi. Idem habet CASSIODORI *Chronicon*, Arcadio VI. & Probo Conſulibus.

(*y*) *L. XXVIII. c. 5.*

(*z*) *De Reb. Sileſ. c. 1. §. 33. ſeq.*

§. XII.

Confuſa; poſt diſtincta Slavorum genera. Inter illos Slavi Licicaviki.

Novi advenae, Lazi ac Zechi, caeteris ex Sarmatia, ſic confundebantur, ut ne illorum quidem nomen audiretur, ſed omnes promiſcue Slavi dicerentur: quod vocabulum Saeculo VI. coepit invaluitque. Poſtea diſtinctae a ſe Slavorum Nationes, ſingulis peculiari appellatione addita, ut in Hiſtoria ac Geographia medii aevi multa eorum genera occurrant: interque caetera Slavi Bohemi, Behemi, Behemanni, qui iidem qui Zechi. Lazorum, ſed vocabulo aliquantum producto & aliter inflexo, primus mentionem facit WITECHINDVS *Corbeienſis*, ſaeculi X. Scriptor, Slavos Licicavikos nominando.

§. XIII.

De quibus locus Corbeienſis Witechindi, ab aliis parum intellectus.

Pretium operae eſt, locum integrum ponere eundemque illuſtrare. „Wigmannus, *ſunt*

sunt verba Historici, „longius degentes Barbaros crebris praeliis contrivit. Miscam „Regem, cuius potestatis erant Slavi qui „dicuntur Licicaviki, duabus vicibus superavit, fratremque ipsius interfecit, prae„dam magnam ab eo extorsit (*a*)". Eundem descripsit ANNALISTA SAXO primum ab ECCARDO editus (*b*), ad annum 965, nomen tantum Miscam in Misacam mutans, ab ipso Witechindo postea Misica prolatum. Neque ea verba, HARTKNOCHIVM & HANCKIVM, imo nec ante ipsos CROMERVM fugerunt. Et CROMERVS quidem credidit (*c*), Miscam hunc fuisse diversum a Miecislao Polono, unumque forte de Popieli posteris. At debuisset dignissimus Praesul scire, inter omnem Slavorum Nationem, nisi Poloni sint, Licicavikos haud dari, & Lesci tertii numerosam progeniem, natales suos adversus examen paulo accuratius vix sustinere posse. Contra Miscae seu Miesconis nomen Polonis perpetuo adeo fuisse proprium, ut praeter illos in nulla Slavorum gente occurrat, sed esse argu-

(*a*) Exstat WITICHINDVS inter *Scriptores Rer. Germ. a* MEIBOMIO editos, locusque legitur *T. I. p. 660.*

(*b*) *T. I. Corporis Historici medii aevi.*

(*c*) *De Reb. Pol. L. III. p. 34. edit. Col.*

argumenti instar, de Polonis sermonem esse, quoties idem legitur. HARTKNOCHIVS Licicavikos Licikavos appellando, locat eosdem sed dubitanter in Lusatia (*d*), & sic eosdem ac Lusicos confundit, qui nunquam Licikavi appellati, & quos ipse WITICHINDVS a suis Licicavikis solicite seiungit, Lacicavikorum enim clade memorata, statim addit: „Eo quoque tempore Gero praeses, „Sclavos, qui dicuntur Lusiki, potentissime „vicit, & ad ultimam servitutem coëgit". HANKIVS haesitat (*e*) turbatus potissimum insolito Licicavikorum cognomine.

§. XIV.

Polonos esse ex situ Gentis & Principis, qui praefuit nomine ostenditur.

Nos qui ex Terra Lazica Polonos deduximus, qui scimus eosdem sua lingua Polacy vocari, minus hoc nomine, ab homine extraneo prolato, movemur, conabimurque & aliis persuadere, Polonos intelligi. Referuntur autem Licicaviki inter Barbaros longius degentes, quae sedes Polonis optime convenit, fuerunt enim, si Germaniam respicias, Slavorum versus Orientem fere ulti-

(*d*) *Repub. Pol. L. I. c. 1.*

(*e*) *De Reb. Sil. c. 6. §. 20. seq.*

timi. Sic eos locat HELMOLDVS (*f*): „Ad littus Auſtrale (maris Balthici) Slavo„rum incolunt nationes, quorum ab orien„te primi ſint Ruzi, deinde Poloni, haben„tes a Septentrione Pruzos, ab auſtro Boie„mos, & eos qui dicuntur Morahi atque „Sorabi". Et WITICHINDVS noſter, dum pagina citata, iterum Wigmannum Polonos bello aggreſſos tradit, eundem *ad Orientem verſus, iterum ſe paganis immerſiſſe*, teſtatur. Miſca illorum Rex, eſt Polonorum Miesko ſeu Meſzka ut appellant Polonorum vetuſtiſſimi, KADLVBKO & BOGVPHALVS, a recentioribus Miecislaus dictus, qui illius nominis primus, genti ſuae eo tempore praefuit. A Scriptoribus Germanis varie hoc vocabulum effertur, ut Miſico, Miſeco, Miſica, Miſaca, Miſca dicatur.

§. XV.

Obiectio ex Regio, qui tributus titulo.

Duo tamen obſtare videntur: Miſcam Regem dici, ac ei fratrem, qui in acie periit, dari. Et ſcio Miſcae ſeu Miecislao, Regis titulum non convenire, cum Poloniam Ducis aut Principis nomine rexerit, neque tamen ignoro, Scriptores paulum antiquiores hoc

(*f*) *Chron. Slavorum Lib. I. c. 1.*

hoc diſcrimen parum obſervare, ſed promiſcue Reges dicere, qui populo praeſunt, licet illo honore non gaudeant. BOGVPHALVS ſemel iterumque citatus, Poloniam ſub eodem Miecislao, Regnum, & patrem ipſius, Regem appellat (*g*). IOANNIS cuiuſdam vetus Chronicon (*h*) eundem Principem Regem nominat, ac iterum, Mesiconem I. Regem Poloniae, Chriſtianum obiiſſe teſtatur. Duobus his domeſticis, totidem iungamus exteros, HELMOLDVM & ADEMARVM, Monachum Engoliſmenſem. Illi Boleslaus I. Chriſtianiſſimus Polonorum Rex (*i*); huic idem Boleslaus Sclavaniae Rex audit (*k*). Uterque de temporibus Ottonis III. Caeſaris loquitur; & conſtat, Boleslaum demum ſub Conrado Salico, Regium

(*g*) *p. 24. Tom. II. Scriptor. Rerum Sileſ.*

(*h*) Primum illud occupat locum, inter Generoſi de SOMMERSBERG *Script. Rer. Sileſ.* & legitur locus *T. I. p. 4.*

(*i*) HELMOLDVS *Chron. Slav. L. I. c. 15.* Eodem tempore Bolizlaus Polonorum Chriſtianiſſimus Rex, confoederatus cum Ottone tertio, omnem Slaviam, quae eſt ultra Oderam, tributis ſubiecit.

(*k*) ADAMARVS apud LABBEVM *Bibl. MS. T. II. p. 168.* Rex Sclavaniae nomine Boleclaus quem ipſe S. Albertus baptizaverat, datis magnis muneribus, caput & cadaver (Adalberti) excepit.

gium titulum ſibi vindicaſſe (*l*). Neque omittendus WITICHINDVS noſter, qui allegata a nobis pagina, Boleslaum, Bohemiae Ducem, Regem dicit.

§. XVI.

Altera obiectio, quod eidem frater tribuitur.

Facilius forte, ad Regium titulum reſpondere, quam fratrem probare, cum ſi Patrios Scriptores audias, neque Miecislaus talem, neque Zemovitus pater, praeter Miecislaum filium noverit. Verum WITICHINDI confidimus teſtimonio, qui quod eadem qua Miecislaus aetate vixit, domeſticis non uno ſaeculo recentioribus, praeferri meretur. Iuvat DITMARI MERSEBVRGENSIS auctoritas, pariter Miecislai fratrem, ab illo tamen, quem Wigmannus interfecit, diverſum, ac Ciddeburum vocatum, memorantis: qui minus ab eodem ignorari poterat, quod Pater, Sigefridus Comes, virtutem eius non ſine gravi ſuorum clade, olim expertus fuerat (*m*.) Quod ab

(*l*) Vid. DISSERT. noſtra *de Boleslao I.* quae habetur BIBL. POL. *Part. II. p. 147.*

(*m*) *Scriptor. Rerum Brunſv. T. I. p. 337.* Udo venerabilis Marchio, Miſeconem Imperatori fidelem, tributumque uſque Varta fluvium ſolventem, exercitu petivit

ab ANNALISTA SAXONE, ad annum 972. repetitum legimus (*n*). Haec ſi quis paulo accuratius expendet, ſimulque ad animum revocabit, Polonos Scriptores, & poſt Miecislaum, in recenſenda Principum ſuorum progenie, erraſſe ſaepius, minus nobis vitio vertet, quod vetuſtiorum conſenſum ſecuti, fratres Miecislao tribuimus, quorum unum a Wigmanno interfectum, cum WITICHINDO merito affirmamus. Nimia ergo HANKII (*o*) fuit facilitas, quem hic *Corbeienſis* & *Polonorum* diſſenſus permovit, ut crederet, Miecislaum a Miecislao eſſe diverſum.

§. XVII.

Uberior ſententiae probatio.

Verſibus aliquot interiectis, redit ad Licicavikorum Principem WITICHINDVS

petivit collecto. Ad cuius auxilium pater meus (Ditmari), Comes Sigefridus, tunc iuvenis, nec dumque coniugali ſociatus amori venit ſolum cum ſuis, & in die Sancti Ioannis Baptiſtae adverſus eum pugnantes primoque vincentes, a fratre eiuſdem Cideburo, exceptis tantum Comitibus praefatis, omnes optimi milites interfecti, oppetierunt in loco qui vocatur Cidini.

(*n*) *Tom. I. Scriptorum medii aevi* ECCARDI *p. 322.*

(*o*) *De Reb. Sileſ. c. 6. p. 109.*

DVS (*p*), & novos characteres ex quibus noſcatur, adfert, Imperatoris amicum, & Boleslai Regis Bohemorum generum, appellando. Utrumque Miecislao Polono convenit. Fuit is Imperatoris amicus, eidemque fidelis (*q*), cui & Marchioni Udoni, poſt atrox praelium Caeſarem inducias impoſuiſſe, ſi ambo ipſius gratia gaudere vellent, legimus (*r*). Inde Miecislaus adverſus Bohemiae Ducem, Caeſaris auxilio adiutus (*s*), & graviter queritur DITMARVS (*t*), filium Boleslaum, diverſum a Patre induiſſe animum, cum ille ſua obſervantia, inclytus Poleniorum Dux appellari meruerit. (*u*). Praeter hanc, quam Caeſari praeſtitit amicitiam, affinitate Boleslao Bohemo iunctus erat, cuius filiam Dambrovcam

(*p*) *Pagina 660.* ſupra allegata, ubi ſequentia legimus: Wigmannus egit cum Sclavis qui dicuntur Vuloini, quomodo Miſicam amicum Imperatoris laceſſeret, quod eum minime latuit, qui miſit ad Boluzlaum Regem Bohemorum, gener enim ipſius erat, accepitque ab eo equitum duas acies.

(*q*) DITMARVS *Leibnitii p. 337.*

(*r*) DITMARVS *l. c.*

(*s*) DITMARVS *p. 349. 350.*

(*t*) *p. 367.* oblita ſui genitoris regula, inquiens.

(*u*) DITMARVS *p. 359.*

cam duxiſſe, non minus exteri quam patrii ſcriptores, uno fere ore teſtantur. Notandus tamen ANNALISTA SAXO (*x*) quod perperam WITICHINDVM legendo, non generum, ſed ex genere Boleslai Miecislaum ſcripſit. CROMERVS, qui perſtat in ſententia, Licicavikos non eſſe Polonos, duos Boleslaos, duas filias, duos generos eoſdemque Miecislaos format (*y*) ac ſic, indulgendo nimis ingenio, fidem potius negat Hiſtoriae quam ut eandem rite interpretetur.

§. XVIII.

Polonos & recentiori aetate Lachos dici.

Satis vindicata credimus, Miecislao Polono, quae de Licicavikis illorumque Duce leguntur, ac inſuper praeſtitiſſe nos, quae in opuſculi limine, facturos fidem dederamus. Poterunt iam videri Lazi Polonorum Maiores, & Lazica terra, antiqua illorum patria. Addimus in fine CROMERI teſtimonium, Ruſſos & Moſchos, Gentem noſtram

(*x*) *p. 313. Tom. I. Scriptor.* ECCARDI. Miſit (Miſica) ad Bolizlaum Regem Boëmicorum, ex genere enim ipſius erat.

(*y*) *De Reb. Pol. L. III. p. 34. edit. Col.*

noſtram, non Polonos neque Polacos, verum Lachos in illum usque diem vocaſſe (z) Refert quidem grauiſſimus praeſul nominationis cauſam ad Lechum ſuum; ſed quid ſi in eadem Lazorum memoriam ſervari ſtatueremus? ſaltem gentem allegamus, quae revera extitit, quod num de Lecho aſſeri posſit, nondum probarunt ii, qui fide recentiorum abrepti, ſolo aſſenſu partes tuentur.

(z) *L. I. p. 16.*

INDEX

INDEX I. AVCTORVM.

CHRONOGRAPHVS SAXO in Access. histor. Leibnitii p. 1.

Nic. CHVALKOWSKI Ius publicum regni Poloniae. Regiom. 1684. 4.

Dav. CHYTRAEI Saxonia Lips. 1599. f.

CLEMENTIS XI. Pontificis Maximi opera omnia Tomi II. Franc. 1729. f.

CONSTITVTIONES Regni ab anno 1550.

CONSTITVTIONVM Regni ad annum 1736. nova editio vol. VI. Varsav. 1732. &c. f.

COSMAE Pragensis Chronicon Bohemorum T. I. Script. rer. German. Menckenii p. 1956.

Mart. CROMERVS de origine & rebus gestis Polonorum Col. 1589. f.

Reinh. Curickens der Stadt Dantzig historische Beschreibung (Chron. Gedanense) Amst. 1687. f.

Io. CVSPINIANI Diarium de congressu Caesaris Maximiliani & Regum Bohemiae & Poloniae, in op. de Caesaribus. Franc. 1601. f.

DALERAC Anecdotes de Pologne Tom. II. a Amst. 1699. 8.

Gab. DANIEL Histoire de France T. VII. a Amst. 1720. 4.

DITMARVS Merseburgensis Tom. I. Scriptor. Brunsu. Leibnitii p. 333.

Io. DLVGOSSI Historia Polonica Tomi II. Lips. 1711. 1712. f.

Pet. DVSBVRGII Chronicon Prussiae, cum incerti auctoris continuatione, ex edit. Christoph. Hartknoch. Ienae 1679. 4.

Io. Georg. ECCARDI Corpus historicum medii aevi Tomi II. Lips. 1723. f.

Entwurf der Campagnen Carl des XII. (Expeditiones militares Caroli XII.) Lunden 1716. 8.

Europäische Fama (Fama Europaea.)

Andr. Maxim. FREDRO Gesta populi Poloni sub Henrico Valesio Dant. 1652. 4.

Ant. Mar. GRATIANI Vita Commendoni Paris 1669. 4.

Christ. Hartknoch Preußische Kirchen-Historie (Historia Ecclesiastica Prussiae) Franckf. 1686. 4.

Reinh. HEIDENSTEIN Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti Lib. XII. Francof. 1672. f.

Sal. Henning Lifländische Chronica (Chronicon Livoniae) Leipz. 1594. f.

Io. HERBVRTI Statuta Regni Poloniae Samosc. 1597. f.

Io. JANVSZOWSKIEGO Statuta w Krak. 1600. f.

INNOCENTII III. Epistolae Tomi II. ex edit. Steph. Baluzii Paris 1682. f.

Vinc. KADLVBKONIS Historia Polonica in Dlugossi Tomo II. p. 593.

Christ. Kelchs Liefländische Historie (Historia Livoniæ) Rudol. 1695. 4.

Frantz Christ. Khevenhüllers Annales Ferdinandei (germ.) vol. X. Leipz. 1721. f.

Stan. KOBIERZYCII Historia Vladislai, Poloniæ & Sueciae Principis Dant. 1655. 4.

Ejusd. Obsidio clari montis Czenstochoviensis. Dant. 1659. 4.

Vespas. KOCHOVII Annales Poloniae Climacteres III. Tomi III. Cracov. 1683. f.

Alb. Wiiuck KOIALOWICZ Historia Lituana. Pars prior Dant. 1650. Posterior Antv. 1669. 4.

KONFEDERACYA generalna Warsz. 1704. (Foedus genarale Varsariense.)

KONFEDERACYA generalna Sendomir. 1704. (Foedus generale Sendomiriense)

Cur-

tur

Lazi,

in-

Pome-

INDEX II. RERUM.

Radzi-

Samo-

INDEX II. RERVM.

Sigis-

Soci-

COR-

CORRIGENDA.

Pag. 1. lin. 7. coecus leg. caecus. p. 10. l. 9. vastavit l. populabatur. p. ead. l. 18. Radevicius l. Radevicus. p. 17. l. 13. Ruhsam l. Richsam. p. 30. l. 14. Regis l. regiis. p. 24. l. 27. Lesco l. Lasco. p. 25. l. 18. generi; l. generi, p. 27. l. 7. 1368. l. 1386. p. ead. l. 18. abrogati l. abrogat. p. 29. l. 25. Poloniae l. Polonae. p. 31. l. 21. spacii l. spatii. p. 38. l. 5. frusta l. frustra. p. 48. l. 16. Bulscii l. Bielscii. p. 49. l. 25. Vapor l. Vapov. p. ead. l. 26. Curpin. l. Cuspin. p. 56. l. 3. oppignoratis l. oppigneratis. p. ead. l. 15. subiicerent l. subiecerunt. p. 59. l. 30. Suevis l. Suecis. p. 79. l. 7. Principium l. Principum. p. 80. l. 29. prosequi l. persequi. p. 84. l. 25. Pilensi l. Piltensi. p. 85. l. 6. Vaporii l. Vapovii. p. 86. l. 17. portonorium l. portorium. p. 103. l. 13. quocum l. quo cum. p. 145. l. 5. cederet l. cederent. p. 149. l. 28. A. 12. l. A iz'. p. 150. l. 29. iuvent l. iurent. p. 151. l. 4. firmet; l. firmet, p. ead. l. 15. mense l. mensae. p. ead. l. 19. anno l. annuo. p. ead. l. 23. discessum l. discessum, p. 152. l. 4. Wogna l. Woyna. p. 157. l. 26. convenit l. convenitque p. 164. l. 4. praeterianum l. praetorianum. p. 167. l. 27. Gliniam l. Gliniani. p. 170. l. 8. aulicos l. aulicis. p. 171. l. 16. bułaiva l. buława.

